

ΛΑΓΚΑΔΑΣ
ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΩΝΤΑΣ ΤΗ ΜΝΗΜΗ

Τρύφωνος Τσομπάνη

Λαγκαδάς
Χρονογραφώντας τή μνήμη

Θεσσαλονίκη 2016

Τρύφωνος Τσομπάνη
Λαγκαδάς. Χρονογραφώντας τή μνήμη

Α' Έκδοση 2016

© Τρύφωνα Τσομπάνη - Εκδόσεις Μυγδονία

ISBN: ???

Εκδοτική παραγωγή - Διάθεση:
Γραφικές Τέχνες - Εκδόσεις Μυγδονία
Καμβουνίων 7, ΤΚ 546 21, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 231 556, Fax: 2310 231 899
e-mail: kagiasath@gmail.com • www.ekdoseismygdonia.gr

Περιεχόμενα

Πρόλογος	11
1. Ο Λαγκαδάς στην ιστορία και στο χρόνο	13
2. Ο τόπος μας την άνοιξη	19
3. Χριστούγεννα στο Λαγκαδά	23
4. Χριστούγεννα-Πρωτούγεννα	31
5. Αρχιμηνιά κι αρχή χρονιά!	35
6. «Σήμερα τα φώτα κι οι φωτισμοί»	39
7. Οι κανταδόροι	45
8. Ο Φλεβάρης στη λαογραφία του Λαγκαδά	48
9. Ο Μάρτης στη λαογραφία του Λαγκαδά	52
10. «Μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του '21»	56
11. Ο Λαγκαδάς και το 1821 μέσα από τα δημοτικά του τραγούδια	60
12. Αποκριές και η Καθαρά Δευτέρα στο Λαγκαδά	73
13. Ο Μάϊος στη λαογραφία του Λαγκαδά	78
14. Λαγκαδιανά χωρατά και μασάλια	81
15. Τα αναστενάρια στη Λαγκαδιανή λαογραφία	85
16. Ω γλυκύ μου Έαρ	91
17. Μεγάλη Παρασκευή στο Λαγκαδά	95
18. Πάσχα στο Λαγκαδά	100
19. Λαγκαδάς 20 Ιουνίου 1978	105
20. Λαγκαδάς 23 Ιουνίου στη δεκαετία του 1960	110
21. Ιούνιος, αναμνήσεις θερινής νυκτός	113

22. Ιούλιος στο Λαγκαδά	118
23. Αύγουστε καλέ μου μήνα	124
24. Θύμησες καλοκαιρινές	128
25. Χρώματα κι αρώματα του Λαγκαδά	133
26. Μνήμες και θύμησες	137
27. Ελάτε να παίξουμε	141
28. Ο Μπογδάνας	147
29. Λίμνη Κορώνεια η ζωή της ζωής μας	151
30. Η αγορά του Λαγκαδά	158
31. Η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο	165
32. Ένας φίλος ήρθε απόψε απ' τα παλιά	174
33. Τα παιδιά παίζει	182
34. Το πρώτο κουδούνι	186
35. Όμορφη και παράξενη πατρίδα	192
36. Ο Λαγκαδάς των συγγραφέων	194
37. Το τραγούδι της κυρα-Βδουκιάς	198
38. Ο Λαγκαδάς κι η προσφυγιά	202
39. Ο Λαγκαδάς εν λίθοις και μετάλλοις φθεγγομένοις	209
40. Επαρχία Λαγκαδά, η δική μας «Αμφίπολη»	212
41. Έτσι για την ιστορία	218
42. Κύριος Ενωματάρχης	220
43. Το κακό δε ξεχνιέται ποτέ	227
44. Λαγκαδάς και Μακεδονικός αγώνας	234
45. Το τελευταίο χαμόγελο	238
46. Μνήμες κατοχής	243
47. Ο Λαγκαδάς και ο πόλεμος του 1940	246

48. Προς το τέλος της κατοχής	248
49. Τέτοιες μέρες	251
50. Ένας άγιος από την Αρχαία Μυγδονία	254
51. Ακάκιος, ο αγιότατος επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης	256
52. Δαμασκηνός ο Στουδίτης, ως διάκονος του λόγου	265
53. Ο Λαγκαδάς κι οι εκλογές	276
54. Η ανάσταση της Χωρούδας	281
55. Στον Αϊ-Θανάση της Χωρούδας	284
56. Ένα αφιέρωμα στον αείμνηστο Νίκο Μουλά	289
57. Θεσσαλονίκη εγκώμιον	293
58. Σαν πρωτοχρονιάτικο παραμύθι	297
59. Το γραφικό τρενάκι της γραμμής	301
60. Στα εγκαίνια του λαογραφικού μουσείου Λαγκαδά	306
61. Μυγδόνια, 35 χρόνια πριν	311
62. Παράδοση και παραδόσεις	314

Πρόλογος

Η ενασχόλησή μου με την χρονογραφία και τον σχολιασμό επίκαιρων γεγονότων στον τοπικό τύπο, έντυπο και ηλεκτρονικό, είχε ως αποτέλεσμα την ταμίευση κάποιων κειμένων, περίπου 150, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το στίγμα ή το δακτυλικό αποτύπωμα της εποχής μας, αλλά και του υπογράφοντος.

Φίλοι και γνωστοί μου πρότειναν να δουν τα κείμενα αυτά και σε έντυπη μορφή, πιστεύοντας ότι κάτι θα είχαν να δώσουν ως πληροφορία και ως ανάμνηση του παρελθόντος. Έτσι επέλεξα 62 χρονογραφήματα που το περιεχόμενό τους έχει έναν πιο εξειδικευμένο ιστορικό και λαογραφικό χαρακτήρα, συντηρεί δε παράλληλα μνήμες από το παρελθόν της πόλης, ακόμα και στοιχεία της ντοπιολαλιάς μας.

Θέλω να πιστεύω ότι οι αναγνώστες θα βρουν στοιχεία για το παρελθόν του Λαγκαδά, ίσως και άγνωστες πλευρές του τόπου μας, θα γνωρίσουν σελίδες της τοπικής λαογραφίας και θα γίνουν κοινωνοί σκέψεων, απόψεων, προτάσεων και προβληματισμών του γράφοντος. Ας δουν λοιπόν την ανάγνωση αυτών των κειμένων ως ένα ταξίδι στη μνήμη και στο παρελθόν της γενέθλιας πόλης μας και ως μια ευκαιρία κοινωνίας μαζί τους.

Τρύφων Τσομπάνης
Μάρτιος 2016

1. Ο Λαγκαδάς στην ιστορία και στο χρόνο

Ο Λαγκαδάς βρίσκεται στα βόρεια της Θεσσαλονίκης και είναι πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας, καταλαμβάνει δε το κέντρο μιας περιοχής που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από γεωλογικής, οικιστικής και ιστορικής άποψης. Η ιστορία του χάνεται στο βάθος των αιώνων, η μορφολογία του εδάφους συνηγορεί ότι μέχρι το 2000 π.Χ. η περιοχή καλύπτονταν από τα νερά της λίμνης Κορώνειας και με την πάροδο των χρόνων και των γεωλογικών ανακατατάξεων, μετατράπηκε σε έναν πλούσιο λιμναίο οικισμό, που περιστοιχίζονταν από ένα ευφορώτατο κάμπο.

Στην περίοδο της Ρωμαϊκρατίας ο Λαγκαδάς έλκει το ενδιαφέρον αυτοκρατόρων οι οποίοι αναδεικνύουν τις θερμότητες του Λαγκαδά και τον καθιστούν θερμαλιστικό κέντρο της περιοχής. Μαρτυρίες αναφέρουν την ολοκλήρωση των λουτρικών εγκαταστάσεων μεταξύ 6^{ου} και 9^{ου} αιώνα, ενώ τον 10^ο αιώνα ο Λαγκαδάς αναφέρεται ως ένα από τα 13 χωριά που αποτελούν την Επισκοπή Λητής και Ρεντίνης. Αργότερα θα βρούμε το όνομά του σε κείμενα του 12-13^{ου} αιώνα, του Ι. Σταυράκιου, που αναφέρονται στην πολιορκία της Θεσσαλονίκης από τους Βουλγάρους, ενώ ο Μέγας Λογοθέτης του Βυζαντίου, Γεώργιος Ακροπολίτης εγκαταβιώνει στο Λαγκαδά, όταν ήλθε σε σύγκρουση με τον αυτοκράτορα Θ. Λάσκαρη. Απαντάται ακόμα σε αγιορειτικά χειρόγραφα και έγγραφα της εποχής του ζηλωτικού κινήματος στη Θεσσαλονίκη, καθώς

και όταν Κατακουζηνός χρησιμοποιεί την πόλη ως έδρα του στρατού του, όταν πορευόταν προς τη Θεσσαλονίκη. Το 1430 ο Μουράτ Β΄ καταλαμβάνει τον Λαγκαδά και τον χρησιμοποιεί ως ορμητήριό του εναντίον της Θεσσαλονίκης. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας ο Λαγκαδάς και η περιοχή θα γνωρίσουν την σκλαβιά κάτω από σκληρές συνθήκες, με αρπαγές, με καταστροφές, με φωτιά και με μαρτύριο. Η περιοχή θα δώσει, στα 1751, μια μορφή που με το μαρτύριό της θα καταγραφεί στο αγιολόγιο της εκκλησίας ως η αγία και μεγαλομάρτυς Κυράνα η Οσσαία. Ο Μακεδονικός αγώνας γράφει σελίδες δόξης με αίμα παλικαριών, ανδρών και γυναικών, που πλουτίζουν την ιστορική κληρονομιά της περιοχής και στις 27 Οκτωβρίου του 1912, ο Λαγκαδάς και η περιοχή του γνωρίζουν την ελευθερία από τον βαρύ τουρκικό ζυγό. Η Γερμανική κατοχή το ίδιο σκληρή κι απάνθρωπη, θα προσθέσει στην ιστορία της πόλης εκατόμβες θυμάτων της ναζιστικής θηριωδίας, και στις 27 Οκτωβρίου του 1944 κατά αγαθή συγκυρία απελευθερώνεται η πόλη του Λαγκαδά από τα ναζιστικά στρατεύματα κατοχής.

Μνημεία

Ο Λαγκαδάς ευρισκόμενος κοντά στη Θεσσαλονίκη και σε πόλεις που ήταν σε ακμή για πολλά χρόνια, Αρχαία Λητή, Άσσηρος, Βάϊρος ή Φάλαρος, Ρεντίνα, Αλίνδοια, Αρέθουσα, Απολλωνία, Κισσός, Ανθεμούς, Θέρμη, Όσσα, Σοχός, όλες πόλεις με ακμαίο πολιτισμό στα χρόνια του Μυγδονικού βασιλείου, παρουσιάζει ενδιαφέροντα αρχαιολογικά ευρήματα, που κοσμούν σήμερα το αρχαιολογικό μουσείο της Θεσσαλο-

Η οδός Μεγ. Αλεξάνδρου από το Α΄ Δημοτικό.

νίκης. Τα περίφημα ευρήματα του Δερβενίου, της Ασσήρου, του Λέοντα της Μυγδονίας που βρέθηκε στον Ευαγγελισμό στις 25-10-1978, τα τελευταίως ανευρεθέντα στην περιοχή μεταξύ Γερακαρούς και Βασιλουδίου, που φυλάσσονται για συντήρηση στο μουσείο της Αθήνας, περικεφαλαίες και προσωπεία ολόχρυσα, καθώς και χρυσά σπαθιά, μαρτυρούν μια περιοχή πλούσια σε πολιτισμό και ιστορία. Οι μακεδονικοί τάφοι των Λαγυνών, οι τούμπες Περιβολακίου και Καβαλαρίου, τα βυζαντινά κτίσματα της Απολλωνίας και του πύργου του Αγ. Βασιλείου στην παραλίμνια περιοχή της Κορώνειας, το μακεδονικό νεκροταφείο έξω από τη Γερακαρού που βρέθηκαν όπλα και περικεφαλαίες καταπληκτικής τέχνης, αποτελούν ισχυρά τεκμήρια της ιστορικής πορείας του λαού και περιμένουν την ανάδειξή τους από τους αρμόδιους δημοτικούς φορείς. Στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο αυτή η πολιτισμική πορεία συμπληρώνεται με τα μνημεία βυζαντι-

νού πολιτισμού, που ενσωματώνονται στην ντόπια ιστορία. Οι ενοριακοί ναοί των Λαγυνών, του Καβαλαρίου, της Λητής, της Ασσήρου, του Δρυμού, του Μελισσοχωρίου, της Ξυλουπόλεως, της Νικοπόλεως, του Βερτίσκου, της Χωρούδας, της Όσσας, του Σοχού, του Κολχικού, του Προφήτη, αποτελούν σήμερα μνημεία της μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής της περιόδου της Τουρκοκρατίας, αλλά και ταμεία εικονογραφικού-καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος. Θαυμάσιες εικόνες των εργαστηρίων της Κουλακιάς, καταπληκτικά ξυλόγλυπτα τέμπλα, αργυρά σκεύη και άμφια, παλαίτυπα βιβλία του 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα, χειρόγραφα και σπαράγματα, μαρτυρούν τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους της περιοχής μας. Στο εκκλησιαστικό μουσείο της Μητροπόλεως Λαγκαδά Λητής και Ρεντίνης μπορεί κανείς να δει σήμερα εκτεθειμένο ένα μέρος αυτής της πλούσιας κληρονομιάς. Ακόμη μπορεί κανείς στον ίδιο χώρο να δει μια ενδιαφέρουσα και πλούσια βιβλιοθήκη (17.000 βιβλίων), καθώς και μια μικρή πινακοθήκη με έργα Λαγκαδιανών ζωγράφων, που σε λίγο καιρό θα ανοίξει την πύλη της στο κοινό. Το Λαογραφικό Μουσείο είναι το νέο απόκτημα της πόλης του Λαγκαδά με την ευθύνη και τη φροντίδα της Μητροπόλεως και διδάσκει μέσα από την πλούσια λαογραφική συλλογή του την ιστορία και τον πολιτισμό της επαρχίας μας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αρχαιολογικό μουσείο της αρχαίας Καλίνδοιας με πολύ ενδιαφέροντα ευρήματα από τις ανασκαφές στην περιοχή, καθώς και το παλαιοντολογικό μουσείο του χωριού με ευρήματα πολύ αξιόλογα της περιοχής, καθώς και το μουσείο βυζαντινών και μεταβυζαντινών παραδοσιακών οργάνων.

Επίσης το ιστορικό μουσείο των Βαλκανικών πολέμων στο Λαχανά, έχει τη δυνατότητα να εξάψει την ιστορική μνήμη των επισκεπτών.

Οι Παραδοσιακοί οικισμοί της Χωρούδας, του Βερτίσκου, του Σοχού, των Πετροκεράσων, τα αγροκτήματα στην περιοχή του Λευκοχωρίου και της Ξυλοπόλεως, μπορούν να δώσουν διέξοδο σε πολλαπλά ενδιαφέροντα που έχουν σχέση με την ιππασία ή την πεζοπορία στο δάσος, οι παραποτάμιες διαδρομές στη Μάρω, έξω από τον Λαγκαδά, στα ποτάμια Κολχικού, Ευαγγελισμού, Αναλήψεως, καθώς και στις νερομάνες του Βερτίσκου, θα αυξήσουν την αγάπη για τη φυσική ζωή.

Τα Λουτρά Λαγκαδά αποτελούν πόλο έλξης για όσους έχουν θερμαλιστικά ενδιαφέροντα. Ένας υπέροχος χώρος βουτηγμένος στο πράσινο, με γήπεδα και αθλοπαιδιές, με υπέροχες βυζαντινές στέρνες που με νερά σε θερμοκρασία 38 βαθμών Κελσίου, ανακουφίζουν και ξεκουράζουν τον επισκέπτη. Ξεκούραση, θερμαλισμός, υγεία και χαλάρωση, περπάτημα και αθλητισμός, ένας τέλειος συνδυασμός για όποιον επιζητά την διαφορά στην υγεία.

Οι εραστές της καλής κουζίνας, μπορούν επίσης να απολαύσουν τα ντόπια κρέατα και την ντόπια κουζίνα σε πολλά μέρη της ευρύτερης περιοχής. Ταβέρνες θα βρείτε στο Λαγκαδά, στη Χρυσουγή, στις Πέντε Βρύσες, στην Όσσα, στο Σοχό, στα Πετροκέρασα, στον Ασκό, και πολύ καλές γεύσεις σε όλα τα κατεσπαρμένα στα χωριά ταβερνάκια, για το ψάρι σας όμως καλό θα είναι να κατευθυνθείτε προς τον Άγιο Βασίλειο, το παλιότερο ψαροχώρι της περιοχής.

Πολιτισμός –Εκδηλώσεις

Σε τακτά χρονικά διαστήματα και κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες έχει ο επισκέπτης της περιοχής την ευκαιρία να απολαύσει κάθε είδους πολιτισμική δραστηριότητα. Τα πανηγύρια των χωριών, θρησκευτικά και λαογραφικά έθιμα συμπλέκονται με τρόπο καταπληκτικό και προσφέρουν στον επισκέπτη, ντόπιο και ξένο, όχι μόνο θέαμα, αλλά και ιστορία και ζωή. Τα Αναστενάρια στο Λαγκαδά (21-23 Μαΐου), έθιμο αρχαίο της προχριστιανικής Θράκης μεταφέρθηκε στην περιοχή από τους πρόσφυγες μετά το 1922. Οι κουδουνωφόροι του Σοχού, επίσης μας ταξιδεύουν στην Διονυσιακή αρχαιότητα, συνδέονται σήμερα με την γιορτή της Αποκριάς. Το κάθε χωριό με τους πολιτιστικούς φορείς, πρωτοστατεί στην παρουσίαση των ντόπιων εθίμων και δρωμένων, τραγουδιών, χορών και απανθισμάτων της ντόπιας λαλιάς. Όλη η επαρχία ένα απέραντο πανηγύρι, με τα ΜΥΓΔΟΝΙΑ να αποτελούν την κεντρική εκδήλωση στην πρωτεύουσα του Δήμου.

2. Ο τόπος μας την άνοιξη

Το αστικό κατέβαινε ασθμαίνοντας το Δερβένι, και ο κάμπος του Λαγκαδά ξάπλωνε νωχελικά στην αγκαλιά της Μυγδονίας γης. Η μέρα γέρνοντας προς το απόγευμα έριχνε μια απαλή δέσμη φωτός στην περιοχή, φωτίζοντας τους κάμπους με τα χωράφια και αφήνοντας σε δεύτερο πλάνο τους σκιερούς όγκους των βουνών που περιβάλλουν την πόλη. Ασυναίσθητα μου ήρθε στο νου ο στίχος του Σεφέρη, που σε κάποια στιγμή νόμισα πως την έγραψε για τον δικό μας τόπο: «Ο τόπος μας είναι κλειστός, όλο βουνά που έχουν σκεπή το χαμηλό ουρανό μέρα και νύχτα. Δεν έχουμε ποτάμια, δεν έχουμε πηγάδια, δεν έχουμε πηγές, μονάχα λίγες στέρνες, άδειες κι αυτές, που ηχούν και που τις προσκυνούμε. Ήχος στεκάμενος κούφιος, ίδιος με τη μοναξιά μας, ίδιος με την αγάπη μας, ίδιος με τα σώματά μας. Μου φαίνεται παράξενο που κάποτε μπορέσαμε να χτίσουμε τα σπίτια τα καλύβια και τις στάνες μας». Καθώς περνούσε το αστικό κάτω από την παλιά γέφυρα και έπαιρνε τη στροφή των Λαγυνών, έβλεπες πιο καθαρά τους όγκους των βουνών να διαγράφονται στον ορίζοντα σαν μια κλειστή αγκαλιά που θαρρείς θέλουν να προστατέψουν τον τόπο από κάθε κακό. Αυτά τα βουνά υπήρξαν κάποτε η σωτηρία των ανθρώπων όταν σε καιρούς δύσκολους αναζητούσαν μέσα στην καρδιά τους τη σωτηρία. Αυτά τα βουνά κάποτε γίναν για χάρη μας νταμάρια, πρόσφεραν τα σωθικά τους για να στρώσουμε τα σοκάκια και τους δρόμους μας, σ' αυτά

τα βουνά σήμερα προσφέρουμε τα σκουπίδια μας και βρωμίσαμε την ατμόσφαιρα και την ομορφιά τους, ως «αντίδωρο ευχαριστίας» για τις καλοσύνες τους. Αυτά τα ίδια βουνά στις μέρες μας συνεχίζουν την προσφορά τους και τα ξυλεύουμε σε καιρούς κρίσης και αναγκαιμού.

Από τα φανάρια και πέρα αρχίζει πλέον ο κάμπος να κυριαρχεί και είναι χάρμα οφθαλμών να βλέπεις το πανηγύρι των χρωμάτων που στολίζουν τον τοπίο μας. Το χρώμα που κυριαρχεί το κίτρινο, το κόκκινο και το μπλε της μολόχας. Καμιά φορά θαυμάζω και αναρωτιέμαι για την οξυδέρκεια της φύσης να προσαρμόζεται με τους καιρούς και τους χρόνους των ανθρώπων και των γιορτών ακόμα. Το Σάββατο του Λαζάρου κατά το έθιμο τα κίτρινα λουλούδια θα στολίσουν τα καλάθια των καλαντιστών που θα τραγουδούν «ήρθε ο Λάζαρος ήρθαν τα βάγια», πάντα κίτρινα τα λουλούδια στα καλάθια, τα λαζαράκια, παλιό και γνώριμο έθιμο, ίσως για να δείχνει το χρώμα της ζωής που χάνεται, αλλά και να φωτίζει την πίκρα του θανάτου. Τα λουλούδια της αργιομολόχας προσθέτουν έναν διαφορετικό χρωματικό τόνο μωβ στον πίνακα της φύσης και μας εισάγουν στο πένθιμο χρώμα της μεγαλοβδομάδας, όπου τα πάντα χαμηλώνουν ακόμα και οι εντάσεις των χρωμάτων. Δεν βλέπετε στις αυλές τις πασχαλιές ολάνθιστες πώς αναγγέλλουν τον ερχομό των παθών! Κι εκείνη η αγράμπελη με τα κρεμασμένα τσαμπιά της, πλούτος χρωμάτων κι αρωμάτων. Κι αν πάρεις τη στροφή από το ΑΓΝΟ και μετά, θα γεμίσει το μάτι σου από εκείνο το χτυπητό χρώμα της παπαρούνας που σου προσφέρεται έτοιμη για το ανθογαλί ή το στεφάνι της πρωτομαγιάς. Το κόκκινο είναι το χρώμα της χαρμολύπης, πένθος και ανάσταση μαζί, χαρά και φως, πάθος και ζωή. Τα

Ποδηλατάδα (1955).

δέντρα ολάνθιστα πλέον ανεβάζουν τους χυμούς της ζωής στα βλαστάρια τους, μια αρμαθιά πρόβατα βόσκουν αμέριμνα κάτω από τη γέφυρα, έτοιμα να «άρουν» την βουλιμία του κόσμου, η γη μαλακή, αδάμαστη με όλους τους τρυφερούς υπαινιγμούς, προσφέρει εκείνο το χωματένιο άρωμά της στον περαστικό. Η βροχή έρχεται να δώσει ανάσα δροσιάς στη φύση και στον κόσμο και μια αίσθηση μελαγχολίας που πάντα κρύβεται μέσα στην άνοιξη. Οι βροχές κλαψιάρικες και χαρωπές, ζεστές και παγωμένες, μόνιμες και περαστικές, δεν φέρνουν μόνο ο μήνυμα της κάθε εποχής αλλά μας προσαρμόζουν στα δεδομένα της ζωής μας. Βρέχει, και θαρρείς πως είναι μια επιτάφια θρηνωδία της μεγάλης Παρασκευής και ξαφνικά μια λιακάδα ανατρέπει τον πόνο και την διάθεση της ψυχής. Η

Απριλιάτικη βροχή, απομεινάρι του χειμώνα αλλά και προπομπός του Πάσχα, έως ότου έρθει η αγία βροχή της Μεγάλης Παρασκευής, δάκρυ θαρρείς τ' ουρανού, φορτωμένη με τα μύρα των εσώτατων κήπων, δεν μουσκεύει, δεν πλημμυρίζει, ήσυχη και θλιμμένη, υπογραμμίζει μόνον το «γλυκύτατόν μου έαρ» και κρατάει το ίσο στις ψαλμωδίες των θρήνων. Γι αυτό ο θεσσαλονικιός Γιώργος Θέμελης θα τραγουδήσει την εποχή αυτή με τους ωραίους στίχους του: «η άνοιξη, το πέλαγος, ο επιτάφιος. Το πρώτο χελιδόνι, ο ήλιος και η θάλασσα. Η άνοιξη, το πέλαγος, η πρώτη ανάσταση. Πάσχα των Ελλήνων Πάσχα».

Χρώματα κι αρώματα του τόπου μας!!! ένα καρδιοχτύπι για ό,τι περιμένουμε!!!

3. Χριστούγεννα στο Λαγκαδά 1965, Πενήντα χρόνια πίσω

Έρχονται μέρες που κάθεσαι, κλείνεις τα μάτια κι αναπολείς τα παλιά, ιδιαίτερα τούτες τις άγιες μέρες, οι αναμνήσεις και οι θύμησες είναι πάντα πιο έντονες κι νοσταλγία σου γλυκαίνει το νου και την καρδιά. Γυρνάς πίσω το βιβλίο του χρόνου και σταματάς σε σελίδες που μπορεί να έχουν ξεθωριάσει τα γράμματα, όμως οι αναμνήσεις της νιότης μας, πριν από 40-50 χρόνια, πάντα σου φέρνουν μια λάμψη στα μάτια, ίσως και έναν κόμπο το λαιμό. Όμορφα χρόνια, φτωχά, λιτά, αλλά ήρεμα και όμορφα πραγματικά. Θα ήταν Δεκέμβρης του 1965 και η ιστορία επαληθεύτηκε όπως την ήθελε η παροιμία «Βαρβάρα-βαρβαρώνει, Σάββας-σαβανώνει κι Νικόλας παραχώνει». Το κρύο έσφιξε απότομα και μέσα σε λίγες μέρες το γύρισε στο χιονιά. Του αγίου Νικολάου έριξε ένα ψιλόχιονο σαν προειδοποίηση και μετά από λίγες μέρες, κατά του αγίου Σπυρίδωνος, εκεί που παίζαμε μπάλα, με ένα κουτί, στην αλάνα της γειτονιάς, είδαμε κοπάδια από πάπιες να φεύγουν προς τη λίμνη, αναζητώντας φωλιές στους καλαμιώνες, σημάδι, για τους παλιούς, ότι έρχεται χιονιάς και κρύο. Αυτό ήταν το μετεωρολογικό δελτίο της εποχής. Είχαμε μάθει να μελετάμε τον καιρό από τα σημάδια των πουλιών, άμα πετούσαν χαμηλά θα έβρεχε, άμα φεύγαν προς τη λίμνη σε σχηματισμούς θα χιόνιζε, καμιά φορά διασταυρώνονταν, χιαστί, τα κοπάδια

μεταξύ τους και τότε λέγαμε ότι αφού γράφουν τα πουλιά στον ουρανό το Χ, τότε μας ειδοποιούν ότι θα χιονίσει, και δώστου χαρά εμείς, που αρχίζαμε κι όλας στα όνειρά μας να φτιάχνουμε τους καλύτερους χιονάνθρωπους και να παίζουμε τον πιο δυνατό χιονοπόλεμο. Σε λίγες μέρες πραγματικά το χιόνι κάλυψε τα πάντα. Μια ξαφνική χιονοθύελλα, ανάγκασε την πολιτεία να κλείσει και τα σχολεία για δέκα περίπου μέρες πριν από τις χριστουγεννιάτικες γιορτές. Το χιόνι στο μισό μέτρο περίπου δυσκόλευε ακόμα και τις προετοιμασίες για τις γιορτές, όχι τίποτα σπουδαίες ετοιμασίες... αλλά... όσοι είχαν κάποιο γουρουνάκι για σφάξιμο, η καμιά γαλοπούλα, θέλανε κάποιες διαδικασίες που είχαν και το κέφι τους, για παράδειγμα όταν έσφαζαν τα χοιρινά, περιμέναμε να μας δώσουν τη φούσκα να παίζουμε μπάλα, η παίρναμε τα πόδια από τις γαλοπούλες και τον πετεινό και τραβώντας τους τένοντες, κάναμε να κουνιούνται τα ακροδάχτυλα και κυνηγούσαμε τα κορίτσια που φοβόντουσαν. Καμιά σχέση βέβαια με τη σημερινή ψεύτικη λάμψη των ψεύτικων πλαστικών δέντρων, αλλά πάντα φρόντιζαν οι γονείς για κάποιο δέντρο, όχι έλατο βέβαια, -που να το βρεις-, αλλά κάποιο πουρνάρι, κανένα κλωνάρι πεύκου ή κυπαρισσιού, έσωνε πάντα την κατάσταση, στολισμένο με βαμβάκι για χιόνι, φρούτα τυλιγμένα σε χρυσόχαρτο ή κάποια αγοραστά λαμπιόνια, εκκλησάκια χάρτινα και φάτνες φτιαγμένες από τα χέρια των παιδιών, ολοκληρώναν τη διακόσμηση του σπιτιού. Α... εκείνες οι φάτνες!! πόσες φορές δεν ονειρευτήκαμε μπροστά τους και πόσα βράδια δεν κοιμηθήκαμε μπροστά τους κοιτάζοντας ώρες ολόκληρες το θείο βρέφος, τα ζώα, τον Ιωσήφ, τους μάγους, κι αφήνα-

με τη φαντασία μας να ταξιδέψει στις Βηθλεέμ τα βουνά τα ιερά, και κάτω από το δέντρο να ακούμε ιστορίες από τη μάνα ή τη γιαγιά, για τη γέννηση, για τον αγιοβασίλη, για τα ζωτικά που τρώγαν τα χοιρινά και τα γλυκά, για τον παπά με την αγιαστούρα που έδιωχνε τους καλικατζάρους. Και κάθε φορά με πόση έμφαση τραγουδούσαμε τα κάλαντα των Θεοφανείων «να καταπραΰνουν τα είδωλα να κατασπαράξουν τα ζούζουλα».

– Τι είναι τα ζούζουλα ρε γιαγιά; Ρωτούσαμε.

– Μικρά καλικατζαράκια, που κατεβαίνουν 40 μέρες για να κάνουν φασαρία, για αυτό τα λεν' και σαραντούδια, απαντούσε.

– Γιαγιά έχει τώρα ζούζουλα;

– Εμ... έχει, δεν έχει; εγώ ξέρω στο σπίτι μας έχουμε 3...κι η θεία σας άλλα δυό πέντε, και μας κοιτούσε γελαστή, να δει αν πιάσαμε τον υπαινιγμό της...

– Και τα καλικατζαράκια τι κάνουν ρε γιαγιά;

– Α... κυνηγούν τα άτακτα παιδιά.

– Και δώστου γέλια και χαρές που θα μας κυνηγούσαν.

Και ήταν τόσο πειστικές οι γιαγιάδες μας, που ακόμα μέχρι πριν λίγα χρόνια, τον αείμνηστο Θοδωρή τον Καραμπιστίνα τον κυνηγούσαν τα σαραντούδια, όπως έλεγε, και μάλιστα όλο τον χρόνο... ζώντας έτσι μέσα στον όμορφο κόσμο της φαντασίας και του παραμυθιού που έχτιζαν για μας οι γιαγιάδες.

Την παραμονή των Χριστουγέννων τα πάντα έπαιρναν μιαν άλλη όψη. Από τα χαράματα χτυπούσε η καμπάνα για τις μεγάλες ώρες, τον όρθρο και τη λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου. Η μάνα μας ξυπνούσε νωρίς για να πάμε να ακού-

σουμε τα ωραία τροπάρια της ημέρας, η γιαγιά έλεγε πως έχει ωραία γράμματα τέτοιες μέρες στην εκκλησιά, άσχετα αν δεν τα καταλάβαινε, και κυρίως μας άρεσε το δοξαστικό της ενάτης ώρας, όπου ο ψάλτης στο κέντρο του ναού, μπροστά στην εικόνα της γέννησης έψαλλε το «σήμερον γεννάται εκ παρθένου... και το προσκυνούμεν σου την γέννα Χριστέ... δείξον ημίν και τα θεία σου θεοφάνεια...» Τι ωραίες στιγμές!! Ο παπα-Κύριλλος στα λευκά του άμφια, με τη βροντώδη ωραία φωνή του κι οι ψάλτες να ψάλλουν τις καταβασίες «Χριστός γεννάται δοξάσατε», με όλη τη δύναμη της ψυχής τους και δίπλα τους να ισοκρατούν στο αναλόγιο, ο μπαρμπα-Ηλίας Ηλιάδης, παλιός και έμπειρος δάσκαλος της ψαλτικής τέχνης κι ο μπαρμπα-Ηλίας ο Δόγκας, άλλο αηδόνι του αναλογίου, να πάλλονται από ζήλο και μεράκι, ενώ ο δάσκαλος κυρ-Τζε-λίδης να διαβάζει αργά, καθαρά και με νόημα τις προφητείες και τα αναγνώσματα. Και εμείς με μάτια αγουροξυπημένα, τρέχαμε να βαστάξουμε τα εξαπτέρυγα, μη και μας πάρει άλλος τη σειρά και μείνουμε άντυτοι χριστουγεννιάτικα και βέβαια χάναμε και το μπαζίσι που έδιναν πάντα οι επίτροποι χρονιάρες μέρες.

Με το που σχόλαγε η εκκλησιά τρέχαμε σπίτι να ετοιμαστούμε για τα κάλαντα. Κανονίζαμε την παρέα, παίρναμε το κουτί που τόσο κόπο ετοιμάζαμε και ξεκινούσαμε μέσα στο χιονιά το τραγούδι «χριστούγεννα, πρωτούγεννα πρώτη γιορτή του χρόνου, για βγάτε διέτε μάθετε πως ο Χριστός γεννιέται...».

Πρώτα περνούσαμε από τους συγγενείς, που τους είχαμε σίγουρους, μετά στους γειτόνους που μας περίμεναν πάντα και ύστερα ξεμακραίναμε από τη γειτονιά σε άλλα σπίτια. Η

Χιόνια στη Μικρά Ελβετία Λαγκαδά.

μάνα πάντα φώναζε: Πάρτε μαζί σας και καμιά σακούλα για τα φρούτα. Αν και δυσανασχετούσαμε, τελικά παίρναμε πάντα σακούλα, γιατί ήταν η μόνη που γέμιζε πάντα με φρούτα γλυκά και καλούδια, ενώ το κουτί μάζευε λίγα μισόφραγκα, δεκάρες, που ήταν τότε στη κυκλοφορία, καμιά δραχμή, από κάποιον στενό συγγενή, και βέβαια όταν τραγουδούσαμε το βράδι, έριχναν κάποιοι μέσα στο ταμείο ό,τι παλιό νόμισμα είχαν από την κατοχή, ή ακόμα και μεταλλικά κουμπιά.

Στους δρόμους χαρές και τραγούδια από σπίτι σε σπίτι, παρέες με φαναράκια ή φακούς, και αλληλοενημέρωση για το ποιος δίνει πιο πολλά και ποιος πιο λίγα.

Έτσι ξέραμε λίγο-πολύ ότι να πάμε στο τάδε σπίτι έχει λεφτά, στον δείνα έχει φρούτα και μήλα στάρκεν, στον άλλο φυ-

ρίκια, ή αν πηγαίναμε στην κυρα-Βαγγελούδα του Αμερικάνου, θα παίρναμε καρύδια, φουντούκια και ξυλοκέρατα. Στο τέλος γινόταν ο διαχωρισμός της σοδειάς, τόσα μήλα, τόσα πορτοκάλια, δέκα μανταρίνια, δεκαπέντε κάστανα, φουντούκια, καρύδια κ.λπ.

Μετρούσαμε και τις δεκάρες, τις πεντάρες, τα μισόφραγκα, τις λίγες δραχμούλες και στο σύνολο δραχμαί 32. Κι άρχιζε ο αγώνας για τη διαίρεση δια του 3. Αμ διαιρείται ακριβώς το 32 με το 3; Σκεφτόμασταν ποιόν ξεχάσαμε, να πάμε να συμπληρώσουμε άλλη μια δραχμή, να πάρουμε τουλάχιστον από 11 δραχμές.

Δεν θα ξεχάσω που πήγαμε μια φορά στο σπίτι της κυρά-Νίνας της γιατρέσσας. Μας ήξερε όλους καλά, γιατί ήμασταν συμμαθητές του γιου της, αλλά ήταν και αυτή που πρώτη μας κράτησε στα χέρια της, καθότι ξεγέννησε τις μανάδες μας και μας ήξερε λοιπόν από χέρι που λένε. Η κυρα-Νίνα, με άνδρα συμβολαιογράφο, είχε τη βολή της, μας κέρασε κουραμπιέδες, γλυκά, μελομακάρονα, μας φιλοδώρησε από ένα δίφραγκο και από μια μπανάνα. Τρελή χαρά!! μπανάνα στα χέρια μας, που ως τώρα τις βλέπαμε τις γιορτές μόνο στις προθήκες του μανάβικου. Πήγαμε σπίτι με πολύ χαρά και περιέργεια, για το νέο μας φρούτο. Μάλιστα είπαμε να την κόψουμε στα δυο να φάει κι η αδελφή, έλα όμως που στη στιγμή ήρθαν και οι ξαδέρφες και έπρεπε να δώσουμε και σ' αυτές από ένα κομματάκι!! τέλος πάντων την κόψαμε στα τέσσερα, αλλά ακούστηκε και η φωνή της γιαγιάς που ήθελε να δοκιμάσει κι αυτή λιγάκι, «να μολιώσω λίγο και γώ...» είπε. Τέλος πάντων για πρώτη φορά δεν μας ενθουσίασε και πολύ το νέο φρούτο. Στο απέναντι μπακάλικο είχε ακόμη κόσμο. Πεταχτήκαμε να τα

πούμε στα γρήγορα για να μεγαλώσει το ταμείο. Το βράδι είχε αρχίσει να πέφτει βαρύ, το χιόνι ξανάρχισε να σκεπάζει τις πατημασιές μας και τα ίχνη στο δρόμο, η πόλη μας έγινε κατάλευκη. Όταν γυρίσαμε στο σπίτι τα πόδια μας είχαν ξυλιάσει από το κρύο, τα μάγουλα παγωμένα, ζεστάθηκαν από το φιλή της μητέρας κι ο μπαμπάς βάλθηκε να τρίβει τα χέρια μας για να ζεσταθούν. Εμείς αρχίσαμε αμέσως την ενημέρωση, πού πήγαμε, ποιόν είδαμε, τί μας είπαν, πόσα μας έδωσαν...πόσα τελικά μαζέψαμε... λέγαμε, λέγαμε, λέγαμε χωρίς ανασασμό.

Η σόμπα μπουμπούνιζε στο σπίτι και τα μπουριά είχαν κοκκινίσει από τη δυνατή φωτιά. Εκείνα τα χρόνια μαζί με τα ξύλα καίγαμε και πετροκάρβουνα-κώκ-. Σχεδόν κάθε βδομάδα γεμίζαμε ένα καροτσάκι από τον κυρ-Τάκη τον Δεμερτζή και συμπληρώναμε τα καύσιμα της σόμπας. Στο κέντρο του δωματίου το παραμονιάτικο νηστίσιμο τραπέζι, με φασόλια νερόβραστα, ψωμί φρέσκο ζυμωμένο, ελιές, χαλβά, φρούτα, ξηρούς καρπούς, νιφαλό δηλαδή νηστίσιμο σαραγλί, ένα κρεμύδι, ένα σκόρδο και λίγα κέρματα για το καλό. Η μάνα ετοίμαζε το ιδιότυπο θυμιατό, μια κεραμίδα κι ένα κάρβουνο από τη σόμπα με λίγο θυμιάμα και ο νοικοκύρης του σπιτιού μας μάζευε γύρω από το τραπέζι για να θυμιαστούμε «Άϊντε, γυρουνσίν' καλουσίν' μπιρικήτ'κι τ' αη-Βασιλιού με υγεία», έλεγε καθώς μας θύμιαζε και μεις σταυροκοπιόμασταν και με το χέρι τραβούσαμε τον καπνό του θυμιατού προς το μέρος μας, λέγοντας «και του χρόνου με υγεία». Μετά το φαγητό το τραπέζι δεν μαζεύονταν, το άφηναν έτσι για το καλό και το μαζεύαμε την άλλη μέρα μετά την λειτουργία. Σε κάποια σπίτια κόβανε και το χριστόψωμο, κάτι αντίστοιχο με τη βασιλόπιτα της πρωτοχρονιάς, μόνο που σ' αυτό δεν βάζανε νόμισμα,

αλλά κάποιο καρπό, όπως φασόλι ή αμύγδαλο. Ανήμερα τα Χριστούγεννα η καμπάνα χτυπούσε πολύ πρωί, κατά τις πέντε η ώρα τα ξημερώματα, κι έβλεπες τις οικογένειες να πορεύονται προς την εκκλησία. Μετά την πανηγυρική χριστουγεννιάτικη λειτουργία, επιστρέψαμε στο σπίτι για το πιο χορταστικό πρωϊνό, με κουλούρια, σαραγλιά, μπακλαβάδες, χοιρινή τηγανιά, τσιγαρίδες, γλυκό κρασί κι ότι άλλο μπορούσες να ονειρευτείς. Το μεσημεριανό τραπέζι ήταν σχεδόν συνέχεια του πρωϊνού, γιατί κατά το συνήθειο, μετά την εκκλησία περνούσαν συγγενείς και φίλοι για τα χρόνια πολλά, οπότε η παρέα μεγάλωνε. Το γεύμα περιελάμβανε συνήθως γαλοπούλα, κόκορα, ή «αρνίθα γιομοστή», άλλοι που εξέθρεφαν κανένα γουρουνάκι, το απολάμβαναν φυσικά ανήμερα της γιορτής, ενώ οι πιο φτωχοί, αρκούσαν σε καμιά ψαρόκοτα που μάζευαν από τη λίμνη και ήταν μισοπαγωμένες από το κρύο. Τα παιδιά περνούσαμε από τις γιαγιάδες και τους παππούδες για τα χρόνια πολλά και το μπαξίσι, τα δε σπίτια που είχαν Χρήστους και Μανώληδες είχαν ολημερίς το τραπέζι στρωμένο.

Η νύχτα έρχονταν, από τα σπίτια ακουγόταν τραγούδια και χαρές, το χιόνι συνέχιζε να πέφτει, να σκεπάζει τα πάντα και να ομορφαίνει την πόλη μας, τους δρόμους, τα σοκάκια, τα ψηλά αρχοντικά και τα χαμηλά φτωχόσπιτα, να σκεπάζει ακόμα και τα όνειρά μας, αυτά τα όνειρα που ακόμα δε λέμε να ξεχάσουμε, γιατί γλυκαίνουν ακόμα τη θύμηση και την καρδιά μας. Να 'μαστε γεροί και του χρόνου, να είμαστε πάλι καλά, για να ξαναθυμηθούμε τα παλιά ωραία χρόνια.

4. Χριστούγεννα-πρωτούγεννα

Η μικρή μαντεμένα σόμπα έκαιγε σχεδόν πυρακτωμένη και ζέστανε το δωμάτιο υπερβολικά. Το δέντρο, τι δέντρο ... ένα πουνάρι δηλαδή, από τα γύρω βουνά του Λαγκαδά που κατάφερε να κόψει ο πατέρας, έστεκε στη γωνιά «σαν τη νύφη στολισμένο φουντωτό καμαρωτό» όπως έλεγε το τραγούδι που μας είχε μάθει η δασκάλα μας η κυρία Σάνη Μακαβού και τραγουδούσαμε με πάθος για να μεγαλώσουμε τη χαρά και να την κρατήσουμε όσο μπορούσαμε πιο ζωντανή μέσα στο σπιτικό. Τα στολίδια βέβαια απλά, κάποια κουκουνάρια τυλιγμένα σε χρυσόχαρτα, αστεράκια κομμένα με τα χέρια μας και πασπαλισμένα με χρυσόσκονη, καμπανούλες αγορασμένες από τον μπαρμπα-Βασίλη Χρυσαφίδη και...μπαμπάκια, όσο πιο πολλά μπαμπάκια για να φαντάζει σαν χιονισμένο το δέντράκι μας και μια φάτνη ζωγραφισμένη και όμορφη, όπου μπροστά της περνούσαμε ώρες ολόκληρες κοιτάζοντας το Χριστό, την Παναγιά, τα ζώα, τους αγγέλους και κλείνοντας τα μάτια θαρρείς μεταφερόμασταν νοερά «στα βουνά τα ιερά όπου ψάλλαν οι αγγέλοι απ' τα ουράνια θεία μέλη...». Πόσες φορές δεν έλεγα το ποίημα που έμαθα για τη σχολική γιορτή «νάμουν του στάβλου ένα άχυρο ένα φτωχό χορτάρι...» ή δεν κοιμήθηκα μπροστά σ' αυτή τη φάτνη χαζεύοντας και κοιτώντας ένα χάρτινο εκκλησάκι, που ακόμα κρατάω για ενθύμιο από τα χρόνια εκείνα τα νοσταλγικά! Η κούραση της ημέρας μεγάλη, γιατί το σφάξιμο των χοιρινών στη γειτονιά μας έκα-

νε να τρέχουμε από αυλή σε αυλή, για να απολαύσουμε τη διαδικασία, όπου ο σφάχτης έγδερνε το ζώο αφού προηγουμένως το φούσκωνε με ένα καλάμι και στεκόμασταν εκστατικοί να παρακολουθούμε τα γεγονότα, αλλά κυρίως για να πάρουμε τη φούσκα του γουρουνιού για να παίξουμε λίγο μπάλα. Η βραδινή μάζωξη γύρω από το τραπέζι της παραμονής ήταν πλέον επιβεβλημένη γιατί έπρεπε να θυμιαστούμε και φάμε τα τελευταία νηστίσιμα, να τραγουδήσουμε, και να ευχηθούμε «γεροσύνη, καλοσύνη, μπερεκιέτια...». Πάνω στο τραπέζι το νερόβραστο φαγητό, φρούτα, καρύδια, αμύγδαλα, ένα σκόρδο, ένα κρεμμύδι, λίγα νομίσματα, όλα περίμεναν να ευλογηθούν και να θυμιαστούν από τον γεροντότερο του σπιτιού. Για θυμιατό... μια κεραμίδα σπασμένη και ευώδες θυμίαμα για το καλό της βραδιάς. Η συγκέντρωση γινόταν συνήθως στα σπίτια που ζούσαν οι παππούδες και γιαγιάδες για να έχουν τη δυνατότητα να μαζεύονται όλα τα αδέρφια της οικογένειας. Γέλια, χαρές, τραγούδια! Η μάνα ετοιμάζε ήδη τα κρεβάτια μας για ύπνο με την προτροπή να κοιμηθούμε νωρίς για να σηκωθούμε νωρίς και να πάμε να καλαντίσουμε όσο πιο πρωί γινόταν. Οι τοπούσκες μας- ξύλινα ραβδιά- ήταν έτοιμες από νωρίς, κομμένες λίγο μεγαλύτερες απ' το μπόι μας, για να φαντάζουν εντυπωσιακές και χοντρές για να είναι απειλητικές προς τους νοικοκυραίους όταν φωνάζαμε «σούρβα-σούρβα δώσε καρύδια να μη σε σπάσω τα κεραμίδια»!!! Τι ύπνος ήταν εκείνος γλυκός!!! Πόσα όνειρα δεν συνόδευαν τη βραδιά μας! Το πρωί αχάραγα ακόμα με τη τσίμπλα στο μάτι, καμιά φορά χωρίς καν να πλυθούμε γιατί το νερό στο μουσλούκι ή το μπαρντάκι ήταν παγωμένο, ντυνόμασταν χοντρά και παίρναμε στη σειρά τα σπίτια των συγγενών για να αναγγείλουμε

Ο Χρ. Φυλάκης με την παρέα του.

τα Χριστούγεννα. Όσοι μας περίμεναν μας καλοδέχονταν γιατί τους κάναμε κι ένα είδος ποδαρικού-σεφτέ, για το καλό της γιορτής, όσοι δεν μας περίμεναν, συχνά μας έβαζαν καμιά ζαπάρτα για το πρωινό ξύπνημα. Η καμπάνα της εκκλησίας χτυπούσε κατά τις πεντέμισι και οι ψαλτάδες μπαρμπα-Ηλίας Ηλιάδης, ή Χόχολης και Ηλίας Ντόνγκας ανελάμβαναν υπηρεσία τυλιγμένοι με τις πατατούκες τους μέχρι να ζεστάνουν οι ξυλόσομπες της εκκλησίας, ο δε κυρ-Θανάσης Τζελίδης, ο δάσκαλος, διάβαζε τα αναγνώσματα κάνοντας βήματα σημειωτών για να μη παγώσουν τα πόδια του.

Συχνά κοινωνούσαμε την παραμονή και έτσι οι μανάδες μας άφηναν να δοκιμάσουμε πρώτοι τα σαραγλιά και τα κα-

νταΐφια. Όλη η υπόλοιπη μέρα κυλούσε μέσα στα σοκάκια, με τα κάλαντα στο στόμα, τη χαρά στην καρδιά, τα γέλια και τις αψιμαχίες για το ποιος θα ανέβη πρώτος στο δίπατο να καλάντισει και ποιος δεύτερος, και αν εμείς πήραμε καρύδια και μήλα και οι άλλοι μανταρίνια και λεφτά μαζί!!!

Το βράδι με κατακόκκινα τα μάγουλα και τις μύτες από το κρύο, αλλά με πολύ χαρά στην καρδιά, απολαμβάνουμε τους καρπούς των κόπων μας μετρώντας τις δεκάρες, τα μισόφραγα και τις λίγες δραχμούλες που μάζευε το ταμείο μας! Οι σακούλες άδειαζαν και γέμιζε το σπίτι από φρούτα, ξυλοκέρατα, αμύγδαλα, καρύδια, φιρίκια, μανταρίνια και τόσα άλλα καλούδια! Και παρόλο που η νύχτα είχε πέσει και το κρύο είχε σφίξει για τα καλά, άκουγες ακόμα στη γειτονιά τους τελευταίους καλαντιστές να σπάζουν τη νυχτερινή γαλήνη: «Χριστούγεννα, πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου, για βγάτε διέτε μάθετε πως ο Χριστός γεννιέται. Γεννιέται κι ανατρέφεται με μέλι και με γάλα, το μέλι τρών οι άρχοντες, το γάλα οι αφεντάδες και το μελισοβότανο, το λούζονται οι κυράδες». Και του χρόνου καλύτερα, χρόνια πολλά!!!!

5. Αρχιμηνιά κι αρχή χρονιά!

Ανήμερα Πρωτοχρονιάς. Ο πρωϊνός χτύπος στη πόρτα του σπιτιού ήταν αιτία του αγουροξυπνήματος και το μυαλό μου πήγε αμέσως στα παιδιά της γειτονιάς που θα ήρθαν προφανώς να κάνουν το «σούρβα-σούρβα», αλλά η πεζή πραγματικότητα με προσγείωσε στην καθημερινότητα. Ήταν πράγματι τα παιδιά, αλλά ήρθαν από το βραδινό ρεβεγιόν και γύριζαν στο σπίτι, τόσο νωρίς!! Δεν το κρύβω πως για μια στιγμή λαχτάρησε η καρδιά μου, χτύπησε γοργότερα και χαρούμενα, καθώς συνδυάστηκαν στη σκέψη μου αναμνήσεις από το «πρόσφατο» παρελθόν των περασμένων 40 χρόνων. Στα χρόνια μας σκέφτηκα τέτοια ώρα μας ξυπνούσε η μάνα ή η γιαγιά για να βγούμε, αχάραγα ακόμα, στη γειτονιά να κάνουμε «σούρβα». Δεν ξέρω τι σήμαινε η λέξη, άλλωστε πολλές λέξεις, ακόμα και από τα κάλαντα, δεν τις καταλαβαίναμε και δεν φροντίσαμε να τις ερμηνεύσουμε, γιατί από γενιά σε γενιά έφθαναν σε μας παρεφθαρμένες. Τελικά τι ήταν το σωστό «ζαχαροκάντιο ζυμωτή»; ή «ζαχοπλάστη ζυμωτή»; Κανένας δεν ήξερε. Έτσι γινόταν πάντα. Παίρναμε μια λέξη ή ένα έθιμο κληρονομικά και το διαιωρίζαμε με το λάθος του ή την παραφθορά του. Σε άλλα μέρη δεν έλεγαν «σούρβα» αλλά «κόλιντα μπάμπω», δεν έχει σημασία ήταν πάντως το ίδιο τελετουργικό όπου με μακριές τοπούσκες - ξύλινα ραβδιά- χτυπούσαμε τα κεραμίδια των σπιτιών φωνάζοντας μέσα στην πρωϊνή ησυχία «σούρβα-σούρβα, δώσιμ' καρύδια να μη σε σπάσω τα κεραμύδια» και οι

νοικοκυρές έβγαιναν για να μας ευχαριστήσουν για το ποδαρικό που κάναμε στο σπιτικό τους, έπαιρναν τον μικρότερο και τον έβαζαν στο σπίτι για νάσαι τυχερή και καλόβολη η νέα χρονιά, η δε θειά μου η Μαρίκα με έπιανε από το χέρι, μου έδινε ένα αυγό και με πήγαινε στο κοτέτσι να το βάλω στη φωλιά, όπου θα κλωσούσε εν καιρώ η κλώσα της για να βγάλει γερά πουλιά. Κι ύστερα τα κεράσματα, τα γέλια οι ευχές, τα φιλιά, τα μπαξίσια με τα ξερά σύκα και τα μήλα και τα φουντούκια με τα καρύδια, να γεμίζουν τις σακούλες και τις τσέπες μας. Άλλες πάλι μας δίναμε αλάτι να ρίξουμε στη φωτιά και «ως έσκανε το αλάτι έτσι να σκάνει και το κακό». Σε άλλα σπίτια ραντίζαμε με το αμίλητο νερό που έπαιρναν από βραδίζ από την αυλή της εκκλησίας. Σαν τώρα θυμάμαι τον Πατέρα μου κάθε χρόνο να με ντύνει καλά και με χοντρά ρούχα, και να παίρνουμε το μπαρντάκι για να πάνε στην αυλή της αγίας Παρασκευής, όπου ήταν η τουλούμπα, να πάρουμε το «αμίλητο νερό», και την δική μου περιέργεια να θέλω να μιλάω συνεχώς και ο Πατέρας να μην αποκρίνεται, γιατί κατά το έθιμο έπρεπε αμίλητοι να πάμε να γεμίσουμε νερό, να μη μιλήσουμε κανέναν στον δρόμο, που πήγαιναν για τον ίδιο λόγο στην εκκλησία, και να γυρίσουμε πίσω να ραντίσουμε το σπίτι με το αγιονέρι της εκκλησίας. Η απαγοήτευση ήρθε ένα βράδυ που από την παγωνιά πάγωσε η τουλούμπα και δεν μπορούσαμε να πάρουμε νερό. Για πότε μαζέψαμε λίγα χόρτα και χαρτιά και βάλαμε φωτιά στη βάση της τουλούμπας, χαμπάρι δεν το πήραμε, γιατί έπρεπε ότι γίνει να γίνει γρήγορα γιατί θα σκάναμε από την αφωνία, έτσι σε λίγο ξεπάγωσε η τουλούμπα και πήραμε νερό, όμως οι πίο πολλοί μόλις ξεπάγωσε η τουλούμπα, από τη χαρά τους μίλησαν και έτσι

δεν πήραν αμίλητο, αλλά μιλητό νερό. Στο σπίτι όλοι περίμεναν να πάμε το νερό και κάθονταν γύρω από τραπέζι, άλλοι τρώγοντας κι άλλοι παίζοντας 31 «για το καλό της χρονιάς». (Τζογαδόρικός λαός ακόμα και στη λαογραφία μας). Σε λίγο θα χτυπούσε η καμπάνα για τον όρθρο της γιορτής του Αγίου Βασιλείου και τη λειτουργία, και αμέσως ντυνόμασταν στα γιορτινά μας για να προλάβουμε να πιάσουμε και τα εξαπτέρυγα στο ιερό για το καλό της μέρας. Φεύγοντας βιαστικά και τρέχοντας, η μάνα μας φώναζε «προσοχή στα λόγια και στα έργα σας, ότι στραβό κάνετε σήμερα θα το κάνετε όλη τη χρονιά και ότι καλό κάνετε θα το κάνετε όλο το νέο έτος» και για να μας επηρεάσει έλεγε «μη μαλώσετε μα κανέναν, γιατί θα μαλώνετε όλο το χρόνο, κι αν φάτε ξύλο θα το τρώτε όλη τη χρονιά». Έτσι συμμαζευόμασταν και προσέχαμε τη συμπεριφορά μας. Μόλις σχολούσε η εκκλησιά ο δρόμος οδηγούσε κατευθείαν στο σπίτι, για να κάνουμε εμείς ποδαρικό στο δικό μας σπιτικό, μη κι' έρθει κανένας γρουσουζής και ανάποδος και πάει στράφι η χρονιά μας. Δεν πηγαίναμε ούτε σε συγγενικά σπίτια, φοβούμενοι πως αν δεν τους πήγαινε καλά η χρονιά, μήπως μας το φορτώσουν στο κακό ποδαρικό μας. Βέβαια πάντα υπήρχε κάποια καλή θεία που ήθελε να μας φιλέψει γλυκά και λιχουδιές και μας ζητούσε να πάμε να κάνουμε ποδαρικό γιατί μας θεωρούσε καλότυχους και βλοημένους. Το μεσημέρι το τραπέζι πάντα πλούσιο με σίγουρη τη γεμιστή γαλοπούλα ή κότα- ανάλογα με τα βαλάντια- καμιά φορά και ψαρόπαπια από τη λίμνη, με λίγο ριζάκι, χοιρινά και γλυκό κρασί. Η βασιλόπιτα ήταν το κέντρο του ενδιαφέροντος γιατί συνδυάζονταν με κάποιο δώρο, πέρα από το φλουρί που θα τύχαινε ο τυχερός της χρονιάς. Η μέρα περνούσε γενικά στο

σπίτι όπου οι μεγάλοι συνέχιζαν την 31 και οι μικροί εξασκούνταν στον παιδικό τζόγο με το «τσουφ-τέκι», δηλαδή κρύβαμε στα χέρια μας φουντούκια που μαζεύαμε από τα κάλαντα και αφού τα κρύβαμε πίσω μας, θέλαμε από τον αντίπαλο να βρει αν κρύψαμε μονά ή ζυγά στον αριθμό φουντούκια. Αν το έβρισκε κέρδιζε τα φουντούκια μας. Αν ο καιρός ήταν καλός βγαίναμε στην αυλή και αφού ανοίγαμε μια λακουβίτσα στο χώμα, προσπαθούσαμε όσα φουντούκια ή καρύδια χωρούσε η χούφτα μας να τα βάλουμε στη λακούβα, όσα δεν έμπαιναν τα χάναμε και τα έπαιρνε ο αντίπαλος.

Έτσι περνούσε η μέρα στη χαρά της γιορτής και της ξεγνοιασιάς, συνδυάζοντας τα πνευματικά με τα έθιμα. Φροντίζαμε να περάσει χαρούμενη και ειρηνική για να είναι όλο το νέο έτος ειρηνικό και χαρούμενο. Σήμερα που έλειψαν τα σούρβα, γιατί έλειψαν οι χαμηλές στέγες των σπιτιών μας, που μπορούσαν να τις φτάσουν τα παιδιά με τις γκλίτσες τους, σήμερα που χτίσαμε τα σπιτικά μας με τη λογική της Βαβέλ, σήμερα που χάσαμε την επαφή με τη γιορτή και το βαθύτερο νόημά της, βρίσκουμε άλλους τρόπους διασκέδασης αλλά όχι χαράς, που δυστυχώς εξαντλούνται με το τέλειωμα του κρασιού ή της γαλοπούλας, «βίος ανεόρταστος».

Καλή χρονιά λοιπόν, έστω χωρίς σούρβα και αμίλητο νερό, αλλά με χαρά και ειρήνη αλλά και κουράγιο για ό,τι καινούργιο μας έρθει.

6. «Σήμερα τα Φώτα κι οι φωτισμοί...»

«Το εσπέρας παρήλθεν υμνολογούμενον και η νυξ πρόκοψεν φέρουσα μεθ' εαυτής τους ήχους των θεοφανείων καλάντων, άτινα έψαλλον ουχί πλέον οι μικροί παίδες της παραλιμνίου πολίχνης του Λαγκαδά, αλλά συντροφία ενηλίκων ανδρών οίτινες περιώδευον περί όλην την πόλιν καλαντίζοντες μετ' ευφροσύνης και χαράς ανεκκλαλήτου...». Κάπως έτσι πιστεύω θα περιέγραφε ο κυρ-Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης την παραμονή των Θεοφανείων στον Λαγκαδά, όπου η γιορτή των φώτων γιορτάζονταν με ιδιαίτερο τόνο και τρόπο. Το πρωί της παραμονής των φώτων οι καμπάνες χτυπούσαν από την χαραυγή, χαρά έλεγε η γιαγιά μου, και τότε διαβάζονταν οι περίφημες ακολουθίες των μεγάλων ωρών των Θεοφανείων, ενώ ακολουθούσε μετά η πανηγυρική λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου, κατά τη διάρκεια της οποίας, κατά αρχαίο έθος, βαπτίζονταν οι κατηχούμενοι της εκκλησίας, με τα νερά του μεγάλου αγιασμού. Η βιασύνη βέβαια των ιερέων να τελειώσουν νωρίς την λειτουργία αποσκοπούσε και σε έναν άλλο λόγο, στο να προλάβουν να αγιάσουν όλη την πόλη, τα σπίτια και τα καταστήματα των ανθρώπων. Όσοι πλαισιώναν τους χορούς των ψαλτών με ιδιαίτερο ενδιαφέρον περίμεναν να ακούσουν και να ισοκρατήσουν στο περίφημο τροπάριο της ενάτης ώρας που έλεγε

«Την χείραν σου την αφαμένην την ακήραττον κορυφήν του Δεσπότου...», και δεν ήταν λίγες οι φορές που οι ψάλτες

μάλωναν μεταξύ τους για το ποιος θα ψάλλει το περίφημο αυτό δοξαστικό τροπάριο, που ψάλλονταν σε ύφος αποστόλου, όπως το «σήμερον κρεμάται επί ξύλου» της Μεγάλης Παρασκευής. Κατόπιν ξεκινούσε η δική μας αγωνία, των παιδιών, που περιμέναμε να μας διαλέξει ο Παπάς να βγούμε μαζί του στο φώτισμα των σπιτιών, κρατώντας το μπακράτσι και εξασφαλίζοντας ένα σίγουρο μπαξίσι, ή οι υπόλοιποι να ξεχυθούμε στους δρόμους και τις πλατείες ψάλλοντας το:

«Σήμερα τα φώτα κι οι φωτισμοί και χαρές μεγάλες στους ουρανούς, απ' τους ουρανούς εκατέβαινε, σπάργανα κρατούσε κεριά άναφτει, και τον άγιο Γιάννη παρακαλεί, άγιε Γιάννη αφέντη και Πρόδρομε σήκω να βαπτίσεις Θεού παιδί, με τα θυμιατήρια στα δάχτυλα και με τις λαμπάδες στα χέρια σου. Δύναμαι και σώζω και προσκυνώ, αύριο θα ανέβω στον ουρανό να παρακαλέσω τον Κύριο, να απολύκει δρόσο κατά την γήν, να καταπρααίνουν τα είδωλα να κατασπαράξουν τα ζούζουλα».

Είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα παιδιά να γνωρίζουν εκ των προτέρων σε ποιο σπίτι θα πήγαιναν να τραγουδήσουν και συμπληρωματικά ποιο καλάντισμα θα επισυνάψουν για τους νοικοκυραίους. Αν για παράδειγμα το σπίτι είχε κορίτσια για παντρεία, τραγουδούσαν και το: «Προξηνητάδες έρχονται από μέσα από την πόλη, ρωτούν εδώ ρωτούν εκεί πού να 'βρουν τέτοια κόρη, τέτοια καλή τέτοια όμορφη τέτοια και μαυρομάτα, πούχει το μάτι σαν καυχή, το φρύδι σαν γαϊτάνι το δόλιο το ματόκλαδο ξαγόρασμα δεν έχει».

Αν στο σπίτι υπήρχαν παλικάρια της παντρείας, τότε άλλαζε το περιεχόμενο του τραγουδιού: «Αυτόν το γιο που έχετε να το αρραβωνιάστε, να πάρτε νύφη από μακριά και νύφη από τα

ξένα. Δεν θέλω νύφη από μακριά και νύφη από τα ξένα μον' θέλω την γειτόνισσα την παραμαυρομάτα, πόχει το μάτι σαν καυχή το φρύδι σαν γαϊτάνι». Δίνοντας έτσι στο παλικάρι την ευκαιρία να εκφράσει την δική του επιλογή.

Όταν όμως τα πράγματα, παρά τον ωραίο καλαντισμό, δεν ήταν επωφελή για το ταμείο των παιδιών, τότε τα πράγματα αγρίευαν απότομα: «Σένα σε πρέπει αφέντη μου τορβάς και δεκανίκι, να σε γαβγίζουν τα σκυλιά και πέντε -δέκα λύκοι». Και τελείωναν άδοξα και με νεύρο.

Τα τραγούδια αυτά τραγουδούσαν μικροί-μεγάλοι, με τη διαφορά ότι τα μεγαλύτερα παιδιά, πάνω από τα 18 έβγαιναν αργά το βράδυ για να καλαντίσουν, κρατώντας μάλιστα στα χέρια τους και τοπούσκες, χοντρά ξύλινα ραβδιά, με τα οποία κρατούσαν ρυθμικά τον ήχο χτυπώντας τα στο δάπεδο των σπιτιών. Όπου τα σπίτια είχαν ξύλινα πατώματα, άκουγες τη νοικοκυρά να λέει «ε... μπρε, βαράτε με γνώμ', μη το γκρεμίσουμε το σπίτι'». Μάλιστα σε κάποια περίοδο, μετά την κατοχή, μεγάλες παρέες ανδρών και γυναικών έβγαιναν και τραγουδούσαν τα κάλαντα αργά το βράδυ, και τα χρήματα που μάζευαν τα πρόσφεραν στην ενορία για να αγοράσουν κάποιο καντήλι ή ό,τι χρειάζονταν ο ναός του χωριού ή για φιλανθρωπία. Το έθιμο διατηρείται ακόμη και σήμερα στον Λαγκαδά. Πάντως είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι μεγαλοκοπέλες και οι ελεύθεροι άντρες είχαν την ελπίδα ότι κάποιος θα ρθεί να τους καλαντίσει και μπορεί να αλλάξει η τύχη τους στη νέα χρονιά. Θυμάμαι πάντα τον κυρ-Βασίλη τον κουρέα, εβδομηκονταετή νέο, να περιμένει πώς και πώς να του τραγουδήσουμε το «αυτόν το γιο πού έχετε να τον αρραβωνιάστε» και στις ευχές μας «και του χρόνου διπλός κυρ-Βασίλη με ένα

καλό τυχερό», απαντούσε πάντα με γενναίο φιλοδώρημα, λέγοντας «απ' το στόμα σας και στου Θεού τ' αυτί».

Δεν ήταν λίγοι επίσης εκείνοι που περίμεναν τον Παπά να αγιάσει το σπίτι και τα υποστατικά τους για να φύγει το κακό και κυρίως οι καλικάντζαροι, που πίστευαν ότι τους είχαν βάλει στο μάτι και δεν μπορούσαν να δουν χαΐρι. Ο Θοδωρής, συγχωρεμένος εδώ και 4 χρόνια, γέρασε με την έγνοια ότι τα «σαραντούδια» δηλαδή οι καλικάντζαροι, τον κυνηγούσαν όλη τη χρονιά και τον έπαιρναν στο κατόπι.

Όσοι είχαν την ευκαιρία να γυρίζουν με τον Παπά για να αγιάσουν τα σπίτια, θα θυμούνται τα κάθε είδους ευτράπελα που αντιμετώπιζαν στα σπίτια που πήγαιναν και τις απαιτήσεις των ανθρώπων να φωτίζει ο παπάς ακόμη και τον σταύλο. Έτσι σε ένα σπίτι ζήτησε η νοικοκυρά επίμονα να πάει ο Παπάς να φωτίσει και τα ζώα της, καθώς ο Παπάς έξω από την πόρτα έβαλε το χέρι του μέσα στο σταύλο και γύρισε το πρόσωπό του πίσω για να αποφύγει τις δυσσομίες του χώρου, με αστραπιαία κίνηση ο γαΐδαρος του σταύλου του άρπαξε την αγιαστούρα του βασιλικού από το χέρι, προς έκπληξη του Παπά αλλά προς χαρά της νοικοκυράς που πίστεψε ότι ο γαΐδαρός της είναι πλέον περισσά ευλογημένος.

Την άλλη μέρα οι εκκλησιές γέμιζαν κόσμο που όλοι κρατούσαν στα χέρια ποτήρια, μαστραπάδες, μπουκάλια, για να πάρουν αγιασμό να έχουν όλο το χρόνο στο σπίτι για αγιασμό και κάθε πρόβλημα. Ήταν χαρακτηριστικό ότι στην αγιά-Παρασκευή, ετοιμάζονταν η κολυμβήθρα στην πλατεία πάνω σε εξέδρα από βραδίσ, σκεπάζονταν με νάυλον για να είναι έτοιμο το νερό το πρωί. Όμως μερικές φορές, καθώς το βράδυ έκανε πολύ παγωνιά και άγγωνε το νερό, αναγκάζονταν ο Παπάς

να σπάσει τον πάγο με τον Σταυρό για να ευλογήσει τα ύδατα. Τότε πιστεύαμε ότι η χρονιά θα είναι καλή και θα ψοφήσουν όλα τα «ζούζουλα», όπως τραγουδούσαμε και στα κάλαντα.

Ωραίες ιστορίες, νοσταλγικές, χαρούμενες ή για άλλους λυπημένες, αλλά ανθρώπινες και με ζεστασιά, που ακόμα γλυκαίνουν την μνήμη μας. Πάντως αύριο ξημερώνουν ΦΩΤΑ και εύχομαι να είναι ΟΛΟΦΩΤΑ για όλους μας και κυρίως για την Πατρίδα και την Πόλη μας. Χρόνια καλά και φωτεινά σε όλους.

7. Οι κανταδόροι

«Δυο μαύρα μάτια, μ' είχαν τρελάνει ένα δείλι, δυο μαύρα μάτια μου πήραν την καρδιά...» η φωνή ακουγόταν από μακριά, αλλά η νυχτερινή ησυχία βοηθούσε ν' ακούγεται το τραγούδι καλά. Συχνά τα βράδια άκουγες καντάδες στο Λαγκαδά, από τα παιδιά που η αγάπη πλήγωνε τα στήθη τους και μια και δεν τους έπιανε ο ύπνος, παίρνανε τους δρόμους να τραγουδήσουν την αγάπη τους. Πότε τρεις-τέσσερις πότε περισσότεροι, άλλοτε με κιθάρες κι άλλοτε σόλο φωνή, παίρναν τους δρόμους και τα σοκάκια και μέσα στο μισοσκόταδο, γιατί κι οι κολόνες της ηλεκτρικής εταιρίας δεν έδιναν και πολύ φως, έβγαζαν τον καημό και τον πόθο τους στο σεργιάνι. Είχε ωραίες φωνές στο Λαγκαδά, και πάντα ξεχώριζαν οι καλύτερες, άλλωστε οι πατριώτες μας ήταν πάντα μερακλήδες και γλεντζέδες, και συχνά άκουγες στα καφεενεδάκια και στις ταβέρνες παρέες-παρέες να τραγουδούν καταπληκτικά. Ακόμα και τώρα οι λίγοι αναπομείναντες μερακλήδες, που τα πόδια τους δεν αντέχουν για μια νυχτερινή βόλτα «μετά... καντάδος», μαζεμένοι στο σαλόνι του ΚΑΠΗ ξαναθυμούνται τα παλιά και τους καημούς της νιότης τους με νοσταλγικά τραγούδια, που σε γυρίζουν πίσω στο χρόνο και στη θύμηση, «λες και ήταν χτες, λες και ήταν χτες...». Οι φωνές όλο και πλησίαζαν πιο κοντά, χαμήλωσα τη λάμπα και τράβηξα την κουρτίνα να δω τους κανταδόρους, οι οποίοι συνεπαρμένοι από το τραγούδι και τον νταλκά τους δεν λογάριάζαν το χει-

Κανταδόροι, στην μικρή γέφυρα (1930).

μωνιατικό κρύο «Ξύπνα μικρό μου κι άκουσε κάποιο μινόρε της αυγής». Έξω το φως λιγοστό, από νωρίς γκρίζα σύννεφα είχαν σκεπάσει την πόλη, η ομίχλη τραβήχτηκε, κι έδωσε τη θέση της σε ένα καιρό χιονιά και οι χήνες πέταξαν προς τη λίμνη! σημάδι πως πλησίαζε χιονιάς. Δεν ξεχώριζα πρόσωπα κανταδόρων, όμως ήταν οι ίδιοι που εδώ και πολύ καιρό πολιορκούσαν τη γειτονιά μας ασφυκτικά, μέχρι να «πέσει» το «κάστρο» που ονειρεύονταν. Είχα μάθει πλέον τις φωνές τους και όλοι τους γνωρίζαμε, όπως είχαμε μάθει και το ρεπερτόριο τους απ' έξω. Η γιαγιά μόλις άκουσε το πρώτο τραγούδι έλεγε με πονηρό χαμόγελο «άντε ήρθαν πάλι οι γαμπροί της γειτονιάς μας». Τη δική μου περιέργεια να δω ποιοί τραγουδούσαν, την είχαν κι άλλοι στη γειτονιά, κι άλλοι μεν κρυμμένοι πίσω από τις κουρτίνες προσπαθούσαν να ξεχωρίσουν

πρόσωπα, άλλοι έκαναν πως κάτι ξεχασαν έξω κι έβγαιναν να δουν, άλλοι τότε θυμούνταν ότι ήθελαν να σκεπάσουν την τουλούμπα μη παγώσει, κι' κυρα-Βαγγελιώ είχε ανοίξει μόλις μια τρύπα στην καλαμιά του φράχτη και χόρταινε την περιέργεια της. Το πρωί βέβαια, στο πρώτο έβγα, στο μανάβη ή στον ψαρά, άκουγες και τα σχετικά σχόλια «άμα τι τραγούδια κι εκείνα εψές, και τη καλά που τραγουδούσαν»! «ε... τουλάχιστον να γίνει και κάτι, μην απομείνει στα παιδιά ο πόνος στο λαιμό !!!» «ε τυχερές αυτές που τις τραγουδάνε...». Ήταν Δεκέμβρης, πλησίαζαν γιορτές και κείνο το βράδυ την έβγαλα στο πρεβάζι του παραθύρου να ακούω τους ερωτευμένους κανταδόρους. Είν' αλήθεια πως η γειτονιά μας είχε αρκετά κορίτσια ανύπαντρα, φανταστείτε λοιπόν τι γινόταν τα βράδια καθώς άδειαζαν τα ταβερνάκια και τα παλικάρια δεν τα έπιανε ακόμα ο ύπνος; όλοι περνούσαν από τη γειτονιά της αγαπημένης τους για ένα τραγούδι, μια φορά μάλιστα ξεσήκωσαν και τη λατέρνα από το καφενείο της γειτονιάς και τη βγάλαν στο σεργιάνι μέσα στ' άγρια μεσάνυχτα. «Χαράματα η ώρα τρεις θα' ρθω να σε ξυπνήσω, κρυφά από τη μάνα σου, να σε γλυκοφιλήσω...». Βραδιές-βραδιές άκουγες ένα μοναχικό σφύριγμα να τραγουδά ένα ολόκληρο σκοπό, ήταν τόση η ησυχία της νύχτας που απολάμβανες πραγματικά το σφύριγμα του μοναχικού κανταδόρου καθώς γύριζε σπίτι του έστελλε τα δικά του «μυστικά μηνύματα» σε κάποιο παραθύρι.

Πάντως η γειτονιά μας είχε αρκετούς κανταδόρους, που βέβαια δεν τραγουδούσαν στη δική μας γειτονιά, αλλά όταν τελείωναν την καντάδα τους σε άλλες γειτονιές, μετά όλη παρέα περνούσαν από τα σπίτια όπου άφηναν ένα-ένα τα παιδιά της συντροφιάς. Το τραγούδι άρχισε να ζωηρεύει ... «Λίγα λου-

λούδια αν θέλεις στείλε μου και πάλι φίλε μου απόψε, απόψε ο κήπος επλημμύρισε, έλα και μύρισε και κόψε...». Ήμουν καθηλωμένος στο παράθυρο, καθώς είδα να πέφτουν οι πρώτες μεγάλες νιφάδες του χιονιού, άνοιξα τα μάτια διάπλατα να θαυμάσω την ομορφιά μέσα στη νύχτα, δεν μου έφτανε όμως αυτό άνοιξα την πόρτα και βγήκα έξω, το χιόνι είχε αρχίσει να ασπρίζει τα πάντα, τα χρυσάνθεμα στην αυλή μας σκεπάστηκαν με τις πρώτες νιφάδες, και κάποιες ντάλιες που απομείναν ανθισμένες στην αυλή, δέχτηκαν την δροσερή αγκαλιά του χιονιού. Τι ώρα ήταν δεν είδα, κάποια σκυλιά αλυχτούσαν στη μοναξιά τους, κάποια παιδιά ξενυχτούσαν για την αγάπη, κάποια κορίτσια μέσα στα σπίτια έβλεπαν τα πιο γλυκά όνειρα τους. «Καληνύχτα, τα τραγούδια που σου 'γραψα κρύψτα φύλαξε τα βαθειά στη καρδιά ...». Καληνύχτα.

8. Ο Φλεβάρης στη λαογραφία του Λαγκαδά

Μπαίνοντας στον κήπο της μικρής αυλής, είδα σε μια γλάστρα να ξεπετάγεται φουσκωμένο, έτοιμο να εκραγεί, ένα ζουμπούλι. Οι Αλκουνίδες πέρασαν χαρίζοντάς μας τον ζωγόνο ήλιο τους και οι πρασινάδες της αυλής βρήκαν ευκαιρία να ξεπεταχτούν τονίζοντας με το δικό τους χρώμα τον κήπο. Ε... «ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει καλοκαίρι θα μυρίσει» έλεγαν οι παλιοί και να 1^η του Φλεβάρη σήμερα και θαρρείς κάτι αρχίζει και αλλάζει στην ατμόσφαιρα. Βέβαια οι αισιόδοξοι παλιοί κρατούσαν και μια πισινή για κάθε ενδεχόμενο και συμπλήρωναν την παλιά παροιμία με το: «μα κι αν τύχει και θυμώσει, μεσ' το χιόνι θα μας χώσει». Και δεν είχαν άδικο, γιατί πολλές φορές ο χειμώνας έπαιζε παράταση τον μήνα Φεβρουάριο. Συνήθως με τον Φλεβάρη ξεκινούσαν οι πρώτοι υπαινιγμοί της άνοιξης, κι αν η καλοκαιρία των αλκουνίδων τραβούσε λίγο παραπάνω, τότε έβλεπες πραγματικά να αλλάζουν τα πάντα στη φύση και στη ζωή των ανθρώπων. Η άνοιξη, ακόμα και σαν προσδοκία, δημιουργεί μια άλλη αίσθηση, σου δίνει την βεβαιότητα της αλλαγής του κλίματος, της προσμονής άλλων πραγμάτων, της απόφασης να δεις τη ζωή με μάτι διαφορετικό και ελπιδοφόρο. Πρώτη Φλεβάρη, του Αγίου Τρύφωνα, κι ο Λαγκαδάς, ένας απέραντος λαχανόκηπος και ένα τεράστιο αμπέλι, είχε τη δική του γιορτή. Οι Λαχανοκηπουροί και οι Αμπελουργοί ντυμένοι στα καλά τους, συν γυναιξί και τέκνοις, με τις λειτουργίες στα χέρια τους και το νόμα για την

Μεταφορά της βάρκας στη λίμνη.

εκκλησιά, πορεύονταν κάθε χρόνο, εναλλάξ σε μια από τις δυο ενορίες για να γιορτάσουν τον προστάτη τους Άγιο. Ο πρόεδρος φρόντιζε για τη αρτοκλασία, το καθαρό πλεκτό σεμεδάκι για το τραπέζι της προσφοράς, τα κεράσματα για τη δεξίωση που θα ακολουθούσε στην αίθουσα του ναού και φυσικά τον λόγο που θα εκφωνούσε κάθε χρόνο ο γεν. γραμματέας του συλλόγου ο μπαρμπα-Θύμιος, ο οποίος με στόμφο και μικρασιάτικη λεβεντιά εισέπραττε κάθε χρόνο το χειροκρότημα της

ζωής του, που λες και ήταν αυτό που τον κρατούσε στη ζωή ως τα βαθιά του γεράματα. Όταν μια χρονιά, η απουσία που μπαρμπα-Θύμιου έγινε αισθητή, τότε καταλάβαμε ότι αλλάζουν τα πράγματα, γιατί οι νεώτεροι του συλλόγου δεν είχαν το πάθος και την ορμή των παλιών συνεταιριστών-λαχανοκηπουρών. Ο αγιασμός που τελούνταν πήγαινε σε κάθε σπίτι για να ραντιστεί μ' αυτόν το σπίτι, τα χωράφια, το αμπέλι. Την τελετή τιμούσε πάντα με την παρουσία του ο Δεσπότης και ο εκάστοτε Δήμαρχος με το Δημοτικό Συμβούλιο, δεδομένου ότι οι μπαξεμβαντζήδες και οι αμπελουργοί του Λαγκαδά, μπορούσαν να ελέγχουν απόλυτα τις εκλογές. Πάντα δε κάποιοι του Συλλόγου, εκπροσωπούσαν το συνάφι τους στο Δημοτικό Συμβούλιο. Πρώτη Φλεβάρη για τους αγρότες σήμαινε έναρξη δραστηριοτήτων και προγραμματισμών. Ετοιμασία της γης για τη σπορά, τα φυτέματα, κλαδέματα, η άλλη δε μεγάλη συντεχνία του Λαγκαδά, οι ψαράδες, ξεκινούσαν το καλαφάτισμα των караβιών για τη νέα περίοδο. Στις αυλές των ψαράδων και στην αυλή των Βενιωτάδων, που είχαν καρνάγιο κατασκευής караβιών, έβραζαν οι πίσες για το πισσάρισμα και την επισκευή των εργαλείων, ξεχύνονταν στα χωράφια για να βρουν τα κατάλληλα ξύλα για τις επισκευές των караβιών, οι δε ψαράδες και οι γυναίκες μάλωναν τα δίχτυα για να αντέξουν ακόμη μία χρονιά... Μοσχοβολούσε όλη η γειτονιά πίσσα και ρακί, γιατί δουλειά χωρίς ρακί, δεν προχωρούσε. Ο Δήμος έβγαζε τα συνεργία για το κλάδεμα των δέντρων και ο κυρ-Δημοσθένης με τον κυρ-Μιχάλη άρχιζαν εντατικά τις εργασίες περιποίησης του Δημοτικού πάρκου, στην περιοχή του σημερινού Επαρχείου, πραγματικό στόλισμα-έργο τέχνης-όπου ήταν πάντα ο πόλος έλξης των Λαγκαδιανών οικογενει-

ών κατά τους ανοιξιάτικους και τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι θερινοί κινηματογράφοι ξεκινούσαν επισκευαστικές εργασίες και φρόντιζαν τα γιασεμιά και τ' αγιοκλήματα, ώστε το καλοκαίρι να είναι στο φόρτε τους οι μυρωδιές. Στα Λουτρά ξεκινούσαν επίσης οι εργασίες περιποίησης των χώρων, γιατί σε 3 μήνες θα ξεκινούσε η λουτρική περίοδος και οι επισκέπτες από νωρίς ενδιαφέρονταν να κλείσουν δωμάτια στην πόλη. Περιποίηση των πάρκων, των κήπων της πλατείας, δεδομένου ότι μεσ' τον Φλεβάρη πάντα ήταν και οι αποκριές και σίγουρα θα είχε η πόλη τους δικούς της επισκέπτες. Όλα ωραία, καθαρά, περιποιημένα, προσμέναν το καλύτερο για τη ζωή και την πόλη μας. Σε λίγο τα δέντρα θα μπουμπούκιαζαν για τα καλά, και οι πρώτες ομοβροντίες της άνοιξης θα έρχονταν από τις αμυγδαλιές, που πάντα βιαστικές έδιναν την δική τους ώθηση στο έμπα της άνοιξης. Το βράδυ τα ταβερνάκια μοσχοβολούσαν βαρελίσια ρετσίνα και μαστίχα, κρασί μυρωδάτο μοσχάτο απ' τα περβόλια μας, κρεμμύδι σπαστό με τη γροθιά, και ψάρια της Κορώνιας. Οι μερακλήδες που αφθονούσαν στην πόλη μας, θα έκλειναν τη βραδιά με τις καντάδες τους και βέβαια το τραγούδι «ετίναξε την ανθισμένη αμυγδαλιά με τα χεράκια της...» είχε την τιμητική του, γιατί περιέγραφε ακριβώς τη βιασύνη της φύσης για το έμπα της άνοιξης. Σα να ακούγονται ακόμα οι φωνές τους: «τρελή σαν θες να φέρεις στα μαλλιά σου το χιονιά, τι τόσο βιάζεσαι; Μονάχη της θε να 'ρθει πάλι η χειμωνιά δεν το στοχάζεσαι;». Το κρύο έσφιξε για τα καλά, δεν ξέρω αν χιονίσει απόψε, πάντως απόμεινε η μόνη ελπίδα να δούμε άσπρη μέρα στη ζωή μας.

Καλό μήνα και πάντα να ζούμε με την ελπίδα της άνοιξης στη ζωή μας.

9. Ο Μάρτης στη λαογραφία του Λαγκαδά

Δεν ξέρω αν μένει καιρός τώρα στους γονείς ή στις γιαγιάδες και τους παππούδες να λένε παραμύθια στα παιδιά, και να συνδέουν τη ζωή με ιστορίες που άναβαν την φαντασία των παιδιών και έφτιαχναν όνειρα για τη ζωή και τον κόσμο. Το ρόλο του παραμυθά, μάλλον σήμερα έχει η «γιαγιά τηλεόραση» που μας πασάρει τα δικά της παραμύθια, που όμως δεν έχουν την ομορφιά και την αθωότητα των παραμυθιών των δικών μας χρόνων.

Ο μήνας Μάρτιος είναι ο μοναδικός απ' όλους τους μήνες που βαφτίστηκε σκωπτικά με απίθανα ονόματα. Τον είπαν κακόγνωμο, γδάρτη, παλουκοκάφτη, κλαψομάρτη, κλάψα, πασαλοκάφτη, πεντάγνωμο, ανοιξιιάτη, φυτευτή, και βέβαια όλα αυτά εξ αιτίας της αστάθειας του καιρού του. Άλλοτε γελούσε και άλλοτε έκλαιγε γι' αυτό και κλαψομάρτης. Ο λαός για να δικαιολογήσει την αστάθειά του έβγαλε διάφορες ιστορίες. Η μια λέει πως ο Μάρτης παντρεύτηκε με μια πολύ όμορφη αλλά κουτσή γυναίκα. Όσο λοιπόν ήταν μαζί και καθόταν στο τραπέζι κι έτρωγαν, κι έπιναν, όλα ήταν ωραία και χαρούμενα. Όταν όμως σηκωνόταν η γυναίκα του να μαζέψει το τραπέζι και να συγυρίσει το σπίτι, τότε φαινόταν το πρόβλημά της και άρχιζε να χάνει τα κέφια του ο Μάρτης και να κατσουφιάζει. Το αποτέλεσμα ήταν βροχές, κρύα ακόμα και χιόνια.

Η άλλη ιστορία διηγείται, πως τα δώδεκα αδέρφια, οι μήνες, έφτιαξαν ένα βαρέλι με δώδεκα κάνουλες και το γέμισαν

Παρέλαση του Γυμνασίου Λαγκαδά.

με κρασί για να πορεύονται στη ζωή τους. Όμως ο Μάρτης ήταν κοντός και γέρος και παρακάλεσε για να μη παιδεύεται να πίνει από την κάτω τη χαμηλή κάνουλα το κρασί που του αναλογούσε. Και βέβαια σα γέρος που ήταν ξεκίνησε πρώτος το πιωτό. Όταν κάποτε αποφάσισαν και τα αδέρφια του να πιούνε, είδαν πως το βαρέλι ήταν άδειο. Μάταια έκαναν ανακρίσεις. Ο Μάρτης έλεγε πως «εγώ έπινα από τη δική μου κάνουλα, οι δικές σας είναι απείραχτες» και κάθε μέρα είχαν γκρίνια στο σπίτι. Όταν τα αδέρφια του θύμιζαν το γεγονός και ότι θα συνεχίσουν τις ανακρίσεις, αυτός αντάριαζε και άρχιζε ο καιρός να γίνεται νεφελώδης μετά βροντών και καταιγίδων. Όταν τον άφηναν στην ησυχία του, όλα μέλι-γάλα, καλά και αίθρια. Για τότε άλλαξε η διάθεσή του, χαμπάρι δεν τον έπαιρνες, γι αυτό τον λέγαν και πεντάγνωμο, γιατί μπορούσε σε μια μέρα να αλλάξει πέντε γνώμες. Οι τελευταίες

μέρες του Μάρτη λεγόταν και «της Μπάμπως οι μέρες», γιατί μια γριά που φύλαγε τα πρόβατά της, χάρηκε με την καλοκαιρία του Μάρτη, και μάλιστα ως τις 30 του μήνα ξεγέννησε και τις προβατίνες της. Ευτυχισμένη γελούσε την τελευταία μέρα του μήνα λέγοντας τον «φάγαμε και τον γδάρτη». Σαν τ' άκουσε ο Μάρτης θύμωσε πολύ και έκλεψε μια μέρα από τον Φλεβάρη και τον άφησε κουτσό, όμως ο θυμός του μετατράπηκε σε χιονιά και πάγωσε τα αρνιά της Μπάμπως.

Θυμάμαι πως αν τύχαινε και χιόνιζε προς το τέλος του Μάρτη, ασυναίσθητα η παιδική μας αθωότητα, σκεφτόταν τα αρνιά της Μπάμπως, ήταν κι αυτό μια μορφή αλληλεγγύης που διδασκόμασταν μέσα από τα απλοϊκά παραμύθια.

Την πρώτη του Μάρτη είχαμε και τα χελιδονίσματα, γιατί θεωρούσαμε ότι μπαίνει η άνοιξη επίσημα πλέον. Τότε λοιπόν φτιαχναμε μια χελιδόνα, ένα ομοίωμα πουλιού από ξύλο ή χαρτόνι και με βοήθεια ενός σχοινού γύριζε γύρω από τον άξονά του, και τα παιδιά πήγαιναν στα σπίτια και λέγαν τα κάλαντα της χελιδόνας:

Χελιδόνα έρχεται απ' τη μαύρη θάλασσα
 Θάλασσαν επέρασε, πύργον εθεμέλιωσε.
 Σήκω Μπόζα απ' τη γωνιά να μας δώης πέντε-έξι αυγά.

Μάρτη-Μάρτη μου καλέ και Απρίλη δροσερέ
 και καλή νοικοκυρά, σήκω να μας δώης αυγά
 και του χρόνου με υγεία και καλή μας Πασχαλιά.
 Τα άνθη ανθίζουν έαρ μυρίζει.
 Και του χρόνου.

Βέβαια το τραγουδάκι αυτό το στόμα των μικρών παιδιών

είχε υποστεί τέτοιες παραφθορές, που στο τέλος δεν ξέραμε τι λέγαμε. Για παράδειγμα η τελευταία έκφραση «τα άνθη ανθίζουν έαρ μυρίζει», η παιδική φαντασία και το γρήγορο καλάντισμα, το παράλλαξε με την φράση «τα' αντη ωνίσει, άρ μαρίσι», που βέβαια μας φαινόταν λέξη μαγική, την οποία όμως χωρίς να την πολυκαταλαβαίνουμε την λέγαμε.

Ακόμα την πρώτη του Μάρτη βάζαμε στο χέρι μας τον μάρτη, δηλαδή ένα βραχιολάκι, φτιαγμένο από κόκκινη και άσπρη κλωστή, την οποία έφτιαχνε η μάνα και μας τη φορούσε, για να μη μας πιάσει ο ήλιος, αλλά και για να μας φέρει δώρο ο πρώτος πελαργός που θα βλέπαμε στο Λαγκαδά. Αγωνία λοιπόν να δούμε πότε θα 'ρθουν οι πελαργοί, να κρύψουμε το Μάρτη κάτω από μια πέτρα η κεραμίδα, αφήνοντας και σε ένα χαρτάκι το δώρο που επιθυμούσαμε. Βέβαια οι γονείς ξέραν που κρύβαμε το μάρτη και αφού διάβαζαν την επιθυμία μας, ετοίμαζαν και το δώρο του... πελαργού.

Ας ελπίσουμε φέτος ο Μάρτης να είναι στις καλές του και να μη τον αποκαλέσουμε Μάρτη, γδάρτη και κακό παλουκοκάφτη, αν και τα δελτία ειδήσεων για άλλα μας ετοιμάζουν. Καλό μήνα και ανοιξιάτικο.

10. «Μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του '21»

Παντού σε όλα τα σχολεία γιορτές και εκδηλώσεις μνήμης για την εθνική επέτειο, φορτισμένες με μνήμες και αναμνήσεις, που δε σ' αφήνουν αδάκρυτο ή χωρίς μια συγκίνηση να ανεβαίνει στο λαιμό. Όσοι είναι τέτοιες μέρες σε σχολεία έχουν τη χαρά να ζήσουν με τα παιδιά αυτή την όμορφη σχέση που αναπτύσσουν οι μαθητές και οι δάσκαλοί τους με την εθνική μνήμη.

Κάθε αρχή του Μάρτη, θυμάμαι την κυρία-Νίτσα, κοντή, γεροδεμένη, με φαρδιά κατασκευή, ναι τη κυρία-Νίτσα τη δασκάλα της δευτέρας τάξης, που για κάποιους υπήρξε το φόβητρο των παιδικών μας χρόνων, ιδιαίτερα όταν εμφανιζόταν στο διάλειμμα, στην αυλή του Α' δημοτικού. Στο χέρι της φάνταζε πελώριο το σκήπτρο της εξουσίας, μια βέργα από κρανιά την οποία της έφερνε πάντα κάποιος μαθητής και ο οποίος βέβαια πάντα δοκίμαζε πρώτος την αντοχή της στις παλάμες του.

Αν τύχαινε και σ' άρπαζε στο διάλειμμα από τον γιακά της σχολικής ποδιάς- θυμάστε τότε που το μπλε και το άσπρο δεν ήταν μόνο στη σημαία- ή σε έπιανε από τον σβέρκο, γινόταν αιτία πνευματικής ανάτασης, αφού έλεγες από μέσα σου όσες προσευχές ήξερες ως τότε. Στην τάξη μας έκανε το μάθημα της χειροτεχνίας και της ωδικής. Είχε πολύ ωραία φωνή και επίσης ζωγράφιζε πολύ καλά, είχε μια άνεση στην τέχνη. Κάθε αρχή του Μάρτη όμως το πρόσωπο αυτό, αποκτούσε μίαν

άλλη διάσταση, μεγαλειώδη, ένδοξη, αγγελική θα έλεγες. Το αποκορύφωμα αυτής της μεταμόρφωσης ήταν όταν στις αρχές του μήνα ξεκινούσαν οι ετοιμασίες για την εθνική γιορτή και η κ. Νίτσα, αναλάμβανε την προετοιμασία της. Ύστερα από μια σειρά ακροάσεων, διαβουλεύσεων, και προβών, μετά την πρωϊνή προσευχή έκανε την θρυλική ανακοίνωση. Πρόσφερε εκείνο το πυγμαχικό της χέρι, με τις τόσες δεξιότητες, σε έναν μαθητή που τον ανέβαζε στο πεζούλι πλάι στη μαρμάρινη σκάλα, εκεί κοντά στο κοντάρι της σημαίας και ακούγαμε να τον δείχνει στον διευθυντή Νίκο Χατζηβασιλείου και στους άλλους δασκάλους και να λέει: τούτος είναι που θα απαγγείλει φέτος το «βράχο και το κύμα», εξήντα στίχους του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη.

Κανένας απ' τους εκλεκτούς δεν αναλογίστηκε ποτέ να αρνηθεί την ύψιστη τιμή, να παραπονεθεί πως δυσκολεύεται να μάθει απ' έξω το ποίημα, ή να ζητήσει να το μοιραστεί με κάποιον άλλον. Όλοι οι τυχεροί των παιδικών μας χρόνων, ακολουθούσαν την ίδια πεπατημένη, με κόπο, πίστη επιμονή κι αμέτρητες πρόβες, κατάφερναν κάθε 25^η Μαρτίου, να αναφωνούν μέσα στην αίθουσα τελετών, που δεν ήταν παρά οι δύο αίθουσες του πρώτου ορόφου που άνοιγαν και γινόταν ενιαίος χώρος, με όλη τη δύναμη της φωνής τους: «Μέριασε βράχε να διαβώ του δούλου το ποδάρι... θα σε πατήσω στο λαιμό... εξύπνησα λιοντάρι...», και μεις κάτω ξέπνοοι και με ορθάνοιχτα τα μάτια ακούγαμε.... κι φαντασία μας έπλαθε τον τρομερό εκείνο βράχο καταμεσής στο πέλαγο, απάτητο, πανύψηλο και... ανίκητο; ΟΧΙ.

Λίγο-λίγο καθώς η απαγγελία προχωρούσε, η φαντασία μας επικεντρωνόταν στον αληθινό πρωταγωνιστή της ημέρας

που ήταν ΤΟ ΚΥΜΑ. Σιγά-σιγά ο δουλικός παφλασμός αιώνων γινόταν κύμα, τρικυμία, φουρτούνα τρομερή.

«ήμωνα δάκρυ μια φορά
και κοίταξέ με,
έγινα θάλασσα πλατιά,
πέσε προσκύνησέ με.

Τι υπέροχος κόσμος; τι απίστευτα όνειρα κάναμε μέσα σε εκείνη την αίθουσα τελετών; Τι δουλειά είχαμε ρίξει μαζί με την κυρία Νίτσα, να στήνουμε τις κουρτίνες της σκηνης, να ζωγραφίζουμε τα σκηνικά υπό την επίβλεψή της, να κρεμάμε τα πορτρέτα των αγωνιστών και οπλαρχηγών, τα καταφέραμε πάντα μια χαρά... μα να το έλεγε και το ποίημα, πως «οι μικροί μπορούν να κάνουν πολλά και μεγάλα και οι αδύναμοι να νικήσουν τους ισχυρούς», οι καταφρονεμένοι να κερδίσουν τον σεβασμό, οι υπόδουλοι να λευτερωθούν. Δεν υπήρχαν προβλήματα ή λύπες που δεν θα έφερναν χαρές στο κατόπι τους. Ακόμη και η κ. Νίτσα που όλη την ώρα της γιορτής κοίταζε τον μαθητή της που διάβαζε το ποίημα και τα μεγάλα της μάτια λαμπύριζαν από χαρά και συγκίνηση, έχανε κάτι από τη δύναμη και την επιβολή της, γινόταν τόσο ζεστή, τόσο γλυκιά, τόσο τρυφερή, που μπορούσαμε να την αντικρύσουμε χωρίς φόβο, γιατί... «τώρα δεν απομένει στον τόπο που 'ταν το στοιχείο, κανείς, παρά το...κύμα, που παίζει γαλανόλευκο επάνω από το μνήμα...».

Πανζουρλισμός, χειροκροτήματα, συγχαρητήρια, δακρυσμένα μάτια, στόματα ανοιχτά των μαθητών για την καλή απαγγελία, και η κυρία Νίτσα να κλείνει στην αγκαλιά της τον απαγγελτή, που ήταν ήδη ετοιμόρροπος από την εξάντλη-

ση και τον φόβο και να τον ανταμείβει με ένα θερμό μητρικό φιλί.

Υπερβολές παλιών δασκάλων; Νοσταλγίες παλιών μαθητών; Ωραιοποίηση μιας εποχής, που ούτε αίθουσες πολλαπλών χρήσεων είχαμε, ούτε φωτοτυπημένα σκηνικά, ούτε ηχητική κάλυψη, όμως είχαμε καρδιά και κυρίως είχαμε ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ σαν την κυρία Νίτσα και όχι μόνο αυτή. Και σήμερα γνωρίζουμε δασκάλους πραγματικά υπέροχους που μυούν τα παιδιά στην ιστορία και την εθνική μνήμη, χίλια μπράβο ίσως είναι λίγα γι αυτούς που δικαιώνουν τον εκπαιδευτικό τους ρόλο κατά τρόπο θαυμάσιο.

Ξέρω πως εδώ και τόσα χρόνια που φύγαμε από 'κείνη την αυλή του Α΄ Δημοτικού, συναντήσαμε πολλούς βράχους, μεγάλους, μικρούς, κρυφούς, φανερούς, κι αν ο Θεός μας χαρίσει χρόνια, πολλούς ακόμα θα βρούμε μπροστά μας. Αυτή η βεβαιότητα όμως πως η νίκη δεν είναι υπόθεση των δυνατών, αλλά των λίγων, των αδύναμων, φυτεύτηκε βαθιά μες' την καρδιά μας, από τους ωραίους εκείνους Δασκάλους των παιδικών μας χρόνων και τους ωραίους ποιητές σαν τον Βαλαωρίτη που άγγιξαν τις καρδιές μας και γιγάντωσαν τις ελπίδες μας. Τους ευχαριστούμε όλους από καρδιάς.

11. Ο Λαγκαδάς και το 1821 μέσα από τα δημοτικά του τραγούδια

«Χαρά που το 'χουν τα βουνά
οι κάμποι περηφάνεια
γιατί γιορτάζει η Παναγιά
γιορτάζει κι πατρίδα».

Αυτό το τραγούδι της λαϊκής μούσας τραγουδούσαν και χαίρονταν οι Έλληνες της εθνεγερσίας, για την Παναγιά και την πατρίδα, γιατί είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι οι δύο μεγάλες εθνικές μας γιορτές, είναι συνδεδεμένες εορτολογικά με τ' όνομα της Παναγιάς. Η εθνική παλιγγενεσία του 1821 με τη γιορτή του ευαγγελισμού, «της σωτηρίας ημών το κεφάλαιον», η αρχή της σωτηρίας και της λευτεριάς του ανθρωπίνου γένους με την αρχή της εθνικής απελευθέρωσης, αλλά και το έπος του 1940 ταυτίζεται εορτολογικά με τη γιορτή της Αγίας Σκέπης, όπου η υπέρμαχος στρατηγός, καθοδηγεί, φυλάγει και προστατεύει το έθνος από το κακό και την αδικία των ισχυρών οδηγώντας το από νίκη σε νίκη.

Αυτή η σχέση θρησκευτικής και εθνικής πίστης, είναι στοιχείο της ιδιαιτερότητας του Έλληνα, που δεν λησμονεί ότι μόνος του δε θα μπορούσε να κάνει τίποτα χωρίς τη θεία παρέμβαση, όσο πεζό κι αν φαίνεται στους απιστούντες.

Ο στρατηγός Μακρυγιάννης, από τους γενναιότερους οπλαρχηγούς του '21, λέει προς τους νέους της Αθήνας: «ο θεός κατά το μέγα του έλεος, δεν συνεμερίσθη τα κρίματά μας

Η εξέδρα των επισήμων στην παρέλαση, επί Δημάρχου Γρηγοριάδη.

και στερέωσε το έθνος, όπου καταφανίστηκε τόσους χρόνους στη σκλαβιά» και συνεχίζει «και να στοχάζεστε ότι εχρειάσθη να χυθεί ποτάμι αίμα τόσων παλικαριών και ηρώων της πατρίδος, για να μη χάσετε ελεύθεροι την πίστη που είχατε ως σκλαβωμένοι, τα γράμματα που μάθατε σας δίδαξαν πως είστε Έλληνες και χριστιανοί της ορθόδοξης εκκλησίας».

Αυτή η βεβαιωμένη και στέρηη πίστη του Μακρυγιάννη, ήταν πεποίθηση και βίωμα όλων των αγωνιστών και όλων των απελευθερωτικών κινημάτων των Ελλήνων και αυτή η πίστη στην εκκλησία και την πατρίδα χαλύβδωνε την ψυχή και το νου αλλά και την ανδρειωσύνη των σκλαβωμένων.

Κοιτάζοντας τώρα την ιστορία από κάποια απόσταση κι αναμετρώντας τον χρόνο, ιλιγγιά ο νους με το χρονικό εύρος

της σκλαβιάς. 400 χρόνια για τη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, και 482 για την Μακεδονία. Γενεές ολάκερες δεν γνώρισαν την έννοια της λευτεριάς, δεν βίωσαν το αγαθό της. Κι όμως η πίστη, κι ελπίδα, ελπίδα ζωής, για τη λευτεριά και τη νίκη. Η παράδοση, η ιστορική μνήμη, το παραμύθι της γιαγιάς και της μάνας, το άναμμα του καντηλιού της εθνικής συνείδησης, τα κολυβογράμματα του παπά και του καλόγερου, πότιζαν το δέντρο της φυλής και το κρατούσαν θαλερό. Βέβαια το έθνος δεν ξύπνησε ξαφνικά στα 1821 για να παλέψει για τη λευτεριά του, αλλά σε όλα τούτα τα χρόνια, πάλεψε, αγωνίστηκε, μάτωσε, πληγώθηκε βαριά, για να φτάσει στην τελική νίκη της απελευθέρωσης μέρους της πατρίδας, αλλά και με μια βασιλεύουσα Πόλη, την παλιά αγαπημένη, να ξαγρυπνά σε ξένη αγκαλιά, ως σήμερα.

Η πόλη του Λαγκαδά και η επαρχία μας, έζησε κι αυτή στη σκλαβιά για 482 ολάκερα χρόνια, γιατί κατελήφθη από το 1430 με την άλωση της Θεσσαλονίκης από τον Μουράτ τον Β΄. Στη διήγηση του Βυζαντινού συγγραφέα Ιωάννη Αναγνώστη αναφέρονται τα εξής: «ημέραι παρήλθον αύθις ολίγαι και τρίτος άγγελος (αγγελιαφόρος), ήδη προς την πόλιν αφίκτο την εις Λαγκαδά, του Μουράτου δηλών την άφιξιν και ουχ ικανόν το πεδίον, εις πολύ μήκος εκτεταμένον εκείνον, προς τοσαύτην πληθύν στρατευμάτων» δηλαδή έφθασε ο πρώτος αγγελιαφόρος στο Λαγκαδά, ανακοινώνοντας την άφιξη του Σουλτάνου Μουράτ και δεν επαρκούσε ο χώρος να φιλοξενήσει το πλήθος των στρατευμάτων του. Ήταν τότε που ξεκίνησε η πολιορκία της Θεσσαλονίκης κατέλαβαν τον Λαγκαδά και ακολούθησε η πολιορκία και κατάκτηση της Θεσσαλονίκης. Ο αγώνας λοιπόν ξεκίνησε πολύ νωρίτερα απ' ότι στην

άλλη Ελλάδα. Ως ένα τέτοιο κέντρο επιχειρήσεων επιλέγεται ο Λαγκαδάς λόγω της γεωγραφικής θέσης του και απέκτησε την αίγλη του κέντρου επιχειρήσεων του τουρκικού στρατού, καθότι η περιοχή προσφέρονταν απλόχερα για να συντηρεί στρατιωτικές και δικαστικές αρχές, τάγμα γενιτσάρων, σουλτανικό ιπποφορβείο, ιεροδικείο και διδασκαλείο. Αυτό σημαίνει ότι οι συμπατριώτες μας βίωναν έντονα στο πετσί τους τη σκλαβιά και κάθε κίνηση των Ρωμιών είχε πάντα και τις ανάλογες επιπτώσεις, όπως το 1579 όταν στο Γενί-Μπαζάρ σκοτώνεται ο πρώτος βεζίρης της περιοχής Λαγκαδά και καταφθάνει αξιωματικός με 30 έφιππους για να κάνει αναγνώριση και να επιβάλλει την τάξη. Το 1702 στις 28 Μαρτίου, ένα σουλτανικό φερμάνι μας λέει για την επαναστατικότητα της περιοχής μας και αναφέρεται σε ανταρσίες των γύρω χωριών της Λητής, που επαναστάτησαν για τον κεφαλικό φόρο. Όλες αυτές οι κινήσεις των επαναστατών, κατεπνίγησαν στο αίμα των συμπατριωτών μας. Όταν το 1821 εξαπλώνεται η επανάσταση και μπαίνει μπροστάρης ο Εμμανουήλ Παπάς, αμέσως ξεσηκώθηκε η επαρχία μας και η πόλη του Λαγκαδά και μάλιστα έγιναν μεγάλες και φονικότατες μάχες.

Το παρακάτω σουλτανικό φερμάνι μιλάει για την εξέγερση των κατοίκων του Λαγκαδά: «εξοχώτατε καπουτζήμπαση της υψηλής μου πύλης, του σαντζακίου της Θεσσαλονίκης, Γιουσούφ Μπέη... Μόλις φθάσει το υψηλόν αυτοκρατορικό μου φερμάνιον, έστω γνωστόν ότι εκ των εις την έδραν του μεγαλείου και της δόξας μου. Έφθασαν ειδήσεις και αναφορές που προκύπτει ότι η επανάστασις και η προδοσία... την οποία απετόλμησε το ευτελές ελληνικό έθνος εναντίον του υψηλού μωαμεθανικού κράτους, μετεδόθη εις όλα τα μέρη κατά τας

ημέρας δε ταύτας εξηγέρθησαν οι ραγιάδες, του εις την περιφέρειαν του σαντζακίου Θεσσαλονίκης υπαγομένου χασίου Λαγκαδά και του εν τω Δήμω Παζαρούδας κειμένου χωρίου... ενεργούντες δε ομοφώνως και συμφώνως προς τον ιερόν φετβάν, να πατάξητε και εξοντώσητε τελείως τους επαναστάτας, εξανδραποδίζοντες τα γυναικόπαιδα αυτών, λαφυραγωγούντες και διαμοιράζοντας μεταξύ των στρατιωτών, τα περιουσίας αυτών, ίνα ούτω κατανοήσωσιν την θέσιν εις ήν περιήλθον και σωφρονιστούν... γνωρίσατε ότι είναι οριστική και κατηγορηματική η αυτοκρατορική μου θέλησις, ίνα εξεύρητε τα μέσα και από κοινού, στρέψητε το ξίφος κατά των επαναστατών... ίνα παραδειγματιστούν οι λοιποί... Διατάσσω όπως συμμορφωθείτε προς το παρόν φερμάνιόν μου αποφεύγοντας αντιθέτους ενεργείας...»

Κωνσταντινούπολις 1 Ιουλίου 1821.

Στις 2 Ιουλίου του 1821 ο Σουλτάνος Μεχμέτ, ομολογεί την εξάπλωση της επανάστασης σε όλη την επαρχία Λαγκαδά και τις ανεξέλεγκτες διαστάσεις της και γι αυτό με νέο φερμάνι διατάσσει: «έστω γνωστόν ότι ένεκα της επαναστάσεως και της προδοσίας της κακοποιού φυλής των Ελλήνων, έχουν εξεγερθεί και οι ραγιάδες χωρίων τινών του εν σαντζακίω Θεσσαλονίκης κειμένου χασίου Λαγκαδά και του εσωτερικού του μεταλλείου Μαντεμοχωρίων... πρέπει να καταβάλωμεν όλας τας δυνάμεις μας υπέρ της υψηλής θρησκείας και της τιμής του ισλαμισμού... μη αργοπορούντες ούτε λεπτόν. Δεν επιτρέπεται αδράνεια, αμέλεια και βραδύτης, οι δε διαπράττοντες ταύτα θα τιμωρηθούν αυστηρώς...»

Οι θηριωδίες των Τούρκων, μετά από τα δύο αυτά φερμάνια της υψηλής πύλης, ήταν απερίγραπτες. Η μεν επανάσταση

του Εμμανουήλ Παπά, πνίγηκε στο αίμα, στον Λαγκαδά όμως και στην επαρχία του έγινε μεγάλος χαλασμός. Δεν έμεινε πέτρα πάνω στην πέτρα.

Σε ένα άρθρο του ο δικός μας Ηλίας Γεωργιάδης, διδάκτωρ φιλοσοφίας και ιστορικός, γράφει: «κατά την μεγάλην επανάστασιν του 1821, δεν έμεινεν αμέτοχος και απαθής ο Λαγκαδάς και τα ελληνικώτατα χωρία του. Πλείστας όσας και μεγάλας καταστροφάς υπέστη εις ανθρώπους και κτήματα, φονευθέντων και εξανδραποδισθέντων ανδρών και γυναικών πάσης ηλικίας. Ο στρατός κατηδάφισε την μεγάλην και ωραίαν εκκλησίαν μας, εξ' ής ο εκ πατρός πάππος μου και ο παπου κირδεμίρ (προπάππος) ηδυνήθησαν να σώσωσι τρεις εικόνας ιστορηθείσας το 1700.

Αι τρεις αύται εικόνες του Χριστού, της Παναγίας και της αγίας Παρασκευής, κείνται εν τη νέα εκκλησία μας. Το μόνον στήριγμα και σωτηρία τότε των χριστιανών, καταδιωκομένων, υβριζομένων και σφαζομένων ήτο η πόλις του αγίου Δημητρίου. Τότε εξισλαμίσθησαν βιαίως και εχάσαμεν τέσσαρας κωμοπόλεις, Λαχανάν, Κλέπε, Γκιρμίτς, Φλαμούρι. Μεγίστην γεναιοψυχίαν και ηρωϊσμόν έδειξε τότε και το Φλαμούρι, των πλείστων προτιμησάντων να αποθάνωσι εν τη πίστη του Χριστού του Θεού». Μαθημένος λοιπόν ο λαός μας από τουρκικές θηριωδίες, καθ' ότι πριν από λίγα χρόνια δοκίμαζε την βαρβαρική αγριότητα στα πρόσωπα δύο νέων γυναικών νεομαρτύρων της Κυράννας από την Όσσα και της Αγγελίνας από το Ζαγκλιβέρι, οι οποίες αντάλλαξαν τη ζωή τους με το στεφάνι του μαρτυρίου της αγιότητος και έγιναν φωτεινά παραδείγματα και πρότυπα ζωής για τους σκλαβωμένους Ρωμιούς, ελπίδα και παρηγοριά του γένους.

Οι άνδρες και οι γυναίκες του Λαγκαδά έδειξαν αξιοθαύμαστη τόλμη σε όλη τη διάρκεια του αγώνα. Κάτω στο υπόγειο του ναού της αγίας Παρασκευής, κρυφά μέσα στη νύχτα, διδάσκονταν την πίστη και τη γλώσσα την ελληνική. Πρόσφατα ήλθε στα χέρια μας ένα χειρόγραφο με ημερομηνία 1745, που ανήκει στην κατηγορία των χειρογράφων και αποκαλούνται «Μαθηματάρια της Τουρκοκρατίας». Είναι εν ολίγοις ένα εκκλησιαστικό βιβλίο που δίπλα στα τροπάρια έχει την μετάφραση και την ερμηνεία των ύμνων και χρησιμοποιούνταν από τους παπάδες και τους δασκάλους της μαύρης περιόδου για τη στήριξη του γένους. Το βιβλίο αυτό ανήκει στην οικογένεια του γιατρού Αθ. Λίγδα, ήρθε δε στα χέρια τους από κάποιον μοναχό γερο-Πέτρο τον οποίο συνέλαβαν οι Τούρκοι και τον πούλησαν στα παζάρια της Ανατολής. Η οικογένεια Λίγδα διέσωσε αυτό το κειμήλιο, αλλά διέσωσε συνάμα και την ζωηρή φήμη που υπήρχε στην επαρχία μας για την ύπαρξη του κρυφού σχολείου.

Τα νέα της επανάστασης έφταναν από παντού στον Λαγκαδά και η λαϊκή μούσα που δεν σώπασε όλα τα χρόνια της τουρκοκρατίας, σκάρωνε στίχους κι έκανε τραγούδι τα κατορθώματα των ραγιάδων. Ο ιστορικός της πόλης μας Νίκος Κοσμάς (98χρονος σήμερα) κατέγραψε αρκετά απ' αυτά τα τραγούδια που έθρεψαν τον ελληνισμό της επαρχίας μας. Το τραγούδι του Διάκου, του Αλή Πασά, του Μάρκου Μπότσαρη, του Κατσαντώνη, των Κολοκοτρωναίων και πολλά άλλα τραγούδια της κλεφτουριάς, αποτέλεσαν την αφυπνιστική δύναμη του γένους μας. Είναι χαρακτηριστική η προσμονή του παλικαριού που περιμένει τη λευτεριά, κι ενώ έγινε 35 χρονών ακόμα περιμένει:

«και κάνω μήνες τριάντα δυό
και χρόνια τριάντα πέντε
και κάνω ψείρες με ουρές
και κόντες σα λιθάρια.

Λιφτόκαρα είχα στη τσέπη μου και κείνα τα φυτεύω
και λιφτοκάρια έφαγα και λευτεριά δεν είδα».

Ο πόνος του ραγιά γίνεται τραγούδι και ανατρέφει τις γενιές των Λαγκαδιανών. Τα φερμάνια του σουλτάνου εν τω μεταξύ πηγαينوέρχονται και ο νέος Λαγκαδιανός καταριέται:

«Να γίνουν οι κάμποι θάλασσα και τα βουνά ποτάμια,
να πνίγονται οι τάταροι που φέρνουν τα φερμάνια.
Και τα φερμάνια έγραφαν και τα φερμάνια γράφουν,
να σκωθεί ο Αλή-Πασάς να πάει στο Τεπελένι».

Ήξεραν όλοι πως μετά από δυό τέτοια φερμάνια εξανδραποδίστηκε ο Λαγκαδάς και ισοπεδώθηκαν τα χωριά του. Αλλά κι Λαγκαδιανή μάνα, ίδια κι απaráλαχτη μέσα στη δισχιλιετή ιστορία της, λες και δεν πέρασε μέρα από το «ταν ή επί τας» της Σπαρτιάτισσας, λέει στο τραγούδι του Κίτσο: «Τον Κίτσο τον επιάσανε και παν να τον κρεμάσουν

Χίλιοι πηγαίνουνε μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω
Κι μάνα του τον έλεγε κι η μάνα του τον λέει.

– Κίτσο μου για βγάλε τ' άρματα να μη τα αιματώσεις.

– Μάνα μ' τρελλή, μάνα μ' ζουρλή, μάνα μ' τον γιο σου χάνεις

Και συ τ' άρματα ζητάς, και τα άρματα λογιάζεις;

– Τα θέλω βρε παιδάκι μου να πάω να πολεμήσω...»

Αυτή είναι η Ελληνίδα μάνα, αυτός ο ελληνισμός, αυτή η ιστορία.

Τα κατορθώματα του Θανάση Διάκου και η θυσία του, έθρεψαν και τις γενιές των παιδιών του Λαγκαδά, όπως αυτό καταγράφεται από τον Νίκο Κοσμά.

«τρεις περδικούλες κάθονταν στου Διάκου το ταμπούρι,
 Η μια τηράει τη Λειβαδιά, η άλλη το Ζητούνι,
 Κι η τρίτη η μικρότερη μοιρολογάει και λέγει:
 Σήκω Διάκο μ' να φύγουμε, σήκω Διάκο μ' να πάμε.
 Κακιά μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλιακούδα,
 Ομέρ Βρυώνης έρχεται με δεκαοχτώ χιλιάδες.
 Κι ο Διάκος το αγροίκισε, ψιλή φωνούλα βγάζει;
 Παιδιά μη λάχ' και φύγετε, παιδιά μ' μη λάχει και πάτε,
 βάλτε μπαρούτι περισσό και βόλια με τη χούφτα.
 Και τα παιδιά του κιότεψαν και σκόρπισαν στους λόφους
 Κι έμεινε ο Διάκος μοναχός με δεκαοχτώ λεβέντες.
 Τρεις μέρες επολέμαγε με δεκαοχτώ χιλιάδες»
 Το τέλος γνωστό...
 Τον «Διάκο τον σουβλίσανε κι ολόρθο τον εστήσανε».

Συχνά άκουγες τους γεροντότερους τα μαύρα βράδια της σκλαβιάς να τραγουδάνε ή να απαγγέλουν στα εγγόνια τους το τραγούδι του Μάρκου Μπότσαρη:

«Θέλω να τραγουδήσω την παλικαριά
 τον αντρειωμένο Μάρκο, πως εστάθη στον Πασά.
 Με τρακόσια παληκάρια τάχει όλα διαλεχτά,
 εξήντα βάζει στο ντουφέκι και τα άλλα στα σπαθιά...».

Ένα τραγούδι που αναφέρεται στην αγάπη του Αλή Πασά για την κυρά Βασιλική, έχει ως επωδό

«το λέν' μάνα μ' το λέν κάτω στα ρέματα,
σ' αγαπώ Βασιλική δεν είναι ψέματα.»
αλλά δεν παύει ο λαϊκός ποιητής να θυμίζει
στον Αλή την πίκρα του.

«Σήκω μωρέ Αλή Πασά να δεις τα Γιάννινά σου,
οι Έλληνες τα πήρανε, δεν είναι πιά δικά σου.
Σήκω Αλή Πασά να δείς του Έλληνα τη νίκη,
να δείς τη Σαλονίκη, Αρβανίτες παινεμένοι
πούν' ο Αλή Πασάς καημένοι;».

Οι θρυλικοί Κολοκοτρωναίοι δεν μπορούσαν να λείψουν
από τα τραγούδια του Λαγκαδά, γιατί αποτελούσαν ένα ιδιαί-
τερο κομμάτι της ιστορίας του τόπου μας, καθώς «λάμπουν»
μέσα στην ιστορική μνήμη του λαού μας.

«Λάμπει ο ήλιος στα βουνά
λάμπει και στα λαγκάδια.
Λάμπει η κλεφτουριά, και οι Κολοκοτρωναίοι,
πόχουν τ'ασήμια τα πολλά τις ασημένιες πάλες...»,

ενώ στον γειτονική Πιερία

«κοίτεται ο Πλιάτσικας, κοίτεται στον Όλυμπο από κάτω.
Με τα πουλιά κουβέντιαζε με τα πουλιά μαλώνει.
-Τάχα πουλιά μ' θα γιατρευτώ; Τάχα πουλιά μ' θα γιάνω;
Πότε θαρθεί η άνοιξη τ' όμορφο καλοκαίρι;». Και βέβαια η
άνοιξη και το καλοκαίρι δεν είναι το ζητούμενο του καπετάν
Πλιάτσικα, αλλά η άνοιξη και η λευτεριά της πατρίδας.

Με την ίδια ορμή και το ίδιο πάθος για τη λευτεριά ζει και
ο καπετάν Θανάσης:

«Ποιος είδε άστρο το πρωί κι άστρο το μεσημέρι,

ποιος είδε τον Καραμπελιά τον καπετάν Θανάση.

Τον είδαμε τον άκσαμε σ' ένα καινούργιο χάνι.

Πέντε χαντοσήδες τον κερνούν και τρεις του παραστέκουν
κι ένα μικρό χαντσόπουλο στέκει και τον ρωτάει.

– Πού πας Θανάση μοναχός, που πας και δε φοβάσαι;

Εσένα Τούρκοι σε κυνηγούν, θέλουν να σε σκοτώσουν.

– Αμ κι εγώ τους Τούρκους κυνηγώ και θέλω να σκοτώσω!!!».

Τα τραγούδια της λευτεριάς πλέκονται με τα μοιρολόγια για τα παλικάρια που πέφτουν στο πεδίο της μάχης, όπως το παρακάτω:

«Κάτω στην άσπρη πέτρα στα πλατειά νερά

σκοτώσαν το Γιαννάκη τον αρματολό.

– Γιαννάκη μ' δεν έχεις μάνα, δεν έχεις αδερφή.

Δεν έχεις καλή γυναίκα για να 'ρθει να σε δει;»

Κι όταν τα βέλη της αγάπης τρυπούσαν τα στήθη των παιδιών, έρχονταν στιγμές οριακές στη ζωή τους που έβαζαν την αγάπη στην πατρίδα πάνω από την αγάπη της καλής τους. Δώδεκα χρόνια αγαπούσε την κορασιά και δώδεκα χρόνια σκέφτονταν να τη ζητήσει σε γάμο. Αλλά κάποτε έπρεπε να διαλέξει. Πάει και τη χαιρετά στα μάτια και στα φρύδια, και δεν της λέει πως πάει στον πόλεμο μη και την επληγώσει. Κι όταν αυτή ζητά να τον ακολουθήσει, της απαντά: «Εκεί π' θα πάω, γυναίκες δεν περνούνε, στη σκάλα τρώνε το ψωμί στη σέλα απάν' κοιμούνται».

Δεν ήταν λίγα τα παλικάρια που πέρασαν τη ζωή τους στον πόλεμο αλλά ήταν κι άλλα που την πέρασαν στη φυλακή όπως ο Ντούλας. Η μάνα του χρόνια περιμένει να λευτερωθεί

από τα χέρια των Τούρκων άδικα όμως. Παρ' όλα αυτά κάνει τον πόνο της τραγούδι και απαλύνει τον καημό:

«Σήμερα Ντούλα μ' πασχαλιά, στολίζονται νυφούλες
Και συ Ντούλα μ' στη φυλακή στα σίδερα βαλμένος.
Ντούλα μ' δεν αντρειώνεσαι να μάσεις παλικάρια
Να πάρεις άκρη τα βουνά κι άκρη τα κορφοβούνια...
Κι εγώ Ντούλα μ' σε καρτερώ να ζήσουμε αντάμα».

Η προσωπική λευτεριά συνταιριάζεται με τη λευτεριά της πατρίδας κι ύστερα η επιθυμία και απόλαυση της οικογενειακής ευτυχίας.

Σήμερα 195 χρόνια μετά, ο σύγχρονος Έλληνας δείχνει να παραβλέπει και να αδιαφορεί για τον πλούτο των συναισθημάτων της ελληνικής ψυχής της εποχής εκείνης, αλλά και να αδιαφορεί με τρόπο προσβλητικό για την ιστορία του, προκειμένου να μην ενοχληθούν οι δήθεν φίλοι και σύμμαχοί μας.

Βαφτίζει ειρηνική συνύπαρξη την 480 χρόνων Τουρκοκρατία, και τους βίαιους εξισλαμισμούς και τους βιασμούς τους θεωρεί φυσικό επακόλουθο μιας συνύπαρξης. Στο Ζάλογγο παρατηρεί συνωστισμό, όπως και στη Σμύρνη, στη δε Αραπίτσα της Νάουσας, οι ηρωίδες γυναίκες με τα παιδιά στην αγκαλιά, γλίστρησαν και έπεσαν καθώς χόρευαν στο χείλος του γκρεμού. ΑΠΡΟΣΞΞΙΑ ΤΡΑΓΙΚΗ. Την επιβολή του κεφαλικού φόρου την λογαριάζουν για νόμιμη φορολογία και έκτακτη εισφορά, τους νεομάρτυρες φυσικό επακόλουθο της συνάντησης των θρησκείων και αντίσταση κατά της αρχής που τιμωρείται δυστυχώς, τα κρυφά σχολεία ανύπαρκτα, αλλά αδυνατούν να πουν πού υπήρχαν τα φανερά. Κι όλα αυτά από ανθρώπους που υποτίθεται σπούδασαν την ιστορία. Η φωνή

του Κωστή Παλαμά ακούγεται μέσα στην έρημο της εποχής μας:

«Πότε θα 'ρθούν οι άνθρωποι,
πότε θα γίνουν τόποι,
που θα συνοδέψουν την προδοσία,
στην τελευταία της κατοικία».

Πάντως ένα παραμένει βέβαιο, ότι αν ο νεοέλληνας δεν μπορεί να διδαχτεί από την ιστορία του, από τίποτε άλλο δεν μπορεί να διδαχτεί.

12. Αποκριές και η Καθαρά Δευτέρα στο Λαγκαδά. Αρχή της Σαρακοστής

Δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως ο Λαγκαδάς είχε μια ιδιαίτερη παράδοση στα αποκριάτικα έθιμα, όπως άλλες πόλεις, αλλά κρατούσε τα αυθεντικά έθιμα του τόπου, χωρίς επιμειξίες βραζιλιάνικες, όπως συμβαίνει τώρα. Οι κάτοικοι συνήθως αυτές τις μέρες τις περνούσαν ήρεμα στα τοπικά ταβερνάκια με τις υπέροχες μαντολινάτες και τους καταπληκτικούς ζουρνάδες που έρχονταν στην πόλη μας από την Τζουμαγιά ή από άλλες περιοχές, περιοδεύοντες μουσικοί, για να διασκεδάσουν τον κόσμο. Η πόλη είχε μια καλή παράδοση στους κανταδόρους κι έτσι δεν ήταν λίγοι αυτοί που οργάνωναν τα βράδια κάποιες μαζώξεις σε ταβερνάκια ή σπίτια και διασκεδάζαν, με ελάχιστα πράγματα στο τραπέζι, πολύ κρασί και περισσότερο κέφι. Με μια κιθάρα ή ένα ακορντεόν γλεντούσε όλη η γειτονιά, ή άλλοτε πάλι έφερναν κάποιον λατερνατζή και έτσι το κέφι ζωντάνευε περισσότερο. Βέβαια τότε χωριστά γλεντούσαν οι ντόπιοι και χωριστά οι πρόσφυγες, γιατί δεν συμφωνούσαν στα μουσικά γούστα.

Στα χρόνια μετά το '55 τα πράγματα άλλαξαν γιατί οι μεικτοί γάμοι μεταξύ ντόπιων και προσφύγων, άμβλυναν και τις μουσικές αντιθέσεις. Κάποτε γινόταν και αποκριάτικοι χοροί. Έναν τέτοιο θυμάμαι που διοργάνωσε η ΑΠΕΛ στο σαλόνι της Λέσχης Αξιωματικών Λαγκαδά, και μου έμεινε ακόμα η εικόνα της στολισμένης με σερπαντίνες αίθουσας 45 χρόνια μετά.

Τα παιδιά ήταν αυτά που απολάμβαναν τις μέρες αυτές ιδιαίτερα, γιατί τους δινόταν η ευκαιρία να ετοιμάσουν τον χαρταετό, που δεν τον αγόραζαν βέβαια από το σούπερ μάρκετ, αλλά το κατασκεύαζαν μόνα τους, με ή χωρίς την βοήθεια του μπαμπά. Λίγα καλάμια ψιλοκομμένα, δεμένα με κλωστή, κόλες έγχρωμες από τον Χρυσ αφίδη ή τον Μαυρίδη, ή άλλοι πάλι, για περισσότερη οικονομία, αρκούσαν στα φύλλα μιας εφημερίδας, που τα κολλούσαν με αλευρόκολλα, δηλαδή αλεύρι με νερό, και είχαμε έτοιμη την κόλλα. Η αγωνία ήταν να πετύχει το ζύγισμα των σχοινιών και να πετύχει επίσης η ουρά. Θυμάμαι την αγωνία των μικρών αλλά και των πατεράδων, να πετύχει το έργο τους και να καταξιωθεί στους αιθέρες του Λαγκαδά. Τότε δεν περιμέναμε να βγούμε έξω από την πόλη να πετάξουμε τον αετό, γιατί τα ηλεκτροφόρα καλώδια ήταν λίγα, αλλά και η πόλη μας είχε ένα γύρω αλάνες αρκετές για τέτοιες ιστορίες. Στους δρόμους φωνές και χαρές και οι τσιγγάνες με τα παιδιά τους περνούσαν από κάθε σπίτι και μάζευαν τα αρτύσιμα φαγητά που περίσσεψαν, ή τις πίττες που δεν καταναλώθηκαν, γιατί ξεκινούσε ήδη η σαρακοστή και δεν έπρεπε να τα βρει στο τραπέζι μας. Στα σχολεία τα παιδιά χαίρονταν τις αποκριές με το να συμμετέχουν στη σχολική γιορτή μεταμφιεσμένα, από πιερότους και κολομπίνες, μέχρι καουμπούδες και πριγκίπισσες, τραγουδώντας το «μας ήρθες πάλι τρελλό μας καρναβάλι, παντού τραγούδια παντού χαρά... και τη ζωή και μας την έχεις μεταβάλλει σε πανηγύρι όλο ομορφιά...» και γυρνώντας γύρω από το κοντάρι πλέκανε το γαϊτανάκι, με όλες εκείνες τις πολύχρωμες όμορφες κορδέλες. Καρναβάλια δεν είχε οργανωμένα, αλλά κάποιες παρέες είναι αλήθεια ότι κάποτε-κάποτε, ξεσήκωναν τον κόσμο στα

Παρέα καρναβαλιστών.

γέλια με τα καμώματά τους. Όμως δεν ήταν λίγες οι παρέες που μεταμφιέζονταν και επισκέπτονταν σπίτια γνωστών και φίλων προκειμένου να πάρουν μέρος στο αποκριάτικο τραπέζι το βράδυ της Κυριακής της Τυρινής, να συγχωρεθούν με τους μεγαλύτερους, και μάλιστα κάνοντας και μετάνοια με ουρά, δηλαδή σηκώνοντας όσο μπορούσαν το ένα πόδι προς τα πίσω σαν ουρά. Όσο πιο μεγάλη η ουρά, τόσο πιο γερό το μπαξίσι. Και μετά ακολουθούσε η χάτσκα, δηλαδή, ο πλάστης που η νοικοκυρά άνοιγε τις πίττες, αποκτούσε άλλον χαρακτήρα, καθώς τον στόλιζαν με μια κορδέλα από όπου κρεμόταν ένα κομμάτι ξερού χαλβά, το οποίο ο αρχαιότερος της οικογένειας το περνούσε μπροστά από τα στόματα των συγκεντρωμένων, και ο καθένας αγωνιζόταν να το δαγκώσει στο αέρα, χωρίς να βάλει το χέρι του. Όποιος το δάγκωνε έπαιρνε σαν έπαθλο

το χαλβά. Άλλοι κρεμούσαν ένα αυγό βρασμένο, και έλεγαν, άντε «και του χρόνου με αυγό να το κλείσουμε, με αυγό να το ανοίξουμε το στόμα», και εννοούσαν τα κόκκινα πασχαλιάτικα αυγά.

Στην αγορά οι συντεχνίες ή τα συνάφια των επαγγελματιών, την Καθαροδευτέρα, έβγαζαν μπροστά από τα μαγαζιά τους τραπέζια, έστηναν κι ένα καζάνι με φασολάδα και κερνούσαν τον κάθε περαστικό, ένα κρασάκι, λίγο χαλβά, ελιές, κρεμμυδάκια φρέσκα, καθώς οι ζουρνάδες αντιλαλούσαν τη χασαπιά ή την μπαϊντούσκα. Εδώ διέπρεπαν και οι καλύτεροι χορευτές του Λαγκαδά, που έδειχναν την δεξιότητά τους στο χορό, οι Νικολήδες, ο Παταρόκος, οι Τσομπάνηδες. Παντού θόρυβος και πιστολιές από νεαρούς καουμπούδες, ή στα πεζοδρόμια να σκάζουν πατράκες με εκκωφαντικό θόρυβο. Μπροστά στο περίπτερο του Στρατή, του Καραγιοβάνη και του Μαρμούρη, γινόταν χαμός από νεαρούς πιστολέρο που αγόραζαν καψίλια.

Στα σπίτια οι νοικοκυρές ασχολούνταν με τα νηστίσιμα της εβδομάδος, και κρατούσαν ένα κομμάτι ζυμάρι από το ψωμί, και έφτιαχναν την κυρα-σαρακοστή, δηλαδή μια ζυμαρένια κούκλα, χωρίς στόμα, λόγω νηστείας και εφτά πόδια, όσες και οι εβδομάδες της σαρακοστής. Αφού την έψηναν, την κρεμούσαν στο σπίτι και κάθε βδομάδα έσπαναν και ένα πόδι, μέχρι να φτάσουμε στη μεγαλοβδομάδα. Η δε λαϊκή μούσα, έδινε το δικό της μήνυμα στον απλό λαό τραγουδώντας: «εφτά βδομάδες έκαμα, πουλίμ' νε σε φιλήσω, γιατί ήτανε σαρακοστή, να μη ξενομίσω», να μη σε βγάλω δηλαδή, έξω από τον νόμο της νηστείας.

ΤΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΤΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ ΤΟ 1960

ΒΥΡΩΝ Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
ΔΑΡΚΑΔΑΣ

Τώρα έσβησαν αυτά όλα, έσβησε ακόμα και το ήθος της σαρακοστής και του καρνάβαλου. Τότε ντύνονταν μασκαράδες, τώρα γδύνονται οι μασκαράδες, και εν πάση περιπτώσει, οι μασκαράδες εκείνοι είχαν ήθος και χαρά, δεν έχουν καμιά σχέση με όλους αυτούς τους μασκαράδες του σήμερα, που αλλάζουν καθημερινά προσωπεία και πληγώνουν και το ήθος και την παράδοση του λαού μας, που αμφισβητούν τις αξίες του και τις αρχές του. Ο καρνάβαλος τότε είχε μια αθωότητα παιδική, που δήλωνε την ανάγκη της ανθρώπινης φύσης για αλλαγή του προσωπείου, για μεταμόρφωση. Τώρα ο κάθε μασκαράς περιφέρεται ολοχρονίς, αλλάζοντας κάθε μέρα τη μάσκα του και προκαλώντας το λαό μας.

13. Ο Μάϊος στη λαογραφία του Λαγκαδά

Αναμφίβολα ο μήνας Μάϊος είναι ταυτισμένος με την ομορφότερη περίοδο του έτους, αποτελεί την πιο ευωδιαστή και ανθοστόλιστη περίοδο της άνοιξης, ο πιο ρομαντικός και ιδιαίτερος μήνας, που τραγουδήθηκε από ποιητές και τραγουδιστάδες και μας εισάγει με τον καλύτερο τρόπο στο καλοκαίρι. «Τώρα είναι Μάης κι άνοιξη, τώρα είναι καλοκαίρι...», λέει ένα παραδοσιακό τραγούδι της Μακεδονίας και δεν έχει άδικο, μια και αρχίζουν οι πρώτες υψηλές θερμοκρασίες. Τον Μάιο ο Λαγκαδάς, ήταν χαρά Θεού, οι ακακίες ανθισμένες, οι αυλές του παλιού Λαγκαδά ολάνθιστες με γεράνια και μολόχες, οι γλάστρες του βασιλικού κρέμονταν στα μπαλκόνια, το αγιόκλημα και το γιασεμί, ανταγωνίζονταν στη δύναμη του αρώματος, οι μεγάλες φλαμουριές σ' έπνιγαν κυριολεκτικά με το λεπτό άρωμά τους, και από την πρώτη αυγή ή το βράδυ, μόλις έπαιρνε να δροσίζει, τ' αηδόνια δεν σ' αφήνανε να κοιμηθείς. Όταν μάλιστα συνέπιπτε ο Μάϊος με το Πάσχα, τότε αποκτούσε και μίαν άλλη διάσταση.

Η Πρωτομαγιά γιορταζόταν απλά, με στεφάνια λουλουδιασμένα και τραγούδια: «λουλούδια ας μαζέψουμε και ρόδα και κρίνα κι ελάτε να πλέξουμε στεφάνια με κείνα, τον Μάη που η άνοιξη προβάλλει στη γη...», τραγουδούσαν τα παιδιά και ξεχύνονται στην περιοχή του Μπογδάνα, στη Δέση (πίσω από το Κονσερβοποιείο), στου παπα-Προκόπη το κτήμα με τις μουριές, στην περιοχή της λίμνης, κι όπου αλλού μπορούσε να φτά-

Καροτσάδα για την Πρωτομαγιά.

σει ο καθένας. Τα στεφάνια τοποθετούνταν στα υπέρθυρα των σπιτιών και έμεναν εκεί, μέχρι τη γιορτή του Αγιαννιού (23 Ιουνίου), οπότε και θα τα έκαιγαν στη φωτιά που θ' άναβε σε κάθε γειτονιά, για να πανηγυρίσουν τον άλλο μήνα, τον θεριστή, λέγοντας «έξω ψύλλοι και κοριοί, μέσα υγεία και χαρά και καλή σοδειά». Στο δεύτερο δεκάημερο του Μαΐου η πόλη μας γέμιζε ζωή. Αιτία ήταν η εμποροπανήγυρις που γινόταν στην πόλη και αφορμή της εμποροπανηγύρεως, ήταν η γιορτή των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Υπάρχουν παλαιότερες μαρτυρίες ότι την ημέρα της γιορτής αυτής, ξεκινούσε επίσημα η λουτρική περίοδος των θερμοπηγών των Λουτρών του Λαγκαδά. Μάλιστα στα 1909 ο γιατρός Ι. Σιώρης, περιγράφει το αρχαιότατο αυτό βυζαντινό έθιμο, όπου συνάζονταν κόσμος πολύς στα Λουτρά, λειτουργούνταν στο εκκλησάκι

του αγίου Κωνσταντίνου και ακολουθούσε κοινό τραπέζι για όλους τους προσκυνητές. Ίσως το έθιμο αυτό να ήταν συνδεδεμένο με την παράδοση που ήθελε να έχουν επισκεφθεί τις θερμοπηγές του Λαγκαδά, ο Μέγας Κωνσταντίνος και η μητέρα του αγ. Ελένη. Πιστεύω πως αυτή η παράδοση, έχτισε και το εκκλησάκι των λουτρών επ' ονόματι των δύο αγίων Βασιλέων. Από κείνη την ημέρα λοιπόν ξεκινούσαν και επίσημα οι λουτροθεραπείες οι οποίες σταματούσαν τον Οκτώβριο.

Το έθιμο των αναστεναρίων που ταυτίζεται με την ίδια χρονική περίοδο, ήρθε στο Λαγκαδά, με τα πρώτα προσφυγικά φύλλα από τη Θράκη. Κατ' αρχήν οι πρόσφυγες Θράκες τελούσαν το έθιμο στα σπίτια τους. Όταν το 1943 επεχείρησαν να το δημοσιοποιήσουν και να το τελέσουν σε δημόσιο χώρο, συνάντησαν την άρνηση των Γερμανικών αρχών κατοχής. Πάντως για πρώτη φορά δημοσίως η πυροβολασία πραγματοποιήθηκε το 1946, όπως γράφει και περιγράφει το έθιμο, ο τότε διευθυντής του Α΄ Δημοτικού Σχολείου, ο αείμνηστος Νίκος Χατζηβασιλείου, (1963) σε ένα βιβλίο του για τον Λαγκαδά, το οποίο όμως δεν εκδόθηκε ποτέ. Έτσι ο Λαγκαδάς γινόταν επί πλέον κέντρο του ενδιαφέροντος πλήθους κόσμου, που ερχόταν για την παρακολούθηση της πυροβολίας, αλλά ήταν και επίκεντρο ενδιαφέροντος ειδικών επιστημόνων (ψυχολόγων-νευρολόγων-λαογράφων-ιστορικών) που μελετούσαν το φαινόμενο της ακαΐας των αναστεναρίδων.

Μπορεί τα πράγματα να άλλαξαν πολύ, από εκείνες τις παλιές εποχές, όμως μια βραδινή βόλτα στον παλιό Λαγκαδά, θα σας φέρει οπωσδήποτε στην όσφρηση τις μυρωδιές του γιασεμιού και του αγιοκλήματος και σίγουρα κάποιο αηδόνι θα σας συντροφιάσει στο βραδινό σας περίπατο.

14. Λαγκαδιανά χωρατά και μασάλια

Εσπερινός για τα σχώρια έγινι νουρίς-νουρίς, για να προυλάβουμι να πάμι κι στα σπίτια μας να σχωρεθούμι με στ δικοί μας, πιθιρικά, γουνικά, συγγενολοί.

Οι τρείς συνιφάδισ αφού σχουρέθηκαν σν ακκλησιά, κίνησαν για του σπít' στ πιθιράς να πάν κι κει να σχουρεθούν. Η μπάμπου πιθιρά μόλις τσ' είδε κάτι είπι μέσα που τα δόντια τσ' αμά καμιά δε κατάλαβι τι είπι, ήταν για καλό για κακό; Πήγει πρώτα η μεγάλη νύφ' έβανι μετάνοια και είπε:

– Αντι κι συ, καλή σαρακοστή και σχουριμένα!

– Ε... σχουριμένα κι..., που αύριου δα αρχίσι πάλι να τρώγισι σα του Γκόσιου τ' αλόγατα.

Πέρασαν και οι τρεις μια-μια, έβαζαν μετάνοια κι τ' φλούσαν του χέρ'.

– Άντι, μουρή καλή σαρακοστή και καλή λαμπρή να έχουμι, μι τ' αυγό να του κλείσουμι μι τ' αυγό να τ' ανοίξουμι το πγád' του στόμα μας.

Κεράστηκαν αυγά, πήραν από ένα κομματί χαλβά ξερό και περίμεναν πότε θα έρθουν κι οι άντροι να κάμουν χλάτσκα όλνοι μαζί κι να πιούν κι κανένα ρακούδ.

Τα πιδούδια έπιζαν στου χαγιát, οι μιγάλοι άρχισαν να μαζώνουντι ένας-ένας. Όλνοι λίγου πολύ βρωμούσαν απού μακρυσά ρακίλα. Μόλις μπήκι Γιώργης είπι μι νόημα:

– Τι μαρή κάθισι έτσ', άντρις μπήκαν, σκωθήτι, βάλτι ένα κρασί, μια ιλιά, ένα κρουμίδ' τι χτάζτει στου ταβάν'. Κόμα δε σχωρέθατε τα κρέμαστει τα μούτρα!

– Γιατί Γιώργη να σε βάλουμε κρασί; να του μπερδέψς μι του ρακί να γίνς κιορ' κιουτούκι; Πιέ νιρό νάχεις του κιφάλισ' γερό.

– Νιρό πίνουν μόν τα βόδια! Άντροι πίνουν ρακί κι κρασί!

– Βαγγιλί έκαμι τυρόπτα, να σας βάνου από ένα παρτσόκ να φάτι, φάτι κι ένα αυγό και αει κι που χρόν'!

Κεράστηκαν όλοι κάπως γρήγορα, έκαμαν κι χλάτσκα, χάρκαν τα μικρά, αμά από κειν' τ Θανασία που να προλάβ' μικρό να πιάσ' του χαλβά. Μια το άνοιγει το στόματ' κι του ξιλίκ κόντευει να δαγκάσ'. Χαιρέτησαν την μπάμπω και έφυγαν. Όμως οι τρεις συνφάδες κάτι σκέφτονταν απού νωρίς. Κάτι ετοιμάζαν.

Μαζεύκαν στου σπίτι τσ'μιγάλς συμφάδας να ντυθούν καρναβάλια. Ντρέπονταν να του πούν ζ' πιθιρά να μη φουνάζ, αμά και στις άντροι δεν ήθελαν να πούν τίπουτα.

Έκαναν απού νωρίς το κουμάντο. Πήραν κατ' παλιές φανέλες του Τζότζου απού τν' ΑΠΕΛ πήραν και κατ' σόβρακα των αντρών κι ντύθηκαν πουδουσφαιριστές.

Έβαλαν κι στα μούτρα μια νάυλον κάλτσα για να μη τσ' γνωρίζουν, σα νίσκιουμα έγιναν τα μούτρα τσ', έβαλαν κι γαλέτσια γιατί δεν είχαν παπούτσια πουδουσφαιρικά και πήγαν ζτ' γειτονιά για επίσκεψ'. Στο πρώτου σπít' άνοιξαν αμά μι φόβου, γιατί είχαν κι μικρά πιδούδια, αλλά ευτυχώς ήταν άντρας στο σπít' και τσ' δέχτηκαν. Άρχισε τότε το πρόγραμμα. Έφιραν πρώτα σύκο γλυκό να τσ' κιράσουν. Αλλά πώς να το φάν, έπρειπι να βγάλουν ντ' κάλτσα κι να προδωθούν, Μαρίκα δεν άντιξη άνοιξι με το δάχτυλο μια τρυπούδα ζ' κάλτσα κι έβαλι το σύκο ολόκληρο στο στόμα. Αυτό ήταν!!! Ήρθε κείνο το βλουγημένο κι κόλισι στουν ουρανίσκου, ούτε σα κάτ' ούτε

Οι γειτόνισσες.

σαπάν. Νιρό μουρί, νιρό, πνίγουμι τι μι χτάζει; Είδαν κι από-
ειδαν να ντ' κουβαλούν νιρό κι να τ' χτυπάν ζ' πλάτ' να πάει
σα κάτ' το σύκου. Το μάτιτς' γύρισι θαρρείς.

– Ε... μαρή... αυτή λιξουράδας δα συ φάει. Θαρρείς πρώτ'
φουρά δα φάς σύκου. Λουγκούρου!!! Είδαν απόειδαν οι άλλες
άφσαν του γλυκό στο τραπέζ για το τέλους. Βάληθηκαν να κά-
νουν σκέρτσα να γιλούν. Πιτούσι Βαγγιλί ντ' μπάλα αψηλά
κι ορμούσε Θανασία να ντ' πιάσσει. Αμά μια, δυό, τρείς, σπάν'
διάουλους του πουδάριτ, κι πέφτ κάτ'... σα καρπούζ'... σακα-
τέφκι!!! Ούρλιαξι που πόνου. Μάτουσι του γόνατουτς', έτριχι
αίμα. Λίγου σπέρτου μουρί, λίγου κουνιάκι, να βάνουμι που
πάν!!! Αστο κάτ' του κονιάκ' λέει Θωμάς!! άκου κει κουνιάκ.

Στου σπίτι σας του κουνιάκ για τα πουδάρια του έχτει ή για λιμό. Βάνει σπύρτου να βάλ' μυαλό να συ τσούξ κι λίγου, να διουμε τον πουδουσφαιριστή!!!

Αει πέρασι κι αυτό το νάμ!!!

- Τι μαρή λέει Θωμάς, τι χαζά εινί φτά παντριμένες γυναίκες μι ντύθκατε παίχτες σα του Ζαζάκι κι τον Οδυσσέα Τσακάλη!!!

- Γω ντύθκα Κούδας, λέει Μαρίκα!!!

- Κούδας κι... Αρκούδας θέλεις να πεις. Τα στραβά σας. Μας ποτρόμαξτε απόψε. Μια να πνιγεί μι το σύκου, αλλ' σκοτώθκει με το πέσιμου. Το ξέρουν άντροι σας για τα νάμια σας;;;

- Αμάν Θωμά να χαρείς, λίγο χαρά γύρευαμι κι μείς κι είπαμε να κάνουμι μια πλάκα, αμά ξυνή μας βγήκι. Τώρα τί λες στου Γιώργη πως πουχλουπήθκα κι σακάτεψα το πόδι μ'.

- Μαρή Γιώργης κοιμάτι κι ρουχαλίζ, και μι τόσο που είπει σήμιρα, 3 μέρις ντίρλα δα είνι. Κειν' τη πιθιρά τι ντ λές, που μας πιρνάει από ιξέταση!

- Όταν γύρισαν στο σπίτι ευτυχώς όλνοι κοιμόταν και ροχάλιζαν μακαρίως.

- Άειντι βρε καλή αποκρά κι που χρόν' !!!!

15. Τα αναστενάρια στην Λαγκαδιανή λαογραφία

Πρόκειται για κατάλοιπο ειδωλολατρικών-οργιαστικών εθίμων, αναμειγμένων με χριστιανικά λατρευτικά έθιμα, που τελείται σε περιοχές της βορείου Ελλάδος, από ανθρώπους κυρίως Θρακικής καταγωγής. Το έθιμο στον Ελλαδικό χώρο ήλθε μετά το 1922, από πρόσφυγες της Θράκης, από το χωριό Κωστή αλλά και από άλλα χωριά της περιοχής της Βιζύης. Στις περιοχές αυτές το έθιμο ετελείτο από πολλά χρόνια, ως μια τοπική παράδοση, ξεκινούσε μάλιστα από τις 2 Μαΐου (εορτή του Αγ. Αθανασίου) και κορυφώνονταν στις 21 Μαΐου εορτή των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Σε άλλα χωριά το έθιμο τελούνταν και κατά την γιορτή του αγίου Παντελεήμονος στις 27 Ιουλίου. Σήμερα περιορίζονται μόνο στο τριήμερο 21-23 Μαΐου και στις 27 Ιουλίου σε στενό οικογενειακό κύκλο. Οι γιορτές των αναστεναρίων τελούνται με την ηγετική παρουσία του αρχιαναστενάρη, ο οποίος επιλέγει και την ομάδα των αναστενάρηδων που πλαισιώνουν το τελετουργικό δρώμενο. Η επιλογή των μελών εγκρίνεται από όλους τους μετέχοντες στην ομάδα. Οι εικόνες που κατέχουν θεωρούνται παλαιά οικογενειακά κειμήλια, που μεταφέρθηκαν από τις πατρίδες τους, φυλάσσονται στα σπίτια τους σε ειδικό εικονοστάσι, ή στο «κονάκι» δηλαδή το σπίτι του αρχιαναστενάρη, ο οποίος απολάμβανε τιμής και σεβασμού από όλους. Οι εικόνες πολλές φορές είναι κατάφορτες από πολλά αφιερώματα, καλυμμένες με ειδικά υφάσματα, άλλες δε φέρουν μικρούς κω-

δωνίσκους. Την παραμονή της γιορτής, το απόγευμα, συγκεντρώνονται στο κονάκι και ξεκινούν εν πομπή κατευθυνόμενοι προς τον πανηγυρίζοντα ναό, με συνοδεία θυμιατών και τις εικόνες των «παππούδων», δηλαδή των εικόνων των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Εκεί τελούσαν αγιασμό τον οποίο μοίραζαν στα σπίτια των αναστενάρηδων. Από το 1952 η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης απαγόρευσε στους ιερείς να μετέχουν σε ένα καταφανώς διονυσιακό –αρχαιοελληνικό έθιμο, και έκτοτε τον αγιασμό «τελεί» μόνος του ο κάθε αρχιαναστενάρης. Σήμερα όλο αυτό το τελετουργικό δρώμενο δεν γίνεται στο ναό αλλά στο κονάκι. Στη συνέχεια εν πομπή και με τη συνοδεία της θρακικής λύρας, οδηγείται στον χώρο ο ταύρος της θυσίας, στολισμένος με λουλούδια και κορδέλες στον τράχηλο, και του οποίου η ηλικία πρέπει να είναι σε περιττό αριθμό, δηλαδή 3 ή 5 ή 7 ετών. Ο ταύρος προσδέεται σε ειδικούς πασσάλους και σφάζεται, το δε κρέας βράζεται και μοιράζεται στους μετέχοντες ως ευλογία, είναι το λεγόμενο «κουρμπάνι». Ανήμερα του αγίου Κωνσταντίνου αφού επισκέπτονταν τον εορτάζοντα ναό, έτρωγαν όλοι μαζί από το κουρμπάνι, και προετοιμάζονταν για το νυχτερινό τελετουργικό δρώμενο της πυροβασίας. Θα πρέπει δε να τονιστεί ότι όλη την ημέρα χορεύοντας μέσα στο κονάκι, υπό τους ήχους της λύρας και του νταουλιού, προετοιμάζονταν ψυχολογικά για τα δρώμενα. Κατά την διάρκεια της ολοήμερης προετοιμασίας και του χορού, οι αναστενάρηδες περιπίπτουν σε κατάσταση εκστάσεως, βγάζουν ήχους (αχ...αχ...ιχ...ιχ...), βρίσκονται σε έντονη συναισθηματική φόρτιση, ίσως δε και η όλη αυτή κατάσταση βοηθά να ξεπεραστεί το άγχος των νέων αναστενάρηδων, οι οποίοι περνούν το στάδιο της μνήσεως μέχρι

να «τους πιάσει ο άγιος» και να μπορέσουν να μπουν στη φωτιά. Ανήμερα της γιορτής κατά τις απογευματινές ώρες στήνεται σε κεντρικό μέρος η πυρά, και όταν πια όλα είναι έτοιμα και τα κάρβουνα έχουν πλέον ετοιμασθεί για την πυροβολασία, η πομπή με πρώτον τον αρχιαναστενάρη, τον οποίον ακολουθούν όλοι κατά σειρά και κατά αρχαιότητα, κάνει τον πρώτο γύρο γύρω από τη φωτιά και πρώτος αυτός εισέρχεται, οιστριλατούμενος και με οργιαστικό ενθουσιασμό, πατεί πάνω στην πυρά και δίνει το σύνθημα της ενάρξεως της πυροβολασίας. Τον ακολουθεί όλη η ομάδα των αναστενάρηδων με τον ίδιο ενθουσιασμό, φωνάζοντας αχ...αχ...ιχ...ιχ..., κρατώντας τις εικόνες ή κόκκινα μανδήλια στα χέρια και ορμώντας με πάθος πάνω στην ανθρακιά, ενώ ο ήχος των οργάνων επιτείνει με τον ρυθμικό και μονότονο μουσικό μοτίβο τον εκστασιασμό τους. Όταν πια ο αρχιαναστενάρης δώσει το σύνθημα της αποχώρησης, αποχωρούν με τον ίδιο λιτανευτικό τρόπο, προηγούμενων λαμπάδων, θυμιατών και των οργάνων. Ο Αν. Χουρμουζιάδης το 1873 έγραφε περί οργιαστικού εθίμου, που έρεε άφθονος οίνος, και ότι εκτρέπονταν σε ακόλαστα όργια. Σήμερα δεν έχουμε μαρτυρίες για παρόμοια πράγματα, ούτε επιβεβαιώνονται από την λαογραφική έρευνα. Οι αναστενάρηδες συνήθως είναι άνθρωποι φιλήσυχοι και όπως σημειώνει ο Στ. Κυριακίδης, εγκρατέστατοι και ηθικώτατοι. Πάντως είναι σίγουρα συναισθηματικοί και προληπτικοί, κάποτε αγράμματοι, σήμερα όμως όχι, δεδομένου ότι και επιστήμονες πυροβολούν, χωρίς μάλιστα να έχουν Θρακική καταγωγή, που κάποτε θεωρούνταν απαραίτητο. Ο Άγγ. Τανάγρας παλαιός μελετητής και ερευνητής του εθίμου, γράφει: «πάντως πρόκειται περί ανθρώπων με κλονισμένον το νευρικόν σύστημα, το οποίον επηρεάζει το περιβάλλον, οι ήχοι της μουσι-

κής και διάφοροι άλλοι παράγοντες. Γενικώς η προσήλωσις των αναστενάρηδων εις τα παραδεδομένα από γενεάς εις γενεάν τους έκαμε να δεικνύονται αφελείς εις τα θρησκευτικά των χρέη. Μεταβαίνουν μόνον τα Φώτα εις την εκκλησίαν, ουδέποτε μεταλαμβάνουν, πολλοί εξομολογούνται στο δάσος, χαράσσουν σταυρόν επί των δένδρων... είναι παντελώς ψυχροί εις τα θεία και αδιάφοροι, δίδουν μεγάλην σημασίαν εις τας προλήψεις των και την τήρησιν των εθίμων των...». Πάντως περί της ακριβούς καταγωγής του εθίμου δεν γνωρίζουμε πολλά. Η λατρεία τους, με επίφαση χριστιανική, ομοιάζει καταπληκτικά με την οργιαστική λατρεία του Διονύσου. Σε διάφορα κείμενα του 12^{ου} αιώνα βρίσκουμε περιγραφές της ζωής των ομάδων των Θρακών, όπου αναφέρονται όργια και συνήθειες αναμειγμένες με χριστιανικά στοιχεία που ομοιάζουν με αυτά των αναστεναρίων. Ο Τανάγρας και ο Κυριακίδης πιστεύουν ότι έχουν σχέση με παραδόσεις και δρώμενα των αιρέσεων των Παυλικιανών και των Βογομίλων. Το βέβαιο είναι πως και σήμερα στην περιοχή της Ανατολικής Θράκης, γύρω από την περιοχή του Κωστή, το έθιμο διατηρείται από ομάδες κυρίως αθιγγάνων, οι οποίοι παρουσιάζουν το δρώμενο υπό μορφήν ατραξιόν στα ξενοδοχεία της περιοχής προς τέρψιν των τουριστών, χωρίς βεβαίως να ισχυρίζονται ότι καθοδηγούνται από αγίους, ή ότι επιτελείται το θαύμα της ακαΐας. Το φαινόμενο των αναστεναρίων απασχόλησε τον τελευταίο αιώνα την επιστήμη αλλά και την εκκλησία, δεδομένου ότι πολλοί ήταν αυτοί που πίστεψαν στο φαινόμενο της ακαΐας, ως ένα θαύμα που επιτελείται σε καθορισμένο τόπο και χρόνο. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι τα υπερφυσικά φαινόμενα, ή απλά η αναστολή των κανόνων της φύσης, είναι ζητήματα που ανήκουν στη σφαίρα του Θεού ή του σατανά, ή

στη ανοχή του Θεού. Αν κάτι πρέπει να εκλαμβάνεται ως χάρισμα του Θεού, θα πρέπει να υπάρχουν και οι στοιχειώδεις προϋποθέσεις της πίστης ή της μετοχής στη λατρευτική ζωή της εκκλησίας. Η άνευ «επικοδομής» δημόσια έκστασις, κατακρίνεται από τον Απ. Παύλο, διότι ο Θεός δεν είναι «ακαταστασίας αλλά ειρήνης» (Α΄ Κορ. ιδ΄ 26-33). Η τήρηση εξωτερικών θρησκευτικών τύπων, δεν σημαίνει κατ'ανάγκη και θρησκευτικότητα, ή ορθόδοξη πνευματικότητα. Αυτό που κυρίως ενοχλεί την εκκλησία στην περίπτωση των αναστεναρίων, είναι η κακή χρήση των εικόνων και η διαπόμπευσή τους, υπό τους ήχους οργάνων και οργιαστικού χορού. Σχετικά με αυτή την κακή χρήση των εικόνων έγραφε ο Μητροπολίτης Καμπανίας Θεόφιλος: «δεν συγχωρείται εις τους λαϊκούς ούτε επ' όμων να τας σηκώνουν, ούτε να τρέχουν και να περιέρχονται με αυτάς...» (Ταμείον Ορθοδοξίας, Βενετία 1780 κεφ. νστ΄). Οι κανόνες απαγορεύουν ακόμα τη χρήση αντιχριστιανικών ειδωλολατρικών εθίμων (Αγκύρας καν. ΚΔ΄, Μ. Βασιλείου, καν. ΠΓ΄,) Η δε Ζ΄ οικουμενική σύνοδος απαγορεύει να γίνονται «ελληνικά επιτηδεύματα, προς βλάβην των απλουστέρων» απαγορεύει ακόμη και «τας ορχήσεις και τελετάς», και βέβαια κατακρίνονται και τα κουρπάνια (Πηδάλιον, σημ. εις την συμφωνία του κθ΄ κανόνα της ΣΤ΄ Οικ. Συνόδου), τα οποία δεν έχουν την μορφή που συχνά παρατηρούνται να γίνονται σε τοπικές πανηγύρεις, που έχουν την μορφή των παλαιών «αγαπών», όπου μετά τη θεία λειτουργία ακολουθούσε τράπεζα-αγάπης για όλους τους συνεορταστές. Η θυσία ταύρου όπως γίνεται στα αναστενάρια, παραπέμπει σε μη χριστιανική παράδοση και πάντως ειδωλολατρική. Η αποκοπή μάλιστα των αναστεναρίων από την εκκλησία και η τέλεση αγιασμού από μη κλη-

ρικό, τον αρχιαναστενάρη, βάζει σε σκέψεις για την σχέση των ανθρώπων με την ελληνορθόδοξη παράδοση. Σήμερα κανείς σοβαρός επιστήμονας, ιστορικός, λαογράφος, ανθρωπολόγος, κοινωνιολόγος, ή θεολόγος, δέχεται ότι τα αναστενάρια είναι ένα έθιμο της χριστιανικής παράδοσης. Όλοι τονίζουν την εθνική-ειδωλολατρική του καταγωγή και την σύνδεσή του με τη Διονυσιακή λατρεία, που υπήρχε διαδεδομένη στη Θράκη. Άλλωστε και μόνο το γεγονός ότι το έθιμο ήλθε από την Θράκη και δεν επεκτάθηκε σε περιοχές όπου δεν υπήρχε θρακικό στοιχείο, επιβεβαιώνει την πραγματικότητα, ότι ήταν ένα καθαρά τοπικό έθιμο, το οποίο όπου γίνεται, γίνεται από συγκεκριμένες οικογένειες και όχι από όλους τους Θράκες, και σίγουρα δεν υπήρχε σαν παράδοση σε άλλες περιοχές της Ελλάδος. Πρέπει δε να πούμε πως σε περιοχές της Αφρικής αλλά και ιδιαίτερα της Σιγκαπούρης, το έθιμο της πυροβασίας είναι σύνηθες σε λατρευτικές-ειδωλολατρικές εκδηλώσεις των ντόπιων πληθυσμών, οι οποίοι δεν έχουν καμιά απολύτως σχέση με τη χριστιανική παράδοση.

Βιβλιογραφία: AN. Χουρμουζιάδη, *Περί των αναστεναρίων και περί άλλων τινών παραδόσεων εθίμων και προλήψεων*, Κωνσταντινούπολις 1873. Ν. Βέη, *Τα αναστενάρια κατά τους μέσους αιώνες*, στο περ. *Βυζαντίς*, Α΄ (1909) σ. 48-50, Στ. Κυριακίδη, *Τα Αναστενάρια*, στη *ΜΕΕ*, Δ΄, σ. 580-582, Πολ. Παπαχριστοδούλου, *Τα Αναστενάρια*, στο *Αρχείο Θρακικού και γλωσσολογικού Θησαυρού*, ΙΕ΄ (1949), όπου και οι απόψεις Τανάγρα και άλλων, Παντελεήμονος Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, *Εκκλησία και αναστενάρια*, στο *Γρηγόριος Παλαμάς*, ΛΕ΄ (1952) σ. 184-189, Υακίνθου Δημ. *Τ΄ Αναστενάρια*, στο περ. *Καθολοκή* 1951, φ. 795, σ. 2, Περ. Ζωή, 1951, φ. 1757, βλ. και Τρεμπέλα, *Μυστηριακά και Θρησκευτικά και Χριστιανισμός*, Αθήναι 1932, Ν. Μπουγάτσου, *Προλήψεις εις την θεμελίωσιν του οίκου*, στο περ. *Ορθόδοξος Σκέψις*, 1958, σ. 76-77, Ν. Κοσμά, *Ο Λαγκαδάς, Ιστορία-Λαογραφία*, Θεσσαλονίκη, 1968.

16. Ω γλυκύ μου έαρ!!!

Πόσες φορές δεν σιγοψάλαμε τέτοιες χρονιάρες μέρες αυτόν τον όμορφο στίχο απ' τα εγκώμια της Μεγάλης Παρασκευής, όπου βγαίνει όλη η τρυφερότητα της Μάνας Παναγιάς, για τον γιο της, την άνοιξή της, το φως των οφθαλμών της, το γλυκύτερο τέκνον!!! λόγια που τα λένε όλες οι μανάδες του κόσμου που πονούν και αγαπούν, που θα τα ακούσουμε αιώνες αργότερα από ένα άλλον ποιητή τον Γιάννη Ρίτσο, καθώς εμπνευσμένος από την επιτάφιο θρήνο του Χριστού και της Παναγιάς, έγραψε το δικό του θρηνητικό ποίημα τον «Επιτάφιο», τον γεμάτο λυρισμό και τρυφερότητα. Δεν ξέρεις αν τα λέει για το γιο της ή για το Χριστό. Τελικά όλες οι μανάδες μπροστά στον πόνο είναι ίδιες με την Παναγιά. «Βασίλειψες αγόρι μου, βασίλειψε όλη η πλάση κι ο ήλιος κουβάρι ολόμαυρο το φέγγος του έχει χάσει. Πουλί μου χίλιες δυο ζωές με σένανε με δένουν, κι όσοι αγαπιούνται και νεκροί ποτέ τους δε πεθαίνουν. Γλυκέ μου εσύ δε χάθηκες, μέσα στις φλέβες μου είσαι, μέσα στις φλέβες ολουνών, έμπα βαθειά και ζήσε». Εκείνη η μέρα του Μάη του 1936, όπου καταμεσίς του δρόμου μια μάνα μοιρολογάει το σκοτωμένο παιδί της, έμελε να σημαδέψει την ποίηση του Ρίτσου και να μας δώσει ένα από τα ωραιότερα κείμενά του που συνδέονται άμεσα με τον επιτάφιο θρήνο της Παναγιάς. «Γιε μου σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου, πουλάκι της φτωχειάς αυλής κι ανθέ της ερημιάς μου, πώς κλείσαν τα ματάκια σου και δε

θωρείς που κλαίω και δε σαλεύεις δε γροικάς τα που πικρά σου λέω; Νιότη απ' τη νιότη σου έπαιρνα κι ακόμη αχνογελούσα, τα γερατειά δε τρόμαζα, το θάνατο αψηφούσα. Και τώρα πού να κρατηθώ, πού θα σταθώ, πού θάμπω, που απόμεινα ξερό δεντρί σε χιονισμένο κάμπο;». Όλη η υμνολογική παραγωγή της Μεγάλης εβδομάδας, αλλά κυρίως της Μεγάλης Πέμπτης και Παρασκευής μας δίνουν παρόμοια μεγαλουργήματα ποιητικά μεγάλων ποιητών του 8^{ου} και 9^{ου} αιώνα, όπως το υπέροχο τροπάριο «τον ίδιον άρνα η αμνάς θεωρούσα προς σφαγήν ελκόμενον», όπως δηλαδή η προβατίνα βλέπει το μικρό της αρνάκι να σύρεται στη σφαγή, έτσι κι η Παναγιά βλέπει τον γιο της να οδηγείται στο σταυρό και μέσα στα αναφιλητά του μητρικού της πόνου λέει: «πού πας παιδάκι μου; Για ποιού χατίρι τρέχεις έτσι γρήγορα; Μήπως γίνεται πάλι κανένας γάμος στην Κανά και πας να κάνεις το νερό κρασί; να 'ρθω μαζί σου ή να μείνω πίσω; Πες μου κάτι ! μη με παραβλέπεις!!!» και στα γνωστά εγκώμια ο ποιητής μιλά με την ίδια τρυφερότητα με τη μάνα του Ρίτσου «ω φως των οφθαλμών μου, γλυκύτατόν μου τέκνον, πού έδου σου το κάλος;», είναι δε χαρακτηριστικό πως ο ίδιος ο υμνογράφος λέει πως «ύπτιον ορώσα η πάναγνός σου Λόγε, μητροπρεπώς εθρήνη», δηλαδή ο θρήνος της μάνας είναι ο πιο ξεχωριστός θρήνος μέσα στην ανθρώπινη φύση, και βλέπουμε πως σ' αυτή τη διαπίστωση συμφωνούν όλοι οι ποιητές ανά τους αιώνες, όπως βεβαιώνει και ο Βάρναλης στο ανάλογο ποίημά του «ο πόνος της Παναγιάς»: «Πού να σε κρύψω γιόκα μου να μη σε φτάνουν οι κακοί; Σε ποιονησί του ωκεανού, σε ποιάν ερημική κορφή; Δε θα σε μάθω να μιλάς και τ' άδικο φωνάξεις. Ξέρω πως θα 'χεις την καρδιά τόσο καλή, τόσο γλυκή, που μες στα βρόχια της οργής ταχιά

θε να σπαράξεις. Κι αν κάποτε τα φρένα σου μ' αλήθεια -φως της αστραπής- χτυπήσει ο κύρης τ' ουρανού, παιδάκι μου να μη την πεις! Θεριά οι ανθρώποι, δε μπορούν το φως να το σηκώσουν. Δεν είν' αλήθεια πιο χρυσή σαν την αλήθεια της σιωπής. Χίλιες φορές να γεννηθείς, τόσες θα σε σταυρώσουν!»

Αν αντιπαραβάλλει κανείς τα μελουργήματα αυτά με την ποίηση των άλλων ποιητών αλλά και με τη λαϊκή μούσα που τραγούδησε με τον δικό της τρόπο τα πάθη του Χριστού, με το γνωστό μοιρολόγι της Παναγιάς «σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα...», θα έχει μια ολοκληρωμένη εικόνα της ποιητικής δημιουργίας ανά τους αιώνες με θέμα την Μάνα. Τα πάθη πάντως του Χριστού αλλά και των ανθρώπων πάντα αποτελούσαν θέμα αγαπημένο των μεγάλων ποιητών, όπως του Γεωργίου Ακροπολίτη, ο οποίος ήταν Μέγας Λογοθέτης στην Κωνσταντινούπολη τον 13^ο αιώνα, δηλαδή πρωθυπουργός, και όταν έπεσε στη δυσμένεια του αυτοκράτορα Θ. Λάσκαρη, αυτοεξορίστηκε και ήρθε και ησύχαζε στον Λαγκαδά, στα κτήματα της βυζαντινής αρχόντισσας της Ευδοκίας της Φιλανθρωπινής. Στην πόλη μας λοιπόν ο Ακροπολίτης έγραψε και την Χρονική του Συγγραφή αλλά ασχολήθηκε και με την υμνογραφία και μας έδωσε ένα καταπληκτικό τροπάριο που ψάλλεται στους ναούς μας κατά την ώρα της περιφοράς του επιταφίου και το οποίο μιλάει με πολύ τρυφερότητα για τον ΞΕΝΟ Χριστό αλλά και τον όποιον ξένο: «Όταν ο ήλιος έκρυψε τις ακτίνες του και σχίστηκε το καταπέτασμα του ναού, ήρθε ο Ιωσήφ προς τον Πιλάτο και τον θερμοπαρακαλεί λέγοντας: δός μου τούτον τον ξένον, που από βρέφος σαν ξένος που ήταν ζούσε ξένος στον κόσμο. Δός' μου τούτον τον ξένον που οι ομοεθνείς του από μίσος τον θανατώνουν σαν

ξένον. Δός μου τούτον τον ξένον που βλέποντας τον παράδο-
ξο θάνατό του παραξενεύομαι. Δός μου τούτον τον ξένον που
από φθόνο οι εβραίοι τον αποξένωσαν απ' τον κόσμο. Δός μου
τούτον τον ξένον για να τον κρύψω στον τάφο, αφού σαν ξέ-
νος που είναι δεν έχει πού να γείρει την κεφαλή του. Δός μου
τούτον τον ξένον, που όταν τον είδε η μάνα του φώναζε: Υιέ
και Θεέ μου! Κι αν πληγώνομαι από τον πόνο και τα σπλάχνα
μου και η καρδιά ξεσκίζονται βλέποντάς σε νεκρό, έχω όμως
ελπίδα στην ανάστασή σου και σε δοξάζω...» Κι εδώ δηλαδή
ο ποιητής δεν μπορεί να παραβλέψει τον σπαραγμό της μά-
νας για τον άδικο χαμό του παιδιού της. Μετά την περιφορά,
έχουμε τη χαρά οι πρωτοψάλτες του Μητροπολιτικού Ναού
Λαγκαδά να ψάλουν τον υπέροχο αυτό ύμνο και να το απο-
λαύσουν όσοι πρόσεξαν τη ποιητική του πλοκή.

Τα πάθη του Χριστού τελείωσαν για να φανεί η χαρά, με
τη σειρά που τα τοποθετεί ένα άλλος ποιητής ο Γ. Θέμελης «η
άνοιξη, το πέλαγος, ο επιτάφιος, το πρώτο χελιδόνι, η πρώτη
Ανάσταση»! «Διά του σταυρού χαρά εν όλω τω κόσμω», την
ευχόμαστε σε όλους μέσα από την καρδιά μας.

17. Μεγάλη Παρασκευή στο Λαγκαδά

Μεγάλη Παρασκευή, η μέρα που πλέκονται η λύπη και ο πόνος, η ενοχή και η μετάνοια, η προσμονή και η ελπίδα. Λέγεται πως η μέρα αυτή είναι η συμπύκνωση της ομορφιάς και της ποίησης. «Επί ξύλου βλέπουσα κρεμάμενον, Χριστέ, σε τον πάντων κτίστιν και Θεόν, η σε ασπόρως τεκούσα, εβόα πικρώς. Υιέ μου, πού το κάλος έδου της μορφής σου; Ου φέρω καθοράν σε αδικώς σταυρούμενον...», ο πόνος της μάνας Παναγιάς, της μάνας του κόσμου, που βλέπει το σπλάχνο της στις τυράγνιες και αναρωτιέται, «παιδί μου πού 'ναι η ομορφιά σου; δεν μπορώ να βλέπω άδικα να σε σταυρώνουν...». Όποιο βιβλίο κι αν ανοίξει κανείς τέτοιες μέρες, η ποίηση ξεχειλίζει από πόνο και σπαραγμό, αλλά και παράξενο πράγμα, μια ελπίδα φωτός κρυμμένη μέσα στους στίχους του ποιητή, γλυκαίνει περίεργα τις ψυχές μας και κάποτε-κάποτε υγραίνει και τα μάτια μας. Να 'ναι το δάκρυ της συγνώμης; το δάκρυ της συμπόρευσης; το δάκρυ της αγάπης; απόψε οι ναοί θα πλημμυρίσουν από κάθε λογής ανθρώπους, πιστούς και απίστους, πάντως ανθρώπους που θέλουν για λίγο να νοιώσουν και τον σπαραγμό της Παναγιάς, αλλά και την ελπίδα που ξυπνάει αυτός ο πόνος. Ποιός δεν θα ψάλλει το «ω γλυκύ μου έαρ, γλυκύτατό μου τέκνο, πού έδου σου το κάλος;», ποιος δεν θα σιγοψιθυρίσει το «έραναν τον τάφον», ή το «η ζωή εν τάφω κατετέθης Χριστέ»; Και καθώς θα περιδιαβαίνουμε την πόλη λιτανεύοντας τον επιτάφιο, όπου το σώμα του Χριστού,

περιφέρεται ως του νεκρού βασιλιά που οδηγείται στον τάφο, αλλά και ως το σώμα του βασιλιά, που νίκησε στη μάχη και στην αναμέτρηση με τον θάνατο, και οδηγείται στην πόλη ως νικητής. (Παλιό βυζαντινό έθιμο υποδοχής του νικητή αυτοκράτορα). Την ώρα που περιφέρεται ο επιτάφιος και δέχεται τον σεβασμό και την προσκύνηση των ανθρώπων, το τυπικό της εκκλησίας προβλέπει να ψάλλεται ένα καταπληκτικό τροπάριο, ποίημα του Γεωργίου Ακροπολίτου. Ο Ακροπολίτης, μέγας Λογοθέτης στην Κωνσταντινούπολη κατά το 1244, δηλαδή πρωθυπουργός, φίλος και συνεργάτης του αυτοκράτορα Θεόδωρου Β΄ του Λάσκαρη και του Μιχαήλ Παλαιολόγου, λόγιος και μορφωμένος άνδρας, υπηρέτησε την πατρίδα του με αυταπάρνηση. Δίδαξε μαθηματικά και φιλοσοφία, αλλά κυρίως διακρίθηκε για την συγγραφή της ιστορίας του Βυζαντίου κατά τον 12^ο και 13^ο αιώνα. Έγραψε ακόμη και ποίηση αλλά και υμνολογικά κείμενα.

Όταν κάποτε ήρθε σε σύγκρουση με τον φίλο του αυτοκράτορα, ζήτησε να αποσυρθεί, ως αυτοεξόριστος, στα κτήματα μιας άλλης βυζαντινής αρχόντισσας της κυρά-Ευδοκίας της Φιλανθρωπινής, η οποία είχε τα κτήματά της στον Λαγκαδά και πρόσφερε πλούσιο φιλανθρωπικό έργο στην περιοχή. Κατά το διάστημα της εν Λαγκαδά παρουσίας του, όπως σημειώνει ο ίδιος, βρήκε τον χρόνο να συγγράψει την «χρονική συγγραφή» του, και να ασχοληθεί με το γράψιμο γενικότερα. Τότε λοιπόν εικάζω, ότι έγραψε και το τροπάριο που ψάλλεται την Μεγάλη Παρασκευή, κατά την ώρα της περιφοράς του επιταφίου, ή κατά την επιστροφή στο ναό. Το κείμενο του τροπαρίου έχει ως εξής: «Τον ήλιον κρύψαντα τας ίδιας ακτίνας και το καταπέτασμα του ουρανού διαρραγέν τω του σωτήρος

Περιφορά του Επιταφίου Αγίας Παρασκευής.

θανάτω, ο Ιωσήφ θεασάμενος, προσήλθε τω Πιλάτῳ και καθικετεύει λέγων. Δός μοι τούτον τον ξένον, τον εκ βρέφους ως ξένον ξενωθέντα εν κόσμῳ, δος μοι τούτον τον ξένον, ὄν ομόφυλοι, μισούντες, θανατούσιν ως ξένον. Δός μοι τούτον τον ξένον, ὅστις οἶδε ξενίζειν τους πτωχούς και τους ξένους. Δος μοι τούτον τον ξένον ον Εβραῖοι τῳ φθόνῳ αποξένωσαν κόσμῳ. Δος μοι τούτον τον ξένον, ἵνα κρύψω εν τάφῳ, ον ως ξένος ουκ έχει την κεφαλὴν πύ κλίνῃ. Δος μοι τούτον τον ξένον, ον η Μήτηρ ορώσα νεκρωθέντα εβόα: Ω Υιέ και Θεέ μου, ει και τα σπλάχνα τιτρώσκωμαι και καρδίαν σπαράττομαι, νεκρόν καθορώσα, αλλά τη ση αναστάσει θαρρούσα, μεγαλύνω. Και τούτοις τοις λόγοις δυσωπών τον Πιλάτον ο ευσχήμων,

λαμβάνει το σώμα του Σωτήρος, ό και φόβω, εν σινδόνι ενειλήσας και συμύρνη, κατέθετο εν τάφω, τον παρέχοντα πάσι ζωήν αιώνιον και το μέγα έλεος».

Με λίγα λόγια: «Όταν ο ήλιος έκρυψε τις ακτίνες του και σχίστηκε το καταπέτασμα του ναού, εξ αιτίας του θανάτου του Σωτήρα, τότε ο Ιωσήφ (ο από Εριμαθαίας-βουλευτής), που είδε τα γενόμενα, ήλθε στον Πιλάτο και ζήτησε το σώμα του Ιησού και τον παρακαλεί λέγοντας: Δος μου αυτόν τον ξένο, που από βρέφος, σαν ξένος που ήταν, ζούσε σαν ξένος στον κόσμο. Δος μου αυτόν τον ξένο που οι ομοεθνείς του από μίσος τον θανατώνουν σαν ξένο. Δος μου αυτόν τον ξένο που βλέποντας τον παράδοχο θάνατό του παραξενεύομαι. Δος μου αυτόν τον ξένο που γνωρίζει να φιλοξενεί τους ξένους. Δος μου αυτόν τον ξένο που οι Εβραίοι τον αποξένωσαν από τον κόσμο. Δος μου αυτόν τον ξένο για να τον κρύψω στον τάφο, αφού ως ξένος δεν έχει πού να γείρει το κεφάλι του. Δος μου αυτόν τον ξένο, που η μητέρα του όταν τον είδε νεκρό, φώναξε: Υιέ και θεέ μου, κι αν πληγώνονται από πόνο τα σπλάχνα μου και ξεσκίζεται η καρδιά μου, βλέποντάς σε νεκρόν, αλλά έχοντας πεποίθηση στην ανάστασή σου, σε δοξάζω. Και μ' αυτά τα λόγια ο Ιωσήφ παίρνει το σώμα του Σωτήρα και το ενταφιάζει, αφού πρώτα το τύλιξε με σεντόνι και το άλειψε με αρώματα το τοποθέτησε στον τάφο. Αυτόν που δίνει ζωή σε όλους, την αιώνια ζωή και το έλεός Του».

Αυτό λοιπόν το υμνογράφημα, συνδέει κατά έναν παράδοχο τρόπο τον Λαγκαδά με τον Ακροπολίτη και την Μεγάλη Παρασκευή. Ένα κείμενο αρκετά δυνατό, ως ποίηση, με πολλά και εκκωφαντικά μηνύματα για την εποχή μας, που «λογίζεται κακά» για τον ξένο, αλλά και για τον αδελφό, που βάζει

το εγώ πάνω απ' όλα και το ατομικό συμφέρον, το λογαριάζει ως αρετή (άρπαξε να φας και κλέψε για να 'χεις). Βέβαια πρέπει να τονίσουμε, ότι άλλες οι εποχές του Ακροπολίτη κι άλλη η δική μας. Τότε οι άρχοντες και οι Πρωθυπουργοί, δίδασκαν φιλοσοφία και έγραφαν ποίηση, τότε οι βουλευτές, λέγοντας ευσχήμονες, δηλαδή ευγενείς άρχοντες. Σήμερα οι λέξεις αυτές φέρνουν αποφορά, και η λέξη ξένος, δημιουργεί συνειρμούς και συμπεριφορές που δεν τιμούν το ανθρωπινό είδος.

Παρόλα αυτά ο Χριστός σταυρώθηκε για όλους, όσους τον τιμούν, αλλά και για όσους δεν τον δέχονται ως σωτήρα. Η χαρά της ανάστασης μοιράζεται σε όλους και όσοι επιθυμούν μετέχουν της αναστάσιμης χαράς Του.

18. Πάσχα στο Λαγκαδά

Κάθε που πλησιάζουν οι γιορτές, δεν γίνεται να μην κάνει ο νους και η καρδιά μας μια αναδρομή στα παλιά, να θυμηθεί την πρώτη νιότη τότε που όλα κυλούσαν όμορφα και καλά, τότε που τέτοιες μέρες όλος ο τόπος μύριζε ασβέστη και βασιλικό, καθαριότητα και λάμψη παντού, γιατί η Λαμπρή ήταν πάνω απ' όλα Λάμψη και φως, και καθαριότητα ψυχής. Τη βδομάδα, που διανύαμε ολοκληρώνονταν οι βαριές δουλειές, τα ασβεστόματα, τα συγυρίσματα, ώστε ως το Σάββατο του Λαζάρου να είναι όλα τελειωμένα. Το Σάββατο άλλωστε θα περνούσαν και τα παιδιά να πουν τα κάλαντα του Λαζάρου από σπίτι σε σπίτι με τα καλάθια της στολισμένα με λουλούδια, και τα παιδιά όμορφα, καθαρά και χαρούμενα, τραγουδούσαν μέσα από την καρδιά τους: «Ήρθε ο Λάζαρος ήρθαν τα Βάγια. Σήκω Λάζαρε και μη κοιμάσαι ήρθε η μάνα σου από την πόλη σου 'φερε χαρτί και κομπολόι. Βάγια βάγια των Βαγιών Τρώμε ψάρι και κολιόν και την άλλη Κυριακή τρώμε το ψητό τ' αρνί». Και οι νοικοκυρές έδιναν στα παιδιά αυγά ή χρήματα ή γλυκά, για να τα ευχαριστήσουν, τα δε κορίτσια έριχναν λουλούδια μπροστά στις πόρτες των σπιτιών. Σε κάποια μέρη μάζευαν κάτι κίτρινα λουλούδια που έβγαιναν στον κάμπο τέτοιες μέρες και τα έλεγαν «Λαζαράκια» και μ' αυτά στόλιζαν τα καλάθια τους, ενώ οι κοπελιές που κρατούσαν τα καλάθια, λέγονταν Λαζαρίνες. Ακόμα και τα κουλούρια που έδιναν στα παιδιά οι νοικοκυρές, είχαν το σχήμα ανθρώπου και τα έλε-

γαν «Λαζαράκια» και η χαρά γινόταν τριπλάσια όταν μάζευαν πολλά «Λαζαράκια». Αλλού πάλι, ένα παιδί ντυνόταν στ' άσπρα και παρίστανε τον Λάζαρο και δυο κορίτσια στεκόταν δίπλα του, σαν τις αδελφές του Λαζάρου και προηγούνταν της όλης πομπής των καλαντιστών. Κι ύστερα η Κυριακή των Βαΐων, η έναρξη της μεγάλης εβδομάδας, οι εκκλησίες στολισμένες με δάφνες, τα σύμβολα της νίκης, προμηνύουν την νίκη κατά του θανάτου. Μεγαλοβδομάδα, οι δουλειές σταματούσαν, γιατί υπήρχαν άλλες δουλειές που είχαν να κάνουν με τις μέρες αυτές. Τη Μεγάλη Τρίτη οι Εκκλησίες κατάμεστες, γιατί το Τροπάριο της Κασσιανής ήταν τόσο δημοφιλές που συγκέντρωνε στην Εκκλησιά ακόμη και τους αδιάφορους. Ο συναγωνισμός των ψαλτών, πόση ώρα θα κάνουν για να ψάλλουν το «Κύριε η εν πολλαίς αμαρτίαις περιπεσούσα γυνή...», με τα φώτα σβηστά και μόνο το φως των κεριών να φωτίζει τα πρόσωπα των ανθρώπων και οι χοροί των ψαλτών να παισιώνονται πάντα από φιλόμους ενοριίτες που ήθελαν όλοι να συμψάλλουν το τροπάριο της Κασσιανής. Η Μεγάλη Πέμπτη γλυκοχάραζε πάντα με μια άλλη αίσθηση γλυκιά και ζεστή. Πρωί-πρωί πριν ακόμα χτυπήσει η καμπάνα, η μάνα σηκωνόταν και έβαφε τα αυγά. Το πρώτο έμπαινε στο εικονοστάσι, το άλλο το κρατούσαμε για τους τάφους των δικών μας, και μ' ένα αυγό ζεστό-ζεστό ερχόταν στα κρεβάτια μας και μας σταύρωνε λέγοντας «ήρθε-ήρθε η Πασχαλιά με τα κόκκινα τ' αυγά και το αρνάκι στον ταβά...» Το μεσημέρι έπρεπε οπωσδήποτε να κοιμηθούμε, γιατί το βράδυ η Εκκλησία σχολούσε αργά και θα έπρεπε να αντέξουμε να ακούσουμε τα δώδεκα Ευαγγέλια. Όμως οι νοικοκυρές όλη τη μέρα ήταν στο πόδι γιατί έπρεπε να φτιάξουν και τα τσουρέκια, τα σιμίτια, έπρεπε

να κρατήσουν σειρά στο φούρνο απ' το πρωί. Σε κάθε γειτονιά άναβαν 3-4 φούρνοι και όλες οι γειτόνισσες με τη σειρά τους φούρνιζαν και έκαναν τα σχετικά σχόλια η μια για τα τσουρέκια της άλλης. Μερικές το είχαν σε κακό, να δουν κάποιες τα τσουρέκια τους, γιατί πίστευαν ότι τα μάτιαζαν και δε θα φούσκωναν στο ψήσιμο. Παντού λοιπόν μυρωδιές και αρώματα, ανακατεμένα με θυμιάματα, πασχαλιές και ζουμπούλια που πήγαιναν στην Εκκλησία για το σταυρό και τον Επιτάφιο. Οι ελεύθερες που πήγαιναν στεφάνι στο σταυρό, πίστευαν ότι του χρόνου θα είναι παντρεμένες, και τότε έβγαине ο παπάς κρατώντας στον ώμο του τον σταυρό και με τον πένθιμο χτύπο της καμπάνας εισόδευε τον σταυρό ως το κέντρο του ναού. «Σήμερον κρεμάται επί ξύλου ο εν ύδασι την γην κρεμάσας...» Κι ύστερα άμα τέλειωνε η ακολουθία και αραίωνε ο κόσμος όσοι ήθελαν και ήταν πολλοί, έμεναν στο ναό για να ξευχτήσουν τον νεκρό Χριστό. Γύρω από το σταυρό οι γυναίκες έψαλλαν το μοιρολόγι της Παναγιάς «σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα» και όλες μαζί έβλεπες να κλαίνε και να σταυροκοπιούνται. «Όποιος το λέει σώζεται κι όποιος τ' ακούει αγιάζει όποιος το παρασέβεται, παράδεισο θα λάβει» Δεν ήταν λίγοι αυτοί που το βράδυ έφερναν τις κουβέρτες τους και κοιμόταν στην Εκκλησία, πάνω στο γυναικωνίτη. Τα δε κορίτσια της Ενορίας άρχιζαν κιόλας τη διαλογή των λουλουδιών και το στόλισμα του Επιταφίου. Την άλλη μέρα Μεγάλη Παρασκευή οι ακολουθίες των ωρών με τα ωραία αναγνώσματα και ο Εσπερινός, αλλά εμάς το μυαλό μας ήταν πώς θα γίνει ο Επιτάφιος μας ο καλύτερος του κόσμου. Κάνουμε τις τελευταίες πρόβες των Εγκωμίων που έψαλλαν άνδρες, γυναίκες και παιδιά της ενορίας, και τα παιδιά του Ιερού, κα-

νόνιζαν τη σειρά τους για το ποιος θα ανέβει στο καμπαναριό να χτυπάει πένθιμα την καμπάνα όλη τη μέρα. Πάνω στο καμπαναριό περνούσε όλη η μέρα μας τρώγοντας μόνο πρόσφορα που παίρναμε από το Ιερό. Όλη τη μέρα βρισκόταν ο κόσμος στο δρόμο γιατί πήγαινε σ' όλες τις εκκλησίες που είχε στολιστεί Επιτάφιος για να προσκυνήσει. Κι ύστερα σαν σουρούπωνε και χτυπούσε η καμπάνα, μοσχοβόλαγε όλη η αυλή της Εκκλησίας από θυμιάμα και άρχιζε η απογευματινή ακολουθία, με τα Εγκώμια, που βάζαμε τα δυνατά μας να τα πούμε καλύτερα από κάθε φορά. Δεν ξέρω αν το θυμάστε, αλλά πάντα Μεγάλη Παρασκευή, η μέρα ήταν λίγο συννεφιασμένη και τότε- τότε έριχνε και καμιά σύντομη βροχή και οι γιαγιάδες λέγανε πως είναι το δάκρυ τ' ουρανού για το πάθος του Χριστού. Το βράδυ η περιφορά στους δρόμους της πόλης, η φιλαρμονική του Δήμου Λαγκαδά, να παιανίζει τα πένθιμα εμβατήρια και ο κόσμος με τα κεριά στα χέρια να συνοδεύει τον Επιτάφιο ως την πλατεία όπου γινόταν η συνάντηση με την άλλη ενορία. Όση ώρα γινόταν η δέηση, ο κόσμος ασχολούνταν με την κριτική των Επιταφίων, ποιος ήταν ο καλύτερος, πώς ήταν στολισμένος, τι λουλούδια είχαν οι άλλοι και μετά επιστροφή στο ναό και πέρασμα κάτω από τον Επιτάφιο για να 'χουμε καλή υγεία. Την άλλη μέρα το πρωί οι πιο πολλοί πήγαιναν να κοινωνήσουν και να ακούσουν στην Εκκλησία το «ανάστα ο Θεός κρίνων την γην...». Μετά τη λειτουργία, το κλίμα ήδη είχε μεταστραφεί, το πένθος άρχιζε να υποχωρεί και να έρχεται η χαρά της ανάστασης. Στα σπίτια δουλειές και προετοιμασίες για το βραδινό Πασχαλιάτικο τραπέζι, η μαγειρίτσα, το κατσίκι, οι σαλάτες όλα ήθελαν την ώρα τους και το χασομέρι τους, κι αλίμονο στη νοικοκυρά που δεν προλάβει-

νε ως το βράδυ. Στις 11 χτυπούσε η καμπάνα και αφού ακούγαμε όλα εκείνα τα ωραία τροπάρια που ψάλλαμε όλοι μαζί, συνοδεύοντας τους ωραίους λαγκαδιανούς ψάλτες, τον Τάσο Μπαλατατζή, τον Μαυρίδη, τον Φ. Ηλιάδη, τον Βαλάση, «ον παίδες ευλογείται, ιερείς ανυμνείτε, λαός υπερυψούτε, εις πάντας τους αιώνας...», ενώ έπρεπε στο «Δεύτε λάβετε φως» να έχουμε και την ετοιμότητα να ανάψουμε το κερί μας από τον παπά... Και ψάλλοντας όλοι μαζί «την ανάστασίν σου Χριστέ Σωτήρ» βγαίναμε στην εξέδρα για το «Χριστός Ανέστη». Κι εκεί η ίδια αγωνία, κοιτούσαμε μια τον παπά, μια το ωρολόγι μας και αφουγκραζόμασταν να ακούσουμε μήπως η άλλη ενορία πει το Χριστός Ανέστη πριν από μας. Και τότε γινόταν ο χαλασμός, οι καμπάνες, τα βαρελότα, οι πιστολιές, οι ρουκέτες... σωστό πανηγύρι!!! Μετά επιστροφή στο ναό για την αναστάσιμη λειτουργία και το βράδυ έκλεινε μ' ένα πλούσιο πασχαλιάτικο τραπέζι που μπορεί να μην είχε πάντα απ' όλα, είχε όμως πολλή χαρά κι ήταν χαρά αναστάσιμη. Τι μας έμεινε απ' όλα αυτά στ' αλήθεια!!! Η θύμηση, η μνήμη, η νοσταλγία, η γλύκα στην καρδιά και εκείνη η ζεστή αίσθηση, απ' το αυγό της κόκκινης Πέμπτης, καθώς η μάνα μας σταύρωνε στο μέτωπο, και μας εύχονταν «Καλό Πάσχα».

19. Λαγκαδάς 20 Ιουνίου 1978

Η βραδιά ήταν αρκετά ζεστή, σχεδόν ο καύσωνας της ημέρας συνεχιζόταν τη νύχτα εκείνη της 20^{ης} Ιουνίου του 1978. Η αγορά γεμάτη κόσμο, τα καφενεία, τα ζαχαροπλαστεία, ναι... τότε που ο κόσμος πήγαινε στο ζαχαροπλαστείο για να καθίσει και να φάει γλυκό και όχι μόνο να αγοράσει, οι ταβέρνες του Λαγκαδά γεμάτες κόσμο και λουομένους των Λουτρών μας, Ο θερινός κινηματογράφος γεμάτος, πρόβαλε ξένη ταινία. Το πήγαινε-έλα των λαγκαδιανών στην αγορά, η γνωστή λεγόμενη βόλτα που ξεκινούσε από το Α΄ Δημοτικό και κατέληγε στο Γυμνάσιο με ένα σακουλάκι μπατιρόσπορα στο χέρι, ενώ οι πιο ζωηροί και μάλλον ερωτευμένοι τολμούσαν να πάνε και παραπέρα για να μείνουν για λίγο μόνοι, στη δε περιοχή του καλαμιώνα του Γκόσιου, φιλοξενούνταν όλοι οι μεγάλοι έρωτες του Λαγκαδά. Στις εξώπορτες των σπιτιών οι παρέες των γυναικών είχαν καλά στρωμένο το μουχαμπέτι που συνδυάζονταν πάντα και με κοινωνική κριτική, αυτό που σήμερα λέμε κουτσομπολιό! Μέσα σ' αυτό το καλοκαιρινό πανηγύρι, που ήταν μια καθημερινή υπόθεση για τη μικρή μας πόλη, ένα γεγονός από τα απρόσμενα ήρθε να ταραξεί, στην κυριολεξία, τη ζωή της πόλης αλλά και των ανθρώπων της. Ένα υπόκωφος θόρυβος και ένα δυνατό ταρακούνημα κατέγραφε στην ιστορία μας τον μεγάλο σεισμό του '78. Ο τρόμος των ανθρώπων για το ανέλπιστο, ο φόβος για το κακό, η ταραχή της στιγμής, ο πανικός για το τι θα ακολουθήσει, κυρίεψε αμέσως τη

ζωή μας. Οι τηλεοράσεις αμέσως μετέδωσαν την είδηση του σεισμού με τις ανακοινώσεις του εθνικού αστεροσκοπείου να ανεβάζουν το μέγεθος στα 6,5 ρίχτερ. Με το πρώτο ταρακούνημα και το τρεμόσβησμα των φώτων πεταχθήκαμε από τις θέσεις μας χωρίς να ξέρουμε τι άλλο να κάνουμε. Η επόμενη κίνηση ήταν να τρέξουμε στα σπίτια για να δούμε τους δικούς μας και να ερευνήσουμε την κατάσταση του σπιτιού. Βέβαια η νύχτα δεν επέτρεπε ενδελεχή έρευνα αλλά οι πρώτες πληγές σίγουρα ήταν εμφανείς σε κάποια σπίτια. Στην αγορά ένας δυνατός γδούπος έδειχνε τις πρώτες ζημιές στο παλιό Διοικητήριο όπου έπεσε η μετώπη του κτηρίου και δύο μεγάλες μαρμάρινες μπάλες που κοσμούσαν στο «αέτωμα» του κτηρίου. Στο ξενοδοχείο των «Παρισίων», επίσης ένα τμήμα του διακοσμητικού αετώματος έπεσε καταμεσής του δρόμου, στο ξενοδοχείο του Γκέλιου απέναντι από την αστυνομία κάποια εξωτερικά διακοσμητικά στοιχεία κατέρρευσαν, αλλά και η είδηση ότι γκρεμίστηκε ένα μεγάλο κομμάτι από το φουγάρο του κονσερβοποιείου, ευτυχώς χωρίς να τραυματιστεί κανένας εργαζόμενος, έκανε το γύρο των ειδήσεων στο Λαγκαδά.

Η βραδιά πέρασε με την αγωνία για το αύριο και με το αυτί στα ραδιόφωνα και τις τηλεοράσεις παρακολουθώντας τις αντικρουόμενες ειδήσεις των σεισμολόγων που μιλούσαν για μεγαλύτερο επερχόμενο σεισμό ή για μικροσεισμούς. Φυσικά κανένας δεν τολμούσε να μπει στο σπίτι να κοιμηθεί, πλην εξαιρέσεων, και η βραδιά πέρασε «ελληνικότατα» δηλαδή με ανέκδοτα και γέλια προσπαθώντας να διασκεδάσουμε τους φόβους μας.

Το ξημέρωμα μας έφερε απέναντι στα προβλήματα που τώρα πια τα βλέπαμε μπροστά μας. Σπίτια τραυματισμένα, σο-

βάδες πεσμένοι, το πρώτο Δημοτικό σχολείο με σοβαρές ζημιές τελείωσε την ιστορική του πορεία άδοξα, οι ναοί της πόλης με πολύ σοβαρά προβλήματα, τα καταστήματα μετρούσαν τις πληγές τους και οι άνθρωποι άρχιζαν να φροντίζουν για την επόμενη μέρα.

Στη διπλανή Θεσσαλονίκη τα πράγματα ήταν δραματικά, καθώς μετρούσε 49 νεκρούς, 200 τραυματίες και 800 χιλιάδες αστέγους. Η πολυκατοικία στην Ιπποδρομίου που κατέρρευσε έγινε το σημείο αναφοράς του κόσμου που πήγαιναν για να δουν τον τάφο των 49 άτυχων ενοικιαστών της. Αργότερα οι δικοί μας Μανώλης και Τάσος Μπίλλης θα χτίσουν το πολιτιστικό κέντρο του Δήμου Θεσσαλονίκης στον τόπο της θυσίας των ανθρώπων.

Σε δυο περίπου ημέρες μοιράστηκαν αντίσκηνα ανά γειτονιά ή ανα δυο-τρεις οικογένειες. Από τις 22 Ιουνίου και μετά μπήκαμε πλέον στη λογική των σεισμοπλήκτων, που αναγκαστικά αλλάζουν τρόπο ζωής στην καθημερινότητά τους. Πάντως στις 23 τ' αϊ-Γιαννιού οι φωτιές άναψαν στις γειτονιές για να γίνει το έθιμο κατά πως το είχαμε συνήθειο και για να διασκεδάσουμε λιγάκι τους φόβους μας αλλά και να χαρούν τα μικρά που έζησαν μια νέα εμπειρία, σεισμική αυτή τη φορά.

Σε λίγο καιρό τα συνεργία των μηχανικών της Νομαρχίας κατέγραφαν τις ζημιές των σπιτιών και έβαζαν σε κάθε εξώπορτα ένα άσπρο, κίτρινο, ή κόκκινο χαρτί, ένδειξη επικινδυνότητας ή μερικής βλάβης. Ο κρατικός μηχανισμός κινήθηκε σχετικά γρήγορα και όσων τα σπίτια είχαν σοβαρές ζημιές, αλλά και αυτών που δεν ήταν πολύ μεγάλες κατάφεραν με την συναίνεση των μηχανικών να χαρακτηρίζουν τα σπίτια επικίνδυνα και να εντάσσονται στην ΥΑΣΒΕ στην υπηρεσία που αναλάμβανε την ανακατασκευή των σπιτιών. Έτσι

άκουγες συχνά στην πόλη να λένε μερικοί ότι ο σεισμός αυτός ήταν σωσμός, γιατί αρκετοί κατάφεραν με πολύ χαμηλότοκα δάνεια να φτιάξουν καινούργια σπίτια. Το κακό ήταν ότι κανένας φορέας κρατικός ή Δημοτικός δεν νοιάστηκε ώστε τα 50-60 περίπου παραδοσιακά σπίτια του Λαγκαδά, που ήταν όντως στολίδια αρχιτεκτονικής και μακεδονικής αισθητικής, να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής και να συντηρηθούν διατηρώντας την εξωτερική τους τουλάχιστον μορφή. Αν γινόταν αυτό η πόλη μας σήμερα θα ήταν μια άλλη Καστοριά ή Ξάνθη με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της.

Οι δυο ενορίες του Λαγκαδά, πολύ γρήγορα και με την άμεση συνδρομή του κόσμου και των ενοριτών απέκτησαν λυόμενα μεταλλικά κτήρια για να καλύπτουν τις λειτουργικές τους ανάγκες, οι δε εκκλησία της αγίας Παρασκευής εντάχθηκε στο πρόγραμμα της ΥΑΣΒΕ.

Η ζωή μας πάντως κυλούσε ήρεμα, και οι φήμες για νέους μεγαλύτερους σεισμούς κάποτε στοίχειωναν τα όνειρά μας, ενώ η ζωή στα αντίσκηνα είχε πολλά ευτράπελα να προσφέρει και πολλές ιστορίες να κυκλοφορούν από τσαντίρι σε τσαντίρι για το πώς κοιμόταν ο καθείς και πως τα ροχαλητά του ενός τσαντιριού ξυπνούσαν τους ενοίκους του διπλανού! Πάντως επειδή οι μετασεισμοί συνεχίζονταν για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, όλοι λίγο-πολύ είχαμε γίνει σεισμολόγοι και προσπαθούσαμε να μαντέψουμε το μέγεθος του σεισμού: 3 ή 4 ρίχτερ; μπα αυτός μικρός μου φάνηκε... Ο Ρίχτερ ήταν πλέον ο πιο γνωστός μας σύντροφος καθώς τον επικαλούμασταν καθημερινά.

Ο τόπος μας ξαφνικά πάλι απέκτησε φήμη γιατί το ρήγμα του σεισμού ήταν ανάμεσα στις δύο λίμνες και μιλούσαν όλοι για το ρήγμα της Βόλβης, στην παραλία δε της Κορώνειας

ανάβλυσε αρτεσιανό νερό, στους 38 περίπου βαθμούς Κελσίου, το οποίο είχε ποσότητα από θειάφι και μόλις πλησίαζες αναπτήρα έπαιρνε φωτιά. Κόσμος πολύς έτρεχε να δει και να θαυμάσει από κοντά το φαινόμενο και ο καθένας έκανε και τη δική του γνωμάτευση ή έδινε τη δική του πρόταση για την αξιοποίηση του «θαύματος». Ευτυχώς που ο καιρός κράτησε καλά όλο το καλοκαίρι και ως τον Νοέμβριο οι περισσότεροι είχαν μπει μέσα στα σπίτια τους. Πάντως ο Λαγκαδάς σε σύγνομο χρονικό διάστημα είχε μετατραπεί σε ένα απέραντο εργοτάξιο που οι οικοδομικές εργασίες απλώθηκαν σε όλη την πόλη και στήριξαν την ανάπτυξή της για τα επόμενα χρόνια.

Έκτοτε η πόλη μας δεν ταλαιπωρήθηκε από άλλους μεγάλους σεισμούς και να ευχηθούμε να μη ξαναζήσουμε παρόμοιες τέτοιες εμπειρίες, που τώρα μεν μπορεί να τις σκεφτόμαστε με ρομαντική διάθεση, τότε όμως ήταν ένα δυνατό σοκ για όλη την τοπική κοινωνία, μέχρι να ξαναβρεί τον ρυθμό της.

20. Λαγκαδάς 23 Ιουνίου στη δεκαετία του 1960

Παραμονή του Αγιαννιού. Όλη η Μικρά Ελβετία του Λαγκαδά στο πόδι. Ένα ατέλειωτο παιδομάνι έτρεχε εδώ και κει, παίζοντας, φωνάζοντας, μαλώνοντας, τραγουδώντας.

Οι μικροί έπαιζαν μπίκο, άλλοι τζαμάλα, μια παρέα έπαιζε «αΐντε μπιζούμ-μπιζούμ», λίγο παρά πέρα τσιλίκι-τσουμάκι, ενώ τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά έπαιζαν το πατροπαράδοτο... τσαταλίνα-ματαλίνα ή αλλιώς μακρυά γαιϊδάρα.

Χαρές, φωνές, γέλια, φασαρία... και ξαφνικά η προσοχή όλων στρέφεται στο κέντρο της μικρής πλατείας, όπου οι μεγαλύτεροι της παρέας άρχισαν να κουβαλούν ξύλα, χόρτα, χαρτόνια, άχυρα...

– Φέρτε τα στεφάνια της πρωτομαγιάς φώναξε η κυρα-Λένη.

Και να ... η φωτιά άναψε κι άρχισαν οι πύρινες γλώσσες της να ανεβαίνουν προς τον ουρανό και να υψώνονται μικρές φλογίτσες, καθώς άναβαν τα άχυρα, ψηλά-ψηλά σαν πυγολαμπίδες που προσπαθούσαν να φωτίσουν τον ουρανό.

– Πρώτα οι μεγάλοι, γυναίκες, άνδρες, μανάδες με τα μωρά στην αγκαλιά άρχισαν να πηδούν πάνω από τη φωτιά φωνάζοντας δυνατά ... «όξου ψύλλοι και κοριοί, μέσα υγεία κι χαρά», και πηδούσαν πάντα σταυρωτά, για το καλό της καλοκαιρινής περιόδου που άρχιζε δυναμικά με τη γιορτή του Αγιαννιού.

Η χαρά στο κατακόρυφο, οι φωνές στο ζενίθ, έπαιρναν όλοι σειρά κι ένας-ένας πηδούσαν τη φωτιά φωνάζοντας «οξου ψύλλοι κι κοριοί...».

– Φευγάτε καλέ να πηδήξ' κι η Ερμιόνη ...

Η κυρά Λισάβω απ' την απέναντι πλευρά περίμενε τη σειρά της.

– Άιντε καλέ μπήδα.

– Καλά ντε, κάτσε να κατακάτς' λίγου η φωτιά.

– Άιντε γιατί δα πηδήξου γώ.

– Περίμινι καλέ, μια φουρά μουνάχα μπήδσα.

Με το άιντε εσύ άιντε εγώ, όρμηξε στη φωτά η Ερμιόνη και ξαφνικά ακούστηκαν κάτι αγριοφωνάρες που σηκώθηκε ο μαχαλάς στο πόδι.

Η κυρά-Λισάβω και η Ερμιόνη πήδηξαν μαζί από την αντίθετη πλευρά και συγκρούστηκαν πάνω από τη φωτιά.

– Μαρή αχμάκου τόση ώρα συ φωνάζου μπήδα, τι πιρίμινις ιμένα για να μπηδίης.

– Άϊντι κι συ φαγώθκης μπήδα-μπήδα, τι κασμέρ' κι αυτό κόντιψαμι να καούμι ζουντανές, ουμπα μουρή ...καψάλισκα ουλόκληρη.

– Τσιουρουφλίσκι κι ρόμπαμ' έχασα κι του γαλέτσιμ...

– Τι μαρή, μι τα γαλιέτσα μπδάν τσ' φουτιές, σαψιάλου, ίτς'μιαλό δε συ πόμνει...

– Μωρέ άντι φύλαξι αϊγιάννης, αφού δεν γίνκαμι κουρπμάνι, δόξα το θεό να λέμε.

Και ενώ ο διάλογος συνεχιζόταν, για τη μοιραία σύγκρουση, όλοι λίγο-πολύ είχαν κάτι να μαρτυρήσουν για τη μεγάλη φωτιά που τους άγγιξε, τους καψάλισε τα πόδια, και βέβαια

να παινευτούν ότι τελικά η μεγαλύτερη φωτιά ήταν αυτή της δικής τους γειτονιάς.

Σε άλλες γειτονιές έκαναν και τον κλήδονα και τραγουδούσαν οι κοπελιές...

«Ανοίγουμε τον κλήδονα με τ' αγιαννιού τη χάρι και όποια είναι τυχερή να βρει ο ριζικάρι».

21. Ιούνιος, αναμνήσεις θερινής νυκτός

Οι ξαφνικές ζέστες του Ιουνίου σε προδιαθέτουν θετικά για να τ' αποφασίσεις ότι καλοκαίρισε για τα καλά και να κάνεις πλέον όνειρα «θερινής νυκτός». Τα παράθυρα, όπου δεν υπάρχουν κλιματιστικά άνοιξαν διάπλατα για να μπει στο σπίτι η μυρωδιά του γιασεμιού και της αγράμπελης, που σκαρφαλώνει πεισματικά στο μπαλκόνι. Οι φωνές των παιδιών, που καθώς έκλεισαν τα σχολειά, ακούγονται μέχρι αργά πλέον στη γειτονιά, ταλαιπωρούν ευχάριστα τα αυτιά μας και φέρνουν στη θύμηση εικόνες και αναμνήσεις από το παρελθόν. Κλείνω τα μάτια και συλλογιέμαι... Δεν πέρασε πολύς καιρός που στα χωράφια η ζωή αποκτούσε άλλη διάσταση και ο αχός των ανθρώπων κυριαρχούσε παντού. Τα τρακτέρ δεν είχαν μπει ακόμα στη ζωή μας και τα άλογα ζεμένα με το αλέτρι πλήγωναν την επιφάνεια της γης για να αναμοχλεύσουν το χώμα που θα δεχόταν τη σπορά. Ο θεός πάντα με προτιμούσε για βοηθό του τέτοιες ώρες και ήθελε να κάθομαι πάνω στη σβάρνα για να σβαρνιστεί καλά το χωράφι, και καθώς τα άλογα τραβούσαν τη σβάρνα ανταποκρινόμενα στα κελεύσματα του αφεντικού τους και του καμιτσικιού, άκουγα κάθε τόσο το θείο να φωνάζει, «κρατήσου καλά», και έβαζα όλη τη δύναμή μου να σταθώ αντάξιος των προσδοκιών του για ένα καλό σπάσιμο των χωμάτινων όγκων, τα τουπάτσια όπως τα λέγανε, ώστε το χώμα να είναι έτοιμο για τη σπορά. Αργότερα οι συχνές επισκέψεις στον κάμπο μας έδιναν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε από πρώτο πλάνο τη λειτουργία της

φύσης και την καρποφορία της ζωής. Τα στάρια σιγά-σιγά άρχιζαν να δένουν καρπό και οι προσευχές των γεωργών ήταν να κρατήσει ο καιρός και να μη βρέξει ώστε να προλάβουν να θερίσουν. Παλαιότερα η όλη διαδικασία ήταν ένα κοπιαστικό, πλήν όμως ευχάριστο πανηγύρι, «θέρος-έρως» έλεγαν οι παλιοί, η αγάπη για τη γη τους και η αντίδοση αγαθών τέλειωνε πάντα με φωνές, χαρές και τραγούδια. Τα δρεπάνια στα χέρια, δούλευαν με ταχύτητες μηχανής και τα άσπρα μαντήλια στα κεφάλια των θεριστών που διπλωμένοι στα δυο έκοβαν τα στάχια και δεμάτιαζαν τη συγκομιδή, έδιναν στον κάμπο μια άλλη διάσταση. Όποιος ξεκινούσε ένα τραγούδι, το συνέχιζαν όλοι μαζί. Τα μικρά παιδιά κάτω απ' τα δέντρα ή τα κάρρα, με πρόχειρα φτιαγμένες κούνιες έλυναν κατά κάποιο τρόπο το πρόβλημα του baby sitting, και ένα πανάκι που είχε τυλιγμένο ένα λουκούμι, στο στόμα του παιδιού, υποκαθιστούσε την κατοπινή εφεύρεση της πλαστικής πιπίλας. Όταν ο θερισμός τελείωνε ξεκινούσε αμέσως το αλώνισμα, δηλαδή η διαλογή του σταριού από τα στάχια. Απλώνονταν τα δεμάτια με τα στάχια κάτω στο χωράφι -το αλώνι- και αναλάμβαναν πάλι τα άλογα με τη δοκάνα πλέον τώρα, να φέρον σε πέρας το δύσκολο έργο της διαλογής, του ξεσπυρίσματος δηλαδή των σταχιών. Η δοκάνα ήταν μια ξύλινη κατασκευή σε διαστάσεις περίπου 100x170 εκατοστά που από την κάτω πλευρά της είχε εμφυτευμένες κοφτερές πέτρες και καθώς την έσερναν τα άλογα, κατά τα πρότυπα της σβάρνας, πάνω στα ξαπλωμένα στάχια, έσπαγε τα στάχια και τα ξεσπύριζε, ξεχωρίζοντας έτσι τα άχυρα από το στάρι. Βέβαια η αφεντιά μας και πάλι δεν έλειπε πάνω από την δοκάνα, γιατί όσο πιο πολύ βάρος είχε η δοκάνα, τόσο καλύτερα γινόταν ο διαχωρισμός του καρπού.

Γλέντι στο «Αηδονάκι».

Μετά το απόγευμα με το πρώτο αεράκι γινόταν το λίχνισμα με τα λιχνιστήρια, δηλαδή ξύλινα φτυάρια που πετούσαν τα στάχια ψηλά, και το μεν σάρι έπεφτε κάτω, τα δε άχυρα ο αέρας τα πήγαινε παραδίπλα, ξεχώριζε δηλαδή «η ήρα από το σάρι». Κι ύστερα α!!! ύστερα!!! να μπει το σάρι στα τσουβάλια, να φορτωθεί το άχυρο στα κάρα και μεις να χοροπηδάμε πατώντας τα άχυρα για να γεμίζει καλά το κάρο, που στο μεταξύ αποκτούσε διαστάσεις φορηγού, καθώς με ειδικά ξύλινα κοντάρια, τις κλιμιές, έδιναν ύψος στο κάρο και αποκτούσε μεγαλύτερη χωρητικότητα. Η φαγούρα βέβαια δεν περιγράφεται, αλλά μπρος στο παιχνίδι και στην πλάκα τι ήταν ο πόνος! Οι αγροτικές εργασίες περιλάμβαναν ακόμα και την περιποίηση των μπαξέδων που καθιστούσαν την επαρχία μας πραγματικό παράδεισο, καθώς παράγονταν κάθε λογής ζαρ-

ζαβατικό. Τα μοτοράκια δούλευαν ασταμάτητα μέρα-νύχτα και τα κρύα νερά του Λαγκαδά ξεδιψούσαν τη γη και τους ανθρώπους της. Τα καλαμπόκια, οι ντομάτες, οι χιλιοτραγουδισμένες λαγκαδιανές μελιτζάνες, που οι τρεις μόνο μελιτζάνες ζύγιζαν μιάμιση οκά, τα φασολάκια και τα χωράφια με τα καρπούζια αποτελούσαν την πηγή ζωής για όλη την επαρχία μας. Τα λαγκαδιανά προϊόντα ήταν τα πλέον επώνυμα στην αγορά της Θεσσαλονίκης και οι μανάβηδες διαλαλούσαν κάθε μέρα τη φρέσκια σοδειά τους καθώς με τα κάρρα τους περνούσαν από τις γειτονιές για να κάνουν «ντιλίβερι» στα προϊόντα τους. Ανάμεσα σε όλα αυτά να κορνάρουν και τα λεωφορεία του ΚΤΕΛ που διέσχιζαν τους χωματόδρομους της μικρής μας πόλης για να μεταφέρουν τους λουομένους πελάτες των Λουτρών στα σπίτια τους παρακαλώ!

Ύστερα ήρθε η τεχνολογία, τα τρακτέρ, οι πατώζες-θεριζοαλωνιστικές μηχανές, οι δετικές μηχανές που έδεναν αμέσως τα άχυρα σε μπάλες και τελείωνε έτσι η ιστορία της μεταφοράς με τα κάρρα, το στάρι έμπαινε στα τσουβάλια απ' ευθείας από το μηχάνημα και δεν το αποθηκεύαμε στο σπίτι μέχρι να πάει στον έμπορο κι ύστερα ήρθαν τα φορτηγά και τα κάρρα έγιναν μουσειακό είδος, τα 15 καροποιεία του Λαγκαδά έκλεισαν ή άλλαξαν αντικείμενο δουλειάς, και φτάσαμε στην εποχή μας που τα παιδιά πληροφορούνται για το θέρος και τη ζωή των πατεράδων τους από το τάμπλετ, τα βιβλία και από κάτι ρομαντικούς που γράφουν κείμενα για το παρελθόν.

Ας είναι..., η ζωή ούτως ει άλλως συνεχίζεται, πάντα κάτι καινούργιο μπαίνει στη ζωή μας, πάντα κάτι θα μας εκπλήσσει, αλλά οι αναμνήσεις είναι η ωραιότερη έκπληξη της ζωής

Ο αλωνισμός.

μας γιατί συνδέουν την μνήμη, το συναίσθημα και την πραγματικότητα μαζί, και ζεσταίνουν τις καρδιές μας, έστω για λίγα λεπτά του χρόνου μας. Καλό καλοκαίρι.

22. Ιούλιος στον Λαγκαδά

Αναμφίβολα ο καύσωνας των ημερών συχνά αποτελεί εμπόδιο στον βραδινό ύπνο και δεν είναι λίγες οι βραδιές που αναγκάζεσαι να περνάς τη νύχτα σου ως αργά το πρωί μέχρι να έρθει η πρώτη εκείνη πρωινή δροσούλα, ξενυχτάς με το να σκέπτεσαι, να θυμάσαι, να νοσταλγείς μέρες και καιρούς αλλοτινούς, περασμένους μεν αλλά όχι μακρινούς. Συνήθως όταν περνούσε το πανηγύρι της αγια-Παρασκευής, θεωρούσαμε ότι είμαστε πια στη μέση του καλοκαιριού, αυτού του καυτού καλοκαιριού που πάντα έκανε τον Λαγκαδά διακεκαυμένη ζώνη, με την θερμοκρασία να χτυπά τους 40° και την υγρασία να σε πνίγει στην κυριολεξία. Η ζέστη έπιανε από το πρωί στην πόλη μας, αλλά οι ασχολίες των ανθρώπων, το καθημερινό τρέξιμο για τη δουλειά και οι έγνοιες για τον επιούσιο δεν σ' άφηναν να προβληματιστείς. Όσοι δούλευαν στα χωράφια βίωναν πιο έντονα βέβαια το πρόβλημα, αλλά οι μπαξεβαναραίοι είχαν το πλεονέκτημα ότι όλη μέρα τσαλαβουτούσαν στα νερά καθώς πότιζαν τους μπαξέδες και τα μοτοράκια αντιλαλούσαν στον κάμπο, καθώς ξεδιψούσαν τη γη και την παραγωγή της, ενώ τα καρπούζια δροσίζονταν μέσα στα χαντάκια του νερού για ν' αποτελέσουν στο μεσημεριανό γεύμα το πλούσιο επιδόρπιο του γεωργού. Ο πάντοτε πρόθυμος τότε Δήμος φρόντιζε να προσφέρει ανάσες δροσιάς στην πόλη με την γνωστή καταβρεχτήρα να ποτίζει τις γειτονιές αλλά και την αγορά της πόλης, ως μια αναψυχή στους ανθρώπους που

Από λαϊκό πρόγραμμα σε ταβέρνα του Λαγκαδά.

δραστηριοποιούνταν τότε στην αγορά. Τα παιδιά απολάμβαναν αυτή την προσφορά και τη διασκέδαζαν με όλη τους την ψυχή, καθώς μάζευαν τα ρούχα τους ψηλά και έτρεχαν πίσω από το αυτοκίνητο του Δήμου, κάνοντας πολλές φορές τον οδηγό, τον κυρ-Χρήστο Νάνου, ή τον Γιάννη Καραγιοβάννη και τον Κωτσούλα να λαχταρούν μη βρεθεί κανένα μικρό κάτω από τις ρόδες τους. Τ' αλώνια σχεδόν τελειώνανε και η συγκομιδή μαζεύονταν στις αποθήκες ή στα σπίτια μέχρι να πάει στο μύλο ή στον έμπορο. Υπήρχε έθιμο παλιό σε κάποιες οικογένειες παλιές του Λαγκαδά, από την πρώτη συγκομιδή των σιτηρών να προσφέρουν ένα μέρος στην αγια-Παρασκευή και μάλιστα με τρόπο απόλυτα διακριτικό πήγαιναν και άφηναν ένα τσουβάλι στάρι ή καλαμπόκι, ανάλογα με τη σοδειά, στο πίσω μέρος της εκκλησίας έξω από το ιερό. Κάποιοι μάλι-

στα άφηναν και χρήματα, αλλά κανένας δεν διανοούνταν να πάει και να κλέψει τις προσφορές των ανθρώπων για τον ναό. Το έθιμο αυτό της προσφοράς των «απαρχών», δηλαδή των πρώτων καρπών της γης, ήταν πανάρχαιο έθιμο με παγκόσμια διάχυση αλλά σε μας έπαιρνε ένα χαρακτήρα φιλανθρωπίας και αλληλεγγύης. Στους δροσισμένους λοιπόν δρόμους του Λαγκαδά θα έβλεπες σε λίγο να ξεπροβάλλει ο μπαρμπα-Νίκος ο παγωτατζής με το κασάτο και το μπιλ-μπώλ, ο κυρ-Μήτσος ο Μπαλτάς με το σάμαλι και τα φινίκια, ο Γιαννάκης που «έφτανε» με γλυκά κάθε είδους, τότε θα άναβαν και τα λουξ των πωλητών ξηρών καρπών του Παπίογλου, του κυρ-Πασχάλη, του παππού Κώστα και της γιαγιάς που μπροστά στο πάρκο πωλούσαν ξηρούς καρπούς και αναψυκτικά παραγωγής Λαγκαδά, από το ποτοποιείο Ασβεστά και Αφών Καραγεωργίου, με την απίστευτη εκείνη λεμονάδα και την μυράλ.

Τα χέρια μας γεμάτα ξηρούς καρπούς και η αγορά ένα απίστευτο ποτάμι από νέους αλλά και γέρους, οικογένειες με τα παιδιά που μετά από καθιερωμένη βόλτα, κατέληγαν σε κανένα ταβερνάκι με τις αξέχαστες ευωδιές όχι μόνο των γιασεμιών αλλά και των ψητών που τρυπούσαν τις μύτες ή στο καταπληκτικό εκείνο πάρκο που ο κυρ-Δημοσθένης και ο κυρ-Μιχάλης ο Μαγνήσαλης το είχαν πάντα σαν ανθοέκθεση ή σαν γλυπτό μνημείο φυτών, με τα χαρακτηριστικά παγκάκια, τραπεζάκια και πολυθρόνες από θάμνους. Πώς πραγματικά κατάφερναν ένας-δυο άνθρωποι να έχουν όλο τον Λαγκαδά στολισμένο με λουλούδια και πράσινο είναι απορίας άξιο για τους σημερινούς καιρούς. Όσοι δεν είχαν διάθεση για πάρκο, φαγητό ή βόλτα, κατέληγαν στα θερινά σινεμά το ΡΙΟ και την

Στο ταβερνάκι.

ΑΪΝΤΑ που πάντα μέσα σε όμορφο και δροσερό περιβάλλον γεμάτο πράσινο και λουλούδια πρόβαλαν ταινίες του ελληνικού και του ξένου κινηματογράφου, με εκείνες τις όμορφες γιγαντοαφίσσες που ζωγράφιζαν ο κυρ-Γιάννης Μαρμαράς και ο κυρ-Θανάσης Τζιταμίδης ανταγωνίζονταν τα έργα των επαγγελματιών ζωγράφων της Θεσσαλονίκης. Στο σινεμά η φωνή του μικροπωλητή θα σε καλούσε να απολαύσεις τα «σπόρια, στραγάλια, φυστίκια, γκαζόζες, λεμονάδες, πορτοκαλάδες, μυράλ»!!! Στου Ζαχαρά και το ζαχαροπλαστείο του Λάτσιου έπρεπε να πας από νωρίς να πιάσεις καρέκλα, και στου Τανάσκου και του Λητσιούση τα σφαιριστήρια, η νεολαία αθλούνταν στο ποδοσφαιράκι και το μπιλιάρδο.

Όσοι δεν είχαν τρόπο και λόγο να κατέβουν στην αγορά, «σια κατ'» όπως έλεγαν οι ντόπιοι, έμεναν στη γειτονιά όπου

Καθαρίζοντας καλαμπόκια.

συνέχιζαν τη δουλειά καθαρίζοντας καλαμπόκια, με τα απίστευτα εκείνα αντικουνουπικά, δηλαδή μια αναμμένη βουνιά να καπνίζει, και άλλοι πάλι μαζεύονταν παρέες -παρέες στις εξώπορτες των σπιτιών και στήνονταν το παραδοσιακό μουχαμπέτι, αυτό που λέμε σήμερα δελτίο ειδήσεων των εννιά στον ΣΚΑΪ!!! Δεν υπήρχε περίπτωση να μη σχολιαστούν όλα τα γεγονότα και φυσικά όλοι οι πρωταγωνιστές. Εκεί θα άκουγες και μασάλια και ανέκδοτα και ιστορίες για πολέμους και την καταστροφή της Σμύρνης, για το πώς έπεσε το Τεπελένι ή για την επίλυση του Κυπριακού όπου βαθυστόχαστα ο κυρ-Χρήστος ο επιλεγόμενος και Πρόεδρος έλεγε με στόμφο: «Η Κύπρος δεν έχει ανάγκη, έχει τον Μακάβριου, ξέρεις ρε τι σημαίνει Μακάβριους;;;». Αλλά και δεν ήταν λίγες οι φορές, που τουλάχιστον στη γειτονιά μου τη «Μικρά Ελβετία»,

άκουγες και τα πιο ωραία Λαγκαδιανά τραγούδια, εκεί κάτω από τον πλάτανο του Σπύρου, όπου ο κυρ-Πασχάλης μέσα σε μια πραγματική μυσταγωγία τραγουδούσε για τη «μάννα του Ντούλα που θλίβονταν» ή έκλεινε πάντα τη βραδιά με ένα νοσταλγικό αμανέ:

«Έρθε η ώρα κι στιγμή
'πόψε να τραγουδήσω
και στην καλή παρέα σας
καληνυχτιά ν' αφήσω».

23. «Αύγουστε καλέ μου μήνα να 'σουν δυό φορές το χρόνο!»

Η λαϊκή μας μούσα συχνά τραγούδησε τους μήνες και για κάθε έναν έχει και κάτι να πει και να τραγουδήσει, όμως ο Αύγουστος είναι ο μήνας που ο λαϊκός ποιητής τον θέλει δυό φορές το χρόνο εξ' αιτίας των πολλών δωρεών του. Είναι ο μήνας της αφθονίας των καρπών, που η γη προσφέρει απλόχερα ό,τι επιθυμεί η ψυχή του ανθρώπου, οι κήποι πλημμυρίζουν από υπεραφθονία αγαθών, ακόμα κι ο ποιο φτωχός θα μπορούσε να ζησει μόνο από τις προσφορές του Αυγούστου, τα μπιστόνια κατάκαρπα και τ' αμπέλια να γέρνουν από τις ευλογίες της γης, τα δέντρα να ανταγωνίζονται σε γεύσεις και χυμούς ζωής και ο άνθρωπος του μόχθου να χαίρεται με όλα αυτά που απολαμβάνει και να αισθάνεται πολίτης ενός μικρού παραδείσου. Ποιος δεν θυμάται τα παιδικά του χρόνια τις εμπειρίες του Αυγούστου, το μάζεμα των καρπουζιών και των ζαρζαβατικών από τους κήπους, τα ροδάκινα, την πλούσια βερικοκιά στη μέση της αυλής να κρεμάει προκλητικά τα κλωνιά της και όλη η τσακαλοπαρέα της γειτονιάς ανεβασμένη στα κλωνάρια της να απολαμβάνει επί του δέντρου αχόρταγα τους καρπούς, ενώ στη πίσω αυλή η μεγάλη μουριά συχνά επίσης γινόταν στόχος επιδρομών από τα παιδιά της γειτονιάς, με τη γιαγιά μου να σπαζοχολιάζει μη πέσει κανένας από το δέντρο και τσακιστεί. Στην αυλή η βάρκα του πατέρα καλαφατίζονταν και την περνούσαμε με πίσσα που βράζαμε

Στο «Αηδονάκι».

στον τενεκέ και μοσχοβόλαγε όλη η γειτονιά, για να αντέξει ακόμα έναν χειμώνα, ενώ μετά τις 6 Αυγούστου, «το' Αγιασθήρας», μπαίναμε στ' αμπέλι επίσημα και με τον νόμο, μια και η γιορτή της Μεταμόρφωσης ήταν η γιορτή της έναρξης του τρύγου. Την παραμονή της γιορτής θυμούμαι τις γειτόνισσες να κουβαλούν στα πανεράκια τους τα πρώτα σταφύλια του αμπελιού τους, σκεπασμένα με ωραία ασπροκέντια, να προσφερθούν στο θεό ως αντίδωρο ευχαριστίας για τις ευεργεσίες του, να ευλογηθούν και να φάνε οι φτωχοί και από την άλλη μέρα άρχιζε το πρώτο πανηγύρι του τρύγου. Θυμούμαι το μικρό μας αμπελάκι πίσω από τα νεκροταφεία, με τις αμυγδαλιές και τις συκιές του, να περιμένει υπομονετικά να το τρυγήσουμε και να χαρούμε τον κόπο όλης της χρονιάς των γονιών μας, γιατί όσο μικρό και να ήταν είχε κι αυτό τον αγώνα του

και χαιρόμασταν κάθε φορά που το βλέπαμε να ανταμείβει τους κόπους μας με ροζακί, μοσχάτα, σύκα έτοιμα να σκάσουν από το μέλι και αμύγδαλα που άρχιζαν να στεγνώνουν καλά για να μαζευτούν κι αυτά σε λίγο. Κι ύστερα αφού μαζεύαμε τα δικά μας, πηγαίναμε να βοηθήσουμε και στο αμπέλι του θείου Τάκη για να χαρούμε κυρίως την μεταφορά με το γαϊδουράμαξο ή το κάρο και να πασαλειφτούμε με τους χυμούς από τα σταφύλια και τα σύκα, σε τέτοιο σημείο που γινόμασταν στόχοι για όλες τις μέλισσες του κάμπου. Κατόπιν «το Πάσχα του καλοκαιριού», η γιορτή της Παναγιάς, με την προετοιμασία για το πανηγύρι της και τις παρακλήσεις στη χάρη της, όπου κάθε πιστός ή άπιστος τούτες τις μέρες μαλάκωνε την καρδιά του και ταύτιζε τη μνήμη Της με την ανάμνηση της δικής του μάνας της «τιμιωτέρας των ουρανών» και «ενδοξοτέρας λαμπηδόνων ηλιακών». Όσοι μπορούσαν έταζαν να βρεθούν σε πανηγυράκια ή εκκλησιές που τιμούσαν τη μνήμη Της, άλλοι περπατώντας με το πόδια ως το εξωκκλήσι από φυλακής πρωίας, για να προλάβουν ως να βάλλει ο παπάς ευλογητός και να κοινωνήσουν κι άλλοι ανεβασμένοι στα κάρα ή τα φορηγάκια ταξίδευαν για να μετέχουν στο πανηγύρι. Λουλούδια για το εικόνισμα, πρόσφορα με γλυκάνισο για την αρτοκλασία, λιβάνι για το θυμιατό φερμένο από το Αγιονόρος που πωλούσε ο παπα-Μάξιμος ο Καρακαλινός όταν ερχόταν στα Λουτρά για τα μπάνια του. Άλλοι πάλι που είχαν την άνεση ταξιδεύαν για μακρινότερα μέρη σε μεγάλα και ονομαστά προσκυνήματα. Οι ντόπιοι περιποιούνταν τις αυλές και τις εξώπορτες, έβαφαν τα ζωνάρια και την αυλή γιατί θα περνούσε η περιφορά με την εικόνα Της και έπρεπε να 'ναι όλα σε τάξη.

Κι ύστερα εκείνα τα υπέροχα φεγγάρια του Αυγούστου, που σ' έκαναν να τραγουδάς: «φεγγάρι μάγια μου 'κανες και περπατώ στους δρόμους... στείλε ουρανό μου ένα πουλί να πάει στη μάνα υπομονή», αυτά τα φεγγάρια που τραγούδησαν όλοι οι ποιητές και τα αντιπαρέβαλλαν με την ομορφιά των κοριτσιών:

«Σαν τι το θέλει η μάνα σου
τη νύχτα το λυχνάρι,
οπό 'χει μέσ' το σπίτι της
τ' Αυγούστου το φεγγάρι»;

Ποιος αυτό τον μήνα δεν έγινε ποιητής, ποιος δεν τραγούδησε «δειλινά αξέχαστα γεμάτα αναμνήσεις», ποιος δεν μέθυσε από χαρά και έρωτα, ποιος δεν νοστάλησε και δεν έκλαψε για πράγματα κι ανθρώπους.

Όμως πάντα η γιορτή της μάνας Παναγιάς απάλυνε κάθε πόνο και κάθε νοσταλγία κι έτσι τέλειωνε με τον Αύγουστο η χρονιά κατά τη βυζαντινή παράδοση, και τον Σεπτέμβριο άρχιζε το νέο έτος με την αρχή της Ινδίκτου, δηλαδή την πρώτη του έτους. Οι Αυγουστιάτικες νύχτες οι πάντα ζεστές με τ' ασημένια φεγγάρια και την αυγουστιάτικη πανσέληνο, ελπίζω ακόμα και σήμερα να γλυκαίνουν τις διακοπές μας και να ομορφαίνουν τη ζωή μας. Καλή Παναγιά.

24. Θύμησες καλοκαιρινές

Ο Ιούλιος και ο Αύγουστος ήταν πάντα ο μήνας της ξεκούρασης, όχι βέβαια για όλους. Όσοι μπορούσαν, και ήταν λίγοι αυτοί, έπαιρναν το τραμ και ξεχύνονταν στις παραλίες της Σαλονίκης, της Περαίας, στο Μπαξέ Τσιφλίκι, άλλοι έκαναν τις διακοπές τους στο Σταυρό, ταξιδεύοντας με το τραινάκι που περνούσε από τον Λαγκαδά και ακολουθώντας την παραλίμνια διαδρομή, μέσω Ρεντίνας, τα «Μυθονικά Τέμπη» όπως τα έλεγε ο καθηγητής Ηλίας Γεωργιάδης, ξεφόρτωνε τους επιβάτες του όπου έβρισκαν μέρος, για να στήσουν τα αντίσκηνά τους ή να νοικιάσουν κανένα δωμάτιο. Αυτά βέβαια για όσους είχαν τη βολή τους, οι άλλοι μένανε στον καυτό Λαγκαδά, που τις μέρες τούτες του καλοκαιριού, γινότανε ακόμα πιο διακεκαυμένος. Οι μέρες περνούσαν ήρεμα. Οι πρώτες δέκα πέντε μέρες ήταν αφιερωμένες στο αλώνισμα. Όπου ήταν δύσκολο να πάνε οι πατόζες, όπως έλεγαν τότε τις αλωνιστικές μηχανές, το θέρισμα γινόταν με το χέρι και το δρεπάνι, μετά το δεμάτιασμα και κατόπιν στο αλώνι με τ' άλογα ή τα βόδια και τις δοκάνες γινόταν το ξεσπύρισμα του σταριού, ύστερα το λίχνισμα, όταν είχε αέρα, μετά το τσουβάλιασμα και η μεταφορά του σταριού στις αποθήκες ή στο σπίτι. Ήταν ωραία η διαδικασία και η συμμετοχή σ' αυτήν είχε το γούστο της. Στα κάρα έβαζαν τις κλιμιές (δηλαδή ξύλα που πρόσθεταν ύψος στα παραπέτια του κάρου), και γύρω-γύρω έκλινε με καλαμωτή, έτσι τοποθετούσαν μέσα τα άχυρα και συνήθως έβαζαν

Τα Λουτρά (1930).

κάποιον να πατάει με τα πόδια του ώστε να γεμίσει καλά το κάρο και βέβαια τα παιδιά δεν έλειπαν από αυτό το παιχνίδι. Όλα αυτά γινόταν στα αλώνια, τα γκερένια όπως τα λέγανε, και στη συνέχεια ξεκινούσαν για το Λαγκαδά, караβάνια ολόκληρα από κάρα, βοϊδάμαξες, ακόμα και δίτροχα κάρα με γαϊδουράκια, όλα στην υπηρεσία του αλωνισμού. Όσοι είχαν αποθήκες, μετέφεραν εκεί τη σοδειά τους, οι άλλοι άδειαζαν ένα δωμάτιο του σπιτιού από τα έπιπλα και έβαζαν το στάρι, μέχρι να έλθει ο καιρός να το πάνε στο μύλο ή στον έμπορο. Το τι παιχνίδια γινόταν μέσα σε κείνα τα δωμάτια, τα γεμάτα με στάρι, δε λέγεται, και παρ' όλη τη φαγούρα που έφερνε η βουτιά στο στάρι, όμως δεν το βάζαμε κάτω και δώστου πιο βαθειά μέσα στο στάρι.

Άλλοι πάλι τούτο τον καιρό φρόντιζαν τους μπαξέδες τους. Ο Λαγκαδάς ένας απέραντος λαχανόκηπος με κάθε είδος

ζαρζαβατικού, τροφοδοτούσε όλη την επαρχία μας με πολύ και καλό προϊόν. Άλλωστε είναι γνωστό το τραγούδι «τρεις ντομάτες Λαγκαδιώτικες κάνουν μιάμισι οκά...», παντού διαλαλούνταν τα Λαγκαδιανά προϊόντα. Στους μπαξέδες η εργασία ήταν στο φόρτε της. Ετοιμάζονταν τα καρίκια, άνοιγαν τα αυλάκια για το πότισμα, ενίσχυαν τα παλούκια για τις ντομάτες, τα καλάμια στις φασολιές, και όταν ερχόταν η ώρα του ποτίσματος, τότε άρχιζε το πανηγύρι για τους μικρούς. Δεν υπήρχε παιδί που να μη μάζευε ψηλά τα παντελόνια του για να τσαλαβουτήξει μέσα στα κρύα νερά, που προσπαθούσαν να χορτάσουν τη δίψα των χωραφιών. Τι πλατσούρισμα, τι χαρά, τι γέλια και φωνές... Τα μοτοράκια αντιλαλούσαν μέσα στον κάμπο και τα τζιτζίκια, με τον καύσωνα, προσπαθούσαν να παραβγούν με το τραγούδι τους. Κι ύστερα όταν ο ήλιος ανέβαινε ψηλά και χτυπούσε κατακέφαλα η ζέστη, βάζαμε τα καρπούζια και τα πεπόνια μέσα στα αυλάκια που έτρεχε το κρύο νερό για να παγώσουν και μαζευόμασταν κάτω από το παχύτερο ίσκιο ή τα τσαρδάκια, δηλαδή πρόχειρα κιόσκια από καλαμιές, κι άρχιζε η ώρα του φαγητού, αφού άνοιγαν οι υφαντές μισάλες και οι ριγέ υφαντές πετσέτες και απλώνονταν καταγής ό,τι είχε ο καθένας τον τορβά του, ψωμί ζυμωτό, τυρί, ντομάτες, αυγά, αριάνι ή σερμπέτι, δηλαδή νερό με ζάχαρη και λίγο ξύδι, κάποιιο βάζανε και σκόρδο, γιατί έδινε δροσιά και δύναμη τους δουλευτάδες. Κι άμα ξαφνικά έπιανε καμιά μπόρα, φεύγαμε κάτω από τα δέντρα, μη και μας χτυπήσει κεραυνός και μέναμε σκυφτοί κάτω από τα κάρα ή τα τσαρδάκια ως να περάσει η βροχή. Την ίδια ώρα στα σπίτια οι γιαγιάδες έβγαζαν σε μια γλάστρα το κόκκινο αυγό του Πάσχα που κρατούσαν στο εικονοστάσι όλο το χρόνο και άναβαν μια

λαμπάδα της ανάστασης, που κι αυτή τη φύλαγαν γι αυτό το λόγο. Έτσι τόχαν συνήθειο, να προσεύχονται και να σταυροκοπιούνται «υπέρ ευκρασίας αέρων και καιρών ειρηνικών». Το βράδυ ο Λαγκαδάς ζούσε σε άλλους ρυθμούς. Έξω από τις αυλόπορτες μαζεμένες παρέες σε κάθε γειτονιά, μια στου Φούρκα, μια στου Πασταρματζή, άλλη στου Σπύρου, πιο πέρα στου Τσαπάρα, στου Ζλατάνου, μαζί κι οι Παπαδιές, φυσικά η Λενκούδα και η Παπαχρήστου, είχαν τις δικές τους παρέες. Όλη η λεγόμενη Μικρά Ελβετία, δηλαδή η γειτονιά από την αγ. Παρακευή και κάτω, μια απέραντη πασαρέλα, που όποιος περνούσε δεν γλύτωνε από το σχόλιο και την κριτική. Τα βουβάλια και οι αγελάδες γύριζαν μόλις σουρουπώνε από τη βοσκή, με οδηγό τον μπαρμπα-Νικόλα, η ψιλοκουβεντούλα και το μουχαμπέτι πήγαινε σύννεφο κι άμα ήταν κανέννας μερακλής σαν τον μπαρμπα-Πασχάλη τον Σπύρου, άκουγες και κανένα τραγούδι: «Ξένος ήμαν κι ήρθα τώρα από μέρη μακρινά, και κανέναν δε γνωρίζω, ω ρε και πού θα μείνω μια βραδιά». Τέτοιες ώρες που ξαπόσταιναν οι πάντες από τον κάματο της ημέρας, διάλεγε και ο ντελάλης του Λαγκαδά, ο Βενιζέλος, να περνάει και να διαλαλεί τις ανακοινώσεις, είτε του Δήμου ή του συνεταιρισμού, ή αν κάποιος έχανε κάτι, κανένα εργαλείο, το άλογό του, έβγαζε ντελάλη για να το βρει, και φυσικά έπεφτε και το ανάλογο μπαξίσι. Και πάνω σε όλα αυτά, νάσου κι ο κυρ-Νίκος ο παγωτατζής, σπρώχνοντας το ιδιόμορφο καροτσάκι του να διαλαλεί τις δροσιές του «μπίλμπόλ, κοκολίκα, φρίγκο-φράγκο το παγωτό, φρίγκο-φράγκο». Έτσι έπεφτε η νύχτα απαλά και όμορφα. Σε λίγες μέρες το πανηγύρι της αγια-Παρασκευής κι ύστερα της Παναγίας, οι γειτόνισες θα πρόστρεχαν στην εκκλησιά να βοηθήσουν στην

καθαριότητα, να γυαλίσουν τα καντήλια, να βάψουν, να σκουπίσουν, κι ο κυρ-Τάκης ο Αυλατζής ο νεωκόρος, θα ετοίμαζε κάτω στο υπόγειο του ναού τα κεριά, στο μικρό του κηροπλαστείο, κι εμείς έκθαμβοι παρακολουθούσαμε την κηροπλαστική τέχνη του.

Τα βράδια πάντα έσβηνε η μέρα με το σφύριγμα κάποιου μερακλή, που γύριζε αργά στο σπίτι, ή με τις καντάδες κάποιων παιδιών που χτυπήθηκαν από τα βέλη της αγάπης κατάστηθα, και τραγουδούσαν γι' αυτές που ξαγρυπνούσαν πίσω από τις κουρτίνες των παραθυριών τους. Οι φωνές έσμιγαν με τα γέλια των παιδιών, με τα καλαμπούρια στα μουχαμπέτια, με το τραγούδι των γρύλων ή κάποιου παραπονιάρη Γκιώνη, αλλά και τα γέλια κάποιων γειτόνων, που αφού άδειασαν τα κατοσταράκια τους στον καφενέ, τώρα τους έφερναν στο σπίτι αλλά μπρατσέτα, γιατί μόνοι τους δεν έβρισκαν το δρόμο. Και στο Λαγκαδά το φαινόμενο αυτό ήταν καθημερινό, ας όψονται τα καλά αμπέλια και το καλό κρασί. Μ' αυτά και μ' αυτά περνούσε το καλοκαιράκι και έπιαναν οι πρώτες ψύχρες του φθινοπώρου, που άλλαζαν την κατάσταση ριζικά.

25. Χρώματα κι αρώματα του Λαγκαδά

Ο κάθε τόπος, όπως κι ο κάθε άνθρωπος, έχει το «άρωμά του», τη δική του γοητεία και τις δικές του ευφραντικές μυρωδιές, αυτές που σε κάνουν να μη ξεχνάς ούτε στο πέρασμα των χρόνων την γοητεία του αρώματός του. Ακούς συχνά τους συγγραφείς να μιλούν για τη μυροβόλο Χίο, ή τον Πόρο που το ξακουστό λεμονοδάσος του, που σου αφήνει τη σφραγίδα του στην αίσθηση της όσφρησης. Οι Αϊβαλιώτες της Μικρασίας, όταν είχαν στα χέρια τους έναν ανθό και σου τον πρόσφεραν έλεγαν «άκου πως μυρίζει;», εμείς λέμε «μύρισε να δεις», δηλαδή η ευωδία απασχολούσε κι άλλες αισθήσεις πέρα από την όσφρηση. Άρωμα έχει και η μουσική, αρκεί βέβαια να έχεις τη δυνατότητα να οσφρανθείς την ευωδιά της, άρωμα έχει η άνοιξη και μάλιστα τέτοιο μεθυστικό, που ακόμα και ο υμνογράφος το καταγράφει στην υμνολογική του ποίηση: «σήμερον έαρ μυρίζει». Η κάθε πόλη λοιπόν και τ' άρωμά της, άλλη βιομηχανική ευωδία, άλλη θαλασσινή αλμύρα, άλλη πεύκο και θυμάρι και η δική μας πόλη τη δική της αρωματική πανδαισία. Βέβαια για να 'μαστε ειλικρινείς, όσο πιο παλιά, τόσο το άρωμα της πόλης μας ήταν μεθυστικότερο, παρά τις κατά καιρούς προσμίξεις ευωδιών από τα βουστάσια της περιοχής, όμως ποιός από τους παλιούς δεν θυμάται τις ευωδιαστές αυλές του Λαγκαδά, από τα γεμάτα παρτέρια με γιασεμιά και αγιόκλημα, φυτά μυριστικά και μεθυστικά, βασιλικά στον ασπρισμένο τενεκέ, ρίγανη και δυόσμο, λουίζα και

λεμονιές, οι ντάλιες και οι ζήνες να χρωματίζουν την αυλή, οι τζιτζιφιές στον κεντρικό δρόμο στην Παναγία σ' έπνιγαν με το άρωμα της ανθοφορίας τους, και οι φλαμουριές όταν βράδιαζε σκόρπιζαν παντού το λεπτό άρωμά τους. Όλη η περίφραξη από το «Αηδονάκι» στην πλατεία, ήταν πνιγμένη στο γιασεμί και την αγράμπελη, και οι μυρωδιές του μαγαζιού σου τρύπαγαν τη μύτη σαδιστικά. Δεν υπήρχε αυλή που να μην είχε μια ακακία, ή μια αμυγδαλιά ή βερικοκιά. Φέρτε στο νου σας εκείνες τις ανθισμένες ακακίες του Μαΐου και του Ιουνίου που φιλοξενούσαν στις σκιές τους τα φεγγαρόφωτα, όλες τις παρέες της παλιάς καλής γειτονιάς και γίνονταν μάρτυρες όλης της ενημέρωσης αλλά και της «κοινωνικής κριτικής» της παρέας. Έφτανες προς την αγια-Παρασκευή και η πρώτη επίθεση αρωμάτων ερχόταν από του Παπαχρήστου, λίγο πιο κάτω στου Γαΐτη, οι αγριομπιζελιές σε έπνιγαν κυριολεκτικά, ενώ η γεμάτη τριανταφυλλιές αυλή του Αμερικάνου με τα αιωνόβια δέντρα, έδινε το δικό της ρεσιτάλ ευωδίας. Στου Ζλατάνου οι γλάστρες με τα βασιλικά κύκλωναν το μπαλκόνι μαζί με τις κόκκινες μολόχες, ενώ η αυλή της Λενκούδας πνιγόταν από τις μυρωδιές της πίσσας καθώς ο μπαρμπα-Βενιώτης πिसάριζε τις λαγκαδιανές ψαρόβαρκες. Η παραδίπλα μυρωδιά δεν είχε σχέση με τα λουλούδια αλλά με τις σπιτικές μυρωδιές του φαγητού και του ψωμιού που ψήνονταν στον φούρνο του Στέργιου του «Άσου», ο φούρνος λειτουργούσε και τις Κυριακές «μόνο διά φαγητά». Εκεί να δεις ευωδία γεύσεων, να ανακατεύεται με την μυρωδιά από το κερί και το λιβάνι της εκκλησίας, ή το υπόγειο κηροπλαστείο της εκκλησίας όπου κυρ-Τάκης έκαμνε το μελισσοκέρι για την ανάγκη του ναού. Η αγράμπελη αγκάλιαζε την σιδερένια εξώπορτα

της εκκλησίας και οι δάφνες με τις πασχαλιές συναγωνίζονταν σε ρυθμούς μεθυστικούς. Αρώματα από τα πρόσφορα των εσπερινών, με γλυκάνισο και ανθόνερο, ανακατεμένα με τα λουλούδια και τις γαρδένιες που στόλιζαν το εικόνισμα της Αγίας και της Παναγιάς και στο θυμιατό θυμίαμα αγιορείτικο, από γιασεμί, να σου δημιουργεί ευφορία και κατάνυξη. Και γύρω χαρά, αγαλλίαση, ανθρώπινες σχέσεις, νεανικές αγάπες που ξεδιπλώνονταν αθώα μεσ' την αυλή της εκκλησίας, σημαϊάκια της πανηγύρεως καρφισωμένα στο πέτο του πουκάμισου, και οι κυρίες με την κολόνια λεμόνι ή φουζέρ, να προσπαθούν να ανταγωνιστούν τις μυρωδιές της φύσης, ενώ οι άνδρες που ακόμα δεν είχαν ανακαλύψει τις κολόνιες ξυρίσματος, αρκούσαν σε καμιά κολόνια τριαντάφυλλο, από τον κουρέα, ή όσοι είχαν ενασχόληση και με τα ζώα του στάβλου τους, έβαζαν κάτι πιο βαρύ ως άρωμα για να παραπλανά τις μύτες, άλλοι έβαζαν ένα κλωνί βασιλικού στην μπουτουνιέρα τους καθώς δεν είχαν τη δυνατότητα να έχουν πάντα ένα μικρό αγριοτριαντάφυλλο, όπως ο κύριος Ευάγγελος ο δικηγόρος. Στο τραπεζάκι του καφεενείου του Κυράνου, άρωμα τσίπουρου, ούζου και ρετσίνας βαρελίσιας, σε συνδυασμό με τον φτωχικό συνήθως μεζέ, κάποιο τηγανητό ψαράκι της Κορώνειας, ή χτυπητή μυρωδιά του σπασμένου με τη γροθιά κρεμμυδιού και το τυρί με τις ελιές πνιγμένες στο λάδι και τη ρίγανη, αγάπη, χαρά και δόξα τω Θεώ κι ο μπαρμπα-Διαμαντής ο Σμυρνιός με το μπενεβρέκι, να χορεύει έναν μικρασιατικό αργό καρσιλαμά στους σκοπούς του γραμμόφωνου, «η Σμύρνη κι αν εκάηκε κι αν γένηκε ρημάδι, ας ειν' καλά μια Σμυρνια, πάλι την ξαναφκειάνει». Πιο πέρα, σπίτια παλιά κι αρχοντικά με τα ψηλά μπαλκόνια, να κρέμονται στα ξύλινα

παρμάκια των μπαλκονιών οι μαστιχιές κι οι γαρυφαλλιές ή να αναρριχώνται αγιοκλήματα και γιασεμιά, έδιναν όχι μόνο ευωδιά αλλά και πανδαισία χρωμάτων στο Λαγκαδά. Άσπρα καθαρά σπίτια, βαμμένα κόκκινα ή γκριζα ζωνάρια, γλάστρες χρωματισμένες από τα περισσεύματα των χρωμάτων των σπιτιών, γλυκός κι αφύς σγουρός βασιλικός, καφές ευωδιαστός στο τραπέζακι της αυλής και γλυκό σύκο με κρύο νερό από την τουλούμπα, συμπλήρωναν της ομορφιάς τον πίνακα. Στη σκιά του δέντρου στην αυλή, το καζάνι έβραζε αργά τις μαρμελάδες, γλυκό καρπούζι και ροδάκινο και η κυρα-Μαρίκα Γεωργουδάκη η γειτόνισσά μου, τρυπούσε τις μύτες μας με τα ρετσέλια που έφτιαχνε κάθε χρονιά, ενώ ο μανάβης που πέραναγε με τα καρπούζια και τα πεπόνια του, σκόρπιζε γύρω την μυρωδιά των φρεσκοκομμένων πεπονιών καθώς η φωνή του συναγωνιζόταν τις ασταμάτητες συναυλίες των τζιτζικιών. Κι όταν πια έπιανε να βραδιάζει και σιγά-σιγά χαμήλωνε ο κόπος της ημέρας και χαλάρωναν τα βλέφαρα, άκουγες με την πρώτη βραδινή δροσιά στο δέντρο της αυλής σου, να σου κρατά συντροφιά ένα ζευγάρι αηδονιών ή κάποιο τριζόνι κι έλεγες πως στα 'στελνε ο Θεός να σε παρηγορήσουν για τον κάματο της ημέρας που έφυγε, μαζί με την ευωδιά του νυχτολούλουδου που τρύπωνε στο δωμάτιό σου από το ανοιχτό παράθυρο, αντάμα με το φως του φεγγαριού κι έλεγες... σ' ευχαριστώ Θεέ μου, καληνύχτα.

26. Μνήμες και θύμησες

Τα Λουτρά του Λαγκαδά ήταν πόλος έλξης για τους ξένους λουομένους, αλλά και για όποιον ήθελε να κάνει τον περίπατό του. Κάθε καλοκαίρι γέμιζε ο Λαγκαδάς από λουομένους που έρχονταν από όλη την Ελλάδα, για να βρουν τη θεραπεία στις λουτροπηγές μας. Αρκετοί έμεναν στο ξενοδοχείο των Λουτρών «Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ» το «Μέλαθρον της Βαλκανικής» όπως έγραφε μια μαρμαρίνη πινακίδα που κοσμούσε την είσοδο. Οι πιο πολλοί όμως λουόμενοι νοίκιαζαν σπίτια στο Λαγκαδά ή δωμάτια που διετίθεντο για το σκοπό αυτό. Αρκετές οικογένειες μετατρέπονταν σε τουριστικούς επιχειρηματίες, καθώς μαζεύονταν όλη η οικογένεια σε ένα δωμάτιο και τα άλλα νοικιάζονταν στους τουριστικούς μας επισκέπτες, οι οποίοι ανέρχονταν σε χιλιάδες κάθε χρόνο. Στο πρακτορείο του ΚΤΕΛ γινόταν η άγρα των πελατών από ντόπιους τουριστικούς πράκτορες, όπως ο Περικλής ο Ζηζός, ο Ηλίας ο κάλπης, ο Αντώνης Κούζος, ο Λαυρέντης, η κυρα-Ευδοκία και αρκετοί άλλοι, που είχαν δικά τους δωμάτια ή οδηγούσαν τους πελάτες στα προς ενοικίαση δωμάτια, έναντι μπουρμπουάρ. Βέβαια οι καυγάδες, Ομηρικοί, για το ποιος θα πάρει τον πελάτη και ποιος σήκωσε πρώτος την βαλίτσα του. Έτσι και έβλεπαν άνθρωπο με βαλίτσα ή μποξά, ορμούσαν πάνω του χωρίς δεύτερη κουβέντα. Στο χώρο των Λουτρών, κάθε Τρίτη, παρουσίαζε το πρόγραμμά του για τους λουομένους και το άλλο κοινό, ο γνωστός Καραγκιοζοπαίχτης του Λαγκαδά

ο Μπάμπης Μηλιώσης, εξαιρετικός στο είδος του εφάμιλλος του Σπαθάρη, και με εξαιρετικό χιούμορ. Τα βράδια η απαραίτητη βόλτα στον κεντρικό δρόμο, από το ζαχαροπλαστείο του Ζαχαρά, που ήταν το σημείο που είναι σήμερα τα υποδήματα του ΠΕΤΡΟΥ και έφτανε μέχρι τον θερινό κινηματογράφο ΑΪΝΤΑ, δίπλα από τον σημερινό ΟΤΕ.

Πιο πέρα, που δεν υπήρχε επαρκής φωτισμός, ήταν μόνο για τους ερωτευμένους, και βέβαια στα καλάμια του Γκόσιου, πίσω από το ΕΣΥ, γράφονταν όλες οι μεγάλες αγάπες του Λαγκαδά. Στην πλατεία, η ταβέρνα του ΡΟΥΜΑΝΟΥ με τις κιθάρες, στου ΜΗΤΤΑ η ποντιακή λύρα, στου ΚΑΜΠΑΚΑ το πικάπ με τα τραγούδια της εποχής, άπλωναν όλοι τα τραπεζάκια τους έξω και έπαιρνε άλλη όψη η πλατεία.

Πιο πέρα στην εκκλησία της Παναγίας, η ταβέρνα του Καραμπαλάση και του Γραμματόγλου, παραπέρα ο ΦΑΡΟΥΚ, κι από την άλλη τα 5Φ και το ΑΪΔΟΝΑΚΙ. Παντού νοστιμιές και μυρωδιές από τα ψητά ή τα γιασεμιά και την αγραάμπελη. Οι λουόμενοι ξεχώριζαν από μακριά, γιατί μεσ' το κατακαλόκαιρο φορούσαν πάντα σακάκι ή ζακέτα, με αποτέλεσμα αν κάποιος από την παρέα μας ντυνόταν καμιά μέρα πιο βαριά, του λέγαμε όλοι μαζί: «τι κουκουλώθηκες έτσι σα μπάνιατζης»; Αυτοί λοιπόν οι άνθρωποι δεν έδιναν μόνο ζωντάνια και κίνηση στο Λαγκαδά, αλλά δημιουργούσαν και προβλήματα στους ζωηρούς συμπολίτες μας. Έτσι λοιπόν η λαϊκή μούσα κατέγραψε ένα τέτοιο πρόβλημα και το έκανε τραγούδι:

«Μια βραδιά στο Λαγκαδά
ήρθε κάποια για λουτρά,
την είδα και μούρθε ζάλη, μ' άναψε φωτιά.

Τα Λουτρά.

Πέφτω δίπλα της μιλώ και της λέγω σ' αγαπώ,
κι για σένα γω πεθαίνω λιώνω κι αρρωστώ.
Κι αυτή μου λέει με καημό: Είμαι χήρα η κακομοίρα
χήρα δύο χρονώ
κι είμαι από χωριό».

Το δυστύχημα στην προκειμένη περίπτωση ήταν διπλό. Γιατί η όμορφη κυρά, και χήρα ήταν, αλλά κι από χωριό, το οποίο προφανώς δεν αποχωριζόταν για τα μάτια ενός Λαγκαδιανού. Όμως όταν δεν ευδοκιμούσαν τέτοιες καταστάσεις με ξένες, τα πατριωτάκια μας δεν το έβαζαν κάτω. Εφάρμοζαν το σχέδιο «ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ», πολύ πριν το ανακαλύψουν οι πολιτικοί. Ρίχναν γέφυρες στα διπλανά χωριά, και έδειχναν το ενδιαφέρον τους για το ασθενές φύλλο των περιχώρων. Μια

Στο δημοτικό πάρκο.

τέτοια ιστορία κατέγραψε ο συγγραφέας και λαογράφος Νίκος Κοσμάς που διασώθηκε σαν τραγούδι:

«Τρελλή μου Χρυσανγιώτισσα ξανθιά και μαυρομάτα
που τρέλλανες το Λαγκαδά, με τα γλυκά σου μάτια.
Δε στόπα Χρυσανγιώτισσα να μην αγαπηθούμε
γιατί είν' ο έρωτας πικρός και θα φαρμακωθούμε;
Αν θέλεις να βλέπομαστε κρυφά από τους γειτόνους
σπείρε μηλιά στο κήπο σου να κρύβομαι στους κλώνους.
Αηδόνια δεκατέσσερα θα στείλω στη αυλή σου
να κελαηδούν κάθε πρωί, να σκάσουν οι εχθροί σου».

Δεν ξέρω αν τελικά έσκασαν οι εχθροί, πάντως το σίγουρο είναι πως έζησαν αυτοί καλά, και μεις καλύτερα, όπως έλεγαν τα παλιά καλά παραμύθια.

27. Ελάτε να παίξουμε

Βλέπω πολλές φορές τα σύγχρονα παιδιά να αναζητούν τρόπους διασκέδασης, σε όποια ηλικία και αν ανήκουν και αντιλαμβάνονται μια κούραση κι ένα κορεσμό, γιατί η σύγχρονη εποχή μπορεί να τα έχει όλα, να έχει πολύ ωραία παιχνίδια και μάλιστα ηλεκτρονικά, όμως τα περισσότερα είναι ατομικά παιχνίδια και δεν προωθούν την ομαδικότητα και την φιλικότητα. Πέρα από τα παιχνίδια τα αθλητικά, όλα τα άλλα έχουν σχεδόν ατομικό χαρακτήρα.

Στα δικά μας τα χρόνια και ακόμη παλιότερα δεν ήταν έτσι. Τότε ακόμα κι ένας ποδοσφαιρικός αγώνας ήταν προβληματικός, γιατί έλειπε η μπάλα. Όμως η ευρεσιτεχνία των παιδιών δημιουργούσε μπάλες από το τίποτε. Μπορεί ένα κουτί από σάλτσα του κονσερβοποιείου Λαγκαδά να στήριζε έναν ολόκληρο αγώνα, γιατί κι αυτό ακόμα μπορούσε να υποκαταστήσει τον ρόλο της μπάλας. Στην ανάγκη ένα κουβάρι από πανιά και κουρέλια μπορούσε επίσης να δώσει έναν αγώνα και βέβαια στην καλύτερη περίπτωση καμιά μπάλα ποδοσφαίρου από εκείνες που πετούσε η ΑΠΕΛ γιατί σκίζονταν τα ράμματα, μπορούσε στα χέρια μας ή με τη βοήθεια του τσαγκάρη του κυρ-Θωμά ή του Κουντουρά να μας γεμίσει τα πιο ωραία όνειρα.

Οι τότε αθλητικοί χώροι ήταν κυρίως οι πλατείες της γειτονιάς κι έτσι οι αγώνες είχαν ένα «διαγειτονικό» χαρακτήρα. Ο πάνω μαχαλάς με τον κάτω, μικρά Ελβετία με Μαναβιά, ή

Μαναβιά με Στάλιν-Γκράντ. Συχνά οι αγώνες αυτοί οι ποδοσφαιρικοί μετατρέπονταν και σε πολεμικούς αγώνες, για να μη ρίχνουμε τον λίθο του αναθέματος στους συγχρόνους χούλιγκανς. Πολλές φορές ένας πετροπόλεμος ή γενικά πόλεμος, με καλό ξύλο και μεταξύ μαχαλάδων, τάραζε την ησυχία της γειτονιάς.

Όμως αυτή η «διαγειτονική» συνεργασία βοηθούσε συχνά να παίζουμε από κοινού το γνωστό παιχνίδι «κλεφτάδες» που δεν ήταν άλλο από το γνωστό κρυφτό, άλλα σε πιο ευρεία κλίμακα, και επεκτείνονταν σχεδόν σε όλο το Λαγκαδά, όταν η μια ομάδα κυνηγούσε να βρει την άλλη.

Τα άλλα παιδιά αρκούσαν στην πλατειούλα της γειτονιάς να ασχοληθούν με το ατομικό σχοινάκι ή με την ομαδική καμάρρα, που μερικές φορές ξεσήκωνε ακόμη και τις μανάδες να πηδήξουν την καμάρρα.

Οι μικρότερες ηλικίες αρκούσαν στη τζαμάλα, δηλαδή σε ένα μικρό πύργο που κάναμε με κεραμιδάκια και προσπαθούσαμε να τα ρίξουμε με την μπάλα και αυτός που φύλαγε την τζαμάλα έπρεπε να πιάσει και την μπάλα, και να ξαναχτίσει τον πύργο-τζαμάλα και πάλι γρήγορα μέσα σε ελάχιστο χρόνο.

Κάτι παρόμοιο ήταν και ο Μπίκος, όμως αντί για κεραμίδια είχαμε ένα κουτί το οποίο το σημαδεύαμε με μια πέτρα, αυτός που φύλαγε έπρεπε να ξανακτίσει τον Μπίκο-κουτί και να τρέξει να πιάσει τους άλλους παίχτες και αυτός που πιάνονταν, τα φυλούσε.

Το κρυφτό επίσης έδινε και έπαιρνε στις γειτονιές, και δεν ήταν λίγες οι φορές που συμμετείχαν και οι μεγάλοι προσπαθώντας να βοηθήσουν τους μικρότερους να κρυφτούν ανάμεσα στις παρές των μεγάλων. Αν στη γειτονιά υπήρχε κανένα

δέντρο μεγάλο ή σε κάποια αυλή, πάντα στήνονταν μια κούνια απλή ή και διπλή-καραβάκι, όπου μπορούσες να ξαπλώσεις πιο άνετα.

Το «άιντε μπιζούμ-μπιζούμ» είχε πολύ γούστο, γιατί ο κάθε παίχτης είχε ένα συνθηματικό όνομα. Αυτός που φυλούσε, κάθονταν σε μια πέτρα ή σε έναν τενεκέ κάποιος από πίσω του έκλεινε τα μάτια και λεγόταν μάνα, και μπροστά στα πόδια του ήταν δυο πέτρες που πλησίαζε ο παίχτης, χτυπούσε τις πέτρες, ενώ η μάνα που έκλεινε τα μάτια του παιδιού έλεγε «άιντε μπιζούμ-μπιζούμ, να κατέβει να κατέβει ο ουρανός με τ' άστρα», τη στιγμή αυτή το παιδί που είχε το συνθηματικό όνομα «ουρανός με τ' άστρα» χτυπούσε τις πέτρες.

Αυτός λοιπόν που φυλούσε έπρεπε να μαντέψει ποιος ήταν αυτός που χτυπούσε τις πέτρες. Αν τον έβρισκε καθόταν αυτός στη θέση του, αν όχι συνεχιζόταν μέχρι τη σωστή απάντηση.

Τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, δηλαδή απόφοιτοι δημοτικού και πάνω, συνήθως έπαιζαν «τσαταλίνα-ματαλίνα» ή άλλως λεγόμενη «μακριά γαιδούρα». Οι παίχτες χωρίζονταν σε δυο ομάδες για να δουν ποιος θα κάτσει κάτω έπρεπε να ρίξουν κλήρο. Κέρματα που να βρεθούνε τότε; Συνήθως κρύβαμε ένα μικρό ξυλαράκι στο χέρι μας και λέγαμε «δεξί ή αριστερό χέρι» κι έτσι προσπαθούσαν να μαντέψουν που είναι το ξυλάκι, αυτός που έχανε καθόταν κάτω. Ένας άλλος τρόπος κλήρωσης ήταν το «ήλιος και βροχή». Παίρναμε ένα κεραμίδι και από τη μια μεριά το φτύναμε ή το βρέχαμε, από την άλλη ήταν στεγνό. Ρωτούσαμε λοιπόν «ήλιος ή βροχή» και πετούσαμε την κεραμίδα ψηλά και αν καθόταν από το στεγνό μέρος ήταν «ήλιος» αν από το φτυσμένο ήταν «βροχή». Η ομάδα που κέρδιζε ανέβαινε πρώτη. Ο αρχηγός στήνόταν σε ένα τοίχο ή

δέντρο και η μακριά γαϊδούρα στηνόταν βάζοντας το κεφάλι ο ένας στα πόδια του άλλου. Με το τρία πηδούσαν όλοι προσπαθώντας να φτάσουν στο «κεφάλι» της γαϊδούρας δηλαδή στον πρώτο παίκτη και ο τελευταίος φώναζε δυνατά «τσαταλίνα-ματαλίνα και στον κώλο μια σωλήνα πόσα είναι αυτά;» και έδειχνε με τα χέρια του όσα δάχτυλα ήθελε. Αν ο αρχηγός της κάτω ομάδας έβρισκε πόσα ήταν τα δάχτυλα, τότε άλλαζαν οι ρόλοι των παικτών. Είχε όμως πολύ γούστο γιατί πολλές φορές κάποιιοι δεν άντεχαν στο βάρος και η «γαϊδούρα» έπεφτε και άιντε πάλι από την αρχή.

Ένα άλλο λίγο επώδυνο παιχνίδι ήταν το «Τζίζι» ή «Μπίζι». Αυτός που «φυλούσε» έκρυβε τα μάτια του με το ένα χέρι, ενώ το άλλο χέρι το περνούσε κάτω από τη μασχάλη του. Οι παίκτες χτυπούσαν οποίος προλάβανε και αυτός όφειλε να βρει ποιος τον χτυπούσε και έτσι άλλαζαν ρόλους.

Κάπως παρόμοιο ήταν και το παιχνίδι της «τυφλόμυγας» όπου ενός παιδιού του έκλειναν τα μάτια μ' ένα μαντήλι και αυτός κυνηγούσε να πιάσει τους άλλους παίκτες, οι οποίοι πολλές φορές τον σκουντούσαν ή τον προκαλούσαν να τους πιάσει, αυτός που πιανόταν έκανε την «τυφλόμυγα».

Δεν ήταν λίγα τα παιδιά που έπαιζαν πιο «φρόνιμα» παιχνίδια που ήταν η τριάρα, η εξάρα, η εννιάρια, χαράζοντας κάτω στο χώμα ή σε ένα τσιμέντο με μια κεραμίδα ένα τετράγωνο με τις διαγώνιες του και εκεί ο κάθε παίκτης αντί για πιόνια είχε τρία ξυλάκια ή τρεις πέτρες και έτσι παίζονταν το παιχνίδι.

Τις περιόδους των χριστουγεννιάτικων γιορτών που θέλαμε να αυξήσουμε τα καρύδια μας ή τα φουντούκια που μαζέψαμε στα κάλαντα, παίζαμε «τσούφ-τέκι» κάτι αντίστοιχο με

το μονά-ζυγά, όπου κρύβαμε στα χέρια μας κάποια φουντούκια και προσπαθούσε ο αντίπαλος να βρει αν ήταν τσούφ = μονά ή τέκι = διπλά. Αν τα έβρισκε τα κέρδιζε και τα έπαιρνε.

Επίσης το ίδιο διάστημα παίζαμε και «τρύπες» ανοίγαμε μια λακουβίτσα στο χώμα και προσπαθούσαμε με την πρώτη να βάλουμε μέσα όσα πιο πολλά φουντούκια μπορούσαμε, όσα έμεναν απέξω τα χάναμε.

Άλλα πάλι παιδιά που είχαν μηχανολογικές ανησυχίες προσπαθούσαν να φτιάξουν πατίνια ή ταγκαλάκια, δηλαδή μια ρόδα από παλιό ποδήλατο ή από στεφάνι βαρελιού και με μια βέργα σίδερου τσουλούσαν και την οδηγούσαν τρέχοντας πίσω της. Και βέβαια το χειμώνα αντί για έλκηθρα χρησιμοποιούσαμε παλιές σκάφες ή λεκάνες που τις τραβούσαμε με σκοινί και κάναμε «καβαλικά».

Η παρέα μου ευτύχησε να παίξει με κανονικό ξύλινο έλκηθρο, που είχε κάνει για τα παιδιά ο κυρ-Αλέκος Παπαδημητρίου, κι έτσι όλοι μοιραζόμασταν τη χαρά ενός «κανονικού» ελκήθρου. Ωραία χρόνια!

Πιο κοριτσιίστικα ήταν τα παιχνίδια «πεντόβολα» που παίζονταν με πετραδάκια ή φουντούκια, άλλοτε πάλι τους καλοκαιρινούς μήνες που έκανε πολύ ζέστη τα παιδιά κάτω από κάποιο δέντρο έπαιζαν το σπασμένο τηλέφωνο ή την κολοκυθιά, ακόμη και χαρτάκια που είχαν αρχίσει τότε να βγαίνουν με ποδοσφαιριστές, ή καπάκια από μπουκάλια μπύρας ή αναψυκτικών που και αυτά στα χέρια μας γινόταν παιχνίδι.

Με την μπάλα ακόμη παίζαμε και «μήλα» γνωστό και στις μέρες μας παιδικό παιχνίδι ή κάποιοι έπαιρναν κορδόνια πλαστικά, απ' αυτά που φτιάχναν τις καρέκλες και έφτιαχναν μα-

στίγια ή περίτεχνα κορδόνια σε διάφορες αποχρώσεις, αυτή η απασχόληση των παιδιών βλέπω επιβιώνει και σήμερα.

Για τέλος αφήσαμε τις «γκαζίνες» ή τους «βόλους» ή τα «υλάκια» διότι τα τελευταία προέρχονταν από «υλή» δηλαδή λάσπη, η όποια ήταν ψημένη. Τα «υλάκια» ή «κουϊνάκια» όπως τα έλεγαν στο Λαγκαδά αντικαταστάθηκαν σύντομα από γυάλινες ή μεταλλικές μπίλιες γνωστές και ως «κουρσούμια». Σχημάτιζαν οι παίκτες μια γραμμή στο χώμα από τον «μπάστακα» μια πέτρα δηλαδή που είχαν σημάδι, έριχναν να δουν ποιος θα πάει πιο κοντά στη γραμμή. Αυτός που είχε επιτύχει τη μικρότερη απόσταση ξεκινούσε πρώτος το παιχνίδι. Σ' ένα τρίγωνο γραμμμένο στο χώμα, τοποθετούνταν στις γωνίες και στις διαγώνιες γραμμές του μπίλιες τις οποίες οι παίκτες προσπαθούσαν να βγάλουν εκτός τριγώνου για να τις κερδίσουν. Ο αγώνας ήταν ποιος θα κερδίσει περισσότερες μπίλιες. Πολλά παιδιά κέρδιζαν τόσες πολλές που τις έβαζαν μέσα στις φανέλες τους ή άλλων τα παντελόνια κόντευαν να τους πέσουν από το βάρος που είχαν στη τσέπες τους. Είναι αλήθεια ότι υπήρχαν παιδιά που ήταν άριστοι στο είδος και κέρδιζαν πολλές μπίλιες, τις οποίες βέβαια μετά πουλούσαν σε άλλους ή τις αντάλασσαν με καλύτερες.

Έτσι λοιπόν περνούσαν τότε οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια, μέσα στην απλότητα των φτωχών παιχνιδιών και κυρίως μέσα στο ομαδικό πνεύμα που καλλιεργούσαν τα παιχνίδια από γενιά σε γενιά.

28. Ο Μπογδάνας

Σαν ταινία μερικές φορές έρχονται στο μυαλό εικόνες και θύμησες από τα παλιά. Είδα προχθές την κατάσταση του Μπογδάνα να βρωμίζει από τα απόβλητα του ΧΥΤΑ και πέρασαν σαν αστραπή όλες εκείνες οι αναμνήσεις από το ποτάμι μας. Μπογδάνας κατά μια εκδοχή σημαίνει «δώρο του Θεού» κατά μια άλλη «χαρά του θεού», πάντως όποια εκδοχή και να δεχτούμε, είμαστε υπόλογοι για το πώς κατάντησε το όντως δώρο του θεού και για το πώς έγινε πληγή η χαρά του θεού. Θυμάμαι πως παλιά ο Μπογδάνας είχε νερό σχεδόν όλο τον χρόνο, οι πηγές του αστείρευτες και οι γκιόλες που δημιουργούνταν είχαν όλο το χρόνο όχι μόνο νερό αλλά και ψάρια. Έτσι πολλοί νέοι ριψοκίνδυνοι μάθαιναν κολύμπι στον Μπογδάνα, τότε που η θάλασσα ήταν άπιαστο όνειρο για τους επαρχιώτες και δεν ήταν λίγες οι φορές που έπιαναν ψάρια με τα χέρια. Τον Μάϊο του 1936 ο Μπογδάνας επεφύλαξε μια άσχημη εμπειρία για τον Λαγκαδά, που περιγράφεται με γλαφυρότατο τρόπο από τον γεωπόνο συμπατριώτη μας Αριστοτέλη Αϊβατζίδη στο μυθιστόρημά του «Ήταν ένας Μάης και τούτος» και μάλιστα οι καταστροφές ήταν πολύ μεγάλες και για τον κάμπο και για την πόλη μας. Με την αφορμή αυτού του κακού ξεκίνησε τότε η κατασκευή αναχωμάτων στα πρανή του ποταμιού ώστε να μεγαλώσει το βάθος του. Από τότε ο Μπογδάνας ενέπνεε θα λέγαμε μια κάποια εμπιστοσύνη, αλλά

είναι αλήθεια πως όταν ερχόταν ο χειμώνας και φούσκωναν τα νερά από τις συνεχόμενες βροχοπτώσεις, ο δρόμος για το Ηράκλειο έκλινε πάντα. Όταν μάλιστα είχε συνεχείς βροχοπτώσεις και αυξάνονταν η ροή του νερού, άκουγες μέσα στη νύχτα τη βοή του ποταμού που αγκομαχώντας έτρεχε προς το γυαλό. Τα πρηνή ήταν γεμάτα ιτιές κλαίουσες από τη μεριά του Ηρακλείου, ενώ από τη μεριά του Λαγκαδά και πίσω από το κονσερβοποιείο ήταν η λεγόμενη «δέση» που ήταν κατάφυτη από μουριές, μια και ο Λαγκαδάς τα χρόνια εκείνα είχε στα βιοποριστικά ενδιαφέροντά του και τη σηροτροφία, δηλαδή την εκτροφή του μεταξοσκώληκα και επεξεργασία του μεταξιού. Οι παραποτάμιες περιοχές του Μπογδάνα συχνά φιλοξενούσαν τα πρωτομαγιάτικα πανηγύρια μας, τις σχολικές εκδρομές, ή τις πασχαλιάτικες κούνιες του Αη-Γιώργη και γέμιζε ο τόπος ζωή και χαρά. Γύρω από τον Μπογδάνα, κήποι, περιβόλια, μπαξέδες, οπωρώνες, φανέρωναν την ευλογία του Θεού στο τόπο μας και η πλούσια γύρω βλάστηση συνηγορούσε σ' αυτό. Η μεγάλη σιδερένια γέφυρα που δέσποζε στην είσοδο της πόλης και το παρακείμενο «εξοχικό», εκεί που είναι σήμερα το Μπίλλειο αλλά και το ταβερνάκι-αναψυκτήριο στον χώρο του σημερινού στρατοπέδου Μπαρέτη, ήταν πόλος έλξης και περιπάτου μέχρι και τον Οκτώβριο του 1944, οπότε οι Γερμανοί την ανατίναξαν αποχωρώντας από την πόλη μας. Έκτοτε οι συμπατριώτες μας απέφευγαν να πηγαίνουν προς τα εκεί γιατί τους πλήγωνε η κατάσταση της γέφυρας. Σε μια φωτογραφία πάντως τραβηγμένη γύρω στο 1943 φαίνεται η σιδερένια γέφυρα ενώ κάτω ο Μπογδάνας ρέει αγέρωχα προς την Κορώνεια πλουτίζοντας τη ζωή της. Λίμνες και ποτάμια

πάντα αποτελούσαν πηγές ζωής και πλούτου, αλλά κυρίως τόπους αναψυχής. Όταν λέει οι Ισραηλίτες έφτασαν στη Βαβυλώνα βρήκαν τόπο να ξαποστάσουν στις παρόχθιες περιοχές των ποταμών και στο ξαπόσταμα αυτό πάντα θυμόταν τραγούδια της πατρίδας τους. Ο Δαβίδ λοιπόν περιγράφει χαρακτηριστικά μια τέτοια στιγμή: «Επί των ποταμών Βαβυλώνος, εκεί εκαθήσαμεν και εκλαύσαμεν εν τω μνησθήναι ημάς την Σιών, επί ταις ιτέαις εκρεμάσαμε τα όργανα ημών... Πώς άσομαι επί γης αλλοτρίας;» δηλαδή «στις όχθες των ποταμών της Βαβυλώνας καθίσαμε και κλάψαμε καθώς θυμηθήκαμε την πατρίδα, στα κλωνάρια της ιτιάς κρεμάσαμε τις κιθάρες μας, γιατί δεν γινόταν να τραγουδήσουμε σε ξένη γη».

Σήμερα στις όχθες του Μπογδάνα η λέξη αναψυχή είναι ξένη και ίσως και επικίνδυνη, η όψη του ποταμού αποκρουστική, η όσφρηση δεν μπορεί να χαρεί ούτε την μυρωδιά της

άνοιξης παρά μόνο δυσωδίες, εύκολος σκουπιδότοπος για όσους έχασαν την περιβαλλοντική τους συνείδηση. Οι αρμόδιοι του ΧΥΤΑ συστηματικά και κατ' εξακολούθηση εγκληματούν όχι απλά προς το περιβάλλον αλλά κατά της ζωής των παιδιών μας. Και εμείς απλά λέμε «ας το πάρει κι αυτό το ποτάμι»!!!

29. Λίμνη Κορώνεια η ζωή της ζωής μας!

Από καιρό με έτρωγε η αγωνία να πάω προς τη λίμνη μας να δω την νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε, μετά από μια περίοδο πλούσιων βροχοπτώσεων. Μια παρέα «ενεργοί δημότες» κάναμε την επιθυμία πράξη και πήγαμε. Από μακριά και από ψηλά σημεία φαντάζει πραγματικά όμορφη και θυμίζει παλιότερες εποχές. Βέβαια η προτέρα κατάσταση δεν πρόκειται να επανέλθει ποτέ γιατί όπως μου έλεγε φίλος ασχολούμενος με το θέμα, αλλά όπως επιβεβαιώνει και η ιστορία της Κορώνειας, ο πανδαμάτωρ χρόνος αλλάζει πολλά στην ιστορική πορεία. Λέγεται για παράδειγμα ότι την δεύτερη χιλιετία προ Χριστού, τότε που δεν υπήρχε υποψία οικισμού στον κάμπο του Λαγκαδά, η Κορώνεια έφτανε ως τις υπώρειες του όρους Βερτίσκοκ, και αυτό επιβεβαιώθηκε και από ανασκαφές που έγιναν στην περιοχή και βρέθηκαν μαύρα όστρακα, οι γνωστές πουρλίδες, κάτι αντίστοιχο με τα θαλασσινά μύδια. Όμως με τις προσχώσεις, τους σεισμούς, την μεταβολή του περιβάλλοντος, η λίμνη περιορίστηκε τελικά μεταξύ του Λαγκαδά και του Αγίου Βασιλείου. Αυτό δεν πειράζει, γιατί δεν μπορούμε να αλλάξουμε την τροχιά της ζωής, μπορούμε όμως αυτό που μας έμεινε σαν κληρονομιά, έστω και σαν ανάμνηση ενός μεγάλου λιμναίου οικισμού, όπου οι άνθρωποι ζούσαν σε πασαλόμπηκτους οικισμούς, να το κρατήσουμε με νύχια και με δόντια. Και εξηγούμαι. Σήμερα η Κορώνεια έχει τα προβλήματα που όλοι ξέρουμε και βλέπουμε. Σίγουρα δεν πρόκειται

στο άμεσο μέλλον να ξαναγεμίσει με ψάρια και γριβάδια, ούτε να αποκτήσει το βάθος των 8-9 μέτρων που είχε κάποτε. Μπορούμε όμως κάλλιστα να εκμεταλλευτούμε την κρίση της και να διαμορφώσουμε νέες συνθήκες για το λιμναίο περιβάλλον μας. Αν ενδιαφερθεί κανείς θα μάθει ότι στην οργιώδη βλάστηση που κατέλαβε το μέρος της λίμνης, έχει αναπτυχθεί ένας πραγματικός θησαυρός βιοπικιοιλότητας, όπου υπάρχουν χιλιάδες πουλιά, ερωδιοί, κορμοράνοι, χρυσαετοί, φασιανοί, φλαμίγκος και δεκάδες άλλα είδη πουλιών, ακόμα αλεπούδες, λύκοι, αγριογούρουνα, ασβοί και πολλά ακόμα ζώα, θα δούμε πως μπορεί μεν η λίμνη να μειώθηκε ως προς την έκτασή της, όμως το φυσικό περιβάλλον συνεχίζει να αναπτύσσεται και να θαυματοουργεί δημιουργώντας για μας συνθήκες ανάπτυξης και οικονομικής αλλά και περιβαλλοντικής. Η δημιουργία συνθηκών ανάπτυξης θα προέλθει μέσα από το δικό μας ενδιαφέρον για τον τόπο μας, με δημιουργία παρατηρητηρίων και χώρων αναψυχής, οργανωμένων ξεναγήσεων για ομάδες και σχολεία, μονάδες κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για την χλωρίδα και την πανίδα, αλλά και χώρους όπου επιστήμονες, διαφόρων ειδικοτήτων, θα μπορούσαν να σταθμεύσουν και να οργανώσουν επιστημονικά προγράμματα. Οι πρώην εγκαταστάσεις των κωπηλατικών ομίλων περιμένουν την αξιοποίησή τους. Η παρατήρηση της φύσης και των πουλιών, φυτών, ζώων κ.λπ., είναι μια τελευταία μορφή τουρισμού, που μπορούμε να αξιοποιήσουμε κατάλληλα, διαμορφώνοντας ειδικές διαδρομές και κατάλληλους χώρους αναψυχής. Ξέρουμε ότι η λίμνη επίσης θέλει νερό για να ζήσει. Δυστυχώς όσα έγιναν για το θέμα αυτό ως τώρα, έγιναν για να πλουτίσουν τα γραφεία μελετών, χωρίς κάποια συνέχεια,

Η λίμνη Κορώνεια, 1980.

γιατί όντως δόθηκαν εκατοντάδες εκατομμύρια για μελέτες, που όμως δεν προχώρησαν ποτέ σε υλοποίηση. Ακόμα και τα τελευταία μεγάλα και σοβαρά για την περιοχή μας έργα, που στόχο είχαν να ενισχύσουν τους υδάτινους πόρους της λίμνης και να αξιοποιήσουν τα νερά των ρεμάτων, παραμένουν ανενεργά, γιατί δεν είναι να φτιάξεις ένα έργο, αλλά τα έργα θέλουν συντήρηση και παρακολούθηση. Για παράδειγμα η μεγάλη τάφρος που έγινε στο Σχολάρι για να μεταφέρει νερό στην Λίμνη, έχει πλέον αχρηστευθεί γιατί από τότε που έγινε δεν καθαρίστηκε ποτέ με αποτέλεσμα σήμερα να έχει γεμίσει με φερτά υλικά, να έχει μετατραπεί σε ένα μικρό δασίλειο, και να μη μπορεί να λειτουργήσει η μεταφορά νερών. Τρομάζω πραγματικά με την πλήρη αδιαφορία και τον κυνισμό των αρμοδίων φορέων. Τέτοια ανευθυνότητα, πραγματικά φοβίζει τον κάθε πολίτη, που θέλει να ζει σε μια περιοχή πολλαπλά ευλογημένη. Ακόμα οι κατά νόμον υπεύθυνοι φορείς, Περι-

φέρεια, Δήμος, Υπουργείο, δεν έχουν το πολιτικό θάρρος να βάλλουν κάποια όρια στο θέμα των γεωτρήσεων, που οι περισσότερες είναι παράνομες. Σήμερα υπάρχουν δεκάδες προγράμματα της Ε.Ε. για στήριξη και καθοδήγηση των αγροτών σε νέες καλλιέργειες και σε νέους τρόπους ποτίσματος και υδροδότησης των μονάδων τους και μάλιστα επιδοτούμενα. Αν γίνουν προσπάθειες να λυθεί το θέμα της υδροδότησης της αγροτικής παραγωγής, τότε αυτόματα μπαίνουμε σε μια άλλη εποχή εξοικονόμησης υδάτινων πόρων για τη λίμνη μας. Παράλληλα γεωτρήσεις μεγάλου βάθους, θα εξυπηρετούσαν και την γεωργία αλλά θα τροφοδοτούσαν και την Κορώνεια, για να πω ότι ακόμα και τα καθαρά νερά των βιολογικών σταθμών μας, που δεν λειτουργούν δυστυχώς σωστά, ή και του ΧΥΤΑ, θα ήταν ευεργετικά για την λίμνη (υπολογίζονται σε αρκετούς τόνους ημερησίως). Θέλει μεράκι, αγάπη και όραμα ο τόπος μας. Τον 13^ο αιώνα, η περιοχή μας ήταν σχεδόν ένας βούρκος γεμάτος με βδέλλες, οι πρόγονοί μας όμως δεν έμειναν να κλαίνε την μοίρα τους, ασχολήθηκαν με το εμπόριο βδέλλας και την εξαγωγή της στην Ευρώπη και την Αίγυπτο και πλούτιζαν!!! Εμείς σήμερα βουλιάζουμε στον βούρκο της αδιαφορίας και της αδιαφάνειας κυρίως, γιατί στο Λαγκαδά και ο βούρκος που μας δόθηκε είναι ιαματικός (π.χ λασπόλουτρα), δηλαδή μας δόθηκε ως ευλογία, αλλά μένουμε να βουλιάζουμε στο τέλμα της αδιαφορίας. Φαντάζει ανίκανο το κράτος, η διοίκηση, η κοινωνία να αξιοποιήσει τον θησαυρό του. Η Κορώνεια αρκετές φορές έτυχε του ενδιαφέροντος Πρωθυπουργών, Προέδρων Δημοκρατίας, αρχηγών κομμάτων που ήρθαν για να φωτογραφηθούν με φόντο ένα τοπίο

Ψαροκαλύβα της λίμνης.

θλιβερό, αλλά και ανθρώπων που έζησαν «ζωή χαρισάμενη», κάνοντας master plan και μελέτες επί μελετών, τρώγοντας ασύστολα τα λεφτά της Ευρώπης. Κανένας δε πήγε φυλακή, γιατί κανένας δεν είχε το κουράγιο να τους καταγγείλει, οι όποιες δε καταγγελίες έγιναν από ιδιώτες, καταδίκασαν τελικά τη χώρα μας σε μεγάλα πρόστιμα, τα οποία πλήρωσαν όχι αυτοί που έφταιγαν, αλλά ο δημόσιος κορβανάς, δηλαδή εσείς και εγώ.

Η παραλία της Κορώνειας.

Τι πρέπει να γίνει; Μια πανστρατιά, Δημάρχων, φορέων, συλλόγων, πολιτών, μαθητών, επιστημονικών και επαγγελματικών κοινοτήτων. Να τεθεί το θέμα στη Βουλή, να καταλογιστούν ευθύνες αν υπάρχουν καθυστερήσεις έργων, εν ανάγκη να επέμβει κάποιος εισαγγελέας να βγάλει μια άκρη. Δεν μπορεί να συνεχίζει η κατάσταση έτσι. Είναι ντροπή για τη χώρα μας, για τον τόπο μας να μη φροντίζουμε για τα αυτονόητα. Όταν πριν από 8 χρόνια ήλθαν ως επισκέπτες στον Δήμο μας 2 λεωφορεία Τούρκοι, με μια Δήμαρχο και έναν Αντινομάρχη, από την περιοχή της Σμύρνης, των οποίων οι πρόγονοι κατοικούσαν στην επαρχία μας προ της ανταλλαγής του 1922, είχα τη χαρά να τους ξεναγώ στην περιοχή μας. Όταν περάσαμε από την Κορώνεια είδαν το αποκαρδιωτικό θέαμα και τους εξήγησα την ιστορία, μου απάντησαν πολύ φυσιολογικά οι

Τούρκοι πολιτικοί, «μα γιατί δεν την κάνετε τεχνητή λίμνη» με μεταφορά άλλων υδάτινων πόρων και μάλιστα μου είπαν τι θα έκαναν αυτοί αν είχαν τη λίμνη στην περιοχή τους, πχ ένα νησάκι, καφετέριες, εστιατόρια κ.λπ. Ντράπηκα για τη δική μας αδιαφορία και την ετοιμότητα ξένων τουριστών να οραματιστούν για την περιοχή που ζούσαν οι παππούδες τους κάποτε.

Μπήκαμε στο 2015 με πολύ καλούς οiwονούς για την Κορώνεια, αν ο Θεός αγαπά την Ελλάδα, όπως έλεγε ο Κολοκοτρώνης και βρέξει άλλα τρία χρόνια όπως έβρεξε φέτος, η Κορώνεια με τα νέα έργα που γίνονται και την σωστή συντήρηση των παλαιών, θα αναστηθεί και μπορεί να προσφέρει ανάσα ανάπτυξης και τουρισμού στην επαρχία μας. Όμως «συν Αθηνά και χείρα κίνει», από μόνο του τίποτε δεν μπορεί να κινηθεί, χρειάζεται η δική μας φωνή και δύναμη. Πάντως η αξιοποίηση του περιβαλλοντικού θησαυρού της πλούσιας χλωρίδας και πανίδας μπορεί να ξεκινήσει από τον Δήμο και τις Κοινότητες, ΤΩΡΑ όχι αργότερα!!!

30. Η αγορά του Λαγκαδά

Ο Λαγκαδάς ήταν πάντα μια πόλη αυτόνομη εμπορικά, παρά την κοντινή του απόσταση από τη Θεσσαλονίκη, η οποία βέβαια απόσταση σμικρύνθηκε τα τελευταία χρόνια με την ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς και κυρίως των μέσων μαζικής μεταφοράς, παλαιότερα το ΚΤΕΛ και τώρα του ΟΑΣΘ. Όμως πριν από 50-60 χρόνια, ο Λαγκαδιανός το σκεφτόταν πολύ να κατέβει στη Θεσσαλονίκη για ψώνια, ακόμα και για γιατρό. Υπήρχε ιατρική κάλυψη από τον αείμνηστο γιατρό Αστέριο Σαμαρά, πραγματικό ήρωα, ο οποίος εξυπηρετούσε όχι μόνο τον Λαγκαδά αλλά και όλη την επαρχία και μεταφέρονταν στα σπίτια των ασθενών, τότε με το ταξί του Παμπούκη, από τους πρώτους ταξιτζήδες του Λαγκαδά μετά την απώλεια των Εβραίων κατά τον πόλεμο του 1940, οι οποίοι ως τότε ήλεγχαν τις μεταφορές στην περιοχή μας, τότε με κανένα τρακτέρ, ή φορτηγό, ακόμη και με το ποδήλατο, έτρεχε να επισκεφθεί τους ασθενείς του. Για παιδίατρο έτρεχαν στον Αδάκτυλο ή στη μαμή. Στο μαιευτήριο του Λαγκαδά, γινόταν όλες οι γέννες από την κ. Νίνα Χάντζου και την μαμή κ. Βαγγελιό Δόνιου. Ο γιατρός Λίγδας παλαιότερα και το φαρμακείο του Λίγδα, πρόσφερε κι αυτό τις δικές του υπηρεσίες, το δε οδοντιατρείο του Καλούδη, ανταγωνίζονταν επιτυχώς τα καφενοκουρεία του Λαγκαδά, όπου οι κουρείς έκαναν και χρέη οδοντιάτρων ή πρακτικών γιατρών για το ίκτερο, κάποιοι δε πουλούσαν σε πουκαλάκια και βδέλλες διά πάσαν νόσον.

Η αγορά.

Θυμάμαι όταν πήγαινα για κούρεμα στον μπαρμπα-Βαγγέλη τον Βαρβαλιό πάνω στα ράφια του μαζί με τα μπουκαλάκια της κολώνιας είχε και μπουκαλάκια με βδέλλες. Πρέπει δε να πούμε πως ο κάμπος του Λαγκαδά προσφέρονταν για την ανάπτυξη της βδέλλας, και μάλιστα οι ομογενείς από τη Βόρεια Ήπειρο Τζέκι και Μπάμπι, είχαν αναπτύξει στην περιοχή του Περιβολακίου, ολόκληρη μονάδα εκτροφής και συλλογής βδέλλας, την οποία εμπορεύονταν σε πανελλαδική κλίμακα και έκαναν και εξαγωγή στα Βαλκάνια. Κατά το 1908 ο αείμνηστος Καθηγητής και διδάκτωρ φιλολογίας Ηλίας Γεωργιάδης, μια από τις σπουδαιότερες προσωπικότητες που είχε ποτέ ο Λαγκαδάς, σε άρθρο του στο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟ-

ΓΙΟ έγγραφε μεταξύ άλλων και για την εμπορική κατάσταση του Λαγκαδά όπου κατέγραφε την ύπαρξη καταστημάτων «έξ χάνια, τρία ξενοδοχεία ευπρεπή, ων το άριστον του κ. Γ. Σαραντόπουλου, καφενεία καθάρá εστρωμένα και εστολισμένα, ατμόμυλον, σαμολαδόμυλους, ωρολογοποιεία, οινοπνευματοπολεία, φαρμακεία, ζαχαροπλαστεία, κεραμοποιεία, αγγειοπλαστεία, σχοινοποιεία, ναυπηγεία, αποθήκας ανθράκων, ξυλικής, δερμάτων, γεννημάτων κ.λπ.». Στον τομέα της εστίασης επίσης ο Λαγκαδάς υπερτερούσε κατά πολύ έναντι άλλων πόλεων, αν δε υπολογίσουμε ότι ενώ ήταν μια μικρή κωμόπολη, εν τούτοις είχε αρκετά καταστήματα αυτού του είδους. Ίσως το γεγονός ότι η Λουτρόπολή μας το καλοκαίρι τετραπλασιαζόταν σχεδόν πληθυσμιακά, καθώς καταγράφο-νταν 17.000 επισκεπτών στα Λουτρά, (το 1908) βοήθουσε σ' αυτή την ανάπτυξη. Πρόσφατα, τρεις «έφηβοι» στη ψυχή, ο αείμνηστος Παναγιώτης Καραπιπέρης, ο κ. Γεώργιος Πείκος και ο 96 χρονος κ. Χρήστος Φυλάκης, μετά από προτροπή μου, κάθισαν και έκαναν μια σχεδιαστική αποτύπωση της αγοράς του Λαγκαδά και την διάταξη των καταστημάτων, όπως τη θυμούνταν κατά τη δεκαετία του 1940-1950. Κατέγραψαν λοιπόν τα καταστήματα και τα ονόματα των καταστηματαρχών των οδών Λουτρών, Σερ. Τσακμάνη, Μπαρέτη και Ματαπά, αυτές δηλαδή που αποτελούν και σήμερα τις κεντρικές οδούς που αναπτύσσεται η εμπορική κίνηση της πόλης μας. Σχεδιάσαν την πλατεία, τους δρόμους και σε ειδικά τετράγωνα έβαλαν τους αριθμούς των καταστημάτων, κάτω δε σε παράρτημα κατέγραψαν τα ονόματα των καταστηματαρχών και την εμπορική χρήση των καταστημάτων. Έτσι λοιπόν στο Λαγκαδά, από το παλιό ΚΤΕΛ μέχρι και την ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ και

Ξενοδοχείο Πείκου-Χαρίτου (1911).

από την πλατεία μέχρι το μύλο του ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, και όλο το τετράγωνο που περικλείεται από την Σεραφεΐμ Τσακμάνη, ο Λαγκαδάς είχε 217 καταστήματα. Μετράμε σ' αυτά 27 μπακάλικα, 25 καφενεία, 15 κουρεία, 15 τσαγκαράδικα, 10 υφασματοπωλεία, 10 καρποποιεία, 5 πεταλωτήρια, 5 σαγματοποιεία, 3

σαμαράδικα, 6 σιδεράδικα, 10 ραφτάδικα, 12 χάνια. Σε αυτά αν προσθέσουμε και τα 9 μπακάλικα της περιοχής γύρω από την αγία Παρασκευή, τα 5 καφενεία-ταβέρνες, το 1 κουρείο, 1 ξυλουργείο και 2 ξυλεμπορικά, καταλαβαίνετε ότι ο Λαγκαδάς σε μια εποχή κρίσης και μετά από έναν πόλεμο, μια κατοχή και έναν εμφύλιο, είχε μια τεράστια εμπορική κίνηση και ζωή. Το όμορφο στη εποχή αυτή ήταν ότι δεν υπήρχε αυτό που λέμε σήμερα επαγγελματικός ανταγωνισμός και έτσι έβλεπες το έναν καφετζή να πίνει τον καφέ του στον απέναντι συνάδελφό του, ή τον έναν καροποιό να συντρέχει τον συνάδελφό του την ημέρα που περνούσαν τα σίδερα στις ρόδες και ήταν επίπονη και δύσκολη δουλειά. Ήταν χαρακτηριστικό πως κανένας ταβερνιάρης δεν μεθούσε στη δική του ταβέρνα αλλά στου γείτονα και είναι ωραίο αυτό που θυμούνται μερικοί παλιοί, τους δυο καφετζήδες της πλατείας, τον Μαγνήσαλη (πατέρα του Φαρούκ) και τον γαμπρό του τον Καζαντζή, με μια δραχμή να ξεκινούν το πρωί το ποτό τους και να πίνουν όλη μέρα. Το ένα πρωί πήγαινε ο ένας στο καφενείο του άλλου που ήταν σχεδόν δίπλα και του έλεγε «βάλε ρε ένα κουϊνάκι», και το πλήρωνε κανονικά. Σε λίγο έπαιρνε ο άλλος την ίδια δραχμή και πήγαινε στο μαγαζί του γαμπρού του «βάλε ρε ένα», πλήρωνε και έφευγε. Σε λίγο ο πρώτος ξαναπήγαινε στον δεύτερο με την ίδια δραχμή και ξαναέπινε. Έτσι όλη τη μέρα η δραχμή πηγαينوερχόταν στα ίδια χέρια. Την άλλη μέρα ξεκινούσε ο άλλος το πρωί και συνεχιζόταν η ίδια δουλειά για μέρες, για μήνες για χρόνια. Περιττό βέβαια να σκεφτούμε πώς ήταν ως το μεσημέρι οι δυο καφετζήδες με αυτή τη δραχμή που άλλαζε χέρια.

Στο κηροποιείο του Δημ. Κισαπαναγιώτη.

Για τις ταβέρνες θα μπορούσε πολλά να θυμηθεί κανείς και κυρίως για τα όσα διαδραματίζονταν εκεί κάθε μέρα, όπου το ρακί έρεε άφθονο, και είχε γούστο ότι όχι μόνο οι ταβερνιάρηδες αλλά και οι σερβιτόροι, ήταν μερακλήδες του ποτού. Θυμάμαι το Νικολάκη τον Αμερικάνο που δούλευε σερβιτόρος στην ταβέρνα του Θωμά Κυράννου, που σε κάθε παραγγελία δοκίμαζε το ρακί για να δει αν βάζει απ' το καλό, έ... ως το μεσημέρι δεν μπορούσε να πάρει τα πόδια του και να πάει παραγγελία. Μια τέτοια μέρα τον έτυχα στο τσακίρ-κέφι να πηγαίνει με τον παραδοσιακό δίσκο μια παραγγελία. Τα μάτια του δεν μπορούσαν να ανοίξουν από το μεθύσι. Καθώς πήγε να διαβεί την πόρτα του καφενείου σκάλωσε η στέπη του σακακιού του στην πόρτα της ταβέρνας. Ο Νίκος χωρίς

να μπορεί να καταλάβει τι έγινε, νόμιζε πως κάποιος τον τραβούσε και δεν το άφηνε να πάει την παραγγελία, άρχισε λοιπόν μια φάση καταπληκτική, όπου ξεκίνησε έναν διάλογο με τον υποτιθέμενο φίλο που τον έπιανε: «άφικμει βρε να φύγουν θα φωνάζουν οι άλλοι, περιμένουν ρακί... ά ...τι θα γίνει για τώρα, θα μ' αφήσεις-δε θα μ' αφήσεις, μη βρε θα μη σκίσεις το σακάκι κι τόχου ένα, μετά ποιός ακούει τη Σοφούλα...» ήταν μια αξέχαστη φάση και ένα από τα πολλά περιστατικά που γινόνταν καθημερινά στο Λαγκαδά.

Όλα αυτά στο πρόσφατο παρελθόν, σε έναν Λαγκαδά πάλι σε κρίση αλλά σε έναν Λαγκαδά που δεν είχαν διαρραγεί οι ανθρώπινες σχέσεις και η κρίση δεν χτύπησε τόσο βάνουσα την αγορά του. Σήμερα βλέπουμε καθημερινά να κλείνουν καταστήματα και μαυρίζει η ψυχή μας. Ένα μόνο μένει, να στηρίξουμε, τουλάχιστον σε αυτή τη φάση την τοπική αγορά και την τοπική κοινωνία για να μπορέσει να βγει η πόλη μας αλώβητη και με λιγότερα θύματα από την κρίση.

31. Η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο Στοχασμοί σε καιρούς κρίσης

«Κείνο που σου προσάπτουνε τα χελιδόνια,
είναι η άνοιξη που δεν κατάφερες»
(Οδυσ. Ελύτης)

Για φαντάσου λοιπόν να είμαστε υπόλογοι ακόμα και στα χελιδόνια...

Αν κάτι όμως, θα μπορούσαν να μας προσάψουν, όχι τα χελιδόνια, αλλά τα παιδιά μας, είναι η ιστορία που δεν τους διδάξαμε, τα παραμύθια που δεν τους είπαμε, την αγάπη για τη γενέθλια γη που δεν την φυτέψαμε βαθειά στη καρδιά τους, το ενδιαφέρον για τον τόπο τους.

Όταν δημιουργήθηκε ο Π.Ο. Μυγδονία, είχαμε ακριβώς αυτή την έγνοια, να γνωρίσουν τα παιδιά μας την ντόπια παράδοση, να μάθουν την ιστορία του τόπου τους, να κρατήσουν κάτι από τη γλώσσα μας.

Κάναμε κάποιες προσπάθειες εκδοτικές, ένα cd-rom για την ιστορία και τη λαογραφία της πόλης μας, ένα βιβλίο για την ιστορία των συλλόγων του τόπου μας, ένα άλλο βιβλίο για τις Ιστορικές μορφές του Λαγκαδά, ένα λεύκωμα ιστορικό για τα Λουτρά, δύο βιβλία αναμνήσεων για το Λαγκαδά και το Γυμνάσιο, ένα λεύκωμα για τους ζωγράφους που εμπνεύστηκαν από την πόλη μας και το βιβλίο για την αρχιτεκτονική

κληρονομιά του Λαγκαδά, με σπάνιο φωτογραφικό υλικό που διασώζει ό,τι μας κληροδότησαν οι γονείς μας και σκέφτομαι «δεν έχουμε ποτάμια, δεν έχουμε πηγάδια, δεν έχουμε πηγές, μονάχα λίγες πέτρες, που ηχούν και που τις προσκυνούμε», και το ζητούμενο είναι να ακούσουμε αυτή την ηχώ που αφήνουν μέσα στην ιστορία μας αυτές οι πέτρες, που οι πιο πολλές ήταν τα αγκωνάρια και τα θεμέλια των σπιτικών μας.

Όλα αυτά λοιπόν δείχνουν μια αγωνία, να κρατήσουμε θαλερή τη μνήμη της γενιάς μας, της γενιάς που φεύγει κι αυτής που ακολουθεί. Να κρατήσουμε ζωντανά αυτά που σημάδεψαν τη νιότη και τη ζωή μας, γιατί είναι ο δικός μας πολιτισμός, η δική μας ιστορία, τα δικά μας χνάρια σε τούτη την πόλη. Δεν έχει σημασία αν οι σημερινοί δεν νοιάζονται για παλιά κι αρχαία χνάρια, ίσως κι εμείς στην εποχή μας δυσανασχετούσαμε όταν γονείς και δάσκαλοι μας παίδευαν με την ιστορία, όμως να τώρα το δικό μας ταξίδι πορεύεται σε ίχνη που περπάτησαν οι προπάπποι μας κι ακόμα πιο αρχαίοι απ' αυτούς και μεις δε χανόμαστε στον κόσμο, μόνο έχουμε να λέμε για προγόνους και πολιτισμό που χαίρεται η ανθρωπότητα ολάκερη. Είναι καλό εμείς οι παλιότεροι να σκαλίζουμε τη μνήμη μας για να φυλαχτούμε από το βιολογικό αλτσχάϊμερ, η μνήμη όμως των παιδιών μας πρέπει να καλλιεργείται για να αποφευχθεί ένα εθνικό αλτσχάϊμερ.

Ποιος θα θυμάται σε λίγα χρόνια αυτή την πόλη; Το πώς ξεκίνησε και πού έφτασε;

Για να σκεφτούμε ότι το 1972 ο Λαγκαδάς είχε την πρώτη και μοναδική τότε πολυκατοικία (του Σταυρίδη) που ήταν τότε σημείο αναφοράς στη ζωή μας, «πάμε να παίξουμε κοντά

Οικία Βενιώτη (1998).

στην πολυκατοικία», και είχε ακόμα 50-60 σπίτια, στολίδια αρχιτεκτονικής και εκπληκτικής αισθητικής. Σήμερα τί;

Σήμερα που έλειψε αυτή η παλιά αισθητική στην αρχιτεκτονική της πόλης μας, έχουμε εκατοντάδες πολυκατοικίες, με τη δική τους βέβαια αισθητική άποψη, την αισθητική της εποχής μας και του γούστου του καιρού μας. Ίσως σε 200 χρόνια όταν στο Λαγκαδά θα χτίζονται οικοδομές 20 ορόφων, τα σημερινά σπίτια να δημιουργούν νοσταλγία στα παιδιά της εποχής και μακάρι να βρεθεί κάποιος να εκδώσει ένα λεύκωμα για τη δική του καλή εποχή. Όταν εκδώσαμε τον τόμο για την αρχιτεκτονική κληρονομιά του Λαγκαδά σκεφτήκαμε να βάλουμε για τίτλο το «λόγω τιμής και αγάπης», γιατί ένας σύγχρονος τραγουδιστής λέει πως «όλα είναι ίδια αν δεν τα

αγαπάς», και πραγματικά μπαίνοντας σε μια πόλη, η πρώτη εικόνα που σου εντυπώνεται, είναι η αισθητική της πόλης και η αρχιτεκτονική της δομή. Η πρώτη αίσθηση της μεγαλούπολης, της επαρχιακής ή μικρότερης πόλης ή του χωριού, με τις πολυκατοικίες, τα διώροφα ή τα αγροτόσπιτα, είναι καθοριστική. Με μια προσεκτικότερη όμως ματιά, διαπιστώνεις ότι τα σπίτια είναι όπως κι οι άνθρωποι, είναι όμοιοι κι όμως διαφέρουν, ο καθένας με τη διαφορετικότητά του και την προσωπικότητά του.

Έτσι και τα σπίτια μας, διαφορετικά, σαν τα δακτυλικά μας αποτυπώματα, στοιχεία της διαφοράς της προσωπικότητάς μας, της οικονομικής κατάστασης, της κοινωνικής ζωής, της αισθητικής και του προσωπικού γούστου και μέτρου, ακόμα και του περιβάλλοντος και της περιοχής. Ψάξτε μέσα στην πόλη, δε θα βρείτε δύο απολύτως όμοια σπίτια. Μπορεί να έχουν κοινά στοιχεία, ακόμη και το ίδιο σχέδιο, αλλά κάπου αν ψάξετε θα βρείτε τη διαφορά. Μπορεί όταν το 1900 ο μεγάλος αρχιτέκτονας της Θεσσαλονίκης ο Παιονίδης, που έχτισε την Τράπεζα της Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη και στο Λαγκαδά οικοδόμησε το παλιό κτίριο της Εθνικής Τράπεζας, το παλιό καταπληκτικό κτήριο των Λουτρών, το Διοκητήριο, το Α΄ Δημοτικό σχολείο, πίσω ακριβώς, το σπίτι του Βοσνακίδη-Τανάσκου, να επηρέασε αισθητικά την μετέπειτα οικοδομική αισθητική, όπως και τα σπίτια Δόγκα, Βενιώτη, Κούζου, Γεωργιάδη, να συμπίπτουν σε πολλά στοιχεία, όμως δεν είναι ίδια απόλυτα. Μπορεί μάλιστα να έχουν και κρυμμένες αρετές, που μόνο ένα έμπειρο μάτι θα μπορούσε να εντοπίσει. Όπως για παράδειγμα στο σπίτι του Βενιώτη υπάρχει μια ξυλοκατα-

Οικία Δούγκα (1998).

σκευή που όμοιά της η επιστήμη συναντά στην Κωνσταντινούπολη και στη Βουλγαρία.

Το κάθε τι, έχει τη δική του πνοή, τη δική του ψυχή, τη δική του ανάσα κι έχει μέσα στα πλιθιά, στις πέτρες και στους τσατμάδες του, όνειρα, φαντασία, μεράκι, γούστο και κυρίως αγάπη. Πολλές φορές η ιστορία των σπιτιών, δένεται άρρηκτα με την ιστορία των νοικοκυραίων του. Ποιος μπορεί κανείς

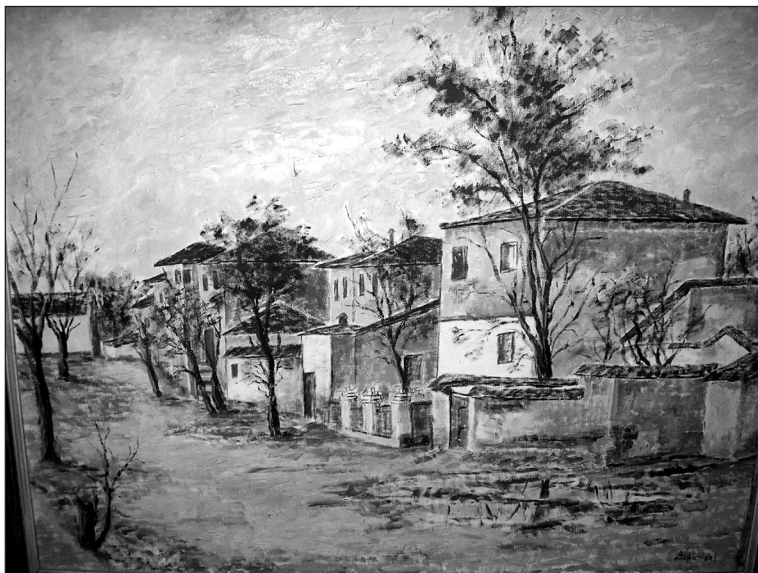
να ξεχάσει ότι στο υπόγειο του Γεωργιάδη φυλακίστηκαν τα μέλη της «Φιλοπροόδου Αδελφότητας Λαγκαδά», από τους Τούρκους κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα; Ποιος ξεχνά ότι στο υπόγειο του σπιτιού του Χρήστου Δρεμλή κρυβόταν ο οπλισμός του αγώνα το 1908;

Ποιος μπορεί να αμφισβητήσει ότι οι τοίχοι των σπιτιών ήταν οι μοναδικοί μάρτυρες των μυστικών του Μακεδονικού αγώνα ή και της εθνικής αντίστασης του '40;

Απ όλα αυτά τα σπίτια, σήμερα έμειναν 5-6 μόνο, για να μας θυμίζουν την ιστορία, την τέχνη, την αισθητική, τη ζωή και την κληρονομιά αυτής της πόλης.

Ο σεισμός του '78 γκρέμισε τα πάντα, εννοώ ότι εκτός των σπιτιών γκρέμισε και την ιστορία τους, αλλά και τη συνείδησή μας. Σε άλλες περιοχές η ιστορία συντηρείται και μέσα από την αρχιτεκτονική παράδοση, «εκποιείται» κατά τον καλύτερο τρόπο η κληρονομιά που άφησαν κάποιοι στους απογόνους τους, και σήμερα πόλεις και περιοχές γνωρίζουν την ανάπτυξη και γίνονται πόλος έλξης και τουριστικής αναζήτησης, επειδή απλά σεβάστηκαν την ιστορία τους και συντήρησαν τη μνήμη.

Σε μας έμειναν να χάσκουν ανοιχτές πληγές, σα στόματα ανοιχτά που κραυγάζουν «βοήθεια», χωρίς να νοιάζεται κανείς. Ευτυχώς υπάρχει ένα αυστηρό νομικό πλαίσιο, που σώζει έστω και την τελευταία στιγμή την τραυματισμένη ιστορία μας, αρκεί να υπάρχει ακόμα και μόνο η φωτογραφία του κτηρίου, όμως χρειάζεται μια ανθρώπινη παρέμβαση για να γίνει κάτι. Είμαστε στο παρά πέντε. Το κουδούνι του κινδύνου το χτύπησαν οι πρώτες κόκκινες κορδέλες στο σπίτι του Βενιώτη, είναι αυτές οι κορδέλες που μπαίνουν σε κάθε δυστύ-

Η παλιά πλατεία αναστεναρίων (πίνακας Αν. Ζυματικά).

χημα, αλλά στα δυστυχήματα συνήθως κάποιος ειδοποιεί ένα ασθενοφόρο, ένα σωστικό συνεργείο. Στο Λαγκαδά του 2012, η αφασία είναι ανησυχητική. Οι ιδιοκτήτες ονειρεύονται τον εργολάβο να τους παραδίδει το κλειδί του νέου διαμερίσματος, το Υπουργείο πολιτισμού περιμένει τις δικές μας ενέργειες, οι αρμόδιοι φορείς σφυρίζουν αμέριμνα, οι πολιτικοί μας, εν όψει των εκλογών κάνουν ομιλίες για το αλτσχάϊμερ, σε μια πόλη που ήδη πάσχει απ' αυτό στον πνευματικό και πολιτιστικό του τομέα, και μεις εδώ και δέκα χρόνια μιλάμε, γράφουμε, δημοσιεύουμε, φωτογραφίζουμε, ό,τι μας πληγώνει, σαν άτομα, σαν κοινωνία, σαν πόλη. Το βέβαιο είναι ότι το πείσμα των σπιτιών αυτών, είναι μεγαλύτερο από το δικό μας

πείσμα και την αδιαφορία μας γι' αυτό το τμήμα του πολιτισμού μας. Ευελπιστούμε,ότι έφτασε η έσχατη ώρα να αναμετρηθούμε σαν κοινωνία με την ιστορία μας και το χρέος μας απέναντί της και να δούμε τα σπίτια αυτά, που κάποια είναι χαρακτηρισμένα ως ιστορικά μνημεία, να αποκτούν αίγλη και φως. Ποιος δε θα ζήλευε μια πόλη που θα είχε ως Δημόσια κτήρια παλιά παραδοσιακά αρχοντικά, για να στεγάσουν βιβλιοθήκες, μουσεία, ξενώνες φιλοξενίας, εστιατόρια και όσα άλλα θα μπορούσε να φτιάξει η επινοητικότητα του Έλληνα. Τι άραγε έχει να δείξει άλλο αυτή η πόλη πέρα από την αρχιτεκτονική μας κληρονομιά; Γιατί σε άλλα μέρη μπορούν και εδώ δε γίνεται τίποτα; Γιατί στην Αρναία, στο Σοχό, στην Όσσα, στη Βέρροια, στον παλιό Παντελεήμονα; Ποιος δε χάριξε την αναστύλωση των Λουτρών; ποιος δε γνώρισε μια άλλη ομορφιά που την είχαμε θαμμένη σε δυο μέτρα μπάζα για χρόνια ολόκληρα;

Ο μεγάλος Ντοστογιέβσκι έλεγε πως «η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο», υπό την έννοια ότι ο άνθρωπος που αγαπά την ομορφιά πρέπει και να την επεκτείνει στη ζωή του, στην ψυχή του, στο σπίτι του, στην πόλη του, στον κόσμο όλο.

Αν σώσουμε την ομορφιά θα μας σώσει κι αυτή.

Κλείστε λίγο τα μάτια κι ονειρευτείτε αυτά τα σπίτια με φως και ζωή. Έχουμε μια πόλη όμορφη, μόνο που η ομορφιά της μπορεί να βρίσκεται και σε ένα φουρούσι, στην εξώπορτα του Ζωγράφου, στη σιδεριά της εξώπορτας του Δορβατζίκια, σε μια σιδεριά στο Ξενοδοχείο «ΠΑΡΙΣΙΩΝ», στο κεντημένο κουρτινάκι στο σπίτι του Ζλατάνου, στην πορτάρα της Λενκούδας, στο μπαλκόνι του Κούζου, στο μανδρότοιχο με τις

βουκαμβίλιες στου Μύρβαλη και την αγράμπελη στου Τούμπουρα.

Θέλουμε να ελπίζουμε ότι κάποτε «τα όνειρα θα λάβουνε εκδίκηση», όπως λέει ο ποιητής και τότε η ομορφιά θα σώσει την πόλη μας.

32. Ένας φίλος ήρθε απόψε απ' τα παλιά

Τριάντα πέντε χρόνια έχουν περάσει από τότε που ο Άγγελος έφυγε από τον Λαγκαδά, αφού πρώτα περάτωσε τις σπουδές του και αναζήτησε την τύχη του σε άλλες πολιτείες. Πρώτα στην Αθήνα, μετά στην Ευρώπη, στην Αμερική και ξανά στην Αθήνα, όπου τα τελευταία χρόνια δραστηριοποιείται επαγγελματικά. Στα 35 αυτά χρόνια η επαφή μας άλλοτε χανόταν ανάμεσα στα τηλεφωνικά καλώδια και τώρα δυνάμωσε αισθητά με τη βοήθεια της τεχνολογίας και του διαδικτύου όπου μπορούσαμε πλέον να μιλάμε μπροστά σε μια οθόνη και να πειραζόμαστε περιγράφοντας τα κιλά μας, τη φαλάκρα μας, ή τα άσπρα μαλλιά μας. Αυτή η επικοινωνία ζέστανε την παλιά φιλία μας και ξύπνησε αναμνήσεις και νοσταλγία.

– Πού τα θυμάσαι ρε μπαγάσα τόσα πράγματα από τα παλιά και χρονογραφείς καταγράφοντάς τα; Ρωτούσε συχνά.

– Άμα έρθεις του λέω και συ στην γενέτειρα θα ξαναθυμηθείς τα παλιά καλά χρόνια, τη γειτονιά, τα σοκάκια, τους παλιούς φίλους, του απαντούσα. Έτσι λοιπόν, έσπασε «ο έξω απ' εδώ» το ποδάρι του και τον έψησα να έρθει στις εκλογές, όχι για να με ψηφίσει, αλλά θα ήταν μια καλή δικαιολογία στους συνεργάτες και στην γυναίκα του για να το σκάσει για λίγο μόνος, στα παλιά καλά λημέρια μας. Τα σκεφτόμουνα αυτά και κουρασμένος απ' τη δουλειά αναπολούσα την παρουσία του κοντά μας, καθώς τα μάτια μου έκλειναν από την ανάγκη για ύπνο. Και να, καμιά φορά η επιθυμία γίνεται αλήθεια στα όνει-

ρά μας. Ένα τηλέφωνο και η απόφαση πάρθηκε, η συμφωνία κλείστηκε να τον περιμένω στο γραφείο για να φύγουμε μαζί για τον Λαγκαδά, μια και είχε να έρθει 33 ολόκληρα χρόνια. Η πρώτη συνάντηση φυσικά πνίγηκε στη συγκίνηση και στην πλατιά αδελφική αγκαλιά του Άγγελου που δεν μπορούσε να το πιστέψει ότι ξαναβρεθήκαμε μετά από τόσα χρόνια. Παρατήσαμε τα πάντα και φύγαμε όσο πιο γρήγορα γινόταν για το χωριό μας, όπως έλεγε, που τώρα βέβαια το φανταζόταν σαν μια πόλη αλλαγμένη και αγνώριστη. Όταν έφυγε από το Λαγκαδά, ακόμα τότε ξεκινούσε η ανάπτυξη και η ανοικοδόμηση της πόλης. Από το Δερβένι ακόμα άρχισε να ρωτά και να ενημερώνεται για ό,τι έβλεπε στο δρόμο. Η ξενάγησή μας ξεκίνησε από το αρχαιολογικό πάρκο του Δερβενίου, όπου ο Άγγελος έτριβε τα μάτια του από τα ωραία εκθέματα και το στήσιμο του μικρού μουσείου που συμπύκνωνε στις αίθουσές του τον μακεδονικό πολιτισμό της επαρχίας μας. Κατεβαίνοντας το Δερβένι του έδειξα το πέρασμα του Αποστόλου Παύλου από την περιοχή μας, τους μακεδονικούς τάφους των Λαγυνών, που είχαν ανασκαφεί τα τελευταία χρόνια από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, καθώς οι πρώτες ανασκαφές είχαν σταματήσει το 1936, και κατευθυνθήκαμε προς Λαγκαδά, όπου με μεγάλη έκπληξη είδε το εργαστάσιο του ΑΓΝΟ να σφύζει από ζωή και κόσμο. Απέναντι από το ΑΓΝΟ και σε μεγάλη έκταση εκτείνονταν ο μεγάλος βιοτεχνικός και εμπορικός σταθμός που χτίστηκε μέσω ΕΣΠΑ, με σκοπό να οργανώσει τους ντόπιους επιχειρηματίες και εμπόρους σε ένα ενιαίο χώρο όπου έβρισκες τα πάντα αλλά και προωθούνταν τα προϊόντα του κάμπου του Λαγκαδά. Αριστερά λίγα μέτρα πιο κάτω από την Μοίρα Πυραύλων, επισκεφθήκαμε τον Αρχαιολογική Τούμπα

του Περιβολακίου, όπου η ανασκαφική σκαπάνη έφερε στο φως εκθέματα της εποχής του σιδήρου και του χαλκού αλλά και στοιχεία του μυγδονικού παρελθόντας της περιοχής μας. Τον ενημέρωσα για την μεγάλη ανασκαφή που γίνεται μεταξύ Βασιλουδίου και Γερακαρούς, όπου ανακαλύφθηκαν τυχαία αρκετοί μακεδονικοί τάφοι με τα πιο σπουδαία ευρήματα της εποχής του 4^{ου} π.Χ. αιώνας και ετοιμάζεται ένας χώρος φύλαξης και στέγασης των εκθεμάτων. Μια ωραία ταβέρνα στην περιοχή του αρχαιολογικού χώρου στην Τούμπα, μας έδωσε τη δυνατότητα να περάσουμε ένα ωραίο μεσημέρι, τρώγοντας γριβάδι από την Κορώνεια, που ο φίλος μου κόντεψε να πνιγεί από τα αγκάθια γιατί είχε ξεμάθει στα λιμνίσια ψάρια.

Το διάστημα που καθίσαμε στο ταβερνάκι πέρασε ευχάριστα γιατί πέρασαν αρκετά άτομα γνωστά που είχαν χρόνια να δουν τον Άγγελο και η ώρα πέρασε πολύ ευχάριστα και εν μέσω συγκινησιακών φορτίσεων. Ήπιαμε και το φραπεδάκι μας και φύγαμε για Λαγκαδά, απολαμβάνοντας τη διαδρομή με τα πολυκαταστήματα και την ανάπτυξη που πρώτη φορά έβλεπε μετά από τόσα χρόνια, εκφράζοντας τη χαρά και τον θαυμασμό του. Στη γέφυρα σταματήσαμε για λίγο για να του εξηγήσω τα έργα που έγιναν τα τελευταία χρόνια με την εκτροπή ποσότητας νερού από τον Στρυμώνα, και τα ειδικά φράγματα ελέγχου των υδάτινων όγκων, ώστε και η λίμνη να τροφοδοτείται συνεχώς, αλλά και ο Μπογδάνας να προσφέρεται για προπονήσεις του κωπηλατικού ομίλου Λαγκαδά. Δάκρυσε όταν του είπα ότι πρόσφατα έφυγε ο κυρ-Σπύρος Κεχαγιάς ο πρώτος αθλητής και ιδρυτής του ομίλου. Περνώντας τη γέφυρα δεν μπορούσαμε να μη σταματήσουμε στο Μπίλλειο Πολιτιστικό Κέντρο, το στολίδι της πόλης μας, το οποίο ο αεί-

μνηστος Μανώλης Μπίλλης οραματίστηκε και δώρισε στην πόλη. Την ώρα της επίσκεψής μας, τα αυτιά μας γέμισαν από τις μελωδίες της φιλαρμονικής του Λαγκαδά που έκανε την πρόβα της για μια εκδήλωση αφιερωμένη στον Μάνο Χατζηδάκι. 3.500 τετραγωνικά μέτρα δοσμένα στον πολιτισμό, το θέατρο, τα εργαστήρια τέχνης, τις νέες τεχνολογίες. Απίθανος χώρος και όμορφα δομημένος με μια καταπληκτική διαρρύθμιση των εξωτερικών χώρων, όπου το πάρκο των ηρώων του Λαγκαδά, τα παγκάκια και τα λουλούδια φανέρωναν όλα πολιτισμό. Καθίσαμε στο φουαγιέ για μια πορτοκαλάδα και περάσαμε απέναντι στο στρατόπεδο Μπαρέτη, που ο Άγγελος το άφησε με στρατό όταν έφυγε για σπουδές. Τώρα ένας τεράστιος χώρος, με το ξαναζωντάνεμα του παλιού προκατοχικού αναψυκτηρίου, βουτηγμένος μέσα στο πράσινο, με τα ουζερί και τα μικροκαταστήματα ειδών λαϊκής τέχνης, τους χώρους των Πολιτιστικών Συλλόγων, που όμορφα αναπαλαιωμένα τα κτήρια είχε το καθένα την ιδιοπροσωπία του, τον ειδικό χώρο για τα σχολεία ως πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής, τον μικρό θερινό κινηματογράφο που θύμιζε τα παλιά, το υπαίθριο αμφιθεατράκι που οι σύλλογοι κάνουν τις εκδηλώσεις τους, το κτήριο που με πολύ γούστο μετατράπηκε σε μαθητικό ξενώνα, όπου τα σχολεία που επισκέπτονται την περιοχή μπορούν να φιλοξενηθούν με χαμηλό κόστος διαμονής....Ο Άγγελος έτριβε τα μάτια του!!!! Μπράβο. Μπράβο, μπράβο!!! Δεν μπορούσα ποτέ να φανταστώ αδελφέ, ότι ο Λαγκαδάς μας μέσα σε 30 χρόνια θα είχε τέτοια αλματώδη ανάπτυξη!!! Έγινε αγνώριστος πραγματικά. Εγώ έμεινα με τον Λαγκαδά που ήταν το κεφαλοχώρι μιας φτωχής επαρχίας!!!.

Φτάνοντας στην είσοδο της πόλης περίμενε να δει στου Νταντινίδη τους παραγωγούς με τα τρακτέρ να ζυγίζουν στη γεφυροπλάστιγγα τις ντομάτες που θα παρέδιδαν στο κονσερβοποιείο, όμως αν' αυτού είδε τον ΜΑΣΟΥΤΗ με όλη την πελατεία του και την καταναλωτική μανία διάχυτη, όπως παντού. Στα δεξιά μας η πρώτη έκπληξη ήταν το πάρκο της λαϊκής αγοράς, με όμορφες και έξυπνες κατασκευές για να ξεκουράζονται οι περαστικοί, με παιδική χαρά πρότυπο αισθητικής, με μια καταπληκτική αρχιτεκτονική-κηποτεχνική αισθητική πρόταση, που πραγματικά δεν σε έκανε να θέλεις να φύγεις γρήγορα. Στρίψαμε προς την πλατεία. Δρόμοι καθαροί, πεζοδρόμια φαρδιά και άνετα για τους πεζούς, ειδική λωρίδα για τους τυφλούς και τα ΑΜΕΑ, τα καταστήματα όμορφα διακοσμημένα το καθένα στο είδος του, τα κοιτούσε ο Άγγελος και γελούσε ευχαριστημένος.

– Ρε συ, Παρίσι το χωριό μας !!!

Όταν φτάσαμε στην πλατεία χάρηκε για την αλλαγή του τοπίου που το θυμόταν κάπως φτωχό από τα παλιά. Το σιντριβάνι, το πολιτιστικό περίπτερο με τα βιβλία και τα περιοδικά που οι θαμώνες της πλατείας μπορούσαν να διαβάζουν επί τόπου ή να δανείζονται για το σπίτι ελεύθερα.

– Δεν φοβάστε μη τα κλέψουν; ρώτησε.

– Μακάρι φίλε μου οι άνθρωποι να άρχιζαν να κλέβουν βιβλία, θα άλλαζε τελείως ο κόσμος μας.

Οι κήποι σε διαφορετικά χρώματα, έδιναν την εντύπωση μιας οργανωμένης ορχήστρας χρωμάτων που σε συνδυασμό με την μουσική που έβγαινε από το σιντριβάνι καθώς πετούσε ψηλά τα νερά πρόσθετε γοητεία στο χώρο. Μανάδες με παιδιά και γέροντας απολάμβαναν την ηρεμία και το καφεδάκι τους

από το μικρό αναψυκτήριο του Δήμου που ήταν κρυμμένο στο πράσινο και τα γιασεμιά.

Είχε αρχίσει να βραδιάζει και η ανάγκη να βρεθούμε με την οικογένεια ήταν έντονη, καθώς ο Άγγελος ήθελε πρώτη φορά να μας κάνει το τραπέζι στα Λουτρά. Είχε κλείσει μια μικρή σουίτα στα όμορφα παραδοσιακά μπανκαλόους των Λουτρών, μια και το παλιό ξενοδοχείο, εξεμέτρησε τον βίο του και λειτουργούσε ως μουσείο των Λουτροπόλεων της Ελλάδος με φωτογραφικό και διαφημιστικό υλικό. Κάποια δωμάτια διατίθενται δωρεάν σε αναγκασμένους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης. Δεν πίστευε στα μάτια του για την έξυπνη επένδυση όπου με μόλις 700.000 ευρώ, κατασκευάστηκαν 15 σπίτια, άλλα ξύλινα με κορμούς δέντρων και άλλα προκατασκευασμένα, σε απομίμηση παλιών μακεδονικών σπιτιών της περιοχής μας.

Χώροι καθαροί, όμορφα διακοσμημένοι, λουλούδια και χρώματα να σε τρελαίνουν, και δύο δεντρόσπιτα κρεμασμένα στις τεράστιες λεύκες, προκαλούσαν τους απαιτητικούς πελάτες για άλλες εμπειρίες!!!

Το τσιπουράδικο και το εστιατόριο σε κατάσταση που θα ζήλευαν τα καλύτερα μαγαζιά του είδους, καθαριότητα, γούστο, αισθητική. Το σέρβις υπέροχο και η ευγένεια των υπαλλήλων επαγγελματική. Ξεναγηθήκαμε στις μεγάλες βυζαντινές δεξαμενές που συντηρήθηκαν και αναστηλώθηκαν πλήρως, στο spa, στα υδρομασάζ, στον χώρο φυσικοθεραπείας, στο μικρό εμφιαλωτήριο νερού με ιαματικό νερό των πηγών μας, στο γυμναστήριο των Λουτρών, στις παιδικές χαρές και στην αναπαράσταση του βλάχικου οικισμού. Ο φίλος μου έπαθε την πλάκα του από τις τρομερές αλλαγές του χώρου. Σε λίγη ώρα θα ξεκινούσε ο θερινός κινηματογράφος για τους ανθρώπους

των ΚΑΠΗ που φιλοξενούνται στα Λουτρά ή για τους φανατικούς του είδους, ενώ στις πισίνες η νεολαία απολάμβανε το βραδινό ποτό της υπό τους χαλαρούς ήχους της μουσικής. Η υπόλοιπη βραδιά πέρασε με τα δικά μας και τα οικογενειακά μας.

Το πρωί νωρίς-νωρίς ξαμοληθήκαμε στην πόλη για περίπατο και επισκέψεις σε άλλους χώρους, όπως στο Βυζαντινό μουσείο, το Λαογραφικό μουσείο, όπου θαύμασε το μεράκι των ανθρώπων να συντηρήσουν τον πολιτισμό της περιοχής μας.

Για το μεσημέρι αποφασίσαμε να φάμε στο σπίτι, αλλά εξέφρασε την επιθυμία για μια βόλτα στον παλιό Λαγκαδά, όπου οι αναμνήσεις των παιδικών χρόνων ήταν έντονες. Τα όμορφα παλιά σπίτια συντηρημένα και αναπαλαιωμένα, το σπίτι του Ζλατάνου λειτουργεί σαν Δημοτική βιβλιοθήκη και στην όμορφη αυλή του απολαύσαμε κάτω από τα πλατάνια τον πρωϊνό μας καφέ. Απέναντι του Βενιώτη διαμορφώθηκε σαν λαογραφικό μουσείο που προβάλλει την παράδοση της κατασκευής λιμναίων караβιών και που συναντά κανείς πληροφορίες για την ιστορία των παλιών λαγκαδιανών κατασκευαστών, αλλά και τη λαογραφία της πόλης, το σπίτι του Νταλόγκου ως λαογραφικό μουσείο. Οι δρόμοι στρωμένοι όλοι με απομίμηση πέτρας, σαν καλντερίμι, τα όμορφα παραδοσιακά φωτιστικά τόνιζαν το χώρο και το πάρκο της πλατείας της Μητροπόλεως πνιγμένο στο τριαντάφυλλο και το γιασεμί.

– Μια και έχουμε χρόνο για το φαγητό δεν πάμε και μέχρι τη λίμνη; του είπα.

Φύγαμε. Η λίμνη μας περίμενε αγαπητικά γιατί εκεί περάσαμε τα όμορφότερα χρόνια της νιότης μας. Η αποκατάσταση του λιμναίου οικισμού, με τις παραδοσιακές ψαροκαλύβες,

όμορφα διακοσμημένες με τα εργαλεία της αλιευτικής τέχνης, οι παλιές ψαρόβαρκες να ξεκουράζονται στην άκρη του γιαλού, το παλιό κτήριο του κωπηλατικού ομίλου, πρόθυμο να μας δείξει στο μικρό μουσείο του την ιστορία της λίμνης και του κωπηλατικού ομίλου, με βίντεο και εικόνες καθώς και ενημερωτικό υλικό για την χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής. Η Κορώνεια συρρικνωμένη, αλλά ζωντανή. Ένα τσιπουράκι στο όρθιο στο μπαράκι του κωπηλατικού και φύγαμε για φαγητό στο σπίτι.

Στο τραπέζι ο Άγγελος δεν μπορούσε να σταματήσει να μιλά για την αλλαγή που βρήκε στον τόπο μέσα στα τελευταία χρόνια, η έκπληξη του και η περηφάνια του μεγάλη για τους συμπατριώτες του. Για το απόγευμα και το βράδυ κανονίσαμε να κάνουμε μάζωξη η παλιά παρέα για να αναθερμάνουμε αγάπη και φιλίες. Η νύχτα πέρασε με τραγούδια, συγκίνηση και αναμνήσεις.

Ο δυνατός ήχος ενός κουδουνιού με έκανε να πεταχτώ από το κρεβάτι τρομαγμένος, η γυναίκα μου χαμογέλασε λέγοντας πως «το έδωσα και κατάλαβε»!!! Ξέρεις πόσες ώρες κοιμάσαι;;; από χτες που γύρισες από τη δουλειά και ξάπλωσες, μάτι δεν άνοιξες. Άνοιξα καλά τα μάτια μου και τσιμπήθηκα για να προσγειωθώ στην πραγματικότητα. Θέλησα να πάρω το ποδήλατο και να τρέξω προς τη γέφυρα, το Μπίλλειο, το Μπαρέτη, τα Λουτρά, να φωνάξω το όνομα του Άγγελου δυνατά. Τεντώθηκα νωχελικά και έφτιαξα καφέ για να διηγηθώ στους δικούς μου το όνειρο. «Ένας φίλος ήρθε απόψε απ' τα παλιά», έλεγε ένα παλιό τραγούδι, και γω το έκανα όνειρο, προσμονή και ελπίδα, όχι μόνο γι' αυτόν αλλά και για την πόλη που ζούμε. Γιατί να μην ήταν η ζωή μας όπως στα όνειρα;;;

33. «Τα παιδιά παίζει»

Ο ελεύθερος χρόνος στον Λαγκαδά ήταν πάντα το ζητούμενο για μικρούς και μεγάλους, γιατί οι μεν μεγάλοι είχαν τις ασχολίες τους και την επαγγελματική τους δραστηριότητα οι δε μικροί, κυρίως των αγροτικών οικογενειών ή των επαγγελματιών, πάντα έδιναν ένα χέρι βοήθειας στις δουλειές των γονιών τους αφού έπρεπε από μικροί να ψηθούν στη δουλειά όπως έλεγαν. Θα έβλεπες πολλές φορές τα παιδιά των αγροτών πάνω στα κάρα ή στα χωράφια να δουλεύουν φιλότιμα για να βοηθήσουν την οικογένεια τα δε παιδιά που οι γονείς είχαν κάποιο μαγαζί, η κανένα κατάστημα ξυλουργείου, σιδεράδικου, σαγματοποιείου, κουρείου, έστεκαν απ' έξω και υποδέχονταν τους πελάτες εξυπηρετώντας κιάλας την κατάσταση πηγαίνοντας τα ψώνια στα σπίτια, εισπράττοντας βέβαια και το ανάλογο μπαξίσι. Τα περισσότερα πάντως με κάτι απασχολούνταν τα καλοκαίρια μια και οι θαλασσινές διακοπές δεν είχαν γίνει μόδα. Κάποια παιδιά δούλευαν σε φούρνους, σε ταβέρνες, σε κουρεία, καρποποιεία, σε μπακάλικα, στο ζαχαροπλαστείο του Ζαχαρά σερβιτόροι, όμως πάντα περίσσευε και λίγος χρόνος για παιχνίδι και ζαβολιές.

Τις Κυριακές ας πούμε όλη η μέρα, μετά την απόλυση της εκκλησίας, ήταν δική μας. Η πρώτη επίσκεψη ήταν στου ΦΑΡΟΥΚ για το πρωινό κολατσιό, ένα σάντουιτς στο χέρι ή ένα κουλούρι από τον Χρηστάρα και ίσως σάμαλι από τον Γιαννάκη Τζίτζηρα και μετά ο δρόμος για τον Μπογδάνα ήταν ελεύθερος, ο περίπατος αυτός είχε πάντα και μια περιπέτεια

γιατί συνδύαζε το πέρασμα του ποταμιού, και συνήθως πάντα μουσκεύαμε, ή η πορεία μέχρι τον τελευταίο αναβαθμό για να δούμε πόσο νερό έτρεχε, ο συνδυασμός με το ψάρεμα κάποιων μικρών ψαριών που κατέβαζε το ποτάμι αλλά το πιο ενδιαφέρον και εξτρεμιστικό ήταν να πάμε στο περιβόλι του παπα-Προκόπη για να φάμε μούρες ή φρούτα. Το κτήμα ήταν αρκετά μεγάλο και ήταν περίπου στο ύψος του τρίτου αναβαθμού, ένα μεγάλο περιβόλι με δέντρα, κυρίως μήλα αλλά και πολλές μουριές τις οποίες ο παπα-Προκόπης χρόνια τις φρόντιζε για εμπορικούς λόγους, τροφοδοτούσε την σηροτροφία, δηλαδή την επεξεργασία του μεταξιού. Ο Λαγκαδάς λόγω του κάμπου του προσφέρονταν για την καλλιέργεια μουριών και είχε αρκετές οικογένειες που ασχολούνταν κατ' οίκον με την επεξεργασία του μεταξιού. Το 1934 η οικογένεια Δημητρίου Νταλόγκου-Βασιλείου είχε πάρει στη Διεθνή έκθεση Θεσσαλονίκης το πρώτο βραβείο επεξεργασίας μεταξιού. Μουριές είχε και σε άλλες περιοχές του Λαγκαδά και κυρίως εκτός πόλης όπου υπήρχε η δυνατότητα ανάπτυξης των δέντρων. Πίσω ακριβώς από το εργοστάσιο του Κονσερβοποιείου Λαγκαδά ένα τεράστιο κτήμα στην περιοχή που λεγόταν «Μουριές» ή «Δέση» όπως αλλιώς τη λέγαμε, ήταν γεμάτο μουριές και πολλοί έβρισκαν εκεί καταφύγιο ή για να εκφράσουν τα αισθήματά τους σε κάποιο «πρόσωπο» μακριά από τα βλέμματα του κόσμου ή για να απολαύσουν τον απαγορευμένο καρπό από τον παπα-Προκόπη, ο οποίος δεν άφηνε να πλησιάσουμε το περιβόλι του γιατί καθώς χτυπούσαμε τα δέντρα με ξύλα ή πέτρες για να πέσουν οι μούρες, καταστρέφαμε τα φύλλα του δέντρου. Πρέπει να πούμε πως ο παπα-Προκόπης ήταν ένας παλιός Αγιονορείτης ιερομόναχος που κάποτε εγκαταστάθηκε στο Λαγκαδά, όπου είχε και συγγενείς, και ιερούργουσε στην

εκκλησία της Παναγίας. Ήταν όμως άνθρωπος της δουλειάς και του χωραφιού, έτσι κάθε μέρα τον έβλεπες με τα ράσα του μαζεμένα, το τρίχινο καλογερικό δισάκι του στον ώμο, καβάλα στο γαϊδουράκι του, ένα ραβδί στο χέρι και το δίκαννο στην πλάτη να πηγαίνει στο περιβόλι του όπου περνούσε ολημερίς ασχολούμενος με το κτήμα. Τώρα θα μου πείτε παπάς άνθρωπος τι το ήθελε το δίκαννο, ε... ήταν και άνθρωπος που του άρεσε το κυνήγι, αλλά κι όταν δεν κυνηγούσε πουλιά που του έτρωγαν τα φρούτα, είχε το δίκαννο ως αποτρεπτικό για τους επίδοξους καταπατητές του περιβολιού του. Γέμιζε το δίκαννο με στραγάλια και αλάτι και όποιος νεαρός με κοντοπαντέλονο πλησίαζε το κτήμα, γεύονταν τις μπαλωθιές του παπά στα γυμνά του πόδια. Μετά το πρώτο τσουξίμο δεν το ξαναποφάσιζε κανένας να πάει και πάλι στου Παπά το κτήμα.

Τα απογεύματα πολλές φορές κατευθυνόμασταν, ποδηλατάδα, στα Λουτρά όπου το ρυάκι που έτρεχε πίσω από το σημερινό αναψυκτήριο, είχε πάντα μικρά ψάρια που τα ψαρεύαμε με πρόχειρες απόχες για να τα διατηρήσουμε μέσα σε μπουκάλια. Πού τότε χρυσόψαρα και γυάλες!

Τις άλλες ώρες τις τρώγαμε στο πάρκο που ήταν ένας καταπληκτικός χώρος για τρέξιμο, ποδόσφαιρο... αντί για μπάλα κάποια κουκουνάρα, κρυφτό και παιχνίδι, ακόμα και για γκαζίνες! Όταν βράδιαζε, ένα ήταν το παιχνίδι, «κλεφτάδες», δηλαδή ένα είδος κηρυγητού αλλά σε πολύ μεγάλη ακτίνα δράσης που κάλυπτε σχεδόν το μισό Λαγκαδά, καθώς φύλαγε η μια ομάδα και η άλλη έψαχνε να βρεί του «κλεφτάδες»! Όσοι είχαν κυνηγετικές διαθέσεις τους έβλεπες πάντα με μια σαΐτα στην κωλοτσέπη και δώστου να σημαδεύουν ό,τι πετάει στο ουρανό, άλλοτε πιάνοντας στόχο κι άλλοτε κατεβάζοντας τα τζάμια της γειτονιάς!

Αργότερα όσο μεγαλώναμε αρχίσαμε να συχνάζουμε σε κανένα ζαχαροπλαστείο, στο Ζαχαρά, του Λάτσιου, στο Σεράνο, στα ποδοσφαιράκια του Καμπάκα ή του Μπαρμπα-Νίκου, σε κανένα θερινό σινεμά, μια και το καλοκαίρι δεν υπήρχε ο έλεγχος του μπαρμπα-Γιάννη του Κακαρέλου, που παρακολουθούσε το χειμώνα ποιος μαθητής παραστρατούσε από τα διαβάσματα πηγαίνοντας σινεμά και ενημέρωνε άμεσα τον Γυμνασιάρχη. Ήταν κάτι σαν στρατονομία του Γυμνασίου!

Με τέτοια ζωή πώς να έχεις άγχος;

Ποιός θα μπορούσε να φανταστεί σήμερα τα νιάτα χωρίς το λάπτοπ και το κινητό; και ποιος θα μπορούσε να βάλει σήμερα τα παιδιά μας στη σφαίρα της κοινωνικότητας και του ομαδικού παιχνιδιού; Άλλα χρόνια, άλλες εποχές! Ευτυχισμένοι όσοι έζησαν τα χρόνια τους μέσα στη γειτονιά και το παιχνίδι και έχτισαν τη ζωή τους στις παιδικές φιλίες και τις όμορφες εμπειρίες της νιότης.

34. Το πρώτο κουδούνι...

«Με την πρώτη σταγόνα της βροχής, πληγώθηκε το καλοκαίρι», λέει ο ποιητής και τραγουδά ο Μάνος Χατζηδάκις και είν' αλήθεια πως ο Σεπτέμβρης συνδέεται άμεσα μ' αυτό το φθινοπωρινό πρωτόβροχο, το τόσο δροσερό αλλά και το τόσο μελαγχολικό. Θυμούμαι πως όταν άνοιγαν τα σχολειά μας μετά την πρώτη έκθεση που είχε πάντα ως θέμα «πώς πέρασα το καλοκαίρι», ακολουθούσε ένα άλλο παγιωμένο θέμα: «Τα πρωτοβρόχια», και εκεί οι μαθητές βγάζαμε όχι μόνο τη μελαγχολία μας γιατί χαλούσε ο καιρός και χάναμε την αίσθηση της ελευθερίας του καλοκαιριού, αλλά η πίκρα μας ήταν μεγαλύτερη για την έναρξη της σχολικής χρονιάς. Όπως και να είχε το πράγμα, από τον Σεπτέμβρη και μετά τη ζωή μας θα την όριζε το χτύπημα ενός κουδουνιού, ενός ξυπνητηριού, και μιας βιαστικής τρεχάλας να προλάβουμε στη γραμμή, γιατί η αργοπορία δεν συγχωρούνταν εύκολα. Πιστεύω πως δεν άλλαξε η ψυχολογία των παιδιών από τη δική μας, απλά άλλαξαν κάποια άλλα πράγματα, άλλαξε το παλιό σχολείο, άλλαξε ο χτύπος του κουδουνιού που έγινε ηλεκτρικός, άλλαξε αυτός που χτυπά το κουδούνι, που δεν είναι ο επιστάτης ο μπαρμπα-Δημητρός στο Πρώτο, η κυρά-Σουλτάνα στο Δεύτερο, ο μπαρμπα-Δήμος στο Τρίτο Δημοτικό ή ο μπαρμπα-Γιάννης στο Γυμνάσιο, αλλά ο Διευθυντής από το γραφείο του. Άλλαξαν επίσης πολλά στην αμφίεση των παιδιών, που η ποδιά και το κοντό μαλλί, το μαντήλι στην τσέπη και τα κομμέ-

Νηπιαγωγείο Λαμαδα 1934

να νύχια, ήταν στην καθημερινή ημερησία διάταξη κατά τον έλεγχο που γινόταν από τους δασκάλους. Άλλαξε η απαίτηση του χειμώνα να κουβαλάμε από ένα ξύλο ο καθένας για την σόμπα της τάξης, άλλαξε η ανάγκη να πίνουμε το γάλα σκόνη κατά την προσέλευσή μας στο σχολείο. Σήμερα με τα τόσα που έχουμε, το σχολείο αδυνατεί να στηρίξει τους μαθητές που έχουν ανάγκη από ένα πρωινό. Τότε, περί το 1963 σε εποχές κρίσης, το σχολείο μοίραζε, γάλα σκόνη, ζάχαρη, κασέρι κίτρινο, και ρούχα σταλμένα από την UNRA. Αυτό δε που άλλαξε ριζικότερα είναι η «παράδοση» να ζητά από την αρχή της χρονιάς ο Δάσκαλος μια καλή βέργα ει δυνατόν από κρανιά, για τον σωφρονισμό των μαθητών και την επιβολή της τάξης,

την οποία δοκίμαζε πρώτα στα χέρια αυτού που την έφερνε.. Άλλωστε συχνά οι γονείς όταν μας παρέδιδαν στο Δάσκαλο έλεγαν «δάσκαλε το κρέας δικό σου, τα κόκαλα δικά μου», δηλαδή χτύπα, αλλά πρόσεχε τα κόκαλα. Άλλες εποχές, άλλες νοοτροπίες, άλλα εκπαιδευτικά συστήματα. Κι' όμως πόσο νοσταλγικά θυμόμαστε αυτά τα «πέτρινα χρόνια» και σήμερα ακόμα που επανεκδίδουμε ακόμα τα αναγνωστικά της εποχής αυτής, για να κρατήσουμε θαλερή τη μνήμη της σχολικής μας ζωής. Ψάχνοντας στο αρχείο μου βρήκα κάποιες καλλιγραφημένες καταστάσεις μισθολογίας και διδακτικού προσωπικού το 1914, του μοναδικού τότε σχολείου του Λαγκαδά, του Α' Δημοτικού, που μόλις είχε χτιστεί το 1911, με δαπάνη κάποιων Λαγκαδιανών χορηγών, (Γεωργιάδη, Βενιώτη, Δεμερτζή, Ηλιάδη) με τη συνδρομή της Εκκλησίας, της οικογένειας του Παύλου Μελά που διέθεσε ένα ποσό, και με σχέδια του αρχιτέκτονα Παιονίδη, ενός από τους καλύτερους της εποχής του. Το σχολείο μεικτό εξατάξιο, με 278 μαθητές και μαθήτριες (116 αγόρια και 62 κορίτσια) και με 4 δασκάλους και 2 δασκάλες. Τα ονόματα των αιμηνήστων αυτών δασκάλων καταγράφονται μαζί με τον τόπο καταγωγής τους. Ο Μπόσχος από τη Γευγελή, Αντωνίου από το Κλίσσαλι, Ναυπλιώτης από την Κωνσταντινούπολη, ο Τζελίλης από την Βαλάχτσια (Κολχικό), η Σαΐση από την Θεσσαλονίκη και ο Χατζηδημητρίου από την Δοϊράνη. Άνθρωποι νέοι από 18 έως 40 ετών με την ορμή και το πάθος του εθναποστόλου, σπουδαγμένοι στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης, στο υποδιδασκαλείο, στο Παρθεναγωγείο, και στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, ο δε ετήσιος μισθός τους κυμαίνονταν από 23 μέχρι 65 τουρκικές λίρες ο αρχαιότερος που είχε 19 χρόνια υπηρεσίας. Αυτά τα έξοδα καλύπτονταν φυσικά

Στην αυλή του Α΄ Δημοτικού (1948).

από την Κοινότητα το μεγαλύτερο μέρος (220 λίρες) και ένα ποσό 40 λιρών από την Γενική Διοίκηση. Το σχολείο όπως περιγράφεται στο έγγραφο είναι «νεόδμητον» και σχολική περιουσία δεν υπάρχει, το δε διδακτήριο συντηρείται από την Εκκλησία και την Κοινότητα. Πρόεδρος τότε της Κοινότητας Λαγκαδά ήταν ο Νικόλαος Παπαγεωργίου, πρώτος πρόεδρος μετά την απελευθέρωση του 1912. Το επαρχείο Λαγκαδά είχε συσταθεί αλλά δεν είχε διοριστεί Έπαρχος, παρά υπήρχε αναπληρωτής του ο Γεώργιος Βακαλόπουλος. Τότε λοιπόν ξεκινούσαν τα πρώτα ελεύθερα βήματα της Ελληνικής παιδείας, γιατί ο Έλληνας ακόμα και στα χρόνια της σκλαβιάς, δεν εγκατέλειπε τον πόθο της μόρφωσης και της εκπαίδευσής του, δεδομένου ότι όπως γράφει ο ιστορικός της πόλης μας Νίκος Κοσμάς, στην υπόγεια κρύπτη της Αγίας Παρασκευής,

Ο Ηλίας Γεωργιάδης με τους πρώτους μαθητές του Γυμνασίου.

μαζί με τα όπλα που έκρυβαν για τους μαχητές του Μακεδονικού αγώνα, έκρυβαν και τη φλόγα της μάθησης και του σχολείου, το οποίο καταστράφηκε με την φωτιά που έβαλαν οι Τούρκοι το 1823, εξ αιτίας της συμμετοχής των Λαγκαδιανών στη επανάσταση του Εμμανουήλ Παπά. Από αυτή την δύσκολη εποχή, έχω στα χέρια μου ένα χειρόγραφο του 1745, που είναι ένα Μαθηματάριο, (ανήκει στην οικογένεια Λίγδα) δηλαδή αναγνωστικό της εποχής, που περιέχει τροπάρια των μεγάλων γιορτών και δίπλα τη μετάφρασή τους, και βέβαια είναι μια σαφής και αξιόλογη μαρτυρία για την ύπαρξη του κρυφού σχολείου και στην περιοχή μας.

Σήμερα τα έχουμε όλα, μας λείπει μόνο η λαχτάρα εκείνων των χρόνων, την οποία μπορούμε βέβαια να ξαναβρούμε αν πάρουμε στα σοβαρά τη υπόθεση της Παιδείας μας, γιατί προς

το παρόν η γενική φιλοσοφία των κρατούντων, δεν είναι η ΠΑΙΔΕΙΑ, αλλά η απλή ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, η οποία προσφέρει, ή πρόσφερε κάποτε, εργασία και αποκατάσταση, αλλά δεν προσφέρει την αγωγή που χρειάζεται ο Έλληνας για να ζήσει με αξιοπρέπεια και τιμιότητα. Γι' αυτό φτάσαμε στα σημερινά. Ακούγεται σαν προφητικός ο λόγος του Κωστή Παλαμά που λέει: «Δεν έχεις Όλυμπε Θεούς, μηδέ λεβέντες η Όσσα, ραγιάδες έχεις μάννα γη, σκυφτούς για το χαράτσι, κούφιοι και οκνοί, καταφρονούν τη θεία τραχειά σου γλώσσα, των Ευρωπαίων περίγελα και των Αρχαίων παλιάτσοι». Εμείς τι άλλο να πούμε; Τα είπαν όλα οι ποιητές: «Και συ πατρίδα μου χαμένη μακρινή, θα μείνεις χάδι και πληγή...»

Καλή χρονιά στα παιδιά και στους δασκάλους μας.

35. Όμορφη και παράξενη πατρίδα...

Καμιά φορά μέσα στο λόγο των ποιητών βρίσκεις κρυμμένες αλήθειες, που δεν σου βγαίνουν εύκολα από το στόμα. Έχοντας πολλές φορές την ποίηση για φάρμακο, σε κάθε κρίση, διαβάζω τέτοιες αλήθειες και δεν ντρέπομαι που είμαι Έλληνας, γιατί εκεί μέσα καθρεφτίζεται η ιστορία του γένους μου και της γενιάς μου. Τι να 'θελε άραγε να πει ο Οδυσσεάς Ελύτης στην «όμορφη και παράξενη πατρίδα, που ωσάν αυτή που μου 'λαχε δεν είδα»; μιλά για αυτή την αντίφαση του Έλληνα που συχνά είναι εκτός τόπου και χρόνου, του Έλληνα που «ρίχνει να πιάσει ψάρια και πιάνει φτερωτά, που στήνει στη γη καράβι και κήπο στα νερά, που κλαίει φιλεί το χώμα, ξενιτεύεται, μένει στους πέντε δρόμους κι αντρειεύεται», αυτή λοιπόν η όμορφη και παράξενη πατρίδα, «που πιάνει πέτρα και βγάνει θαύματα», τόσα όσα... να γεμίσει όλα τα μυσεία του κόσμου, αυτή η όμορφη και παράξενη πατρίδα που «μπαίνει σε ένα βαρκάκι και πιάνει ωκεανούς, ξεσηκωμούς γυρεύει και θέλει τύραννους...» αυτή η όμορφη και παράξενη πατρίδα που το μικρό βαρκάκι άλλοτε το κάνει τρελοβάπορο και αντί να πιάσει κάβο, «βγαίνει στα βουνά κι αρχίζει τις μανούβρες στις κουκουναριές...» αυτή η όμορφη και παράξενη πατρίδα που «είναι από μαύρη πέτρα και είναι απ' όνειρο, από τα βάθη φτάνει στους παλιούς καιρούς, βάσανα ξεφορτώνει κι αναστεναγμούς», και κάνει κι αυτόν ακόμα τον ποιητή τον Οδυσσέα Ελύτη, να αναρωτιέται: «έλα Χριστέ και Κύριε, λέω

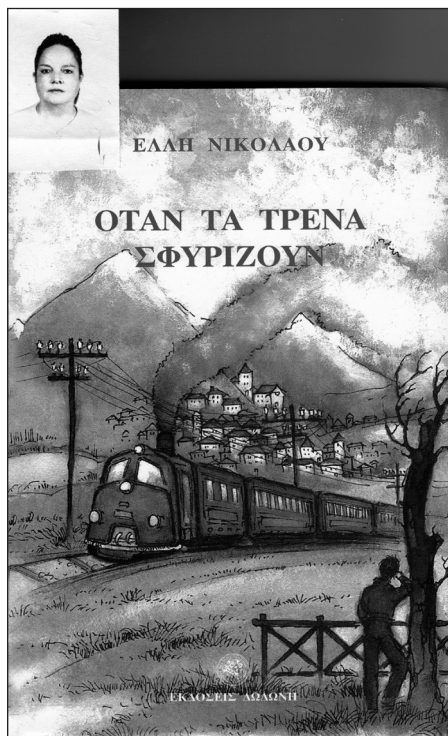
κι απορώ, τέτοιο τρελό βαπόρι, τρελοβάπορο, χρόνους μας ταξιδεύει, δε βουλιάξαμε, χίλιους καπεταναίους τους αλλάξαμε...». Αυτά διαβάζω και λέω δε γίνεται να βουλιάξουμε φέτος, στον χιλιοστό πρώτο καπετάνιο!!! απλά οι ναύτες κι οι καπεταναίοι, θαρρείς ζαλισμένοι από τους κλυδωνισμούς της εξουσίας, συνεχίζουν την ιστορία των προγόνων τους, να ρίχνουν τα δίχτυα στα βουνά και να θέλουν να πιάσουν ψάρια αμ... για να πιάσεις ψάρι ναύτη μου, πρέπει να βρέξεις... κάτι, λέγαν οι παλιοί. Αυτά βλέπουν οι ξένοι, που δεν διαβάζουν τους ποιητές μας και δεν ξέρουν με ποιους έχουν να κάνουν και γράφουν στις εφημερίδες τους για «χάος, τέλμα, ασυνενοησία, φαρσοκωμωδία, τραγελαφικές καταστάσεις, παθογένειες, αδυναμία συνεννόησης...» και άλλα πολλά.

Αλλά φίλοι μου, δυστυχώς την ιστορία δεν την ορίζουν οι ποιητές, απλά την καταγράφουν, και ως τώρα οι καταγραφές τους είναι σκληρές: «όπου κι αν ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει» θα πει ένας άλλος μεγάλος της ποίησης, και σήμερα δυστυχώς η Ελλάδα μας πληγώνει καθημερινά. Παρ' όλα αυτά, αυτή τη πατρίδα, που κάποτε τρώει και τα παιδιά της, δεν την ξεχνάς εύκολα και κατά πως έλεγε και ο αείμνηστος Ρασούλης, «αχ... Ελλάδα σ' αγαπώ και βαθειά σ' ευχαριστώ, γιατί μ' έμαθες και ξέρω, να ανασαίνω όπου βρεθώ, να πεθαίνω όπου πατώ και να μη σε υποφέρω».

36. Ο Λαγκαδάς των συγγραφέων

Παρ' όλη τη γκρίνια και τη μιζέρια που δέρνει μερικές φορές τους Λαγκαδιανούς, αποτελεί πραγματική αιτία χαράς να υπάρχουν άνθρωποι που έζησαν στο Λαγκαδά, έστω για λίγο διάστημα ή που συνδέθηκαν με την πόλη μας με συγγενικούς και επαγγελματικούς δεσμούς, και τίμησαν αυτή την πόλη στις συγγραφές τους. Σημαίνει πως η πόλη μας για κάποιους αποτέλεσε τόπο έμπνευσης ή και αιτία έμπνευσης.

Αν ξεκινήσουμε από τον Γεώργιο Ακροπολίτη, Πρωθυπουργό του Βυζαντινού κράτους (13^{ος} αιώνας), ιστορικό αλλά και υμνογράφο, που στη «Χρονική συγγραφή» του μνημονεύει τον Λαγκαδά ως προσωρινό τόπο κατοικίας του, στα κτήματα της βυζαντινής αρχόντισσας της κυρα-Ευδοκίας της φιλανθρωπικής, αργότερα (τον 20^ο αιώνα πλέον) συναντάμε τον Δάσκαλο, ιστορικό και λαογράφο Νίκο Κοσμά, που έγραψε για τον Λαγκαδά και το Κολχικό, (ιστορία, λαογραφία, γλωσσικό ιδίωμα) τον Απόλλωνα Παπαγεωργίου που έγραψε το πολύ ενδιαφέρον βιβλίο για την αρχαία Μυγδονία, τον Δάσκαλο και διευθυντή του Α΄ Δημοτικού Σχολείου τον Νίκο Χατζηβασιλείου, που έγραψε και έσωσε την ιστορία και τη λαογραφία του Λαγκαδά, έμαθα ακόμα πως υπάρχει ένα δακτυλογραφημένο βιβλίο της Βούλας Δήμου, με αναμνήσεις από τον Λαγκαδά, και ερχόμαστε στους νεώτερους, τον αιθαλή κ. Χρήστο Φυλάκη, που διέσωσε αναμνήσεις από τον Λαγκαδά και την ιστορία του Γεωργικού Συνεταιρισμού Λαγκαδά, τον Λαγκαδά

στον 20^ο αιώνα, την φιλόλογο καθηγήτρια του Γυμνασίου Λαγκαδά κ. Δέσποινα Ψωμοπούλου, που κατέγραψε τις αναμνήσεις της από την εικοσαετή θητεία της στο Γυμνάσιό μας, τον συγγραφέα και δημοσιογράφο Γιάννη Ξανθούλη που ερχόταν στο Λαγκαδά κατά τακτά διαστήματα και έγραψε εδώ το μυθιστόρημά του «Ύστερα ήρθαν οι μέλισσες», που γνώρισε μεγάλη επιτυχία και έγινε και ταινία, (έμαθα ότι είχε ζητήσει να γυριστεί η ταινία του στα Λουτρά, αλλά κάποιιοι του το αρνήθηκαν με τον τρόπο τους), τον γεωπόνο Αριστοτέλη Αϊβαζίδη

ο οποίος έζησε στο Λαγκαδά και πέρασε εδώ τα παιδικά του χρόνια και έγραψε ένα καταπληκτικό έργο «Ήταν ένας Μάης και τούτος», όπου εξιστορεί την πλημμύρα του Λαγκαδά από το σπάσιμο του φράγματος του Μπογδάνα, αλλά και τα γεγονότα του 1936 στη Θεσσαλονίκη. Κείμενα αδημοσίευτα όμως άφησε και ο δικηγόρος Ευάγγελος Πείκος ο οποίος ζήτησε τα όποια κείμενά του να δημοσιευτούν μετά τον θάνατό του και χαρακτηρίζονται από έντονη λογοτεχνική-φιλοσοφική διάθεση. Ανάμεσα σ' αυτούς δεν πρέπει να παραλείψουμε να καταγράψουμε τους νεώτερους, τον Δημήτρη Χορόσκελη και τον Γιάννη Πελίτη, τον Μπάμπη Μαυρίδη, τον Κώστα Σοφινίδη, που ζούν και γράφουν στο Λαγκαδά, την Ελένη Ηλιάδου-Καπώνη που έδωσε τρία βιβλία από τις εκδόσεις Λιβάνη, τον υπογράφοντα με τέσσερα βιβλία για την ιστορία και τη Λαογραφία καθώς και την αρχιτεκτονική της πόλης μας και υπό έκδοσιν το πέμπτο με τίτλο «χρονογραφώντας τη μνήμη» και άφησα για το τέλος την κ. Έλλη Νικολάου (φιλολογικό ψευδώνυμο της Έλλης Αμπατζή), που μέσα στα άλλα έργα της, δημοσίευσε και ένα από τις εκδόσεις ΔΩΔΩΝΗ το 1995, και τιτλοφορείται «ΟΤΑΝ ΤΑ ΤΡΑΙΝΑ ΣΦΥΡΙΖΟΥΝ», διηγείται δε τη ζωή του προπολεμικού Λαγκαδά, αλλά και την μετά τον πόλεμο δραστηριότητα μιας συντροφιάς παιδιών, που μεγαλώνουν μέσα στις δύσκολες συνθήκες της κατοχής αλλά και της μεταπολεμικής εποχής. Η κ. Νικολάου, περιγράφει με πολύ όμορφο τρόπο περιοχές, γεγονότα αλλά και στιγμές της Λαγκαδιανής πραγματικότητας και τις συνδέει με την ιστορία του μυθιστορηματός της. Έχει μια πολύ όμορφη γλώσσα και με λυρικήτητα πλέκει τις ιστορίες των ηρώων της. Αξίζει τον κόπο να διαβάσει κανείς το βιβλίο της, διαβάζεται πολύ ευ-

χάριστα και πιστεύω πως θα ικανοποιήσει τους αναγνώστες. Θέλω να πιστεύω πως θα υπάρχουν κι άλλοι συμπατριώτες μας που γράφουν και βρίσκουν μια όμορφη διέξοδο στη συγγραφή ή στην καταγραφή αναμνήσεων και εμπειριών. Ο Λαγκαδάς έχει πολλά και ενδιαφέροντα πράγματα να δώσει και από ιστορικής πλευράς αλλά και από λαογραφικής. Ας ευχηθούμε σύντομα να γνωρίσουμε τους καρπούς αυτής της δραστηριότητας και άλλων Λαγκαδιανών.

37. Το τραγούδι της κυρά-Βδουκιάς

Μια παραλλαγή λαϊκού τραγουδιού του Λαγκαδά

Όσο μελετά κανείς την ιστορία της πόλης μας ανακαλύπτει ενδιαφέροντα στοιχεία που αποδείχνουν τη ρίζα της ελληνικής παράδοσης να είναι βαθιά φυτεμένη στα σπλάχνα της Μυγδονικής γης. Παραδόσεις και ιστορίες συμπλέκονται με το μύθο, που δεν ξέρεις τι είναι αλήθεια και τι όχι, όμως όλα αυτά επιβιώνουν αιώνες τώρα και γίνονται παράδοση και τραγούδι. Σε μια ομιλία μας κάποτε αναφερθήκαμε στο δημοτικό τραγούδι και πώς αυτό διέσωσε στο Λαγκαδά την ιστορική μνήμη της εθνικής παλιγγενεσίας του 1821, πως δηλαδή οι πρόγονοί μας δημιούργησαν τη δική τους μουσική και λαϊκή ποίηση, και κατά πόσο επηρεάστηκαν από άλλες περιοχές της Ελλάδος. Στη βιβλιογραφία θα βρει κανείς πολλά για την ιστορία μας, θα διαβάσει πως από τις ιαματικές μας πηγές πέρασε ο Μέγας Κωνσταντίνος και η μητέρα του αγία Ελένη, πως οι θερμοπηγές μας χτίστηκαν από κάποιον Ιουστινιανό βυζαντινό άρχοντα περί τον 6^ο ή 9^ο αιώνα και άλλα πολλά. Δεν έχει σημασία αν αυτά μπορούν ή όχι να επιβεβαιωθούν βιβλιογραφικά με αδιάσειστα στοιχεία, σημασία έχει ότι όντως στο Λαγκαδά υπάρχει ένα βυζαντινό λουτρό εκείνης της εποχής, ότι υπάρχει ένα παρεκκλήσιο των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και κατά μαρτυρίες, αρκετά παλιές, στη μνήμη τους γινόταν μεγάλο πανηγύρι γιατί τότε άρχιζε η λουτρική περίοδος. Σε χειρόγραφο του 13^{ου} αιώνα επίσης συ-

ναντάμε μαρτυρίες για τη στρατηγική θέση του Λαγκαδά και τον έφορο κάμπο του, που ήταν πλούσιος σε νερά και πηγές, γιαυτό άλλωστε και η ονομασία Λαγκαδάς, δηλαδή λαγκάδι, πεδιάδα εύφορη, αλλά και η αρχαιότερη ονομασία της περιοχής δηλαδή Μυγδονία, σήμαινε ακριβώς τον τόπο των νερών. Όμως εδώ στόχος μας δεν είναι να αναφερθούμε στην ιστορία της πόλης μας, απλά τα αναφέρουμε για να δείξουμε την πορεία της μέσα στο χρόνο. Κάτι όμως που επίσης αποδειχίνει τη ρίζα μιας πόλης είναι τα λαϊκά έθιμά του και οι παραδόσεις του, ακόμα και τα τραγούδια του. Ένα τέτοιο τραγούδι λοιπόν, δείχνει την ίδια ρίζα της ελληνικής παράδοσης να τροφοδοτεί και την πόλη μας. Είναι το χαρακτηριστικό τραγούδι της κυρα-Βδουκιάς. Το τραγούδι αυτό είναι μια παραλογογή. Παραλογές λέγονταν τα δημοτικά τραγούδια που είχαν ένα αφηγηματικό χαρακτήρα. Μοιάζουν σα να διηγούνται ένα ιστορικό ή τραγικό γεγονός και συνήθως τα απήγγειλαν και δεν τα τραγουδούσαν. Κατά τον μεγάλο λαογράφο Λίνο Πολίτη, η κατηγορία αυτών των τραγουδιών είναι συνέχεια των αρχαίων τραγωδιών, ή των ομηρικών επών. Τι μας λέει λοιπόν το τραγούδι της κυρα-Βδουκιάς;

Κυρα-Βδουκιά, κυρα-Βδουκιά, ο άντρας σου σου θέλει.

– Το τι μου θέλ' ο άντρας μου, το τι μου θέλ' ου Ρήγας;

Πες μου κι αν είναι για κακό καθώς είμαι να πάω.

Πες μου κι αν είναι για καλό να στουλιστώ να πάω.

Σαν άρχισε να στολιστεί, τρεις μέρες και τρεις νύχτες, θαυμάζονταν, λογίζονταν, το τι να βαν' να πάει. Βάνει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι αστήθι και του κοράκου το φτερό βάνει καμαροφρύδι. Σαν κίνησε και πήγαινε, στο δρόμο που πηγαίνει πολλά πουλιά τη συναντούν, πολλά αηδόνια τη λένε.

– Κυρά μ' μη πας στον άντρα σου και γυρισμό δεν έχεις.
Σαν πήγε κει στον άντρα της και τον καλημερνάει. Καλη-
μερνάει τους άρχοντες κι όλη τη δωδεκάδα.

– Το τι μου θέλεις άντρα μου, το τι μου θέλεις Ρήγα;

– Το δαχτυλίδι μου 'πεσε και ποιος θα μου το βγάλει;

– Το δαχτυλίδι κι αν σου 'πεσε εγώ θα σου το βγάλω.

Ρίχνουν σκοινιά δέκα εφτά και κάτω δεν επήγε.

Ρίχνουν και άλλα τέσσερα και τότες βρήκε πάτο.

Ψάχνει εδώ, ψάχνει εκεί και δαχτυλίδ' δε βρίσκει.

Βρίσκει κεφάλια ανθρώπινα, κορμιά χορταριασμένα.

– Για τράβαμε βρε Κωσταντή δω δαχτυλίδ' δεν έχεις.

– Το δαχτυλίδι τόχω γω και συ βγαλμό δεν έχεις.

– Πως τρέμει το κορμάκι μου να τρέμει το γιοφύρι.

Πως τρέχ' το γαλατάκι μου να τρέχει το ποτάμι,

Πως πέφτουν τα μαλάκια μου να πέφτουν οι διαβάτες.

– Κυρα-Βδουκιά, κυρα-Βδουκιά τα λόγια σου ν' αλλάξεις

Γιατ' έχεις αδερφό στην ξενιτειά μη τύχει και περάσει.

Το τραγούδι μας είναι μια αναμφισβήτητη παραλογή, και έχει όλα εκείνα τα γνωρίσματα του πανάρχαιου αυτού είδους τραγουδιών, που μας συνδέουν με την πανάρχαιη ελληνική παράδοση, την ανθρωποθυσία στο θεμέλιωμα του κτίσματος, που κι εδώ είναι γιοφύρι. Τη μακρινή παράδοση της ανθρωποθυσίας μας την παρέδωσε ο Ευριπίδης στην τραγωδία του «Ιφιγένεια εν Αυλίδι», όμως το τραγούδι της κυρα-Βδουκιάς μας θυμίζει κι ένα άλλο πανάρχαιο δημοτικό τραγούδι, το τραγούδι για το «γεφύρι της Άρτας», τραγούδι που αγαπήθηκε πολύ από τον λαό και απασχόλησε αρκετούς μελετητές της λαογραφίας μας.

Το ερώτημα που γεννάται αυτόματα γιατί κυρα-Βδουκιά και όχι ένα άλλο όνομα;

Η απάντηση είναι απλή, αν ανατρέξει κανείς στο 13^ο αιώνα στο Λαγκαδά και γνωρίσει την όμορφη ιστορία της βυζαντινής αρχόντισσας της κόρης του άρχοντα Αλεξίου, Μεγάλου Δούκα της αυτοκρατορικής αυλής του Θεόδωρου Λάσκαρη του Β΄. Ο πατέρας της θέλει να την παντρέψει με αρχοντόπουλο, αυτή όμως δεν επιθυμεί το γάμο και δραπετεύει από την Κωνσταντινούπολη μεταμφιεσμένη σε άνδρα. Μπαίνει στο Άγιο Όρος και κατορθώνει να ξεγελάσει τους ηγουμένους και γίνεται μοναχός. Όταν με τον καιρό ο πατέρας ανακαλύπτει την κόρη, έρχεται στο Άγιο Όρος και αποκαλύπτει το μυστικό της. Τότε εκείνη επιμένει ακόμα να μη θέλει το γάμο και παρακαλεί τον πατέρα της να την αφήσει να εγκατασταθεί στα κτήματα που είχε η οικογένειά της στον Λαγκαδά. Εικάζω πως τα κτήματα βρίσκονταν στην περιοχή μεταξύ Περιβολακίου και Καβαλαρίου και εδώ η κυρα-Ευδοκία χτίζει ξενώνες και ναό και ασχολείται με τη φιλανθρωπία, γι' αυτό και έμεινε στην ιστορία ως η κυρα-Ευδοκία η Φιλανθρωπινή. Κοντά της έρχεται και φιλοξενείται αργότερα ο Γεώργιος Ακροπολίτης, άρχοντας του Βυζαντίου και διατελέσας πρωθυπουργός, επί Θεοδώρου Λάσκαρη του Β΄, άνδρας λόγιος, ιστορικός και υμνογράφος, που ίσως εδώ έγραψε και την «Χρονική συγγραφή» του, και πιθανόν κάποια από τα υμνογραφήματά του.

Να λοιπόν πως το όνομα της κυρα-Ευδοκίας της φιλανθρωπίνης, περνάει στην παράδοση χρόνια αργότερα και γίνεται τραγούδι και παραμύθι όμορφο, διήγηση συναρπαστική για να εμπλουτίσει την τοπική μας παράδοση.

38. Ο Λαγκαδάς και η προσφυγιά

Λένε πως από τότες που ξοριστήκανε οι πρωτόπλαστοι απ' τη παράδεισο, τόχει θαρρείς η μοίρα των ανθρώπων να εξορίζονται, να διώχνονται, να προσφυγεύουν.

Πόσες φορές ο άνθρωπος δε πήρε το δρόμο του μισεμού, είτε για μια καλύτερη μοίρα, είτε για τη καλή του ή τη κακή του τύχη, είτε για αιτία πολέμου. Και τούτη δω η τελευταία αιτία, είναι απ' όλους τους ξεριζωμούς η πιο σκληρή και πιο βαριά προσφυγιά.

Διαβάζοντας τις ιστορίες και το ριζικό των ανθρώπων, θαρρείς πια πως καμιά γης δε πατιέται από εδικούς της ανθρώπους μονάχα, αλλά όλη η πλάση μια προσφυγομάνα και ο κόσμος όλος κι ο ντουριάς “πάροικος και παρεπίδημος”, όπως λένε κι γραφές της πίστης μας.

Ψάχνοντας μεσ' τα βιβλία τη φύτρα και την ιστορία της πόλης μας, μαθαίνεις με τα πολλά ότι και τούτος ο τόπος, η επαρχία μας, μια τέτοια γης ήτανε, που δέχτηκε στους κόρφους της, λογίς-λογίς ανθρώπους, Μύγδονες και Θράκες, Παλιοελλαδίτες και Ηπειρώτες, κι όταν πια μεγάλωσε η ράτσα και πλήθηνε, άρχισε να μεταφυτεύεται σε άλλες πατρίδες, ίσως πιο πλούσιες και πιο φανταχτερές, και ξενιτεύτηκαν οι δικοί μας, ακόμα και στη Βυθινία στη Μικρασία, κι έκαμαν αποικίες και χτίσανε πόλεις και χωριά, κι έζησαν εκεί χρόνους πολλούς με μόνη έγνοια, τη ρίζα της φυλής αμάραντη να κρατήσουν.

Τα προσφυγικά του Λαγκαδά.

Κι ύστερα άμα πέρασαν χρόνοι και καιροί κι ήρθαν εχτροί και καταχτητές, εκείνοι έμειναν πιστοί στο φρόνημα και στη λαλιά τους την ελληνική.

Τόπος εύφορος η επαρχία Λαγκαδά κι όλος ο κάμπος της Μυγδονίας, δεν δυσκολεύτηκαν να ριζώσουν εδώ όσοι κατά καιρούς ζήτησαν καταφύγιο και νέα πατρίδα. Πόντιοι, Θρακιώτες, Μικρασιάτες, Πελοπονήσιοι, Ηπειρώτες, άνοιξαν κάποτε τα άρμενά τους κι η μοίρα τους έφερε στον απάνεμο γιαλό της Κορώνειας και στις παραλίμινες περιοχές του γιαλού.

Χρόνια δύσκολα, γιατί κάθε νέα προσφυγιά τα τελευταία χρόνια, ήταν μια πορεία που άφηνε ξοπίσω της ίχνη αίματος. Κοκκίνισε η Ανατολή, η Ιωνία, τα νησιά, ο Πόντος, η Κωνσταντινούπολη, η Θράκη. Μαυροφόρεσαν οι ανθρωποι, χαθήκανε παιδιά από τις αγκαλιές των manάδων τους, χώρισαν ζευγάρια, ορφάνεψαν μικρά παιδιά, η φωτιά του πολέμου έκαψε τα όνειρα και τις ψυχές των ανθρώπων, σκόρπισαν παντού σαν αποκαΐδια που τα φυσά ο άνεμος στα πέρατα του κόσμου. Όμως αυτό ήταν το θαύμα, δεν απόκαμαν, δε φοβήθηκαν, δε

χάθηκαν. Παίρναν τα εικονίσματά τους και τα κόκαλα των εδικών τους και ξεκινούσαν για μια νέα ζωή, σαν εκείνους τους παλιούς αργοναύτες που πήγαιναν να βρουν το χρυσόμαλλο δέρας. Άλλοι το 'βρισκαν άλλοι όχι. Μα ήθελε χρόνια και πολύ καιρό να ξεχάσουνε τα βάσανα και τον πόνο γι' αυτούς που χάσανε, όμως πνίγαν το ντέρτι τους μεσ' το κρασάκι και το δάκρυό τους κι άλλοτε πάλι όταν απάλυνε ο πόνος της καρδιάς, πιάνανε ένα λυπητερό τραγούδι της πατρίδας

«Εψές το βράδι πέρνουνα στου χάροντα τη πόρτα,
κι άκουσα τη χαρόντισσα, που μάλωνε το χάρο.

Οπού 'ναι πέντε παίρνε δυό,

κι όπου 'ναι τρεις τον έναν,

κι όπου 'ναι δύο μοναχοί, μη τους ξεξευγαρώνεις»,

και η άλλη παρέα άρχιζε το δικό της τραγούδι:

«τούτη η γής που την πατούμε, όλοι μέσα θε να μπούμε,

τούτη η γής με τα χορτάρια τρώει νιές και παλικάρια.

τούτη η γής με τα λουλούδια, τρώει νιές και κοπελούδια.

τούτη η γής που θα μας φάει, βάρατη με το ποδάρ»,

και δός του να βαρούν το ποδάρι τους στη γη, λες και βγάζαν το άχτι τους.

Κι ήρθε το '22, η καταστροφή της Μικρασίας, η φωτιά της Σμύρνης, ο ξεριζωμός. Ξανά αίμα, ξανά φωτιά, ξανά δάκρυα, πόνος, πείνα, φτώχεια, χαλασμός. Κι όπως όλη η Ελλάδα, έτσι κι η επαρχία Λαγκαδά δέχτηκε το νέο κύμα της προσφυγιάς. Όχι πως ήτανε εύκολη υπόθεση, στην τόση φτώχεια που είχε ο κόσμος τότες, ήτανε πολύ δύσκολο όσο μεγάλη καρδιά και να 'χεις να δεχτείς να μοιραστείς τον τόπο σου με νέους κατοίκους. Οι ντόπιοι είχανε το δικό τους τρόπο ζωής, οι πρόσφυγες φέρνανε μαζί τους μόνο αγωνία, φόβο, πόνο, αναμνήσεις

που πονούσαν και μάτωναν τη καρδιά και λίγα όνειρα. Ό,τι απ' όλα αυτά φυτέψεις, μόνο τα όνειρα μπορούν να πετάξουν φύτρα.

Φύτεψαν το λοιπόν τα όνειρά τους στον κάμπο της Μυγδο-
νίας, βάλαν μαζί και μια πικροδάφνη στον τενεκέ με ένα κλω-
νί βασιλικό και καρτερούσαν την άνοιξη...

Και η άνοιξη ήρθε. Πέρασε βέβαια ένας βαρύς χειμώνας και δύσκολος συνάμα, και αφού πρώτα ανθίσανε οι μυρσίνες και τα βασιλικά, σιγά-σιγά ανθίσανε και τα όνειρα του κάθε πρόσφυγα. Έτσι άρχισε με τον καιρό να γλυκαίνει ο πόνος, οι πληγές να κλείνουν, οι χαμένες οικογένειες να ξανασμίγουν και μαζί με τα λούλουδα άνθιζε και το γέλιο στα χείλη των προσφύγων κι άκουγες με νοσταλγία να τραγουδούν τα ήρε-
μα εκείνα βραδάκια στον καφενέ της γειτονιάς: «Η Σμύρνη κι αν εκάηκε κι αν γίνηκε βεράνι, ας ειν' καλά μία Σμυρνια, πάλι την ξαναφκιάνει...».

Α... ποιός δε θυμάται τις Σμυρνιές, περήφανες και μεσ' τη φτώχεια τους, φωνακλούδες, χωρατατζούδες, τσαούσες και πάντα ζωηρές. Πολύ σύντομα οργανώθηκαν σε σωματεία και συλλόγους. Η «Φιλόπτωχος αδελφότης Κυριών- Παναγία η Ελεούσα», ξεκίνησε από τις γυναίκες της προσφυγιάς (όπως η Χαρίτωνος, η Φαρφουρή, η Αρβανιτίδου, η Ελ. Σπορίδου, η Νίνα Κεφαλοπούλου, η Βακαλοπούλου, η Κυράνα Παπου-
τσόγλου, ο Ολ. Παντίρη), Αντίστοιχα οι άνδρες ίδρυσαν τον «Παμπροσφυγικό Σύλλογο», για την προώθηση των θεμάτων των προσφύγων, με πρώτα μέλη τον Ιωάννη Παντίρη, Δήμαρ-
χο κατόπιν του Λαγκαδά. μικρασιάτη, τον Ι. Γκιουλέκα, τον Σπορίδη, τον Διαμαντίδη, τον Καλιφατίδη, τον Κεφαλά, και πολλούς άλλους.

Ο πόνος της προσφυγιάς δεν ξεχνιόταν εύκολα. Όλοι πίστευαν ότι κάποτε κάποιος καράβι θα τους ξαναγυρνούσε στην πατρική γή και την κληρονομιά τους. Διηγείται η Αγγέλα Παπάζογλου στο βιβλίο της για τη Σμύρνη, «Τα χαΐρια μας εδώ», πως ο πατέρας της, μέχρι που να φύγει από τούτο τον κόσμο, μια φορά το μήνα που τον έπιανε ο καημός της Σμύρνης, κλειδαμπάρωνε πόρτες και παράθυρα του σπιτιού, για να μη ενοχλεί τους γειτόνους, και έβγαζε τον καημό του φωνάζοντας με όλη του τη δύναμη τα ονόματα των ανθρώπων, συγγενών και φίλων που χάθηκαν στην καταστροφή: «Σπύρο, Γιώργη, Μιχάλη, μας πήρανε τη Σμύρνη μωρέ, ...μας κάψανε την πόλη μας Βαγγέλη...» κι αναλυόταν σε λυγμούς, μέχρι να ηρεμήσει και να γαληνέψει η ψυχή του, μ' αυτό το πρωτότυπο προσκλητήριο πεσόντων. Κι η κυρα-Αγγέλα με τη μάνα της κατέβαιναν στην παραλία στον Πειραιά, και προσπαθούσαν να προσανατολιστούν κατά που πέφτει η Σμύρνη και ρωτούσαν τους ψαράδες και τους περαστικούς, «πούθε πέφτει η Σμύρνη; από δω ή από κει; άμα ρίξω το γιασεμί από την μπουτουνιέρα μου θα πάγει; άραγε τα θαλασσοπούλια παγαίνουν στη Σμύρνη να στείλω χαιρετίσματα με το φτερό;

Ναι μια φορά ο ήλιος πάει, το φεγγάρι πάει. Ο ήλιος πάει, το φεγγάρι πάει, αλλά δεν αγαπάει. Κι η Σμύρνη θέλει αγάπη για να ζήσει στις καρδιές μας». Και καθόταν με τις ώρες στη θάλασσα και της μιλούσαν, σαν να έστελναν μηνύματα με τον τηλεγράφο και των κυμάτων τους αφρούς.

Οι ντόπιοι έβλεπαν στη αρχή με επιφύλαξη της υπόθεση των προσφύγων, όμως με τον καιρό άρχισαν να το συνηθίζουν πως η μοίρα των ανθρώπων είναι κοινή όπου γης. Δεν ξεχνούσαν κι όλας πως και η ίδια η πόλη τους είχε το δικό

της μερτικό στο φόρο αίματος, στη υπόθεση της Μικρασίας. Από το 1921 κι όλας μια αρμαθιά παλικαριών του Λαγκαδά, βρέθηκαν στη Μικρασία με τις Ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις, συμμετέχοντας στο όνειρο να φτάσουν στη «κόκκινη μηλιά», και ο Σύλλογος Εφέδρων πολεμιστών που έγινε στο Λαγκαδά το 1936, έγινε από τα παιδιά που πολέμησαν στο Μικρασιατικό μέτωπο. Ο Καραβίδας, Χατζησάββας, Χέλμης, Ανωμελιώτης, Σαράφης, Κοκωνίδης, Κισαπαναγιώτης Χρ. ο παπα-Κύριλλος Μυρόβαλης, έδωσαν το παρόν στη Μικρασιατική εκστρατεία. Ο Χ. Βαφειάδης, αδελφός του Στρατή δε γύρισε ποτέ. Τον Μάρτιο του '22 στην εφημερίδα ΦΩΣ δημοσιεύεται φωτογραφία του Χρ. Βαφειάδη με την σημείωση «έπεσεν ηρωϊκώς μαχόμενος την 13^η Αυγούστου 1921 εις τας πέραν του Σαγγαρίου μάχας». Έτσι μπόρεσα να καταλάβω και να δικαιολογήσω γιατί συχνά όταν τα παλικάρια τα έπιανε ο σεβντάς τραγουδούσαν το τραγούδι:

«Εσκή-Σεχίρι τρομερό και τρισκαταραμένο,
μας έχεις κάψει την καρδιά παναθεματισμένο.

Στην Πόλη σφάζουνε τ' αρνιά, στη Σμύρνη τα κριάρια και μέσα στο Σαγγάριο, σφάζονται παλικάρια».

Από τότες πέρασαν κοντά 95 χρόνια δύσκολα, για ντόπιους και πρόσφυγες. Η ιστορία συνεχίζει να μας διδάσκει τον σεβασμό στον πόνο του πρόσφυγα και πως κανένας δεν μπορεί να είναι σίγουρος για τη γη που πατάει.

Ό,τι μας ανήκει το λοιπόν και ό,τι είναι κατάδικό μας, είναι μονάχα οι θύμησες και τα όνειρα, οι μνήμες και ό,τι αγαπήσαμε, μια πικροδάφνη και ίσως μια γλάστρα με ένα κλωνί βασιλικού, που όταν το χαϊδεύεις σου προσφέρει απλόχερα την ευωδιά του.

Μακάρι να ήταν έτσι κι ανθρωποι. Όμως η ζωή είναι πάντα σκληρή και δύσκολη.

Εδώ στα χώματα που ρίζωσαν οι πρόσφυγες, δεν έσβησαν ποτέ οι πυρκαγιές, δεν στέγνωσαν τα δάκρυα, οι πλημμύρες. Νοτιάς δε φύσηξε. Εδώ στη Μακεδονία, στη Χαλκιδική, στη Καλαμαριά, στο Καραμπουρνού, στη Μεσήμβρια, στην Αγχί-αλο, στον Ευαγγελισμό, το Λαγκαδά και στα άλλα προσφυ-γοχώρια, δεν σκύβει το κεφάλι ο πόνος, δεν μεταναστεύει η πίκρα, δεν ξενιτεύεται ο καημός, ο πόλεμος... δεν τελειώνει.

Αν αφήσεις το χαράκωμα χάθηκες. Εδώ δε διαλέγεις, δεν πεθαίνεις. Ζεις... ζεις και χορεύεις έναν ωραίο σμυρναίικο σκοπό.

39. Ο Λαγκαδάς

«εν λίθοις και μετάλλοις φθεγγομένοις»

(Ο Λαγκαδάς μέσα από τις πέτρες και τα σίδερα που μιλούν)

«Όλα είναι ίδια, αν δεν τ' αγαπάς», λέει ένα σύγχρονο τραγούδι της εποχής μας, κρύβοντας μέσα στους στίχους του μια μεγάλη αλήθεια, ότι η αγάπη για κάτι, κάνει τη διαφορά στη ζωή μας, δίνει νόημα, χάρη, ομορφιά. Ξεφυλλίζω ένα λεύκωμα φωτογραφιών, αφιερωμένο στην αρχιτεκτονική του Λαγκαδά. Σπίτια παλιά, αρχοντικά και φτωχόσπιτα, που για κάποιον που δεν τα έζησε και δεν τα γνώρισε, είναι απλά κάποιες ασπρόμαυρες φωτογραφίες, ιδανικές για ρομαντικούς ή συλλέκτες. Για κάποιον όμως που ξέρει να διαβάζει την εικόνα, που αναζητά την πληροφορία στην τέχνη και ψάχνει για το κάλλος στην ψυχρή και άνευρη εποχή μας, σίγουρα έχει ενδιαφέρον η χορταριασμένη πορτάρα του παλιού αρχοντικού, η ξεχαρβαλωμένη σιδεριά ενός σπασμένου παράθυρου, που με τόση τέχνη ο παλιός σιδεράς επιμελήθηκε το λεπτό καγκελάκι του, και η ξεχασμένη υφαντή ή κεντημένη κουρτίνα που ξέμεινε να δείχνει την αίσθηση της ομορφιάς και της επιμέλειας των ανθρώπων της πόλης μας. Το χτυπημένο απ' τον αγέρα φουρούσι που σήμερα κρύβει μέσα του τις φωλιές των πουλιών, απόμεινε σημάδι αρχιτεκτονικής ομορφιάς που μιλά χωρίς να κραυγάζει. Όσοι μπορούν να αφουγκράζονται την σιωπή της ιστορίας και να διαβάζουν την ομορφιά της

τέχνης, αναγνωρίζουν εύκολα την πλούσια κληρονομιά που άφησαν οι πριν από μας γενιές. Μέσα λοιπόν απ' τις πέτρες και τα μέταλλα μιλά η ιστορία και αφήνει κληρονομιά μνήμης και τέχνης σαν «άκαφτη βάτο εις τους αιώνες». «Θεμέλιωσα τα σπίτια μου στη μνήμη» θα πει ο Ελύτης για να διδάξει πως το κάθε αγκωνάρι και το κάθε φουρούσι, είναι θεμέλια της προσωπικής και οικογενειακής μας ιστορίας. Τα σπίτια αυτά που σήμερα έμειναν μάρτυρες μιας παλιάς μνήμης και εποχής, πληγωμένα από τον καιρό και την αδιαφορία μας, μάρτυρες τέχνης και αρχιτεκτονικής, θεμελιωμένα με ιδρώτα και αίμα, αγωνία και αγάπες, που κάποτε τ' αγκάλιαζε η αγράμπελη και το γιασεμί, εκεί που ακούστηκαν τα πρώτα μυστικά της αγάπης και τα τραγούδια της χαράς, σήμερα μας εγκαταλείπουν αποκαμωμένα από την προσμονή και την καρτερία τόσων χρόνων, μήπως και βρεθεί κάποιος να τα περισώσει. Σε μια εποχή όμως πνιγμένη στο κιτς και την κακογουστιά, ποιος να αναζητήσει την ωραιότητα; Η μόλις χθες κατάρρευση της οικίας Δόγκα, στην οδό 27^{ης} Οκτωβρίου, αποτελεί πλήγμα για τον πολιτισμό μας και σημείο αναφοράς για τις ευθύνες μας απέναντι στην παράδοση και τον πολιτισμό μας. Η μερική κατάρρευση της οικίας Βενιώτη, και της οικίας Κούζου, επιτείνουν την τραγική αδιαφορία. Η πόλη μας είχε το προνόμιο να έχει δεκάδες τέτοια σπίτια που ισοπεδώθηκαν από τον σεισμό ή τους ιδιοκτήτες τους, επειδή κάποτε δεν υπήρχε ένα πλαίσιο προστασίας και συντήρησής τους. Τώρα όμως που η αρχιτεκτονική κληρονομιά αποτελεί στοιχείο ανάπτυξης μιας περιοχής και τουριστικής αξιοποίησης, η δική μας πόλη, θάβει την ιστορία της και τον πολιτισμό της τελείως αδιάφορα και ψυχρά. Μα κανένας δεν νοιάστηκε γι' αυτά τα σπίτια; μου

είπε κάποτε ο κ. Καραστέργιος, αρχιτέκτονας και αναστηλωτής, πρώην Δήμαρχος Αρναίας, ο οποίος σε μια μόνο οκταετία κατάφερε να αναστηλώσει όλα τα σπίτια της Αρναίας και να βάλει την πόλη του σε τροχιά τουριστικής ανάπτυξης και προβολής. Το ΥΠΕΧΩΔΕ και το «Πράσινο ταμείο» της Ευρώπης, επιδοτεί με χιλιάδες ευρώ την αγορά από τους Δήμους αυτών των σπιτιών, αλλά και οι Δήμοι έχουν την ευθύνη να βοηθήσουν τους ιδιοκτήτες να βρουν τρόπους και προγράμματα σωτηρίας και αξιοποίησης των σπιτιών. Η αδιαφορία είναι απελπιστική! Να είναι βέβαιοι όσοι είχαν την ευθύνη και το χρέος για τον σεβασμό στην παράδοση και την ιστορία, ότι αν δεν σεβαστούν την ιστορία ούτε η ιστορία θα τους σεβαστεί.

Όταν ο χρόνος αφήνει τα ίχνη του πάνω στη γη μας
Όταν η ζωή φεύγει μέσα απ' τα χέρια μας,
καθώς ένα ποτάμι μεσ' απ' τα δάχτυλά μας,
όταν το παρελθόν μας έμεινε πίσω
σ' αγαπημένες γωνιές, αλάνες και σοκάκια
που κάποτε μας κράτησαν κοντά τους,
όταν η μνήμη και η θύμηση θολώνουν,
είτε γιατί η ζωή μας διάβηκε γοργά,
είτε γιατί ένα δάκρυ πάντα θολώνει τη ματιά μας,
αυτά τα σπίτια θα ζωντανεύουν μνήμες και θύμησες ζωηρές,
εικόνες μιας άλλης πατρίδας, με το δικό της χρώμα,
με τις δικές της νοσταλγικές αναπολήσεις,
μιας πατρίδας που ήταν κάποτε φωλιά
και εμείς τα διαβατάρικα πουλιά της.

40. Επαρχία Λαγκαδά η δική μας «Αμφίπολη»

Αν η Ελλάδα έχει ένα μόνιμο και παντοτινό πρόβλημα στον τομέα της ανάπτυξής της, αυτό εντοπίζεται κυρίως στο θέμα της άγνοιας της ιστορίας της από τους ηγέτες-πολιτικούς και στο θέμα της προβολής του πολιτισμού της.

Το διαπιστώσαμε άλλωστε με το ζήτημα της Αμφίπολης, όπου σαν αγουροξυπνημένοι από βαθύ λήθαργο οι πολιτικοί μας, έσπευσαν να γνωρίσουν από κοντά τα ευρήματα, σαν να μη περίμεναν ή να μη πίστευαν ότι η πατρίδα μας διαθέτει τέτοιο πλούτο. Κι όμως όλη η γη που πατούμε, κι όλη η θάλασσα που χαιρόμαστε κρύβει στα σπλάχνα της την ιστορία των προγόνων μας, θαρρείς από ένστικτο, ότι οι επίγονοι θα ήμασταν ανίκανοι να συντηρήσουμε έναν τέτοιο πολιτισμό. Ακόμα και αυτή η ταπεινή περιοχή που ζούμε, έχει μια ανεπανάληπτη ιστορία, άγνωστη στους πολλούς, πολύ περισσότερο άγνωστη σ' αυτούς που επί δεκαετίας θέλησαν να την κυβερνήσουν, αγνοώντας τα στοιχειώδη ιστορικά δεδομένα. Ναι, η επαρχία μας έχει τη δυνατότητα να προβάλλει έναν πολιτισμό ασύλληπτης σπουδαιότητας ομορφιάς και αξίας. Από πού να ξεκινήσει κανείς; από την περιοχή του Δερβενίου με τους καταπληκτικούς Μακεδονικούς τάφους που τα ευρήματά τους κοσμούν τις προθήκες του αρχαιολογικού μουσείου Θεσσαλονίκης; Αν όμως σήμερα ένα επισκέπτης ρίξει μια ματιά στους τάφους με τα λαμαρινένια σκουριασμένα στέγαστρα, θα απελπιστεί από τη «μέριμνα» των αρμοδίων φορέων και υπηρε-

Ο Λέων της Μυγδονίας.

σιών και την αντιαισθητική άποψη για την προβολή και διάσωση των ανασκαφικών ευρημάτων. Ας σταματήσουμε όμως κάτω από το Δερβένι, στο Μπαμπ-Ντερβέν, το στενό πέρασμα όπως το έλεγαν οι Τούρκοι, όπου εντοπίζεται η περιοχή της αρχαίας Λητής και των αρχαίων Πυλών, ή Σταυρού, ή Βολβού, όπου φυλάσσονταν από τους Πυλαίους φρουρούς, λόγω της στρατηγικής τους σημασίας, δηλ. των σημερινών Λαγυνών, όπου η αρχαιολογική έρευνα από το 1936 με τον καθηγητή Κεραμόπουλο ανακάλυψε αρχαίο οικισμό, αλλά η έναρξη του πολέμου διέκοψε την ερευνητική δραστηριότητα. Λίγα χρόνια αργότερα στα 1950 οι καθηγητές Κεραμόπουλος και Μανώλης Ανδρόνικος, ανακάλυψαν Μακεδονικό τάφο τον οποίο μελέτησαν και έκαναν ενδιαφέρουσες τομές όπου εντόπισαν ευρήματα της γεωμετρικής εποχής, ακόμα αντικείμενα της Μινωικής αλλά και της Μυκηναϊκής εποχής. Λίγο μετά από αυτούς ο Καθηγητής αρχαιολογίας Κοτζιάς σε ανασκαφική του έρευνα ανακάλυψε ευρήματα της Νεολιθικής εποχής. Όλα αυτά για χρόνια παραμένουν στην αφάνεια γιατί κανείς δεν τα θεώρησε άξια προσοχής και ανάδειξης τους. Λίγο παραπέρα στη Άσσηρο, σε μια περιοχή που χαρακτηρίζεται από τις αρχαιότερες επίσης της επαρχίας μας, ο Άγγλος αρχαιολόγος Κούξεϊθ ανακαλύπτει έναν από τους αρχαιότερους Μυγδονικούς οικισμούς. Όταν πριν από χρόνια επισκέφτηκα τον χώρο, νόμισα ότι ήταν συρματένια περίφραξη από μαντρί προβάτων. Τα ευρήματα έχουν καταγραφεί και κάποια φυλάσσονται στο μουσείο. Κατεβαίνοντας προς Λαγκαδά, το ενδιαφέρον μας κερδίζει η Τούμπα του Περιβολακίου, η περιοχή κατά τον Άγγλο αρχαιολόγο Arnold Toynbee ονομάζονταν Βαίρος και ολος ο γύρω κάμπος ήταν τόπος στρατοπέδευσης, σίτισης

στρατευμάτων και φρούριο εξόρμησης. Ο στρατηγός Πυραΐχμην, Θρακοφρυγοπαιονικής καταγωγής, εδώ συγκέντρωσε τα στρατεύματά του, προκειμένου να εκστρατεύσει στην Τροία για να βοηθήσει τον Πρίαμο. Αιώνες μετά οι Αμερικανοί θα επιλέξουν την ίδια στρατηγικής σημασίας περιοχή για να εγκαταστήσουν την μοίρα πυραύλων. Η ίδια περιοχή κατά τη βυζαντινή περίοδο θα αποτελέσει το ορμητήριο εχθρών και φίλων για την κατάληψη ή απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης. Η τούμπα του Περιβολακίου ερευνήθηκε αρχαιολογικά πρίν από τον πόλεμο και εντοπίστηκαν αντικείμενα από την εποχή του σιδήρου ακόμα. Στην ίδια περιοχή υποθέτω ότι βρίσκονταν και τα κτήματα της βυζαντινής αρχόντισσας κυρα-Ευδοκίας της Φιλανθρωπινής, όπου είχε πτωχοκομείο, νοσοκομείο και φιλοξένησε για κάποιο καιρό τον Μέγα Λογοθέτη Γεώργιο Ακροπολίτη, δηλ. πρωθυπουργό του Βυζαντίου, όταν έπεσε στη δυσμένεια του αυτοκράτορα. Έκτοτε η ιστορία παραμένει στην αφάνεια, χωρίς κανένα ενδιαφέρον των αρμοδίων.

Πρόσφατα, περίπου προ διετίας, η αστυνομία συνέλαβε σπείρα αρχαιοκαπήλων οι οποίοι είχαν στην κατοχή τους πολεμικά όπλα, σπαθιά και περικεφαλαίες που βρήκαν σε λαθρανασκαφή, στην περιοχή της Γερακαρού. Οι αρχαιολόγοι που έσπευσαν στον χώρο με υπόδειξη των συλληφθέντων βρήκαν στρατιωτικό νεκροταφείο με αρκετές ταφές, αλλά δεν βρήκαν πιστώσεις για να συνεχίσουν την έρευνα. Πάντως τα ευρήματα θεωρήθηκαν μεγάλης αξίας και μεταφέρθηκαν στο αρχαιολογικό μουσείο της Αθήνας, τα οποία είχε επισκεφθεί η πολιτειακή και πολιτική ηγεσία της χώρας. Τον Οκτώβριο του 1978 έξω από τον Λαγκαδά, προς τον Ευαγγελισμό, κάποιος αγρότης βρήκε στο χωράφι του ένα μαρμάρινο λεοντάρι,

από θασίτικο μάρμαρο, ύψους περίπου 2,50 μέτρων. Το λεοντάρι μεταφέρθηκε στις αποθήκες του αρχαιολογικού μουσείου Θεσσαλονίκης, χωρίς κανείς να γνωρίζει την τύχη του. Οι ομοιότητες όμως του λεονταριού αυτού με της Αμφίπολης και της Χαιρώνειας, είναι εμφανέστατες.

Κανένας αρμόδιος παράγοντας του τόπου μας, τόσα χρόνια δεν αναρωτήθηκε τι ήθελε ένα λεοντάρι τέτοιων διαστάσεων έξω από τον Λαγκαδά, ούτε νοιαστήκαμε να ζητήσουμε ένα αντίγραφό του.

Οι περιοχές της αρχαίας Όσσας και του Σοχού, κρύβουν επίσης τη δική τους ιστορία στα σπλάχνα τους, πέτρινα γεφύρια και ίχνη αρχαίων δρόμων, μένουν στην αφάνεια, όπως και στη περιοχή του Κολχικού, όπου πριν από 50 περίπου χρόνια κάτοικοι βρήκαν θραύσματα κεραμικών και μαρμάρινων στοιχείων, μια επιτύμβια πλάκα, ένα ρωμαϊκό λυχνάρι και αρκετά βυζαντινά νομίσματα, που παραδόθηκαν στο μουσείο της Θεσσαλονίκης. Οι άλλες επίσης τούμπες γύρω από τον Λαγκαδά, περιμένουν το ενδιαφέρον των αρμοδίων. Πρόσφατα επισκέφθηκα μια τέτοια τούμπα έξω από τον Λαγκαδά, που όχι μόνο οι αρχαιοκάπηλοι προλαβαίνουν το κράτος αλλά θρασύτερα πηγαίνουν με εκσκαφέα για τη διάνοιξη των σπηλαίων, καταστρέφοντάς τα. Τα βυζαντινά επίσης στοιχεία της περιοχής μας, μπορούν να υπογραμμίζουν την ιστορία του τόπου μας, με πρώτο τον Πύργο του αγίου Βασιλείου, δίπλα στη λίμνη, τα ίχνη παλαιών μετοχίων αγιορείτικων μοναστηριών, ο βυζαντινός μύλος στην περιοχή της Βόλβης, ο ναός του αγίου Γεωργίου στο Στάνοβο έξω από το Καβαλάρι, που η ιστορία του ξεκινά από την παλαιοχριστιανική περίοδο, περίπου από τον 6^ο αιώνα, ο Βερτίσκος, η Χωρούδα, χωριά που

κρύβουν εκπλήξεις, τα σπίτια της Μακεδονικής αρχιτεκτονικής, που παρατημένα στην τύχη τους και στη φθορά του χρόνου, «εκλιπαρούν» μια ματιά για συντήρηση. Ποιος θα νοιαστεί για όλα αυτά; Ποιος θα τα προβάλλει;

Η Μητρόπολη Λαγκαδά, αναστηλώνοντας τους παλιούς ναούς και συντηρώντας τις εικόνες, κατάφερε να δημιουργήσει δύο μουσεία (βυζαντινό και λαογραφικό) και άλλους 5 επισκέψιμους μεταβυζαντινούς ναούς, βοηθώντας στο ρεύμα του θρησκευτικού τουρισμού, με 2000 Ρώσους τουρίστες κατ' έτος στη πόλη μας.

Γιατί δεν θα μπορούσε η Επαρχία μας να ζήσει κάτω από τη σκιά αυτού του πολιτισμού, που έχει τόση δύναμη και αντοχή, ώστε μπορεί να μας θρέψει για πολλές γενιές. Κάποτε ένας χρησμός του μαντείου των Δελφών για τους Αθηναίους έλεγε πως «θα σας σώσουν τα ξύλινα τείχη», σήμερα αν υπήρχε μαντείο θα μας έλεγε «θα σας σώσουν οι πέτρες και τα χώματα των προγόνων σας». Ο Ρίτσος έγραφε κάποτε πως «αυτές οι πέτρες δε βολεύονται με λιγότερο ουρανό», πρέπει να ανοίξουμε επιτέλους την ιστορία μας κατέναντι στον ήλιο. Ο Γιώργος Σεφέρης έλεγε πως «δεν μου φτάνουν οι ζωντανοί, θέλω να μιλώ και με τους πεθαμένους», γιατί αυτοί κατά τον ποιητή «μεσ' τα σταυρωμένα χέρια τους κρατάνε της καμπάνας το σχοινί, για να σημάνουν την ανάσταση», μια ανάσταση που θα είναι ανάσα ζωής για μια ολάκερη πατρίδα.

Όμως όλα αυτά θέλουν «αρετήν και τόλμην».

41. Έτσι για... την ιστορία

Σαν σήμερα λοιπόν 9 Δεκεμβρίου του 1950 έφτανε στην Κορέα για να πολεμήσει, το «εκστρατευτικόν σώμα», που μετείχε στη δύναμη του ΟΗΕ, επιφορτισμένο να βοηθήσει την Νότια Κορέα να αποκρούσει τον κίνδυνο και τις επιθέσεις της Βόρειας Κορέας. Και τι θα ενδιέφερε άραγε έναν Λαγκαδιανό να θυμάται αυτή τη μέρα;

Κι όμως, μέλη και στρατιώτες αυτού του εκστρατευτικού σώματος, ήταν και πέντε παλικάρια του Λαγκαδά, ο Θεόδωρος Καραγιοβάνης, ο Γεώργιος Πείκος, ο Κωνσταντίνος Παστουρματζής, ο Κωνσταντίνος Μπορδόλης και ο Βασίλειος Σκυλίτσης. Ο πόλεμος αυτός ήταν η κορύφωση του ψυχροπολεμικού κλίματος μεταξύ του Δυτικού και του Ανατολικού μπλοκ, στο οποίο ενεπλάκη και η Ελλάδα, ως μέλος του ΟΗΕ και μάλιστα πληρώνοντας και φόρο αίματος, έχοντας 2 νεκρούς αξιωματικούς και 14 οπλίτες. Στο όρος Μικρό Νόρυ, της Νότιας Κορέας, και ένα δικό μας παλικάρι, από τον Λαγκαδά, ο Θεόδωρος Καραγιοβάνης του Αστερίου, άφησε την τελευταία του πνοή, μαχόμενο κάτω από τις πλέον αντίξοες συνθήκες, σε μια από τις πιο φονικές μάχες της Κορεατικής διαμάχης. Η πόλη του Λαγκαδά, και η πατρίδα τιμώντας τη μνήμη του, αφιέρωσαν μια οδό στο όνομα του παλικαριού και τον θεώρησαν θύμα πολέμου, μαζί με τα άλλα θύματα των εθνικών πολέμων. Η Νότια Κορέα, δεν ξέχασε τη θυσία αυτών των Ελλήνων παλικαριών που θυσιάστηκαν για τη δική τους

Θεόδωρος Καραγιωβάνης.

υπόθεση και συχνά τιμά τις οικογένειές τους σε εκδηλώσεις που διοργανώνει στην πρεσβεία της. Έτσι και φέτος τίμησε τις οικογένειες των θυμάτων, σε ειδική εκδήλωση που έγινε στην Αθήνα, στην πρεσβεία της Ν. Κορέας και έδειξε τον σεβασμό στη μνήμη των νεκρών παιδιών της Ελλάδος.

42. Κύριος Ενωματάρχης

Περασμένο απόγευμα και μόλις ο καφές άφηνε τα τελευταία του ίχνη στο φλιτζάνι, χτύπησε το τηλέφωνο. Κάποια άγνωστη γυναικεία φωνή ρωτούσε για να επιβεβαιώσει την ταυτότητά μου και με πολύ-πολύ ευγένεια ζήτησε συγνώμη για την «ενόχληση» και προχώρησε στην αυτοσύστασή της. Λέγομαι Αγγελική Πέτρου, είμαι από την Αθήνα, και θα ήθελα να μιλήσω μαζί σας για τον παππού μου. Η έκπληξή μου ήταν μεγάλη γιατί η γνωριμία, η τηλεφωνική, δεν προεξοφλούσε κάποια παλιά μας γνωριμία και μάλιστα για έναν παππού που δεν τον ήξερα καν, αλλά και δεν τον είχα ακούσει ποτέ. Η άνεση μιας τηλεφωνικής συνομιλίας και η διάθεση και περιέργεια να μάθω και γω για τον παππού της κ. Αγγελικής, μου προσέφεραν μια πραγματικά μεγάλη συγκίνηση. Ο παππούς λοιπόν!!! Ο κ. Κωνσταντίνος Παπαδήμας, Ενωματάρχης του Λαγκαδά στα 1912!!! ήταν ο αγαπημένος παππούς της άγνωστής μου εγγονής του, της κυρίας Αγγελικής, που όμως ξαφνικά η ιστορία ενός αγαπημένου παππού γι' αυτήν και ενός άγνωστου παππού για μένα, φέρνει στο νου ιστορίες από ένα άγνωστο παρελθόν, που έχει πάντα την ομορφιά της ιστορικότητας αλλά και της μνήμης γεγονότων και προσώπων, που έστω για λίγο σημάδεψαν με τα βήματά τους τα χώματα της γενέτειράς μας. Σε λίγες μέρες ένας ταχυδρομικός φάκελος μου έφερνε «τα νέα του Παππού», του κυρίου Ενωματάρχη του κυρ-Κωνσταντή Παπαδήμου. Ένα βιβλίο με

Κωνσταντίνος Παπαδήμας (Ενωματάρχης).

κάποια στοιχεία για τη ζωή του και δύο φωτογραφίες με ένα σύντομο βιογραφικό του. Γεννημένος στο Καματερό Αττικής στα 1888 εισάγεται στη Σχολή της Βασιλικής Χωροφυλακής και μετά από μια θητεία στο Παλαμήδι μετατίθεται στο Λαγκαδά, μια που μόλις τότε είχε δημιουργηθεί ο πρώτος σταθμός χωροφυλακής της περιοχής. Χρόνια δύσκολα και μαύρα από πολλές απόψεις, ο τουρκικός ζυγός παλαντζάρει ακόμα πάνω στο σβέρκο των πατριωτών μας, το βουλγαρικό κομιτά-

το αλωνίζει τη μακεδονική γη, οι θύλακες του Μακεδονικού αγώνα ενισχύονται καθημερινά από λεβέντες της επαρχίας μας, ο καθηγητής Ηλίας Γεωργιάδης αγωνίζεται με την αδελφότητα ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ να αναγεννήσει το φρόνημα και να ψυχώσει τους χωριανούς του, οι ανταρτικές ομάδες των Μακεδονομάχων του Λαγκαδά αγωνίζονται για να κρατήσουν το φρόνημα ακμαίο και ο Παπα-Ιωακείμ Ανανιάδης αγωνίζεται να ιδρύσει το πρώτο σχολείο του Λαγκαδά και μόλις δώσει ο Θεός τη λευτεριά να χτίσουν και το νέο διδακτήριο. Τα σχέδια ήταν ήδη έτοιμα από τον αρχιτέκτονα και μακεδονομάχο Παιονίδη, αλλά οι συνθήκες δεν επέτρεπαν ανοικοδομήσεις σχολείων. Ως τότε τα παιδιά στοιβάζονταν σε ένα μικρό χώρο που είχε παραχωρήσει η ενορία της αγίας Παρασκευής και σε ένα κείμενο του Γεωργιάδη δημοσιευμένο στα 1908 γνωρίζουμε και την πληθυσμιακή σύνθεση του μαθητόκοσμου. Ελληνική τετράτακτος μεικτή αστική σχολή με 230 μαθητές και μαθήτριες «ομιλούντων εντός και εκτός της σχολής την ελληνικήν γλώσσαν» και η κοινότητα με εξοικονόμηση από το σχολικό λαχείο μάζεψε 450 τουρκικές λίρες που τις κατέθεσε στην Τράπεζα της Ανατολής στη Θεσσαλονίκη και Μυτιλήνη, ελπίζοντας σε καλύτερες μέρες για να χτίσει το σχολείο της. Οι Τούρκοι ήταν λιγότεροι με καμιά πενηνταριά μαθητές, με είκοσι μαθήτριες και με έναν Μουφτή, ενώ οι Εβραίοι ήταν ακόμα λιγότεροι με ένα μικρό αρρεναγωγείο.

Μέσα σ' αυτή την μικρή πόλη ο κυρ-Κωνσταντής ο Ενωματάρχης, ήταν παράγοντας τάξεως αλλά και εξουσίας της πόλης, μια και τότε, ο Παπάς, ο Δάσκαλος και ο Ενωματάρχης, συμβόλιζαν τις 3 εξουσίες της χώρας. Έντεκα χρόνια έμει-

νε στο Λαγκαδά ο κύριος Παπαδήμας, αλλά αυτά τα έντεκα χρόνια ήταν τα κρισιμότερα της ζωής της πόλης μας καθώς και της δικής του ζωής. Τα όσα γεγονότα διαδραματίστηκαν στην περιοχή, με όλο αυτό το χάος της παρουσίας των ξένων πληθυσμών και συν τοις άλλοις και την βουλγαρική παρουσία, σήμαινε πως το ελληνικό κράτος ήξερε πως έστειλε στην πόλη μας άνθρωπο ικανό να διοικήσει και να τα καταφέρει. Τα προβλήματα πολλά, ποιόν πρώτα να αστυνομεύσει, τους ντόπιους, τους τούρκους, τους γιοβριούς ή τους βούλγαρους; Αλλά κυρίως με τι αστυνομική δύναμη; Θυμάται αργότερα, που κάποτε έπιασε έναν Τούρκο ζωοκλέφτη και έπρεπε να τον παραδώσει στη Θεσσαλονίκη και τον έβαλε πάνω στο κάρο και με το όπλο προτεταμένο τον οδήγησε στην πόλη για να δικαστεί. Πολλά θυμόταν ο κυρ-Κωσταντής από την πόλη μας και πάντα την είχε στην καρδιά και στη μνήμη του ως τα γεράματά του και διηγιόταν πάντα στα εγγόνια του τα χρόνια εκείνα τα παλιά, για την ομορφιά της Σαλονίκης με τον Λευκό της Πύργο, που και τώρα ακόμα τον είχε σε κάδρο μέσα στο σαλόνι του για να θυμάται την πόλη και την απελευθέρωσή της που ήταν παρών στις 26 Οκτώβρη του 1912 και πολέμησε για τη λευτεριά της. Θυμάται ακόμα την καλοκαγαθία των Λαγκαδιανών, μα πάνω απ' όλα η μνήμη του γλύκαινε με τη θύμηση της Δήμητρας, της κοπέλας που έκλεψε την καρδιά του και τον αγάπησε κι αυτή, όμως η μοίρα δεν θέλησε να τους ενώσει, μια και οι γονείς της δεν της επέτρεψαν να πάρει «ξένον» από μακριά και να εγκαταλείψει τον Λαγκαδά. Ο Κωσταντής έμεινε έντεκα χρόνια στην πόλη, ύστερα λόγοι οικογενειακοί τον ανάγκασαν να παραιτηθεί από την

υπηρεσία και να γυρίσει στον τόπο του στο Καματερό για να στηρίξει την οικογένειά του. Από τον Λαγκαδά κράτησε μέσα στην καρδιά του τη Δήμητρα, τους απλούς ανθρώπους, κι ένα λευκό πουκάμισο με το μονόγραμμα της Δήμητρας, ένα δέλτα καλλιγραφικό, κεντημένο από τα χέρια της και χαρισμένο σ' αυτόν την μέρα του παντοτινού αποχωρισμού τους. Στα 1918 παντρεύτηκε και απέχτησε πέντε παιδιά. Πενηνταένα χρόνια μετά, οι αναμνήσεις του Λαγκαδά και της όμορφης Θεσσαλονίκης του ζέσταιναν ακόμα τη θύμηση και την καρδιά. Πήρε λοιπόν το τραίνο και στα εβδομήντα πέντε του χρόνια έφτασε στην αγαπημένη Θεσσαλονίκη και βούρκωσε μπροστά στη θέα του Λευκού Πύργου, καθώς οι στιγμές της απελευθέρωσης πέρασαν σαν ταινία από το μυαλό του. Περιπάτησε στα σοκάκια και στις πλατείες της, μύρισε την αμύρα της θάλασσας και κατά το απόγευμα πήγε στην οδό Φράγκων, που ήταν τότε το ΚΤΕΛ του Λαγκαδά και πήρε το λεωφορείο για πού αλλού; Για τον Λαγκαδά! Είδε την πόλη στα 1963 αλλαγμένη, διαμορφωμένη πλατεία με ένα μεγάλο φωτιστικό στη μέση, η τουλούμπα δεν υπήρχε πλέον, τα ταβερνάκια γύρω από την πλατεία, μια αγορά γεμάτη μαγαζιά και κόσμο, μυρωδικά και γιασεμιά, αλλά τα βήματά του πήγαιναν μόνα τους πλέον προς το αστυνομικό τμήμα. Ο διοικητής, που καθόταν μόνος του στα γραφείο, είδε έναν άγνωστο κύριο να μπαίνει στο γραφείο και άκουσε να του συστήνεται: «Κωνσταντίνος Παπαδήμας, πρώτος Ενωματάρχης Λαγκαδά», δείχνοντας την αστυνομική του ταυτότητα, που κρατούσε ακόμα ως φυλαχτό, πλησίασε κοντύτερα στο γραφείο και του έδωσε το χέρι. Ο Διοικητής σηκώθηκε με σεβασμό και τον χαιρέτησε στρατιωτικά

και αποδίδοντας την δέουσα τιμή τον παρακάλεσε να καθίσει στην θέση του Διοικητή του τμήματος. Και τι δεν πέρασε από τη σκέψη του, τα καλά και τα άσχημα της εποχής, ο πόλεμος, η δυστυχία του κόσμου, ο μακεδονικός αγώνας, τα προβλήματα της υπηρεσίας, η... Δήμητρα!!! Πού να ήταν άραγε; Παντρεύτηκε ή έμεινε πιστή σε εκείνη την παλιά αγάπη! Θα ήταν άδικο γι' αυτήν. Πάντως αν ζούσε θα ήταν κι αυτή γύρω στα εβδομήντα τώρα. Ποιος να ξέρει άραγε; Ένας κόμπος συγκίνησης ανέβηκε στο λαιμό και τα μάτια έκρυσαν κάποιο δάκρυ. Έκανε πολλές σκέψεις για το παρελθόν, αν έμενε στο Λαγκαδά, αν συνέχιζε την καριέρα του εδώ, αν...αν... αν έπαιρνε τελικά τη Δήμητρα, σήμερα θα θεωρούνταν βέρος Λαγκαδιανός. Όμως και έτσι Λαγκαδιανός είναι, μια και η νιότη του προσφέρθηκε σ' αυτή τη πόλη και πολέμησε για τη λευτεριά της. Στο Καματερό πέρασε, δύσκολα χρόνια αλλά ευτυχισμένα, έκανε καλή και μεγάλη οικογένεια, πρόκοψε σαν νοικοκύρης και απολάμβανε της τιμής και του σεβασμού των Καματεριωτών, καθώς ήταν ο άνθρωπος που τους βοηθούσε σε κάθε υπόθεση όταν χρειαζόταν κάποιος γραμματιζόμενος να τους συμπληρώσει αιτήσεις και εξουσιοδοτήσεις για πιστοποιητικά. Και την Κυριακή μετά την απόλυση της εκκλησίας, στο καφενείο του Γιωργοτόλια διάβαζε φωναχτά την εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» για να ενημερωθούν οι συμπατριώτες του, που δεν ήξεραν γράμματα, για τα νέα της εποχής. Ήταν και παρέμεινε μια ζωή «ο κύριος Ενωματάρχης».

Το βράδυ το πέρασε στο Λαγκαδά, ο Διοικητής δεν τον άφησε να φύγει, τον φιλοξένησε και πέρασε η βραδιά στου κυρ-Λάμπρου την ταβέρνα, εκεί που σύχναζαν συνήθως οι

αστυνομικοί και οι δημόσιοι υπάλληλοι της πόλης. Την άλλη μέρα αποχαιρετούσε τον συνάδελφο και έπαιρνε το δρόμο της επιστροφής για το Καματερό. Είχε ήδη πάρει άλλα δέκα χρόνια ζωής μ' αυτό το ταξίδι του. Στις 17 Σεπτεμβρίου του 1974, δέκα χρόνια μετά το ταξίδι του στο Λαγκαδά, έκλεινε τα μάτια του για πάντα, αφήνοντας πίσω στα εγγόνια του τις ωραίες του αναμνήσεις και εμπειρίες της ζωής του.

43. Το κακό δε ξεχνιέται ποτέ!

«Ε... το κακό δε ξεχνιέται ποτέ», έλεγε ο θεός, κάθε χρονιά τέτοιες μέρες που πλησίαζε του Άϊ-Δημήτρη και οι γιορτές του ΟΧΙ. Μέρες που ήταν όλο και μαζευόμασταν σε κάποιο σπίτι για κάποιον Δημητρό ή Δημητρούλα, όπου πάντα ένα στρωμένο τραπέζι περίμενε τους επισκέπτες για να κεραστούν στην υγεία του εορτάζοντα. Εκεί μεταξύ «τυρού και αχλαδίου», μεταξύ του ταψιού με τα ψημένα τσιρόνια και τα φασόλια γίγαντες, τα τουρσιά, το καλό κρασί και τα γλυκάδια, έρχονταν στο νου των παλιότερων όλες οι περασμένες αναμνήσεις των ημερών αυτών. Η γενιά μου είχε το προνόμιο να μη γνωρίσει πόλεμο αλλά ήταν κοντά στα χρόνια εκείνα που οι αναμνήσεις απ' το κακό ήταν ακόμα ζωντανές. Οι τάφοι των έντεκα νεκρών παλικαριών του Λαγκαδά, που άφησαν την ύστατη πνοή τους στα βουνά της Αλβανίας, ήταν ακόμα με αναμμένο το καντήλι και τα φρέσκα λουλούδια. Μάνες και αδερφάδες μαυροντυμένες, ακόμα πότιζαν με το δάκρυ τους τη μνήμη και τους τάφους των αγαπημένων. Πώς να ξεχαστεί λοιπόν το κακό! Κι αυτοί που έμειναν πίσω ή γλύτωσαν απ' το κακό, άλλα τόσα παιδιά, με τραύματα και κρουοπαγήματα, με βόλια στα κορμιά τους, έμεινα να παλεύουν με τις μνήμες του κακού και τους εφιάλτες της νύχτας. Εκατό παιδιά έστειλε ο Λαγκαδάς στον πόλεμο, τα έντεκα δεν ήρθαν πίσω ποτέ, άλλα τόσα με ένα παράσημο στο πέτο ως τραυματίες και ανάπηροι πολέμου που τους βλέπαμε στις παρελάσεις στο ηρώο και τα άλλα

με τραύματα στην καρδιά για όσα είδαν και έζησαν. Πάντα οι μνήμες αυτές παίδευαν το θείο και με τρόπο παραστατικό, θαρρείς και το ξαναζούσε, ξεκινούσε την αφήγηση της πορείας τους πάνω στα χιονισμένα βουνά του αλβανικού μετώπου. Έβλεπα τα μάτια του να μεγαλώνουν και κάθε τόσο να υγραίνονται, καθώς περιέγραφε την πορεία προς τη Χειμάρρα και το Τεπελένι. Τα μουλάρια φορτωμένα με τα κιβώτια των πυρομαχικών, να αδυνατούν να βαδίσουν μέσα στο χιόνι και ο αθάνατος Έλληνας φανταράκος που τα ζώα ήταν η ζωή του και η ελπίδα του για το μέλλον, τα ξέζεψε από τα φορτία και τα πολυβόλα και ζεύονταν αυτός για να τραβήξει το βάρος μέχρι «να πάρουν μια ανάσα τα ζα» όπως έλεγαν. Κι ύστερα ερχόταν σαν ταινία όλες εκείνες οι μαύρες νύχτες του πολέμου, να μετρούν τους απόντες και τραυματίες των βομβαρδισμών και των επιθέσεων, αλλά και τα βροντερά αέρα που αναπτέρωσαν το ηθικό και οδηγούσαν στο θαύμα του έπους του '40. Πίσω στο Λαγκαδά η κατάσταση ήταν ίδια σχεδόν με αυτή του μετώπου. Βαρύς χειμώνας και παγωνιές, έλλειψη βασικών αγαθών, ανέχεια, σκοτάδι και φόβος. Φόβος πολύς που δεν άργησε να επιβεβαιωθεί όταν οι Γερμανία μπαίνει πλέον στον πόλεμο.

Από τότε λοιπόν οι δικοί μας γνώρισαν με τον πιο άμεσο τρόπο τον «πολιτισμό» των σημερινών συμμάχων και αυτή η «γνωριμία» κράτησε τέσσερα μαύρα χρόνια αλλά έχει και συνέχεια. Τέσσερα χρόνια που ο τόπος μας δεν θα ξεχάσει ποτέ. Όταν έγινε η συνθηκολόγηση και γύρισαν πίσω τα παιδιά με τα πόδια από το μέτωπο, όλοι πίστεψαν ότι τέλειωσε ο πόλεμος και το κακό. Αμ... δεν ήταν έτσι, γιατί το κακό τότε ξεκινούσε πραγματικά. Η κατοχή ήταν ένας καθημερινός πόλεμος μέσα

Στο Μέτωπο της Αλβανίας. Ο Χρ. Φυλάκης διαβάζει την εφημερίδα.

στα χωριά και τις πόλεις μας, μέσα στα σπίτια και στα χωριά μας. Η Γερμανική μπότα βαριά, και ακόμα βαρύτερη για όσους είχαν την ατυχία να τη γνωρίσουν από κοντά. Το στρατόπεδο του Παύλου Μελά στη Σταυρούπολη, πλημμύρισε από κόσμο φυλακισμένο χωρίς κανένα σοβαρό λόγο. Σε όποιον Γερμανό δεν άρεσε η περπατησιά σου και το βλέμμα σου, θεωρούσε ότι κινδύνευε η κραταιά Γερμανία. Πολλά παιδιά του Λαγκαδά, πέρασαν άσχημες μέρες στο Παύλου Μελά και ακόμα περισσότερα ένοιωσαν την ανάσα του θανάτου στο πρόσωπό τους. Ο μπαρμπα-Θεμιστοκλής ο Μαπίτσος είδε και έπαθε να περάσει το μπλόκο των Γερμανών στη Σταυρούπολη, καθώς πήγαινε ζαρζαβάτι στη λαχαναγορά, αλλά κάτω απ' τα τελάρια έκρυβε

όπλα. Έκανε το μεθύστακα για να ξεγελάει τους Γερμανούς που αφού δεν καταλάβαιναν τίποτα του δίνανε και καμιά με τον υποκόπανο και τον διαολόστελναν στα γρήγορα για να μη κόβει την κίνηση. Η θειά η Μαρία, που μόλις ο άνδρας της γύρισε σε κακό χάλι από το μέτωπο, θεωρούσε χρέος της να εκδικηθεί για το κακό και ανέβαινε σε όποιο κάρο έβρισκε στο δρόμο της και έχοντας το κουβάρι του πλεξίματος στα χέρια, έκανε πως έπλεκε ως τη Σαλονίκη, ενώ μέσα στο κουβάρι της είχε μηνύματα για τις ομάδες των ανταρτών. Οι κραυγές από τις τυράγιες στου Παύλου Μελά και τα βασανιστήρια ακούγονταν μέχρι το δρόμο. Και κάθε πρωί, αξημέρωτα ακόμα, ο Γερμανός φρουρός φώναζε 5 ή 10 ονόματα που πήγαιναν για εκτέλεση ως αντίποινα των δυναστών.

Το θυμάται και κλαίει ο κυρ-Κώστας ακόμα, όταν ένα πρωί ακούστηκε το όνομά του ανάμεσα στα άλλα. Δεν το πίστευε, είχε μια ελπίδα ότι θα τον άφηναν, γιατί αυτός απλά πήγαινε στη λαχαναγορά και τον έβαλαν μέσα, άκουγε για τους άλλους και πονούσε πολύ για το κακό, αλλά να έρθει τώρα και η σειρά του; δε το φαντάζονταν!!! Αποσβολώθηκε στη θέση του, δεν μπορούσε να κάνει βήμα, τα πόδια του βιδώθηκαν θαρρείς στο χώμα της φυλακής. Τα μάτια του άνοιξαν ορθάνοιχτα θαρρείς και θα πετάγονταν από τις κόγχες τους. Αυτόν φώναξαν, ή άκουσε λάθος; Σε μια στιγμή, και πριν προλάβει να φωνάξει «παρών» αντιλαμβάνεται τον Νίκο, ένα παλικάρι ίσαμε με τριάντα χρονώ, να στέκεται μπροστά του και του λέει: «Τσιμουδιά»! Λαχτάρησε προς στιγμήν, «Εσύ του λέει έχεις γυναίκα και δυο παιδιά, εγώ δεν έχω κανέναν, μου τους φάγανε όλους τα σκυλιά, άσε με να το χαρώ λεβέντικα» και κάνοντας ένα σάλτο να φύγει φωνάζει ένα βρο-

ντερό «ΠΑΡΩΝ» και βγάζει και του πετά τα σκαρπίνια του και το παλτό του. «Πάρτα του λέει να με θυμάσαι εκεί που πάω δεν μου χρειάζονται» και φεύγει τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο. Αυτό ήταν... ο Γερμανός φρύαξε και τον έστησε πρώτο στη σειρά. Όσοι από τους Λαγκαδιανούς ή τους κατοίκους των άλλων χωριών πήγαιναν με τα κάρα τους στη Σαλονίκη, συχνά έστεκαν έξω από το στρατόπεδο να ακούσουν τον εθνικό ύμνο από τους μελλοθάνατους, έστεκαν προσοχή και έβγαζαν ευλαβικά την τραγιάσκα τους σε ένδειξη τιμής. Ύστερα σκούπιζαν κρυφά ένα δάκρυ και έφευγαν για την πόλη. Τέτοιες μέρες λοιπόν κάθε φορά οι ιστορίες επανέρχονταν στη μνήμη, λες και λειτουργούσε αυτόματα αυτή η μνήμη, σαν εθνική συνείδηση, και εμείς καθόμασταν με ορθάνοιχτα μάτια και αυτιά για να ακούσουμε ανδραγαθίες και παλικαριές, άθλους και θαύματα από ανθρώπους που δεν τους έπιανε το μάτι σου στα σοβαρά. Κάπως έτσι έφυγε κι ο κυρ-Δημητρός ο Μαυροβουνιώτης τελευταίες μέρες της κατοχής, καθώς περνούσε έξω από το στρατόπεδο και προφανώς ενόχλησε με την παρουσία του τον γερμανό σκοπό ο οποίος του επιτέθηκε με βρισιές και τον χτύπησε με το κοντάκι του. Ο κυρ-Δημητρός που είχε ακόμα ανοιχτή την πληγή από τον χαμό του γιου του στο Ιστίμπεη, δεν το άφησε έτσι, άρπαξε τον Γερμανό και του μέτρησε τα κόκκαλα, αφήνοντάς τον σε κακά χάλια. Σε λίγη ώρα το σπίτι του κυκλώθηκε από ολόκληρο λόχο για να αντιμετωπίσουν έναν μεσήλικα άοπλο. Το σπίτι πήρε φωτιά, και ο κυρ-Δημητρός που δεν ήταν μέσα γλύτωσε μεν, αλλά δυο μέρες αργότερα τον βρήκαν στο ποτάμι κάτω από τη γέφυρα σκοτωμένο. Άφησε την τελευταία του πνοή με τη χαρά έστω μια μικρής εκδίκησης.

Σε λίγες μέρες η κραταιά Γερμανία αποχωρούσε ταπεινωμένη από μια καθημαγμένη Ελλαδίτσα και οι φοβεροί στρατιώτες του Γ' Ράιχ, έτρεμαν και τη σκιά τους ακόμα. Ο Θεολόγος και ο Γιώργος πήγαν ως συνήθως και άλλα παιδιά, κοντά στις σκοπιές των Γερμανών, εκλιπαρώντας για καμιά «τσοκολάτ». Ο φρουρός τρομοκρατημένος από τις φήμες περί αποχώρησής τους από την Ελλάδα, τους φαντάστηκε ως τρομερούς αντιπάλους και αντί για «τσοκολάτ» τους αντάμειψε με βρισιές και με ένα χτύπημα με τη ξιφολόγχη στον μηρό. Έφυγαν τα παιδιά τρομαγμένα, που αντί για γλύκα κέρδισαν μια πληγή στο πόδι και το μόνο που σκέφτηκαν τότε ήταν να κλωτήσουν μέσα στα νερά ένα μικρό οπλοπολυβόλο που ήταν στημένο στην άκρη ενός χαντακιού γύρω από το στρατόπεδο, έτσι έκαναν κι αυτά την δική τους πράξη ανδρείας. Ο θεολόγος ως να φύγει από τη ζωή τέτοιες μέρες πάντα θυμόταν την πληγή στον γλουτό του και γελούσε. Στις 24 Οκτωβρίου του '44 η κραταιά αυτοκρατορία του Γ' Ράιχ ανατινάζει την γέφυρα του Λαγκαδά και εγκαταλείπουν την Ελλάδα σε ερειπιώδη κατάσταση. «Σώπα όπου νά 'ναι θα σημάνουν κι οι καμπάνες»!!! Και χτύπησαν στις 27 του Οκτωβρίου του 1944. Χαρά δάκρυα ευτυχίας και όλη η πόλη ένα πανηγύρι για την γιορτή της λευτεριάς. Ο Δήμαρχος Λαγκαδά Ιωάννης Παντίρης, ο άνθρωπος που στάθηκε πραγματικό παλικάρι σε όλη την περίοδο της κατοχής, χάρηκε για μια μόνο μέρα την λευτεριά. Στις 28-10-1944 χέρι δολοφονικό του στέρησε τη ζωή και τον έκλαψε όλη η πόλη.

«Αυτά δεν ξεχνιούνται ποτέ» έλεγε ο θείος και γυάλιζαν τα μάτια του από πόνο αλλά και καμάρι.

«Επιλησθείη η δεξιά μου, κολληθείη η γλώσσα μου τω λάρυγγί μου εάν μη σου μνησθώ», δηλαδή «να ξεραθεί το χέρι μου και να κολλήσει η γλώσσα μου στο λάρυγγά μου εάν σε ξεχάσω». Είναι ο δικός μας λόγος τιμής για την πατρίδα.

44. Λαγκαδάς και Μακεδονικός αγώνας

Την Κυριακή θα τιμήσουμε μια μνήμη, θα ακουστούν κάποιοι αριθμοί, κάποιες ημερομηνίες ιστορικές που σημαδεύουν αυτή τη μνήμη. Συχνά στη ζωή μας οι αριθμοί παίζουν έναν σημαντικό ρόλο, κάποτε καταλυτικό, κάποτε καθοριστικό και άλλοτε πάλι γίνονται σύμβολα, όχι μόνο αριθμητικά αλλά και ποιοτικά και ηρωικά και ιστορικά. Άλλωστε μη ξεχνάμε πως ο αριθμός, σαν χρονολογία, καθορίζει πάντοτε στη ζωή μας πολλά πράγματα, από το μέτρο της ηλικίας μας ως και όλες τις όμορφες και κακές στιγμές της ζωής μας. Το ίδιο συμβαίνει και με τις πόλεις μας. Ένας αριθμός, ένα νούμερο ή μια ημερομηνία, καθορίζει την ιστορία της μέσα στους αιώνες.

Κυκλοφορώντας κανείς μέσα στην πόλη μας και κατευθυνόμενος προς το μητροπολιτικό ναό, βρίσκεται σε ένα ιστορικό οδικό δέλτα που αποτελείται από τις οδούς Παύλου Μελά, Αγίας Παρασκευής και 27^{ης} Οκτωβρίου. Όχι βέβαια τυχαία. Γιατί ο γνωστός ήρωας του Μακεδονικού έπους Παύλος Μελάς μαζί με τα νιάτα και τους γενναίους άνδρες και γυναίκες της πόλης μας, μέσα από τη στράτευσή τους στον ιερό αγώνα της απελευθέρωσης της Μακεδονίας, μέσω του ναού της αγίας Παρασκευής, όπου στις κρύπτες του υπογείου της, χτυπούσε η καρδιά του αγώνα και έκρυβε μαζί με τα όνειρα της λευτεριάς και τα όπλα των αγωνιστών της, μας οδήγησαν στην ημερομηνία της 27^{ης} Οκτωβρίου του 1912 κατά την οποία ο

Λαγκαδάς απέκτησε την πολυπόθητη ελευθερία του από τον Τουρκικό ζυγό.

Αυτή η ημερομηνία όμως γράφτηκε με πολύ αίμα και το αίμα αυτό το πρόσφεραν κάποιοι νέοι κυρίως άνθρωποι. Ήταν τα παλικάρια του Μακεδονικού αγώνα που είχε ξεκινήσει το 1904 και που τα ονόματά τους κοσμούν το μνημείο της πόλης μας στην κεντρική μας πλατεία, για να θυμίζουν σε όλους εμάς το χρέος μας στη πατρίδα και για να πλέκεται η καθημερινότητά μας με την ιστορία του τόπου μας.

Με πρωτοπόρο τον επίσκοπο Αλέξανδρο Ρηγόπουλο, τελευταίο επίσκοπο Λητής και Ρενδίνης και μετέπειτα Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, ο οποίος έσπειρε τον σπόρο της λευτεριάς σε όλη την περιοχή και τον συνεργάτη του και συνεχιστή του αγώνα, τον θρυλικό παπα-Ιωακείμ Ανανιάδη, δικαστή-πρωτοδίκη στο Λαγκαδά και καθηγητή των γαλλικών, ιδρυτή του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Λαγκαδά, που κατακρεουργήθηκε από τους κομιτατζήδες στη Γευγελή το 1911 (τον έγδαραν και τον τεμάχισαν πετώντας τα κομμάτια του) χωρίς να προλάβει να χαρεί το φως της λευτεριάς να χαράζει στον τόπο μας, τον γενναίο στρατηγό Δημήτριο Κάκκαβο τον ξακουστό καπετάν-Ζώη, φίλο και συμμαθητή του Παύλου Μελά στη σχολή Ευελπίδων, που άφησε την ηρεμία των Αθηνών και την καριέρα του και ανέβηκε στη Μακεδονία για να αναλάβει με την υπόδειξη του Λάμπρου Κορομηλά την οργάνωση του αγώνα στο Λαγκαδά, τον καπετάν Ματαπά, τον Γεώργιο Σαραντόπουλο που με εντολή του προξενείου της Θεσσαλονίκης έρχεται στο Λαγκαδά, γίνεται ξενοδόχος για να μπορεί να φροντίζει, να κρίβει, να φιλοξενεί, να τροφοδοτεί, να φυγαδεύει τους αγωνιστές όταν κινδύνευαν, τον Αστέριο Οικονόμου τον

παπα-Δάκο από τη Χωρούδα, και το γιατρό Δημήτριο Λίγδα που μαζί με τον Δήμο Δήμου, διαθέτουν όσα έχουν για την τροφοδοσία των ανταρτικών ομάδων, τον φωτισμένο καθηγητή, διδάκτορα φιλολογίας, και συμφοιτητή του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, τον Ηλία Γεωργιάδη, που αγωνίστηκε για την παιδεία και τον ελληνισμό όσο κανείς και μέσα από τον σύλλογο ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ δούλεψαν για τη λευτεριά του τόπου μας, με τους Ηλιάδηδες, τους Δεμερτζήδες και κυρίως τα νιάτα του Λαγκαδά, τον λεβέντη Μιχαήλ Βοσνακίδη που στα 23 του χρόνια δολοφονείται άνανδρα σε ενέδρα που του έστησαν έξω από το σπίτι του, 50 μέτρα πίσω από την εκκλησία της αγίας Παρασκευής. Κοντά σ' αυτούς ο Πάσχος Ράμναλης, οι Μπαϊρακτάρηδες, ο Σωτήρης και γιος του Φώτιος, ο Γιώργης Τσομπάνης ή Κωστούσης, ο Πασχάλης Μοσχίδης και ο Φώτης Γερεμπακάνης μαζί με τον Σταύρο Μπαρέτη, φόρεσαν την ένδοξη στολή του μακεδονομάχου. Ο τελευταίος πεθαίνει μαρτυρικά στη Σάμο για την πατρίδα, εξολοθρεύοντας προηγουμένως τον τύραννο του νησιού, τον περιβόητο Κοπάτση. Η απόφαση για την αποστολή του, πάρθηκε στο σπίτι του Χρήστου και της Αικατερίνης Δρεμλή, όπου έβρισκαν πάντα φιλόξενη στέγη όλοι οι περαστικοί από τον Λαγκαδά αγωνιστές. Όμως η μορφή που σημάδεψε την ιστορία του τόπου μας ήταν ο καπετάν-Γιάννης Ράμναλης, ο οποίος στην ηλικία των 18 ετών γίνεται αρχηγός ανταρτικής ομάδας και είναι ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων και των Κομιτατζήδων. Το 1908 μετά την πρώτη φάση του Μακεδονικού αγώνα βρίσκεται στην Αθήνα με το όνειρο να σπουδάσει στη σχολή Ευελπίδων, όμως το πάθος του για την πατρίδα και τη λευτεριά της, παίρνει τη θέση του στα όνειρα και τις σπουδές και ξαναγυρνά πίσω. Στον Α΄ Βαλ-

κανικό πόλεμο ο καπετάν-Ράμναλης επικεφαλής παλικαριών αποβιβάζεται στη Χαλκιδική και ελευθερώνει την Αρναία, το Ζαγκλιβέρι, τα Λαγκαδίκια. Με το σώμα των ανδρών που έχει μαζί του, βοηθά όπου έχει ανάγκη ενίσχυσης ο τακτικός στρατός, ο οποίος υπό την αρχιστρατηγία του διαδόχου Κωνσταντίνου προελαύνει με εφ' όπλου λόγχη, και καταλαμβάνει το ένα μετά το άλλο τα εχθρικά οχυρώματα. Είναι αυτός που τελικά ελευθερώνει τον Λαγκαδά. Ας είναι αυτή η αναφορά της μνήμης όλων τους, μια αφορμή για τιμή και ευχαριστία και μια υπόσχεση πως όσο ζούμε, θα κρατούμε πάντα αναμμένο το καντήλι της μνήμης και θα συνεχίσουμε να πορευόμαστε πάνω στα δικά τους ιδανικά «ποτέ από το χρέος μη κινούντες».

45. Το τελευταίο χαμόγελο

Οι χειμωνιάτικες νύχτες στο Λαγκαδά είχαν πάντα μια ανεξερεύνητη ηρεμία. Η πυκνή ομίχλη δημιουργούσε εικόνα μυστηρίου και τα τζάκια κάπνιζαν και κάλυπταν με τον καπνό τους με ένα πέπλο θαρρείς τις σκιές των σπιτιών, των δέντρων, των ανθρώπων. Τρεις σκιές σύρθηκαν απ' το υπόγειο της αγια-Παρασκευής και κατευθύνθηκαν στα ακραία σπίτια της γειτονιάς, κοντά στο ποτάμι, που μέρες τώρα με τις δυνατές βροχές είχε φτάσει στα όριά του. Η βοή του έφτανε ως τα σπίτια άλλοτε νανουριστική και άλλοτε απειλητική. Ο μπαρμπα-Κωστούσης καθόταν στο χαγιάτι και κάπνιζε το στριφτό του τσιγάρο, καθώς αντιλήφθηκε να περνούν τρεις σκιές γρήγορα από μπροστά του και να μπαίνουν βιαστικά στην αυλή του Χρήστου Δρεμλή. Η πόρτα άνοιξε πριν ακόμα πλησιάσουν οι τρεις νυχτερινοί επισκέπτες και το καντήλι φώτισε για λίγο τα πρόσωπα των τριών ανδρών. Η κυρα-Κατερίνα πήρε τις κάπες τους και τις έβαλε κοντά στο τζάκι για να τραβήξει λίγο η υγρασία και αμέσως τους ενημέρωσε ότι είχε τσαΐ στη φωτιά αν ήθελαν να πάρουν για να ξαποστάσουν λιγάκι, γιατί η νύχτα προβλέπονταν μακριά. Εκείνη ντύθηκε χοντρά, έβαλε κι ένα σάλι από πάνω και βγήκε στην αυλή συμμαζεύοντας χόρτα και ξύλα για τη φωτιά. Έπειτα πήρε τη σκούπα και βάλθηκε μέσα στη νύχτα να φουρκαλίζει την αυλή. Ήταν κι αυτός ένας τρόπος σκοπιάς.

– Ε μωρή Κατερίνα κι αύριο μέρα έχει, είπε από απέναντι ο γείτονας που ακόμα παίδευε το τσιγάρο του!

– Αχ Γιώργη μέρα έχει, αλλά δεν ξέρεις τι ξημερώνει! Τα πράγματα δυσκόλεψαν, δεν ξέρουμε τι γίνεται από στιγμή σε στιγμή.

– Ήρθε ο Χρήστος με παρέα ή λάθος έκανα;

– Δεν έκανες λάθος, ήρθαν και να δούμε τι θα ξημερώσει, είπε και στράφηκε προς την αυλή μη θέλοντας να πει περισσότερα.

Μετά γύρισε και του είπε χωρίς να περιμένει απάντηση.

– Έλα άμα γυρεύεις, μια γνώμη ακόμα, είναι μια γνώμη βοηθητική.

Ο μπαρμπα-Κωστούσης έριξε στην πλάτη το χοντρό του σακάκι και χώθηκε γρήγορα, συνωμοτικά θαρρείς στο σπίτι της κυρα-Κατερίνας.

– Καλώς τονε τον γείτονα, είπε ο Χρήστος και του έκανε θέση να κάτσει κοντά τους.

– Δεν χρειάστηκαν συστάσεις ο Σταύρος Καζαντζής ήταν γνωστός από παλιά και ο Θανάσης Σταυρούδης, επίσης γνωστός και φίλος, καθώς όλα αυτά τα μαύρα χρόνια του Μακεδονικού αγώνα, είχαν την ίδια αγωνία και τον ίδιο πόθο για λευτεριά.

Ο Καζαντζής είχε, λέει, νέα από τον καπετάν Ζώη, μέσω του Σαραντόπουλου και έπρεπε όσο γινόταν πιο γρήγορα να ξεκαθαρίσει η υπόθεση στη Μπαλάφτσα με τον βουλγαρόφιλο Χατζή. Η εντολή ήταν να βοηθήσει κι ο Σκάρας και ο Δρεμλής που είχε πλέον τη φήμη του πιο γρήγορου εκτελεστή, μια και οι κομιτατζήδες όργωναν τα χωριά και απειλούσαν τις ζωές των ανθρώπων.

Την υπόθεση τελικά την ανέλαβαν οι τρεις τους και ο Κωστούσης θα μάζευε όσες πληροφορίες μπορούσε για τις διαδρομές του Χατζή, ώστε να του καταφέρουν το χτύπημα στο δρόμο και μακριά από το χωριό.

Έτσι και έγινε, σε μια βδομάδα ο Χατζήδενα έκλαιγε τον Χατζή και έφευγε από το χωριό γιατί φοβόταν και για την οικογένειά της μη γίνει κανένα ακόμα κακό.

Το πώς έγινε, το τι έγινε, κανένας δεν έμαθε ποτέ. Μονάχα όταν βρήκαν τον Χατζή στην άκρη του χωριού, τον βρήκαν μαχαιρωμένο και βουτηγμένο στα αίματα.

Την ίδια νύχτα όμως είχαν προσχεδιάσει και μια άλλη δύσκολη υπόθεση, αυτή του Κοπάτση στη Σάμο. Ο Κοπάτσης ηγεμόνας της Σάμου με τη βοήθεια και τη στήριξη των Τούρκων έπινε το αίμα των ανθρώπων χρόνια τώρα. Το Προξενείο είχε αποφασίσει να δώσει ισχυρά χτυπήματα στους κομιτατζήδες πρώτα, αλλά και στους Τούρκους, για να τους αποδυναμώσει, αλλά και ύστερα για να τους πληρώσει με το ίδιο νόμισμα που τους χρειαζόταν. Δεν πάει πολύ καιρός άλλωστε που οι κομιτατζήδες σκότωσαν έξω από την πόρτα του μέσα στη γειτονιά, τον Μιχαλάκη Βοσνακίδη, 24 χρονών παλικάρι, όλο ζωή και νιάτα, αρραβωνιασμένο και έτοιμο να παντρευτεί σε λίγο καιρό, σύνδεσμος του καπεταν-Ζώη και του προξενείου με τον Λαγκαδά και ψυχή της αντίστασης. Η αρραβωνιαστικιά του δεν παντρεύτηκε ποτέ και πέθανε από τον καημό της κι από χτικιό μερικά χρόνια αργότερα. Στο σπίτι τους φιλοξενούσε όλες τις μυστικές συσκέψεις των ανθρώπων που οργάνωναν τον αγώνα στην επαρχία. Οι Βούλγαροι είχαν πανικοβληθεί από την δράση των νέων παιδιών στον αγώνα, αφού ένας 18χρονος, ο Γιάννης Στόγιος ή Κινές από την Λιγκοβάνη,

δάσκαλος φλογερός και πατριώτης πρώτης γραμμής γίνεται αρχηγός ανταρτικής ομάδας και τρομοκρατεί το βουλγαρικό κοιτάτο. Τη νύχτα εκείνη λοιπόν παίχτηκε και η Ζωή του Κοπάτση σε κλήρο ,το ποιος θα τον αναλάβει τελικά. Ο Καζαντζής στο μεταξύ μετά το χτυπήματα που έδωσε σε αρκετές υποθέσεις σε Τούρκους και Βουλγάρους, είχε επικηρυχθεί από την τουρκική διοίκηση. Φεύγοντας για λίγο καιρό στην Αθήνα, κάνει γνωριμίες με πρόσωπα που κινούν τα νήματα του αγώνα. Τώρα πλέον είναι γνωστός με το όνομα καπεταν-Μπαρέτης και τότε μεταμφιεσμένος, πότε κρυφά, γυρνά και βοηθά όπου μπορεί στον αγώνα. Τη νύχτα εκείνη στου Δρεμλή κουβεντιάστηκε το θέμα Κοπάτση, το προξενείο βιαζόταν να κλείσει η υπόθεση του μισητού ηγεμόνα της Σάμου και όλο πλέον το ενδιαφέρον να επικεντρωθεί στη Μακεδονία. Έπεσε κλήρος, και ο κλήρος έγραφε το όνομα του Θανάση Σταυρούδη. Ο Θανάσης χάρηκε για το τυχερό του χαρτί, αλλά ο Μπαρέτης αντέδρασε αμέσως λέγοντας πως δεν δέχεται την κλήρωση γιατί ο Θανάσης έχει μικρά παιδιά ακόμα και είναι αμαρτία απ' το Θεό να μπει σε τέτοιο κίνδυνο. Ο λόγος του ήταν σταθερός και δεν σήκωνε δεύτερη κουβέντα. Άλλωστε ο Μπαρέτης ήταν πιο ταξιδεμένος, έφτασε κι ως την Αθήνα, ενώ ο Θανάσης το μεγαλύτερο ταξίδι του ήταν στη Σαλονίκη και τα γύρω βουνά. Το αίμα του Μπαρέτη κόχλαζε θαρρείς στις φλέβες του, περνούσαν από το μυαλό του όλα εκείνα τα πρόσωπα του Μιχάλη Βοσνακίδη, του παπα-Ιωακείμ Ανανιάδη του καθηγητή και ειρηνοδίκη στο Λαγκαδά, ψυχή του μακεδονικού αγώνα, που οι Βούλγαροι με τη βοήθεια των Τούρκων τον κατακρεούργησαν στη Γευγελή και αφού τον έγδαραν τον έκαψαν σε κομμάτια και τον πέταξαν στο βουνό και οι μορφές τώσων άλ-

λων ακόμα μαρτύρων. Τα μάτια του γυάλιζαν θαρρείς και είχε μπροστά του τον Κοπάτση και μαστόρευε την τιμωρία του.

Ο καιρός δεν άργησε και μόλις πήρε να έρχεται η άνοιξη και μπήκε ο Μάρτης, ο καπετάν Σταύρος Μπαρέτης έφτασε στη Σάμο ως καπνέμπορος και προσπαθεί να γνωρίσει πρόσωπα και πράγματα. Εκεί γνωρίζει τον δικηγόρο Μανιάτη και οργανώνουν την εκτέλεση του Κοπάτση. Μια Κυριακή, που έμελλε να είναι η τελευταία του τυράννου, ο Μπαρέτης ντύνεται γυναίκα και πηγαίνει στην εκκλησία όπου παραφυλάγει τον Κοπάτση που πάει να εκκλησιαστεί. Εκεί πριν ακόμα προλάβει να μπει στην εκκλησιά τον σκοτώνει και τρέπεται σε φυγή. Κρύβεται σε ένα πηγάδι και αργότερα στο μοναστήρι της αγίας Ζώνης. Όμως κατά την συμπλοκή, τραυματίστηκε από έναν σωματοφύλακα του Κοπάτση. Με πληγές ανοιχτές προσπαθεί να αποφύγει την σύλληψη. Οι Τούρκοι ακολουθώντας τα ίχνη των αιμάτων του, τον συλλαμβάνουν και τον οδηγούν στο νοσοκομείο της Σάμου, όπου όμως αντί για περίθαλψη αντιμετωπίζει τη σκληρότητα των Τούρκων οι οποίοι του βγάζουν τα νύχια και τον βασανίζουν για να μάθουν ποιος κρύβεται πίσω από την πράξη του. Ο Μπαρέτης θα μείνει απαθής στα μαρτύρια και τους βασανισμούς και λίγο πριν πεθάνει, ρωτάει να μάθει τι έγινε ο Κοπάτσης. Στην απάντηση ότι πέθανε, θα αφήσει ένα χαμόγελο να του ξεφύγει, που θα ήταν και το τελευταίο χαμόγελο της ζωής του. Πέθανε σαν παλικάρι, όπως και έζησε σαν παλικάρι. Η λευτεριά άρχισε ήδη να χαμογελά στην πατρίδα. Την ίδια χρονιά θ' αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση της ιστορίας.

46. Μνήμες Κατοχής

Αναμφίβολα οι μνήμες που ακολουθούν δεν αποτελούν προσωπικές μαρτυρίες, λόγω χρονικής απόστασης από τα γεγονότα, όμως πάντα τέτοιες μέρες στο σπίτι οι συζητήσεις ζωντάνευαν τις μνήμες των γιαγιάδων, των γονιών, που άφηναν την ιστορία να κυλά απλά και ήρεμα και τα μηνύματα της ιστορίας να καταγράφονται στα εγκεφαλικά κέντρα της ιστορικής και εθνικής μνήμης.

Οι μάχες τέλειωσαν, υπεγράφη η συνθηκολόγηση και άρχισε η επιστροφή των στρατιωτών μας. Τα μάτια των μανάδων που ως τώρα δάκρυζαν, στέγνωσαν ξαφνικά δεν έπρεπε τα παιδιά να τις δουν δακρυσμένες· βγήκαν στα παραθύρια και τις ξώπορτες κοιτάζοντας τον δρόμο με μάτια ορθάνοιχτα τώρα· θαρρείς πως μεγάλωσαν οι κόρες των ματιών από την αγωνία· ένας-ένας γύριζαν τα παιδιά· αγνώριστα στην πρώτη θέα· αξύριστοι, μέσα στην ψείρα και στη λάσπη, πώς να μπόυνε μέσα στα σπίτι· τα καζάνια έβραζαν στην αυλή για να δεχτούν τα ρούχα και να γίνει ένα πρώτο πλύσιμο· κι ύστερα, ύστερα η εξιστόρηση της μάχης, η αφήγηση της ιστορίας, η θύμηση της κακουχίας πάνω στα αλβανικά βουνά· άλλοι άρρωστοι, άλλοι με κρυσπαγήματα, άλλοι με τραύματα· μα το μεγαλύτερο τραύμα για όλους η συνθηκολόγηση· τότε βούρκωνε ο στρατιώτης που έβλεπε έναν αγώνα γενναίο να τελειώνει με μια συνθηκολόγηση. Από αύριο η προσαρμογή στην πραγματικότητα. Γερμανική κατοχή. Όσο περνούσε ο καιρός

τα πράγματα χειρότερευαν. Τα τρόφιμα εξαφανίζονταν απ' τα μαγαζιά· πρώτα χάθηκε ο καφές! το πετρέλαιο, η ζάχαρη δεν υπήρχαν πουθενά, στις γκαζόλαμπες καίγανε ακόμα και ακάθαρτο πετρέλαιο· το αλεύρι δυσεύρετο, οι φούρνοι δεν έβγαζαν πλέον ψωμί· τα σάβια που υπήρχαν στις αποθήκες, τα πήραν οι Γερμανοί. Τα πράγματα ήταν χειρότερα στις μεγάλες πόλεις, η πείνα θέριζε, τα κάρα του δήμου μάζευαν τα πτώματα απ' τον δρόμο. Καραβάνια κόσμου ξεχύθηκαν στα χωριά πουλώντας ότι είχαν και δεν είχαν για ένα κομμάτι ψωμί ή σακούλι καλαμποκίσιο αλεύρι. Χρυσοφικά, έπιπλα, προίκες, όλα στο σφυρί για ένα κομμάτι μπομποτά. Ένα παλικάρι απ' τη Σαλονίκη, διηγούνταν η μάννα μου, κουβαλούσε μια ραπτομηχανή στην πλάτη του κι έψαχνε αγοραστή για λίγο αλεύρι· όμως με τέτοια πείνα πως να αντέξει στο βάρος της μηχανής. Στην οδό Αριστοτέλους μπροστά στο σπίτι του Ντόντσου σωριάστηκε κάτω και γύρισαν τα μάτια του. Όπως-όπως η γειτονιά το συμμαζέψε, το περιποιήθηκε τον τάισε ό,τι έτρωγαν κι αυτοί, και μετά από 15 ημέρες αφού συνήλθε του έδωσαν κι ένα καρβέλι για το σπίτι κι έφυγε. Ο χειμώνας του '41 ήταν πολύ βαρύς· η λίμνη είχε παγώσει κι ο κόσμος περπατούσε πάνω στον πάγο, έσπανε τον πάγο κι έπιανε κανένα ψάρι για φαγητό. Άρχισαν να χάνονται τα πάντα, ακόμα κι οι μαυραγορίτες έμειναν χωρίς εμπόρευμα. Η άνοιξη του '42, διηγείται ο μπαρμπα-Χρήστος Φυλάκης, ήταν πιο τραγική απ' ότι περίμενε ο κόσμος. Τώρα άρχισε και στα χωριά η πείνα. Ούτε χελώνες δεν έμειναν στο κάμπο, Ούτε σκαντζόχοιροι. Μέχρι αγριάδες μάζευαν απ' τον κάμπο, τις άλεθαν και ζύμωναν ψωμί, ο Θεός να το κάνει ψωμί. Το μόνο που έμεινε να τους κρατά ζωντανούς ήταν η πίστη για ζωή και η πίστη

στο θεό. Δεν ήταν λίγα τα βράδια που ο κόσμος, κυρίως τις μέρες του πολέμου αλλά και της κατοχής, για να διασκεδάσει το φόβο του μαζεύονταν στην Αγιά-Παρασκευή για να κάνουν αγρυπνιά' έπαιρναν τις κουβέρτες τους κι έστρωναν στην εκκλησία' όσοι ήξεραν να διαβάζουν και να ψέλνουν περνούσαν τη νύχτα ψέλνοντας' πρωτοστάτες σ' αυτό το έργο ο Γιώργης και η Ελένη Γκουγκουδήμου, η Μελπομένη, η κυρά-Λίτσα του Στοϊμένη και πολλοί άλλοι. Ποιός δεν θυμάται τα νυχτέρια των γυναικών για το πλέξιμο μάλλινων ρούχων για το στρατό!!! ποιος δεν θυμάται το συσσίτιο στο 1° Δημοτικό όταν τα πράγματα έσφιξαν πολύ από την πείνα!!! Το χειμώνα του '42 ήταν κάπως καλύτερα τα πράγματα γιατί κάνανε καλύτερο κουμάντο το καλοκαίρι και τουλάχιστον είχαν αλεύρι στα σπίτια και με τη μπομπότα χόρταιναν την πείνα τους. Όμως η κατοχή είναι κατοχή ακόμα κι αν είσαι χορτάτος' κι αυτό ήταν που βάραινε πιο πολύ στις καρδιές των ανθρώπων. Ήθελε ακόμα πολύ υπομονή και αγώνα για να χαράξει η λευτεριά.

47. Ο Λαγκαδάς και ο πόλεμος του 1940

Ο φόρος του αίματος

Από την 1^η Μαΐου του 1940 άρχισαν να επιστρέφουν από το μέτωπο τα πρώτα παλικάρια που επιστρατεύτηκαν από το Λαγκαδά. Από τα 100 παλικάρια που πήγαν στο μέτωπο γύρισαν πίσω μόνο τα 89. Έντεκα λεβέντες πέρασαν στο πάνθεον των ηρώων του έπους του '40. Ο Κωνσταντίνος Γκόσιος ανθυπολοχαγός του 19^{ου} συντάγματος πεζικού, στις 14 Μαρτίου '41 έπεσε μαχόμενος στο ύψωμα 717 Ν/Δ του Μπούμπεση. Ο επίσης ανθυπολοχαγός πεζικού Χρήστος Τσαπάρας, έπεσε στο Ιστίμπεη στο Μπέλες στις 6 Απριλίου. Ο Σωκράτης Τσακάλης στρατιώτης του 3^{ου} συντάγματος Ιππικού έπεσε στις 5 Δεκεμβρίου του '40 στην Πρεμετή, ο δε Τριαντάφυλλος Μπίλλης λοχίας του 19^{ου} συντάγματος και συμπολεμιστής του Κ. Γκόσιου σκοτώθηκε μια μέρα νωρίτερα από τον ανθυπολοχαγό του και συμπατριώτη του στις 13 Μαρτίου στο ύψωμα 731 Ν/Δ του Μπούμπεση. Η μάνα του η κυρα-Κασσιανή, σαν τόμαθε πως έφυγε ο πρωτότοκός της τόσο γρήγορα, κλείστηκε στην κάμαρά της και δεν ξαναβγήκε ποτέ μέχρι που έφυγε από τη ζωή με τον καημό του. Στο 19^ο σύνταγμα πεζικού πολεμούσε κι ένα ακόμα Λαγκαδιανό παλικάρι ο Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος, ο οποίος ήταν λοχίας και έπεσε 11 μέρες μετά τον Τριαντάφυλλο Μπίλλη στο ίδιο ύψωμα του Μπούμπεση. Στις 9 Δεκεμβρίου του '40 πέφτει στη μάχη ο Χαράλαμπος Μαυροβουνιώτης στρατιώτης, στρατιώτης του 13^{ου} συντάγματος πεζικού. Στο

Ιστίμπεη πέφτει και λοχίας Κωνσταντίνος Ασίκης, ενώ κατά την προέλαση των Ελληνικών δυνάμεων προς την Αλβανία, πνίγεται στα παγωμένα νερά του Αώου ποταμού ο λοχίας και ταχυδρόμος του στρατού Φώτιος Βαρβαλιός, τότε περίπου έρχεται και το μαντάτο ότι έπεσε μαχόμενος και ο Δημήτριος Κρέης. Στη μάχη της Κρήτης έπεσαν δύο ακόμα παλικάρια του Λαγκαδά, ο Πέτρος Γιάντσος και ο Δημήτριος Χορόσκελης. Έντεκα καντήλια καίνε στη μνήμη τους, για να φωτίζουν το δρόμο το δικό μας και να προσθέτουν λάμψη στην ιστορία του γένους μας.

Άλλα 15 παιδιά του Λαγκαδά γύρισαν πίσω με τραύματα, άλλος βαριά και άλλος λαφρύτερα, και νομίζουμε πως αξίζει να καταγράψουμε τα ονόματά τους ως φόρο τιμής στον αγώνα τους. Ήταν ο Αχιλλέας Δορβατζίκας, ο Κωνσταντίνος Καλαϊτζίδης, ο Γρηγόριος Γκουτζέλης, ο Λέανδρος Νάνος, ο Σταύρος Ηλιάδης, ο Αντώνιος Κούφας, ο Κωνσταντίνος Νικολής, ο Βασίλης Κανελόπουλος, ο Γεώργιος Μπαλόμπας, ο Θωμάς Στάμενης, ο Σταύρος Σταυρούσης και ο Γιάννης Σαρίκος.

48. Προς το τέλος της κατοχής

Πρέπει εξ αρχής να σημειώσουμε ότι οι γραμμές που ακολουθούν δεν αποτελούν προσωπικές εμπειρίες, πώς θα μπορούσαν άλλωστε, αλλά καταγραφές μνήμης και διηγήσεων των γονέων μας και άλλων γνωστών που υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες των τραγικών στιγμών που έζησε η πατρίδα κατά την Γερμανική κατοχή.

Τα πράγματα όσο πήγαιναν και χειροτέρευαν, η πείνα και η δυστυχία συνεχίζονταν. Ψωμί και λαχανικά υπήρχαν, όμως τα τρόφιμα ήταν και πάλι στα χέρια των μαυραγοριτών. Οι Γερμανοί άρχισαν να αγριεύουν και να γεμίζουν οι φυλακές με κόσμο. Στου Παύλου Μελά καθημερινά είχε εκτελέσεις. Είχε αρχίσει να οργανώνεται η εθνική αντίσταση. Είχε τελειώσει το '42 και ήρθε το '43 το ίδιο μαύρο και κακό. Ο πόλεμος της Γερμανίας συνεχιζόταν σε όλο τον κόσμο, κατάφεραν και αναστάτωσαν όλη την ανθρωπότητα, άνθρωποι που ήθελαν να λέγονται πολιτισμένοι.

Τον Σεπτέμβριο του '43 έρχονται και οι Βούλγαροι ως στρατός κατοχής πλέον. Πάνω που νομίζαμε ότι είχαμε ξεμπλέξει με δαύτους το 1912, νάτοι πάλι, ξέθαψαν το παλιό μίσος και άρχισαν ομαδικές εκτελέσεις. Ήταν σκληρότεροι κι απ' τους Γερμανούς. Εκείνο τον καιρό στον Λαγκαδά είχαν έλθει κι από άλλα μέρη πρόσφυγες, κυρίως για σιγουριά, κάμπος ήταν, λίμνη είχε, κάπως θα τα έβγαζαν πέρα με την πείνα. Ο πληθυσμός είχε φτάσει πάνω από 10.000 κόσμο. Οι Βούλγα-

ροι νομίζοντας ότι θα μείνουν για πάντα, άρχιζαν να χτίζουν στρατόπεδα. Εν τω μεταξύ οι Γερμανοί άρχιζαν να παίρνουν εργάτες για καταναγκαστικά έργα. Οι Λαγκαδιανοί πήγαιναν στα έργα της Μίκρας. Κάθε 15 μέρες, 100 άτομα. Οι συνθήκες άθλιες, οι φήμες έλεγαν ότι εργάτες για τα έργα προωθούνταν προς την Γερμανία. Ο ρόλος του τότε Δημάρχου Ιωάννη Παντίρη ήταν καθοριστικός, Μικρασιάτης και δραστήριος άνθρωπος, είχε το θάρρος πολλές φορές να διαμαρτυρηθεί στους Γερμανούς, και για τις ανομίες των Βουλγάρων, αλλά και να τους λέει πως αν πάνε όλοι στα έργα, ποιος θα ψαρεύει στη λίμνη που επιτάχθηκε, για να τρώει ο στρατός σας; Κάποια μέρα που η πληροφορία ήθελε τα караβάνια των εργατών να φεύγουν για άλλες πόλεις, ειδοποίησε κρυφά τον κόσμο να μη παρουσιαστεί κανείς στα έργα. Οι Γερμανοί αγρίεψαν κι άρχισαν να ψάχνουν παντού να εντοπίσουν εργάτες και άλογα, αλλά ευτυχώς οι περισσότεροι κρύφτηκαν στα γύρω βουνά, όμως είχαν αρχίσει ήδη να χάνουν την ψυχραιμία τους, διότι φοβόταν και τις αντιστασιακές ομάδες. Τότε ήταν που άρχισε και το δράμα των Εβραίων του Λαγκαδά. Ξαφνικά όλοι τους κυκλοφορούσαν μ' ένα κίτρινο άστρο στη καρδιά. Στην αρχή δεν ήξεραν το γιατί, αλλά ούτε βέβαια μπορούσε κανείς να υποθέσει τι μπορεί να έκρυβε το άρρωστο μυαλό ενός Αδόλφου Χίτλερ. Σε λίγο καιρό όλη η ανθρωπότητα έμεινε άφωνη, από την εγκληματική προσωπικότητα του παράφρονα ηγέτη, ενός λαού που αποθέωνε χωρίς ντροπή τον φασισμό.

Ο Λαγκαδάς είχε μια ακμάζουσα Εβραϊκή κοινότητα και στην απογραφή του 1931 είχε 160 ανθρώπους, όλοι τους έμποροι και επαγγελματίες, είχε και χάβρα, στον πρώτο πεζόδρομο αριστερά της οδού Λουτρών, πίσω από το σπίτι του Χατζανέ-

στη, που είχε χτιστεί με την συνδρομή των Εβραίων του Παρισιού. Ποιος δεν θυμάται τον Μπαρούχ Μισιόν τον ταξιτζή, που το 1933, ήταν ο χορηγός του λευκώματος της Λουτροπόλεως Λαγκαδά. Όλοι αυτοί μια μέρα του '43, που ήταν δεν ήταν τώρα καμιά πενηνταριά, συντροφιά με το αστέρι τους και τα λίγα τους ρούχα, στιβάζονταν στα καμιόνια με προορισμό την Γερμανία. Η κατάληξη γνωστή...

Η λήξη του πολέμου ήταν αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, αλλά κυρίως ήταν οι δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο στρατός κατοχής και το αντιστασιακό φρόνημα των Ελλήνων, που ξάφνιασε όλο τον πολιτισμένο κόσμο με την γενναιότητά του και την ελληνική λεβεντιά.

Ο πόλεμος τέλειωσε, όμως αμέτρητα καντήλια έκαιγαν στη μνήμη των πεσόντων. Η πατρίδα στα μαύρα ντυμένη, έκλαιγε τα παιδιά της, οι μανάδες σκούπιζαν τα μάτια και έδιναν κουράγιο στη ψυχή τους να συνεχίσουν με ό,τι απόμεινε. Η Ελλάδα μάζευε τ' αποκαΐδια της απ' τις στάχτες, να βρει την ειρήνη ήθελε και την ευημερία... όμως «φίλοι» και εχθροί που θέλουν πάντα το καλό της, την έριξαν στη δίνη του εμφύλιου σπαραγμού. Ο λόγος του Ποιητή πως «θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία», είχε κιόλας ξεχαστεί.

49. Τέτοιες μέρες...

Θυμούμαι σαν να ήταν σήμερα, τον μπαρμπα-Χρήστο Φυλάκη, παλιό πολεμιστή της Αλβανίας, αλλά και της ζωής, καθώς ζύγωναν οι μέρες του ΟΧΙ να καταλαμβάνεται από μια αγωνία και μια έξαρση, όχι μόνο εθνική, αλλά συναισθηματική κυρίως, καθώς πάντα αυτό τον καιρό οι αναμνήσεις και οι θύμησες έρχονταν να τον ξεσηκώσουν και να τον κάνουν να χάνει την ησυχία του θαρρείς. Παραμονή της 28^{ης}, σηκωνόταν πρωί-πρωί και ετοιμαζόταν όσο πιο γρήγορα γινόταν, έπαιρνε το πρωινό του με απίστευτη ταχύτητα και στην ερώτηση της κυράς του, για πού τόσο πρωινιάτικα απαντούσε με καμάρι:

– Στο σχολείο,θα πάω στο σχολείο!

– Μπα, δεν έχει σήμερα ΚΑΠΗ; ρωτούσε η κυρα-Βαγγελιώ.

– Όχι σήμερα απουσία απ' το ΚΑΠΗ, σήμερα πάμε σχολείο!

Έλεγε και έλαμπε ολόκληρος.

Και πράγματι πάντα τέτοιες μέρες ο μπαρμπα-Χρήστος ξαναγινόταν μαθητής, ξανακαθόταν στο θρανίο, όχι βέβαια για να διδαχτεί κάτι τώρα στα 97 χρόνια του, αλλά για να διδάξει. Να διδάξει στα παιδιά ΙΣΤΟΡΙΑ, την ιστορία του Αλβανικού έπους του 1940, όπως αυτός την έζησε πάνω στα ψηλά χιονισμένα βουνά της Ηπείρου. Τα μικρά παιδιά, συνήθως του νηπιαγωγείου ή του Δημοτικού, κάθονταν τριγύρω του και απολάμβαναν την διήγηση του τρομερού παππού που με καταπληκτική μαεστρία άφηνε να ξετυλίγονται ιστορίες που ξεκινούσαν από την επιστράτευση στο Λαγκαδά, τη μεταφορά

στη Θεσσαλονίκη στο «τάγμα τηλεγραφητών» και την πορεία προς το «μέτωπο», πότε με τα τραίνα και πότε με τα πόδια και μάλιστα υπό βροχή. Θεσσαλονίκη, Σιδηρόκαστρο, Σέρρες, και μετά πεζοπορώντας στα άγνωστα μέρη της Αλβανίας και της Βορείου Ηπείρου, κάτω από συνθήκες που δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ανθρώπινες, αλλά η ελληνική καρδιά δεν υπολόγιζε τίποτα άλλο, παρά μόνο την αντίσταση στον εχθρό. Οι διηγήσεις του πολλές φορές θύμιζαν την αφήγηση του Ελύτη στο «Άξιον εστί», «νύχτα πάνω στη νύχτα, ξεκινούσαμε για μέρη που δεν έχει καθημερινές και σχόλες...». Οι μικροί μαθητές γεμάτοι ενδιαφέρον άκουγαν το καταπληκτικό αφηγηματικό λόγο ενός πολεμιστή, που δεν διηγούνταν κάτι ξένο, αλλά τις δικές του εμπειρίες, με τρόπο που πολλές φορές σε έκανε να δακρύζεις. Σηκωνόταν πολλές φορές και στον πίνακα που σχεδίαζε όλη την πορεία προς το μέτωπο, τους τόπους των φονικών μαχών, αλλά και τον δύσκολο δρόμο της επιστροφής μετά την συνθηκολόγηση. Τα παιδιά δεν μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν τις αποστάσεις της πεζοπορίας, και τότε έφτανε στον χάρτη που κρεμόταν στον τοίχο της τάξης και έδειχνε όλη τη διαδρομή της επιστροφής στην πατρίδα, το «νόστιμον ήμαρ», «ήταν πρωτομαγιά του '41, έλεγε και ενώ ο κάμπος λουλούδιαζε, τα παιδιά του πολέμου δεν μπορούσαν να χαρούν την άνοιξη, γιατί τότε ξεκινούσε για την πατρίδα ένας νέος χειμώνας, ακόμα βαρύτερος και δυσκολότερος, ο χειμώνας της κατοχής». Όλες αυτές τις αναμνήσεις του ο μπαρμπα-Χρήστος τις κατέγραψε σε ένα βιβλίο «Αναμνήσεις από τον Λαγκαδά», όπου με περισσότερες λεπτομέρειες καταγράφει τις θύμησες του πολέμου, της κατοχής, τους φόνους, τις αμαρτίες της ελληνικής διχόνοιας, και τη ζωή στην πόλη

μας στην κατοχή και μετά από αυτή. Και όταν στις 28 μετά τη δοξολογία γινόταν η κατάθεση στεφάνων, τον έβλεπες στολισμένο με το παράσημο του πολεμιστή, να στέκεται με σεβασμό απέναντι στο μνημείο των πεσόντων και να αποτίει φόρο τιμής στα 11 παιδιά του Λαγκαδά που δεν γύρισαν ποτέ πίσω στην πατρίδα, γιατί η μοίρα ήθελε να γραφούν στο βιβλίο των ηρώων του γένους. Για όλους είχε κάτι να πει, θυμόταν ακόμα και την παραμικρή λεπτομέρεια και τα μέρη που σκοτώθηκε ο κάθε συμπατριώτης του και βούρκωνε από συγκίνηση. Αυτά όμως μέχρι τον Οκτώβριο του 2014, γιατί ο μπαρμπα-Χρήστος τον Αύγουστο του 2015, ανήμερα της Παναγιάς, ολοκλήρωσε τον κύκλο της επίγειας ζωής του και πέρασε στην αιωνιότητα για να συναντήσει τους συμπολεμιστές του και τους αξιωματικούς του που θυμόταν ακόμα και τα μικρά τους ονόματα. Έτσι σήμερα, ο αγαπητός κυρ-Χρήστος, πήρε απουσία και από το σχολείο, αλλά ελπίζω εκεί ψηλά να έστησε τη δική του γιορτή με τους νεκρούς ήρωες της πόλης μας.

Αιωνία η μνήμη σε όλους.

50. Ένας άγιος από την αρχαία Μυγδονία

Ο Άγιος Μυγδόνιος (28 Δεκεμβρίου η μνήμη του)

Κατά το έτος 286-305 μ.Χ. βασίλευε ο αυτοκράτορας των Ρωμαίων Μαξιμιανός, άνδρας ασεβής και σκληρός. Όταν επέστρεψε από τον πόλεμο κατά των Αιθιοπών θέλησε να θυσιάσει στους θεούς των ειδώλων για τη νίκη του. Έστειλε λοιπόν ανθρώπους του να παραγγείλουν στο λαό της επαρχίας να έλθουν όλοι στη Νικομήδεια να θυσιάσουν μαζί στους θεούς ευχαριστώντας τους για το αίσιο τέλος του πολέμου. Επίσκοπος της Νικομήδειας εκείνη την εποχή ήταν ο ευλαβής και ενάρετος επίσκοπος Κύριλλος ο οποίος είχε φυτέψει την πίστη στον αληθινό Θεό στις καρδιές των ανθρώπων. Αυτός λοιπόν πρώτος αντέδρασε στην προσταγή του αυτοκράτορα και φυσικά ακολούθησε και όλος ο λαός ο οποίος είχε βαπτιστεί στο όνομα του Χριστού και είχε απαρνηθεί τα είδωλα. Άρχισε τότε μια απίστευτη καταδίωξη των χριστιανών και όσοι αρνούνταν να θυσιάσουν στα είδωλα και στον αυτοκράτορα οδηγούνταν στο μαρτύριο. Είκοσι χιλιάδες περίπου χριστιανοί άφησαν το αίμα τους να ρεύσει στο μαρτυρικό χώμα της Νικομήδειας.

Η κακία των δημίων ήταν τόσο μεγάλη που έφτασαν να καταδώσουν ακόμα και αξιωματικούς του Ρωμαϊκού στρατού και άρχοντες της Νικομήδειας, όπως τον Δωρόθεο, τον Μαρδόνιο και τον Μυγδόνιο ότι έχουν βαπτιστεί κρυφά χριστιανοί.

Ο Μαξιμιανός αφού τους κάλεσε να αρνηθούν την πίστη τους στο Χριστό και απέτυχε στις κολακείες του, έδωσε εντολή να τους δείρουν με νεύρα ζώων.

Μα και πάλι έμειναν σταθεροί στην πίστη τους μιμούμενοι το παράδειγμα των περίπου δισμυρίων μαρτύρων της Νικομήδειας. Τότε δόθηκε εντολή ο μεν Δωρόθεος να αποκεφαλισθεί, ο Μαρδόνιος να καεί ζωντανός και ο Μυγδόνιος να ριχτεί σε βόθρο. Έτσι έληξε το μαρτύριο των αγίων αυτών ανδρών της Νικομήδειας.

Αυτό που έχει σημασία στο συναξάρι αυτών των μαρτύρων, είναι ότι η Νικομήδεια ήταν από την προχριστιανική ακόμα περίοδο αποικία των αρχαίων Μυγδόνων και είχε πάντα καλές σχέσεις και εμπορικές συναλλαγές με την μητροπολιτική Ελλάδα και κυρίως με την Μακεδονία. Το όνομα του αγίου Μυγδονίου πιστεύουμε πως δεν ήταν ένα τυχαίο όνομα στη περιοχή αλλά θεωρούμε ότι δήλωνε μια ιστορική καταγωγή και μια νοσταλγία για μια άλλη μακρινή πατρίδα, την αρχαία Μυγδονία. Θεωρούμε λοιπόν ότι ο άγιος Μυγδόνιος είχε Μυγδονική καταγωγή και οι ρίζες του βρισκόταν στην περιοχή μας. Άλλωστε το γεγονός ότι ήταν αξιωματικός του ρωμαϊκού στρατού επιβεβαιώνει την Ελληνική καταγωγή του.

Την 28^η Δεκεμβρίου διαβάζουμε στο συναξάρι της εκκλησίας: «καν χωνύηται Μυγδόνιος εν βόθρω, εγνωσμένος τοις πάσι μάρτυς τυγχάνει».

51. Ακάκιος, ο αγιότατος Επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης

Η επαρχία Λαγκαδά, είχε την ευλογία από τον Θεό, να κατέχει μια ξεχωριστή θέση στην ιστορία του γένους μας, ως επήνειον της Θεσσαλονίκης, της Μητέρας Πόλεως, αλλά και να έχει μια εξίσου σημαντική θέση στην εκκλησιαστική ιστορία της Μακεδονίας. Τούτο βέβαια οφείλεται στις μορφές εκείνες, τόσο τις ιστορικές των νεομαρτύρων γυναικών Κυράννης και Ακυλίνης, όσο και αυτές των επισκόπων, που πέρασαν από τα χώματά της και διακόνησαν αυτό το λαό. Στον τόπο που βρισκόμαστε, τη Λητή, η ιστορία έχει πολλά να καταγράψει για το αρχαίο παρελθόν της κατά τη Μυγδονική και τη Μακεδονική περίοδο. Όμως και στην εκκλησιαστική ιστορία οι αναφορές στην περιοχή αυτή είναι αρχαιότητες, γιατί η Λητή αποτελούσε διάυλο επικοινωνίας με τη Θράκη και τα Βαλκάνια και επομένως υπήρξε η οδός που το μήνυμα του Χριστού έφτασε στον Σλαβικό κόσμο.

Η ιστορία της Λητής χάνεται στα προχριστιανικά χρόνια, καθώς στον Θεαγένη αναφέρεται η ύπαρξή της από τον 7^ο π.Χ. αιώνα, ως πόλις που παίρνει το όνομά της από ιερό της θεάς Λητούς¹, ως έδρα δε επισκοπής, μαρτυρείται από το 980 μ.Χ., στα δε σωζόμενα «τακτικά» της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και ήταν μία από τις 11 επισκοπές που υπάγονταν στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Έκτοτε και μέχρι τον 17^ο αιώνα η επισκοπή αναφέρεται σε όλους τους επισκοπικούς καταλό-

γους της Θεσσαλονίκης, μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνας. Στο β' μισό του 18^{ου} αιώνας, ο Μητροπολίτης Θεοδοσίος (1767-1769) επανίδρυσε της επισκοπή και εξέλεξε ως επίσκοπο τον Πρωτοσύγγελο Κύριλλο².

Λαμπρές εκκλησιαστικές μορφές εκλέχσαν τον επισκοπικό θρόνο της Λητής, μεταξύ δε αυτών αναφέρουμε τον Λέοντα (1295), τον Γερβάσιο (1335), τον Χριστόδουλο (1416), τον Ακάκιο (1486), τον Γενάδιο (1541), τον Ιωάσαφ (1547), τον Δαμασκηνό τον Στουδίτη (1577), τον Κύριλλο (1768), τον Ζαχαρία (1769) και τέλος τον Αλέξανδρο, (1881-1891), τελευταίο επίσκοπο Λητής και Ρεντίνης³. Η ιστορία θέλει ως έδρα της επισκοπής την Λητή, διότι ήταν μια ακμάζουσα και ονομαστή πόλη της Μακεδονικής επικράτειας, όμως ο Κανατσούλης δέχεται πως μετά τον 10^ο αιώνα, προσετέθη στον τίτλο του Λητής και το όνομα της Ρεντίνης, λόγω του ότι παρήκμασε η Λητή και έτσι μεταφέρθηκε πλέον η έδρα της επισκοπής στη Ρεντίνα, στο γνωστό κάστρο, που δεσπόζει των μακεδονικών τεμπών⁴.

Σ' αυτόν λοιπόν τον ευλογημένο τόπο η πρόνοια του Θεού, έστειλε ως πατέρες πνευματικούς και ποιμένες, άνδρες ονομαστούς για την ευλάβεια και την σοφία τους, οι οποίοι άφησαν όχι μόνο έργα σπουδής, μελέτης και διδασχής, αλλά μνήμη αγαθών και αγίων ανδρών, που η αγιότητά τους ήταν γνωστή στην εποχή τους, παρά το ότι φρόντιζαν να ζουν μέσα στην ταπείνωση και την αφάνεια της μοναχικής βιοτής τους.

Ένας απ' αυτούς ο Επίσκοπος Ακάκιος, ζει σε ένα περιβάλλον, που είναι διάδοχο της εποχής του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά και του αγίου Συμεών των αρχιεπισκόπων Θεσσαλονίκης. Οι ελάχιστες μαρτυρίες που υπάρχουν για τον Ακάκιο,

εντοπίζονται κυρίως στο συναξάριο του βίου του αγίου Θεοφίλου του Μυροβλύτου που καταγόταν από την Ζύχνα, σημερινή Ζύχνη της Μακεδονίας⁵. Σ' αυτό λοιπόν, αναφέρεται πως ο άγιος Θεοφίλος, αναζητώντας πνευματικό καθοδηγητή και γέροντα, έφθασε στον «επίσκοπο Λητής και Ρεντίνης Ακάκιο, ονόματι, άνδρα ευλαβή και ενάρετον, και συγκατώκησεν μετ' αυτού ο όσιος. Τούτον δε τον τον επίσκοπον χειροτόνησεν ο αγιώτατος εκείνος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νήφων, όταν ήτον ακόμη Θεσσαλονίκης και εκ της αιτίας ταύτης ήτο φίλος άκρος και γνήσιος του αγίου Νήφωνος, ο ρηθείς Ακάκιος»⁶. Έτσι διά του Ακακίου, ο όσιος Θεόφιλος, συνδέθηκε με τον άγιο Νήφωνα, αλλά και με όλη εκείνη την ιερή συντροφιά που αποτελούσε τον περίγυρο του αγίου Νήφωνος, δηλαδή, τους μετέπειτα οσιομάρτυρες Μακάριο (1507) και Ιωάσαφ (1516), τον γέροντα Ιάκωβο τον Διονυσιάτη και τον διάκονο Ιάκωβο (1541-42) που μαρτύρησαν στην Ανδριανούπολη, τον άγιο Θεωνά (1541), τους αυταδέλφους Αψαράδες Θεοφάνη (†1544) και Νεκτάριο (†1550), αλλά και τον γνωστό άγιο Μάξιμο τον Γραικό τον Βατοπαιδινό (†1556)⁷. Ο καθηγητής Γλαβίνας κάνει λόγο για δύο Ακακίους που επισκόπευσαν διαδοχικά, ο πρώτος χειροτονηθείς από τον Νήφωνα Θεσσαλονίκης περί το 1482-86 και ο δεύτερος αναφέρεται περί το 1503. Όμως κατά τον Κρ. Χρυσοχοΐδη, ο Ακάκιος εκοιμήθη στα Ιεροσόλυμα περί το 1509, οπότε και ο Θεόφιλος επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη το 1510 περίπου. Πρέπει ίσως να πρόκειται μεν για άλλον Ακάκιο, διάδοχο του Ακακίου του Α', αλλά πάντως όχι την συγκεκριμένη χρονική στιγμή και σίγουρα μετά το 1510⁸.

Οι πληροφορίες για τον Ακάκιο, τελειώνουν στο ίδιο συναξάρι, όπου καταγράφεται η αγάπη και εμπιστοσύνη του Πατριάρχη Νήφωνα, προς τα πρόσωπα του Ακακίου και του Θεοφίλου, όταν ο Πατριάρχης τους εμπιστεύεται μια μεγάλη αποστολή και τους επιφορτίζει με το έργο να μεταβούν στην Αίγυπτο για να διαπιστώσουν το θαύμα που έγινε από τον μακάριο εκείνο Πατριάρχη Αλεξανδρείας Ιωακείμ, όταν διά της προσευχής, μετακίνησε το όρος Ντουρ-Νταγ και ήπια φαρμάκι, χωρίς να πάθει κανένα κακό. Τι είχε συμβεί; Μας το διηγείται καταλεπτώς ο συναξαριστής λέγοντας «κατ' εκείνον τον καιρόν έτυχε να ακολουθήσει μεγάλη ασθένεια και θανατικόν εις την Αίγυπτον και εις τα περίξ μέρη της Αιγύπτου, ένας δε Εβραίος ιατρός, έχων ο μιάρός έχθραν και φθόνον κατά των χριστιανών, εκήρυττεν εις όλους τους Τούρκους και διεφήμιζεν, πως οι χριστιανοί κάμνουν μαγείες και γοητέματα, διατί βάλουν εις τα νερά τα ξύλα του Σταυρού και έτσι εκ της αιτίας ταύτης ηκολούθησεν χολέρα και θανατικόν. Η φήμη έφθασε και εις τα ώτα του βασιλέως εις το Μισήρι, αλλ' ο Βασιλεύς αν και ήτον εθνικός, ηγάπα πολύ και ετίμα τον αγιώτατον Πατριάρχη, τόσον διά την αρετήν του, όσον και διά την φρονιμάδα και σύνεσίν του, ... και δεν ηθέλησεν να πειράξει ούτε τον Πατριάρχη ούτε τους χριστιανούς. Ο σουν κατάρατος Εβραίος βλέπων πως δεν κατόρθωσε τίποτε, από την ψευδή φήμην και συκοφαντίαν, μετεχειρίσθη άλλον τρόπον και άλλην μέθοδον. Ο βεζύρης του βασιλέως του Μισηρίου (δηλ. της Αιγύπτου) έτυχε να είναι Εβραίος, ο οποίος νέος ων είχε τουρκίσει, και ολίγον κατ' ολίγον, ηξιώθη και έγινε βεζύρης του βασιλέως. Τούτον λοιπόν τον βεζύρη ομού με τον γραμματικόν του ντιβανίου, κατέπεισεν ο παγκάκιστος εβραίος και έφερε εις

την γνώμην του, αυτοί δε πάλιν οι δύο, υπέρμαχοι όντες της ασεβείας και εχθροί της ευσεβείας, κατέπεισαν με διαφόρους τρόπους τον βασιλέα και τον έκαμαν να κινηθεί κατά του Πατριάρχου και των χριστιανών. Όθεν προστάζει ο βασιλεύς και ήλθεν ο Πατριάρχης εις το ντιβάνι και έκαμον μετ' αυτού πρώτον διάλεξιν πολλήν περί πίστεως. Έπειτα ως είδεν ο βασιλεύς ότι ο Πατριάρχης ενίκησεν εις την διάλεξιν, και οι Τούρκοι έμειναν νικημένοι και κατησχυμένοι, προστάζει τον Πατριάρχη να μετακινήσει το βουνόν όπου ήτον εκεί απέναντι, καθώς προστάζει ο Χριστός εις το Ευαγγέλιον. Όθεν ο αγιώτατος Πατριάρχης προετοιμασθείς με νηστείας και πολλές δεήσεις ιδικάς του αλλά και όλων ομού των χριστιανών των εν Αιγύπτω ευρισκομένων, και έχων πίστην αδίστακτον και στερεάν εις την καρδίαν του προς τον Χριστόν και εις τα λόγια του. Εποίησε το μέγα τούτο και φοβερώτατον θαύμα εν ονόματι του Χριστού και μετετόπισεν εκείνο το μέγα βουνόν, όπου εφαινετο άντικρυ, το οποίον επονομάζεται μέχρι της σημερον τουρκιστί, Ντουρ-Νταγ, ήγγουν «στάσου βουνό». Τούτο το θαυμάσιον βλέποντες οι ασεβείς εκείνοι βοηθοί του Εβραίου και μη έχοντες τι να κάμουν, κατασκεύασαν εν δηλητήριον θανατηφόρον, και πείθουσι τον βασιλέα να προστάξει τον Πατριάρχη να το πίνη, καθώς ο Χριστός λέγει εις το ευαγγέλιον. Ο δε Πατριάρχης ποιήσας σταυρόν εις το ποτήριον όπου είχε το φαρμάκι, με πίστην αδίστακτον προς τον Κύριον, έπιεν αυτό και ω του θαύματος έμεινεν αβλαβής, χωρίς να πάθει κανένα κακόν, είτα πλύνων το ποτήριον το έδωκεν εις τον Εβραίον εκείνον ιατρόν, όπου το κατεκείασεν, ο οποίος διά προσταγής βασιλικής το έπие και ευθύς κακώς ο κακός εξέψυξε. Ταύτα τα δύο μεγάλα θαύματα βλέπων ο βασιλεύς ευθύς επρόσταξεν

και αποκεφάλισαν τον βεζύρην και τον γραμματικόν, τους δε λοιπούς εβραίους κατήσχηνε και εις ανταπόδοσιν της κακίας των τους επρόσταξεν και έκαμον τας μεγάλας εκείνας καμάρας οπού φαίνονται και σήμερα εις το Μισήρι, με κόπους και ιδικά των έξοδα, και με αυτάς έφερον το υγιέστατον εκείνο νερόν εις την πόλιν του Μισηρίου»⁹. Όταν λοιπόν ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νήφων έμαθε για τα μεγάλα και θαυμαστά που συνέβησαν στην Αίγυπτο, απέστειλε ίσως τον μόνο άνθρωπο που εμπιστευόταν απόλυτα και διεκρίνετο για την σοφία και την αρετή του, τον Επίσκοπο Λητής και Ρεντίνης Ακάκιο, που τον ευλαβείτο και εσέβετο πολύ, μαζί με τον υποτακτικό του, τον άγιο Θεόφιλο, και μια ομάδα ακόμη κληρικών, για να μάθουν καταλεπτώς και να πληροφορηθούν καλύτερα, δια της ακοής και των οφθαλμών τα γενόμενα. Μετέφεραν δε γράμμα του Νήφωνος προς τον Ιωακείμ, όπου ευχαριστούσε τον Κύριο όπου επήκουσε τις προσευχές του Ιωακείμ και ενήργησε δια τρόπου θαυμαστού το μεγάλο αυτό θαύμα. Ο Ιωακείμ, δέχθηκε με πολύ αγάπη και χαρά τους φιλοξενουμένους του και τους κράτησε αρκετό καιρό στο Πατριαρχείο, όπου κατά τον συναξαριστή «τους επεριποιείτο και τους εφιλοφρόνει», δείχνοντας τον θαυμασμό για τις προσωπικότητες που του έστειλε ο Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν ανεχώρησαν και πήγαν στο θεοβάδιστο όρος Σινά, ο Ρενδίνης Ακάκιος και ο όσιος Θεόφιλος με τους λοιπούς της συνοδείας τους και αφού προσκύνησαν ευλαβώς, πήγαν και στην έρημο για να γνωρίσουν τους ασκητάς της ερήμου και κατέληξαν στην αγίαν Πόλιν την Ιερουσαλήμ και αφού προσκύνησαν κατά τον πόθο τους, τον Ζωοδόχον Τάφο του Κυρίου, επήγαν στο όρος Θαβώρ, κατόπιν στη Δαμασκό, όπου τυχαία συνάντη-

σαν τον Πατριάρχη Αντιοχείας, που τους έδωσε επιστολή για τον Κωνσταντινουπόλεως, και επέστρεψαν στα Ιεροσόλυμα. Στα Ιεροσόλυμα, ο Ακάκιος αιφνιδίως ασθένησε και «εκοιμήθη εν Κυρίω». Εκεί ετάφη από τον υποτακτικό του Θεόφιλο με πολύ ευλάβεια¹⁰.

Εδώ τελειώνουν οι πληροφορίες για την ζωή και τη δράση του Ακακίου. Πού ετάφη; Δεν γνωρίζουμε προς το παρόν. Το βέβαιο είναι ότι ο υποτακτικός του, Θεόφιλος, τον έθαψε κατά τις μοναχικές και ασκητικές παραδόσεις της εποχής, επειδή δε ήταν άκρως εχθρός της κενοδοξίας και της ματαιότητας του κόσμου, πιθανώς να τον έθαψε κάπου ταπεινά, όπως θα το ήθελε ο Ακάκιος, ο οποίος υπέγραφε άλλωστε ως «ο ταπεινός επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης», κρυμμένος πάντα από τη δόξα των ανθρώπων. Μη ξεχνούμε πως ο ίδιος ο άγιος Θεόφιλος επεφύλαξε για τον εαυτό του μια ξεχωριστή ταφή, αφού προ-γνωρίζοντας το τέλος του, έδωσε εντολή στον υποτακτικό του Ισαάκ, να του κάνει ευχέλαιο, να μεταλάβει των αχράντων μυστηρίων και τέλος να του δέσει τα πόδια και να τον πετάξει σε ένα ρέμα, για να τον κατασπαράξουν τα θηρία. Όμως η αγάπη και ο θαυμασμός των συνασκητών του, τους οδήγησε να βρουν μετά 40 περίπου ημέρες το λείψανό του, χωρίς ούτε καν μώλωπες και μάλιστα μυροβλύζον¹¹. Ο άγιος Νικόδημος ο αγιορείτης γράφοντας για τον Θεόφιλο, μας αποκαλύπτει το πνευματικό και ησυχαστικό περιβάλλον μέσα στο οποίο, ανατράφηκε πνευματικά, και δείχνει εμμέσως τις πνευματικές ρίζες του αγίου Θεοφίλου λέγοντας: «αφού ο όσιος ησύχασεν, τότε δη εμεταχειρίσθη την νοεράν προσευχήν, ήτις είναι ανωτέρα της θεωρίας της έξω φιλοσοφίας. Ο άγιος Θεόφιλος έχοντας παντοτινόν έργον, εις την ησυχία ευρισκόμενος, να

προσεύχεται αδιαλείπτως και να μελετά με όλον του τον νουν και τον ενδιάθετον λόγον τον εν τη καρδία λαλούμενον και με όλην την θέλησιν και αγάπην της ψυχής του, την μονολόγιστον προσευχήν, το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού ελέησόν με», καθώς οι νηπτικοί Πατέρες διδάσκουσι. Και με την νοεράν ταύτην και ιεράν προσευχήν και με το πένθος και τα δάκρυα τα καθαρτικά, όπου γεννώνται εκ ταύτης της νοεράς προσευχής, εκαθάρισε την καρδιά του από τα πάθη και εκατέκαυσε τας προσβολάς των πονηρών λογισμών και ελυτρώθη από τας κακάς προσλήψεις, απέκτησε ταπείνωσιν, πραότητα, ειρήνην και τας λοιπάς αρετάς και άναψεν από θεϊκόν πυρ θεϊκής και του πλησίον αγάπης»¹².

Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε με κάθε βεβαιότητα ότι «εκ του καρπού το δένδρον γινώσκεται», και αυτό το δέντρο δεν ήταν άλλο, από τον επίσκοπο Λητής και Ρεντίνης Ακάκιο, τον ταπεινό επίσκοπο, αλλά και άνδρα σοφό και ευλαβή, ο οποίος βάδισε στα βήματα των υποτακτικών του και των συνασκητών και φίλων του, ή μάλλον υπήρξε ο ιχνηλάτης αυτής της αγιασμένης πορείας προς την ασκητική ζωή και τη Θέωση.

Έζησε ασκητικά, ήρεμα, πνευματικά, ταπεινά, ακολουθώντας το ησυχαστικό πνεύμα της εποχής των μεγάλων Πατέρων του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνας, υπήρξε πνευματικός και γέροντας αγίων ανθρώπων, όπως ο Νήφων και ο Θεόφιλος ο Μυροβλύτης, υπήρξε φίλος και συνόμιλος όλων των αγίων ομολογητών και μαρτύρων της γενιάς του, διακρίθηκε γι αυτή του την βιοτή, γι' αυτό και έχαιρε της εκτιμήσεως και του σεβασμού του Πατριάρχου Νήφωνος. Ο Κύριος τον αξίωσε να προσκυνήσει τα άγια χρώματα της Ιερουσαλήμ και να γίνει

οδοιπόρος της προς το Θαβώρ πορείας Του, «εκολήθη η ψυχή αυτού οπίσω Του, αυτόν δε αντελάβετο η δεξιά Του», και τέλος τον κράτησε κοντά Του, στην Αγία Γη, για να αναπαυθεί εκεί που πόθησε να προσκυνήσει και να βαδίσει, επι τα ίχνη του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού, ω η δόξα, εις τους αιώνας ΑΜΗΝ.

Ακάκιος επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης
επισκοπεί δε νυν εν ουρανοίς, θεού την δόξαν.
Ακακίας δοχείον Ακάκιε εδείχθεις,
εάσας μνήμην αγαθήν, κεκρυμένην ανθρώποις.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Δ. Κανατσούλη, Η ΑΡΧΑΙΑ ΛΗΤΗ, έκδοσις συλλόγου Ληταίων Θεσσαλονίκης "Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ", ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1961, σ.19
2. Α. Γλαβίνα, Η επισκοπή Λητής και Ρεντίνης, ΕΕΘΣ, Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 338 κ εξ.
3. Όπ.π σ. 344.
4. Δ. Κανατσούλη, όπ.π.
5. Μέγας Συναξαριστής πάντων των αγίων, Κ. Δουκάκη, εν Αθήναις 1893, σσ. 499 κ 511.
6. Όπ.π. 501 κ 502.
7. Μοναχικός βίος, Βατοπαιδινοί άγιοι, ιστοσελίδα Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, βλ. vatopedi. vordpress.com, Άγιος Θεόφιλος ο μυροβλύτης.
8. Κρ. Χρυσοχοϊδης, Το βιβλιογραφικό εργαστήριο της Μονής Ιβήρων, στις πρώτες δεκαετίες του 15^{ου} κ 16^{ου} αιώνα. Στον τόμο Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ 15° ΚΑΙ 16° ΑΙΩΝΕΣ, Αθήνα 2000, σ. 534.
9. Μ. Συναξαριστής, όπ.π. σ. 503.
10. Όπ.π.
11. Όπ.π. σ. 508.
12. Βλ. Μοναχού Μωυσέως Αγιορείτου, Βατοπαιδινό συναξάρι, έκδ., Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, ΑΓ. ΟΡΟΣ, 2007, και www.pemptusia.gr, Άγιος Θεόφιλος ο Μυροβλύτης.

52. Δαμασκηνός ο Στουδίτης, ως διάκονος του λόγου

«Ομοία ἐστίν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμη, ἣν λαβούσα γυνὴ ἐκρυσεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ζυμῶθῃ τὸ ὅλον. Καθάπερ γὰρ αὕτη τὸ πολὺ ἀλευρον μεθίστησιν εἰς τὴν εαυτῆς ἰσχύν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸν πάντα κόσμον μεταστήσετε. Πολλὴ γὰρ τοῦ κηρύγματος ἡ δύναμις». Αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Ευαγγελίου θεωροῦμε ὅτι ἦταν καθοριστικὸς γιὰ τὸν τιμώμενο σήμερα ἅγιο Δαμασκηνὸ τὸν Στουδίτη, ὁ ὁποῖος μελετώντας καὶ γνωρίζοντας τὶς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς του, δαπάνησε τὸν εαυτὸ του στὴ διακονία τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου. Ὁ Χρυσοστομικὸς λόγος, ὅτι «ἐφ' ὅσον δώδεκα ἄνθρωποι, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐζύμωσαν, ἐνόησον ὅση ἡμῶν ἡ κακία...», θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν Δαμασκηνὸ ἡ μεγάλη πρόσκληση καὶ πρόκληση ὥστε νὰ μὴ συνταυτισθῇ με τὴν μερίδα ἐκείνων τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πρεσβυτέρων ποὺ ὁ 58^{ος} κανόνας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τοὺς ἀφορίζει καὶ τοὺς καθαιρεῖ ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας καὶ τῆς ἀμελείας τοὺς νὰ διδάσκουν καὶ νὰ παιδεύουν τὸν λαὸ στὴν εὐσέβεια. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφητικὸς λόγος τοῦ Ἰεζεκιήλ (γ' 17) «υἱὲ ἀνθρώπου σκοπὸν τέθεικάσε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα, εἰ μὴ διαστείλει, μηδὲ λαλήσεις, ἀποθανεῖται ἄνομος ἐν τῇ ανομίᾳ αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήζω», φαίνονται γιὰ τὸν νεαρὸ μοναχὸ καὶ υποδιάκονο Δαμασκηνὸ ὡς βαριά παρακαταθήκη ποὺ ἀναλαμβάνει νὰ τὴν φυλάξει με εὐλάβεια. Εἶναι σημαντικό νὰ τονίσουμε τὴν περιρρέουσα ατμόσφαιρα μέσα στὴν

οποία ζει ο Δαμασκηνός μετά το 1515, στην Κωνσταντινούπολη. Η μονή Στουδίου έχει ήδη μετατραπεί σε τζαμί από τον σουλτάνο Βαγιαζίτ το β΄, (1481-1512), ο Δαμασκηνός γίνεται μοναχός μετά το 1515, συνεχίζει να φέρει την προσωνομία Στουδίτης, όπως και πολλοί άλλοι πατέρες της ονομαστής Μονής, για να δηλώνουν την πνευματική κληρονομιά και το χρέος των Στουδιτών απέναντι στο λαό και στην Εκκλησία του Χριστού. Συνέχισαν με την ίδια αγάπη, πάθος και πνευματικότητα το έργο των μεγάλων Στουδιτών Πατέρων και προκατόχων τους και προσέφεραν τον εαυτό τους στη διακονία της λατρείας, του λόγου, της διδασχής, της υμνογραφικής παραγωγής, της κατά θεόν σπουδής και μορφώσεως του λαού. Μια ματιά και μόνο στην συγγραφική παραγωγή του Δαμασκηνού θα επιβεβαίωνε του λόγου μας το αληθές, καθώς μας αποκαλύπτεται ένας άνθρωπος πιστός στο χρέος και στην ευθύνη απέναντι στο Θεό και τους ανθρώπους που του εμπιστεύθηκε η χάρις του. Είδε ο άγιος Δαμασκηνός τον ευαγγελισμό του λαού, μέσα στην όλη δυναμική πορεία της εκκλησίας στον κόσμο, όπου οι Απόστολοι συνεχίζουν το έργο του Χριστού στο διηνεκές και εργάζονται τα έργα Του για τη σωτηρία των ανθρώπων. Συνεχιστής κι αυτός του έργου των αποστόλων, ως ιερέυς και επίσκοπος, αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αυτή τη σύνδεση με τον ομφάλιο λώρο της αποστολικότητας του έργου του, το οποίο είναι και μοναδικό και αποκλειστικό για έναν κληρικό, και έτσι ελκύει την χάρη του αγίου πνεύματος και προσφέρει στο λαό το εκχύλισμα αυτής της θείας δωρεάς. «Εάν γαρ ευαγγελίζομαι ουκ έστι μου καύχημα, ανάγκη γαρ μοι επίκειται, ουαί δε μοι εάν μη ευαγγελίζομαι» (Α΄ Κορ. 9,16). Ίσως γι' αυτό, κι έχει σημασία να το

τονίσουμε, ότι όντας μοναχός εισάγεται στον βαθμίδα του υποδιακόνου, μόνο και μόνο για να μπορεί με κάθε ευθύνη και πιστότητα απέναντι στην παράδοση και την εκκλησία να διακονεί το μυστήριο του λόγου, δεδομένου ότι υπήρχε ο 64^{ος} κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, που έλεγε πως «ου χρή δημοσία λαϊκόν λόγον κινείν ή διδάσκειν, αξίωμα εαυτώ διδασκαλικόν περιποιούμενον», και ο συμπατριώτης του ο Θεσσαλονίκης Συμεών, ένα αιώνα νωρίτερα συμβούλευε ότι «το χάρισμα του λόγου και η διδασκαλία μόνων των επισκόπων, την των αποστόλων λαβόντων χάριν παρά του ζώντος λόγου. Ιδιώτης δε πάντη και σφραγίδα μη κεκτήμενος, ή μη ευλαβούς βιωτής, μηδείς διδασκέτω επ' εκκλησίας. Λαϊκός δε, ο μη σφραγίδα ιεράν κεκτήμενος, δημοσία μη διδασκέτω... Δει γαρ την τάξιν τηρείσθαι» (Συμεών Θεσσαλονίκης προς τον πρωτοπαπά του Χάνδακος). Όμως ο Συμεών αναγνωρίζει ότι μπορεί να υπάρχουν και άνθρωποι λαϊκοί ή μοναχοί που διαθέτουν βιωτή και αρετή, αλλά σημειώνει «μηδείς διδασκέτω μήπω λαβών την του αναγνώστου σφραγίδα και μη κλεγείς και προτραπείς... οι εν Χριστώ δυνάμενοι λέγειν, ει περί τον βίον σεμνοί, μη κωλυέσθωσαν αξίω... δεξαμένους τούτους μόνον σφραγίδα παρ' επισκόπου ιεράν, ουδέ γαρ το λέγειν απλώς αλλ' επ' οικοδομή των πιστών» (όπ.π.). Πιστεύουμε λοιπόν, ότι ο πόθος της διδαχής αλλά και η εμμονή στην εκκλησιαστική παράδοση, οδηγεί τον Δαμασκηνό στη θέση του υποδιακόνου στα Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, όπου είχε προσφύγει για να διδαχτεί και να παρακολουθήσει μαθήματα στη μεγάλη πατριαρχική σχολή από τον μεγάλο διδάσκαλο της εποχής τον Θεοφάνη Ελεαβούλκο. Ο χρονογράφος Δωρόθεος Μονεμβασίας παραδίδει την μαρτυρία

του για τον Ελεαβούλκο λέγοντας «Τότε ήτον ο πολύς και μέγας άνθρωπος κυρ-Θεοφάνης... μέγας ρήτωρ και εκαθεζετο εις την Χρυσοπηγήν (ναό του Γαλατά) και εδίδασκε καθ' εκάστην Κυριακήν τον λαόν του Θεού και έβγαλε μαθητάς πολλούς και θαυμαστούς, Θεωνάν τον Θεσσαλονίκης, Αρσένιον Τυρνόβου, Δ α μ α σ κ η ν ό ν τον Ναυπάρκου και Άρτης, Μεθόδιον Μελενίκου... ο Θεωνάς, ο Αρσένιος, ο Δ α μ α σ κ η ν ό ς , ο Μεθόδιος, ήσαν πολλά καλοί και λόγιοι και προκομμένοι». (Δωροθέου χρονογράφος, σ. 441 έκδ. 1681). Μέλος λοιπόν αυτής της λαμπράς συνοδείας ο Δαμασκηνός, αρχίζει την κηρυκτική του διακονία από τον Πατριαρχικό Ναό και αποκτά έτσι την εμπειρία της τέχνης του λόγου, αλλά φαίνεται πως η προσωπικότητά του, τα χαρίσματα και η διδακτική του ικανότητα, τον καθιερώνουν ως σοφό προσωπικό διδάσκαλο ακόμα και του ιδίου του Πατριάρχου Ιερεμία του Τρανού, ενός εκ των διαπρεπεστέρων και σοφών Πατριαρχών μετά την Άλωση. Έχοντας δε τον σεβασμό και την αναγνώριση από τον Ιερεμία του Β΄, αυτός ο ταπεινός επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης, καθίσταται και τοποτηρητής της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως επί ένα οκτάμηνο (Ιούλιος 1573-Οκτώβριος 1574), όταν ο Ιερεμίας περιόδευσε στην Πελοπόννησο. Μετά δε την επιστροφή του Πατριάρχου προεβιάσθη σε μητροπολίτη Ναυπάκτου, Άρτης και Πάσης Αιτωλίας. Το ότι ο Δαμασκηνός ήταν δεινός ρήτωρ, είναι βέβαιο από το γεγονός ότι είχε μια θαυμάσια παιδεία, ότι εσπούδασε την ρητορική τέχνη κοντά στον μεγάλο ρήτορα τον Θεοφάνη Ελεαβούλκο και αυτομάτως είχε μια θαυμαστή εκκλησιαστική εξέλιξη. Γίνεται επίσκοπος Λητής και Ρεντίνης, δάσκαλος του Πατριάρχου, εκπρόσωπος της Κωνσταντινουπόλεως στην Μικρή Ρωσία, όπου αντιμετωπί-

ζει επιτυχώς τα ζητήματα που δημιουργεί η ρωμαιοκαθολική προπαγάνδα, στηρίζει με τον λόγο του τους διωκομένους χριστιανούς της Ουκρανίας, μετέχει σε Συνοδικές αποφάσεις, και οι χρονογράφοι της εποχής τον θεωρούν ως έναν από τους διαπρεπέστερους επισκόπους της εποχής του, καθώς και έναν από τους τρεις κύριους δασκάλους του Πατριάρχη. Ο πιο αξιόλογος έπαινος για τον Δαμασκηνό, γράφτηκε από έναν άνθρωπο που δεν ήταν φίλα προσκείμενος στην Ορθόδοξη εκκλησία, τον Stephan Gerlach, (Γκέρλαχ) ο οποίος έγραψε πως «υπέρ πάντα άλλον επαινείται ο Επίσκοπος Δαμασκηνός της Ρενδίνης, λόγω της ιδιαίτερας μετριοφροσύνης, της ολιγαρκείας και των αρετών του» τον θεωρεί δε έναν από τους πιο μορφωμένους κληρικούς της ΑΝΑΤΟΛΗΣ μαζί με τον Αρσένιο Τορνόβου και τον ιερομόναχο Ματθαίο. Το διδασκαλικό και το κηρυκτικό τάλαντο του Δαμασκηνού, τοποθετήθηκε εξ αρχής «επί την λυχνίαν» και μάλιστα με το πρώτο κιόλας έργο του, τον γνωστό «Θησαυρό», καθιερώνεται ως μεγάλος διδάσκαλος της Εκκλησίας και του γένους. Άνθρωπος με πλούσια ακτινοβολία, ταξίδευε συχνά στον Ελλαδικό χώρο αλλά και στο εξωτερικό για να υπηρετήσει την αλήθεια του Ευαγγελίου. Οι ακαδημαϊκοί θεολόγοι της εποχής τον θεωρούν περισσότερο «ιεροκήρυκα παρά θεολόγο» (δηλαδή ακαδημαϊκό επιστήμονα), διατυπώνοντας έτσι τον τιμητικότερο χαρακτηρισμό για έναν επίσκοπο όπως ο Δαμασκηνός. Από τους καλύτερους γνώστες της ελληνικής γλώσσας της Αττικής και της Ομηρικής διαλέκτου, στην οποία έγραψε και κείμενα, (Ομηρόκεντρα εις την Κοίμησιν της Θεοτόκου) χειρίζεται με καταπληκτική άνεση την δημώδη γλώσσα της εποχής του, προσαρμόζοντας τον ευαγγελικό λόγο στις δυνατότητες του λαού.

Θεωρεί, όπως γράφει, στον πρόλογο του ΘΗΣΑΥΡΟΥ, ότι η γνώση είναι ένας κήπος και δεν ωφελεί κανέναν να παραμένει κλειστός, γι' αυτό απεφάσισε «λόγοις πεζοίς» να καταστήσει εύληπτα τα νοήματα των γραφών και των Πατέρων στο λαό. Η ταπείνωσή του φαίνεται από το ότι δεν διεκδικεί συγγραφικές δάφνες, γιατί όπως λέει «θα υπάρχουν ασφαλώς άλλοι που θα μπορούσαν να προσφέρουν περισσότερα», όμως αυτός ενδιαφέρεται για την διερμηνεία της Γραφής και την σαφήνεια των εννοιών, η δε ρητορική τέχνη έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Εδώ όμως έγκειται και η μεγάλη προσφορά και πρωτοτυπία του Δαμασκηνού, ότι δεν αυτονομεί τον λόγο για να προβάλλει τις ιδέες ή τις απόψεις του και σημειώνει: «λέγομεν όχι ιδικά μας λόγια, αλλά της Γραφής μας και των αγίων της Εκκλησίας μας». Αυτή ακριβώς είναι και η επιτυχία του Δαμασκηνού, ότι «επόμενος τοις αγίοις Πατράσι» συνεχίζει την παράδοση των Πατέρων, όχι με την αναζήτηση εντυπωσιακής και θαυμαστής πρωτοτυπίας αλλά με την εμμονή του στα παραδεδομένα. Η πίστη είναι το κυρίαρχο στο έργο του Δαμασκηνού, (Γ. Μεταλληνού) αλλά και ως δάσκαλος του γένους, φροντίζει ως καλός τεχνίτης και συγγραφέας του δημόσιου λόγου, να στηρίξει τη γλώσσα του λαού, να προσφέρει ακόμα και γνώσεις επιστημονικές, να διδάσκει, να συμβουλεύει, να προτρέπει, να οικοδομεί με το ερμηνευτικό του έργο, σε σημείο που να θεωρείται ο πιο πολυδιαβασμένος συγγραφέας της εποχής του, παράλληλα δε ο άνθρωπος που κατόρθωσε να πετύχει τον εκδοτικό άθλο, να δει το έργο του (κυρίως τον ΘΗΣΑΥΡΟ) να μεταφράζεται και να κυκλοφορεί σε όλα τα Βαλκάνια και τη Ρωσία και μάλιστα σε πολλές εκδό-

σεις. (μόνο στη δεκαπενταετία 1765-82 έκανε 5 εκδόσεις και αργότερα έφθασε τις 50 εκδόσεις).

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο ισλαμικός κατακλυσμός επέβαλε προς την στιγμήν, μετά την άλωση, την εικόνα μιας αγωνιώσης εκκλησίας και μιας σιωπής του άμβωνος, εξ αιτίας του γεγονότος ότι ο εξισλαμισμός, οι βιαιότητες και οι σφαγιασμοί του ποιμνίου, απομάκρυναν πολλούς λογίους από την χριστιανική Ανατολή και τους έστρεψαν προς την Δύση, όμως αυτοί που έμειναν να φυλάττουν Θερμοπύλες, δεν έπαψαν να κηρύττουν και να διδάσκουν. Ο ίδιος ο Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος αλλά και ο Μάξιμος ο Γ΄, μαρτυρείται ότι edίδασκαν από του άμβωνος του Πατριαρχείου κάθε Κυριακή, ο Νήφων ο από Θεσσαλονίκης, δίδασκε καθ' ημέραν στον Πατριαρχικό ναό «και εποίει διδαχάς λογίως και θαυμασίως», ομοίως και ο Ιερεμίας ο Τρανός δίδασκε καθ' εκάστην. (Τρεμπέλας) Η λατρεία και η διδαχή, ήταν η μόνη και σταθερή ποιμαντική διακονία των Πατέρων του 16^{ου} αιώνα, και οι καρποί αυτής της ποιμαντικής αγωνίας φάνηκαν από τις πρώτες εκδοτικές προσπάθειες, αυτόν ακριβώς τον αιώνα, και σε αυτό το δυναμικό πνευματικό έργο πρωτοστάτησε ο Δαμασκηνός ο Στουδίτης. Δεν περιορίστηκε στην διδαχή επ' εκκλησίαις, αλλά έστρεψε το ενδιαφέρον και τα χαρίσματα που του έδωσε ο Θεός στον καταρτισμό του λαού, των μοναχών, των ιερέων και του πληρώματος εν γένει της εκκλησίας, με συγγραφές που έγιναν λαοφιλή αναγνώσματα, δεν έδωσε «ύπνον τοις οφθαλμοίς του και τοις βλεφάροις του νυσταγμόν». Ο κηρυκτικός λόγος γίνεται γραπτό κείμενο που εκδίδεται και κυκλοφορεί ανάμεσα στο λαό με περισσότερη άνεση απ' ότι τα αρχαία χειρόγραφα και βέβαια πρέπει να υπογραμμιστεί το

γεγονός ότι αυτή η προσπάθεια, έναν αιώνα μετά την άλωση της Πόλης, ήταν μια πραγματική επανάσταση κάτω από τη μπότα του κατακτητή, γιατί η Κωνσταντινούπολη παρουσιάζει μια εξαιρετική εξέλιξη ως κέντρο των γραμμάτων και των τεχνών, αξιοποιώντας τα προνόμια που είχε δώσει ο Πορθητής. Την ίδια εποχή η Δύση σπαράσσεται από τα Μεταρρυθμιστικά κινήματα και τον πιετιστικό Προτεσταντικό άνεμο, η Ανατολή τρέφεται από τις Πατερικές πηγές και ανθεί μια νέα μορφή Πατερικής γραμματείας ενώ στην τέχνη της ζωγραφικής Ο Θεοφάνης ο Κρητικός, ο Τζώρτζης, ο Φράγκος Κατελάνος, ο Δαμασκηνός ο Κρης, ο Θεοτοκόπουλος και άλλοι, θεολογούν μέσα από την τέχνη των εικόνων, κηρύττουν «εν αήχω φωνή» με την τέχνη των εικόνων και στηρίζουν την εκκλησία και το γένος, γιατί ανιστορούν την παράδοση και κηρύττουν το ευαγγέλιο με τον δικό τους τρόπο, «ζωγραφίζουν θεολογούντες και θεολογούντες ζωγραφίζουν».

Ο Δαμασκηνός πρωτοστατεί στη σύνταξη γραπτών κηρυγμάτων και διδασχών και η μέριμνά του να συντάξει λόγους στο Δωδεκάορτο, στις Κυριακές, στις μνήμες των αγίων, αλλά και οι λόγοι Περί αγάπης, Περί πειρασμού, Περί φιλαργυρίας, Περί ελεημοσύνης, Περί φθόνου, Περί μετανοίας, Περί εξομολογήσεως και η Εξήγησις στο Πάτερ ημών, θα αποδειχθούν όχι μόνο επωφελή μαθήματα για το λαό, αλλά θα προτρέψουν και άλλους ποιμένες και διδασκάλους να τον μιμηθούν και να δημιουργηθεί μια πανστρατιά λογίων κληρικών και λαϊκών, που μετά τον 16^ο αιώνα του Δαμασκηνού, θα ασχοληθούν με το γραπτό κήρυγμα, το οποίο ήταν όχι μόνο βοήθημα του λαού αλλά και του κλήρου, που εκείνη την εποχή δεν είχε τη δυνατότητα σπουδής και μετοχής στην ανύπαρκτη εκπαίδευση του

γένους στον Ελλαδικό χώρο. Τα σχολεία λειτουργούσαν σποραδικά και με ιδιωτική πρωτοβουλία, και κυρίως σε περιοχές (Ιόνιο) που υπήρχαν κάποια προνόμια. Ο λόγος επομένως της εκκλησίας ήταν λόγος ΖΩΗΣ όχι μόνο πνευματικής αλλά και εθνικής. Μετά τον ΘΗΣΑΥΡΟ του Δαμασκηνού θα κυκλοφορήσουν παρόμοιες προσπάθειες, όπως του Αλεξίου Παρτούρου (1560), του Αγαπίου Κρητός «τα Κυριακοδρόμια» (1766), του Ιωάσαφ Κορνηλίου (1788) η «αποστολική σαγήνη» του Ιωάννου εκ Λίνδου και βεβαίως οι πιο γνωστοί και επίσης πολυεκδομένοι Ηλίας Μηνιάτης (1669-1714) και Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), θα εκδώσουν τα Κυριακοδρόμιά τους. Παράλληλα ο Δαμασκηνός συνεχίζων την Στουδιτική παράδοση καλλιεργεί την υμνογραφία, συγγράφει ακολουθίες μέσα από τις οποίες όχι μόνο δείχνει τη δυνατότητα της χρήσης του ποιητικού λόγου, αλλά και τη θεολογική του επάρκεια, η οποία διαχέεται μέσα στις ακολουθίες που συνέταξε. Διδάσκει και μέσα από υμνογραφήματά του γιατί πάντα η ποίηση είχε ένα έντονο παιδαγωγικό χαρακτήρα στην ελληνορθόδοξη παράδοση. Ο Φιλητάς γράφει ότι τα έργα και οι λόγοι του Δαμασκηνού «είναι αρμοσμένοι εις την κατάληψιν των κοινών, εστάθησαν πρόξενοι ωφελείας στηρίζαντες πολλούς εις την πίστιν και πολλούς ενισχύσαντες εις τας θλίψεις και εις αυτό το μαρτύριον καθ' όλην την μακράν των περασμένων χρόνων της αιχμαλωσίας περίοδον ...και έστησαν φράγματα αποστασίας» (Θησαυρός σ. 13-14), η δε συμβολή του στην Ορθόδοξη εκκλησία της Βουλγαρίας είναι σημαντική καθώς την αποφυγή του εκτουρκισμού, την οφείλουν στα Δαμασκηνάρια που κατέκλεισαν την Βουλγαρική επικράτεια, με αλληπάλληλες εκδόσεις.

Με ύφος λιτό, απλό, κατανοητό χωρίς επιτηδευμένο λόγο ενδιαφέρεται να κερδίσει τους ακροατές του στην πίστη και όχι στον προσωπικό του έπαινο και τη ρητορική του καταξίωση. Έχει την αίσθηση της ποιμαντικής και εθνικής του ευθύνης και τούτο φαίνεται από το ότι όταν κηρύττει και γράφει για το λαό μιλάει απλά και κατανοητά, όταν απευθύνεται σε επισκόπους και μοναχούς, χρησιμοποιεί το αντίστοιχο γλωσσικό επίπεδο και όταν υμνογραφεί γράφει στη λόγια λειτουργική γλώσσα, στη γλώσσα της λατρείας, γιατί έχει συνείδηση ότι εκεί μπορεί να συντηρηθεί και να διασωθεί τελικά ο Έλληνας λόγος. Δεν θεωρεί ότι επειδή ο λαός δεν ξέρει γράμματα πρέπει να υποβαθμίσει τον λειτουργικό του λόγο στη καθομιλουμένη της εποχής. Ακολουθώντας τους ρητορικούς κανόνες της εποχής διαιρεί το λόγο του σε τρία μέρη, δηλαδή σε κάθε ομιλία διακρίνονται το «προίμιο» η «υπόθεση» ή «διήγηση» και τέλος ο «συμβουλευτικός επίλογος». Η θεολογία του, καθαρά Πατερική και ορθόδοξη, χωρίς δυτικές επιδράσεις -που την εποχή εκείνη ανθούσαν λόγω του ευσεβιστικού κινήματος των Προτεσταντών- το περιεχόμενο των λόγων του φανερώνει την θεολογική αλλά και επιστημονική του επάρκεια, καθώς παρέχει γνώσεις που δύσκολα συναντάνε σε έργα άλλων επισκόπων. Θεολόγος, γεωγράφος, αστρονόμος, φυσιολόγος, ιστορικός, αγιολόγος, υμνογράφος, ποιητής, μεταφραστής, ερμηνευτής και υπομνηματιστής, μία πληθώρα αρετών και χαρισμάτων, υποταγμένα όλα στην αγάπη του Θεού, της εκκλησίας και του λαού και πάνω απ' όλα Επίσκοπος, πατέρας και αδελφός, που με τον δικό του τρόπο συμβουλεύει τους μοναχούς και τους στηρίζει στον βίο της ασκήσεως, ή καυτηριάζει τα έκτροπα της εποχής του, προς σωφρονισμό των πολλών.

Το «απορεί πάσα γλώσσα, ευφημείν κατ' αξίαν» θα μπορούσε κανείς να πεί για τον άγιο Δαμασκηνό τον Στουδίτη, Επίσκοπο Λητής και Ρεντίνης και Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Άρτης. Όσο μελετά κανείς το έργο και την προσωπικότητά του, τόσο αντιλαμβάνεται αυτόν το κρυμμένο θυσαυρό, τον οποίον το μεν υπόδουλο γένος είχε ως διδάχο και οδηγό, αλλά οι νεοέλληνες σχεδόν τον λησμόνησαν. Η ευτυχής συγκυρία της αγιοκατατάξεώς του, μετά από τις συντονισμένες ενέργειες του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαγκαδά Λητής και Ρεντίνης κ. Ιωάννου, ο οποίος θεώρησε χρέος τιμής να εξάρει την προσωπικότητα τόσο του Δαμασκηνού όσο και του Ακακίου, μας έδωσε τη δυνατότητα να ξαναφέρουμε στο προσκήνιο τη μορφή του, να ξαναβρούμε τη σχέση που έλειπε μαζί του, να την τοποθετήσουμε στο βάθρο που πρέπει, να τιμήσουμε τον Πατέρα και Επίσκοπό μας που αφιέρωσε ένα μέρος της ζωής και της διακονίας του στην επαρχία μας και να φροντίσουμε να γνωριστούμε καλύτερα μαζί του και με το έργο του.

Δεν θα μπορούσαμε να κλείσουμε την παρουσίαση ενός αγίου Επισκόπου, δασκάλου, και ποιητή, παρά μόνο ποιητικά και υμνολογικά:

Θεσσαλονίκης η πόλις και Κωνσταντίνου ομού,
χαίρει Μονή Στουδίου, επισκοπή των Ληταίων
και της Ρεντίνης, Πάτερ ώφθης λαμπρόν
και αγλαόν εγκαλώπισμα
Χαίρε Αρταίων ποιμήν τε και αρωγέ
Δαμασκηνέ Θεομακάριστε.

53. Ο Λαγκαδάς και οι εκλογές

Οι εκλογές ήταν πάντα στη ζωή της πατρίδας μας, μια αφορμή χαράς για τους νικητές, και οδύνης για τους ηττημένους. Όμως και στο σώμα της πατρίδας ήταν πάντα μια επώδυνη διαδικασία, παρά τις περί της δημοκρατίας και των πλεονεκτημάτων της θέσεις που επικρατούν από αρχαιοτάτων χρόνων. Σε 3 μήνες περίπου ο λαός θα κληθεί να δώσει ψήφο για τις Περιφερειακές και Δημοτικές εκλογές και άρχισαν ήδη «τα όργανα» για το μεγάλο «πανηγύρι της δημοκρατίας», όπου ο λαός θα εκφραστεί για ακόμη μία φορά ακούγοντας τα ΘΑ των υποψηφίων και αφού πάρει τις «σίγουρες δεσμεύσεις» για εύρεση δίμηνης εργασίας και βολέματος, για συναλλαγή και αλληλοστήριξη, θα επιτελέσει το καθήκον του προς την πατρίδα; ή προς τον εαυτό του άραγε; Ανασκαλεύοντας το αρχείο μου για τις εκλογές στον Λαγκαδά, διαβάζω πως σχεδόν πάντα οι εκλογές ήταν αφορμή διχασμού και προβλημάτων που ταλάνιζαν την τοπική κοινωνία, όχι γιατί ήταν μια κακή διαδικασία οι εκλογές, αλλά γιατί κάποιοι πάντα ήθελαν να διχάζουν το λαό, να τον πατρονάρουν για να καρπώνονται τα αποτελέσματα του διχασμού. «Διαίρει και βασιλεύει» έλεγε ο σοφός λαός μας, αλλά αναρωτιέμαι κάθε φορά, πώς ένας τόσο σοφός λαός που έβγαζε τόσο σοφές παροιμίες, έχανε τη σοφία του κάθε προεκλογική περίοδο. Στο αρχείο μου έχω μαζεμένο αρκετό υλικό από εφημερίδες που αναφέρονται σε εκλογικές διαδικασίες στο Λαγκαδά από το 1911 και εξής και συναντά

Κτήριο στην πλατεία.

κανείς παντού αυτή την οδυνηρή όπως είπα κατάσταση. Στις 2-3-1912 ο τότε αρχιερατικός επίτροπος Λαγκαδά, ο θρυλικός μακεδονομάχος παπα-Ιωακείμ Ανανιάδης, διαμαρτύρεται στον Βαλή της περιοχής και στο Πατριαρχείο, γιατί κάποιοι με βάρβαρο τρόπο παρενέβησαν στις εκλογές για την αλλοίωση των εκλογικών αποτελεσμάτων, τόσο στα ελληνικά όσο και στα βουλγαρικά και τουρκικά εκλογικά κέντρα. Στις 2-4-1912 καταγγέλλει ο παπα-Ιωακείμ για ακόμη μία φορά, ότι κάποιοι άλλαξαν τα λευκά ψηφοδέλτια με δικά τους, για να πετύχουν το αποτέλεσμα που ήθελαν. Στις 4-4-1912 καταγγέλλεται στις αρχές η φυλάκιση των εκλεκτόρων του κόμματος «Ένωσις-Πρόοδος», για να μη μπορούν να μετέχουν στην εκλογική διαδικασία. Στις 8-3-1912 η εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ καταγγέ-

λει τον «Βλάχο του Λαγκαδά» όπως γράφει, Ιωάννη Βλάχο γιατρό του Λαγκαδά, με φιλοτουρκικές και φιλοβουλγαρικές θέσεις για εκβίαση πολιτών και τρομοκρατία. «Ο ιατρός Βλάχος ηπείλει τους εκλέκτορας εν Λαγκαδά τι να ψηφίσουν, διότι ενώ ως τώρα, έλεγε, εγένοντο φόνοι την νύκτα, τώρα θα γίνονται και την ημέραν». «Ο Χατζή Αδήλ Μπέης και οι συνεργάτες του οργίασαν επί της πλάτης και των ποδών του Χρήσου Δρεμλή και άλλων πατριωτών, που αντέδρασαν στις πιέσεις τους», αυτά στις 10-5-1912. Η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ στις 27-7-1912 θα γράψει «Πάλιν αίμα εις τον Λαγκαδάν», ενώ στις εκλογές του 1912 στις 11 Ιανουαρίου συλλαμβάνεται ο Οθωμανός Μουσταφά, για απόπειρα δολοφονίας του προκρίτου Δ. Κωνσταντίλα. Μετά το 1913 θα υπάρξει μια σχετική μόνο ηρεμία γιατί ήταν οι μακροχρόνιες δημαρχιακές θητείες του Νικ. Παπαγεωργίου και του Κων. Ηλιάδη, (εδημάρχευσαν από 10 χρόνια ο καθένας), αργότερα στην κατοχή ο Ιωάννης Παντίρης, πανθομολογούμενα ειρηνοποιός Δήμαρχος που ένωσε ντόπιους και πρόσφυγες, θα σκοτωθεί από πολιτικούς του, προφανώς, αντιπάλους στις 28-10-1994 μία ημέρα μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Τα πράγματα θα ξανααγριέψουν μετά το 1950 όπου οι διαμάχες και οι αντιπαλότητες θα ταράξουν αρκετά την τοπική κοινωνία και θα την διχάσουν σε απίστευτο βαθμό. Στις 27 Μαΐου του 1959 η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ θα γράψει «ασκείται τρομοκρατία κατά του Δημάρχου Λαγκαδά», ενώ στις 29-6-1959 η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ δημοσιεύει κείμενο με τίτλο «φιάλαι και καθίσματα κατά του Δημάρχου Λαγκαδά, ο κ. Δήμαρχος ενεφανίσθη εις την δοξολογίαν επί τη εορτή του Βασιλέως με επιδέσμους, το θέμα έφερε εις την Βουλήν ο Σοφ. Βενιζέλος». Ήμουν παιδί τότε, αλλά έμειναν χαραγμένες στη

Οι επαγγελματίες του Λαγκαδά.

μνήμη μου οι διαδηλώσεις στον Λαγκαδά, για την εκλογή Δημάρχου, επειδή τότε ο Δήμαρχος δεν εκλέγονταν από τον λαό αλλά από το Δημοτικό Συμβούλιο και ο τότε μειοψηφίας στις εκλογές, κατάφερε να εκλεγεί Δήμαρχος, εξαγοράζοντας προφανώς τους συμβούλους της πλειοψηφίας. Επειδή δε την ώρα που πήγαιναν για την εκλογική διαδικασία, κέρασε τους συμβούλους από μία καραμέλα, (όντας μπακάλης στο επάγγελμα) το σύνθημα που επικράτησε στις διαδηλώσεις ήταν «ο Ιούδας με το φίλημα κι' αυτός με καραμέλα». Οι εφημερίδες της εποχής αναφέρουν πολλά περιστατικά για την εποχή αυτή, και για τους θερμόαιμους Λαγκαδιανούς που οδηγήθηκαν στον εισαγγελέα, γιατί έριξαν πέτρες στο σπίτι του Δημάρχου και η

κ. Δημάρχου έκανε μήνηση, ή όρμηξαν στον Δήμαρχο που καθόταν στο καφενείο και τον τραυμάτισαν με μπουκάλι κ.λπ.

Θέλω να ελπίζω πως οι εποχές άλλαξαν και η βία έχει εκλείψει πλέον, όμως δεν άλλαξαν δυστυχώς τα ήθη μας στις εκλογές. Το τάξιμο, η λάσπη, η λαμογιά, η εξαγορά, κυριαρχούν παντού. Μπροστά στο δίλημμα «ο τόπος ή η καρέκλα του δημάρχου», οι περισσότεροι απαντούν «η καρέκλα». Γι' αυτό άλλωστε σε μια επαρχιακή πόλη εμφανίζονται 5-6 υποψηφιότητες που υποτίθεται έχουν έναν στόχο και καημό, το καλό του τόπου. Όμως δυστυχώς για κάποιο διάστημα ο λαός θα διχάζεται και θα κομματιάζεται στα 2-3 ή 4 κομμάτια. Τι θα εμπόδιζε όλους αυτούς τους υποψηφίους, να κατέβουν όλοι μαζί σε μια κοινή προσπάθεια για τον τόπο, αφού έτσι κι αλλιώς τα προβλήματα είναι τα ίδια, οι δυνατότητες επίλυσης οι ίδιες, οι στρατηγικές διαφέρουν αλλά εδώ είναι το ζητούμενο της συνεργασίας και των καλών προθέσεων, όλοι μαζί για τον τόπο. Ζηλεύω μερικές φορές δύο χωριά, το Απειράθου της Νάξου και το Νυμφαίο της Φλώρινας, όπου κατάφεραν κάποτε να έχουν έναν και μοναδικό υποψήφιο Δήμαρχο, που βγήκε με το 100% των ψηφοφόρων. Ο Μανώλης Γλέζος και ο Νίκος Μέρτζος, δυο άνθρωποι αντίθετης κομματικής ιδεολογίας, κατάφεραν να ενώσουν και να αναδείξουν τα χωριά τους και να τα κάνουν υπόδειγμα ανάπτυξης και πραγματικής αγάπης για τον τόπο. Μπορεί να φαίνεται τρελό, αλλά και σαν όνειρο αξίζει να το προβάλλει κανείς. Η μόνη ελπίδα και παρηγοριά είναι ότι οι νέοι και άφθαρτοι άνθρωποι που θα ασχοληθούν με τα κοινά και θα αναλάβουν τα ηνία του Δήμου, θα δώσουν το δικό τους στίγμα φρεσκάδας και πολιτισμού στον 21^ο αιώνα και στο 2014.

54. Η ανάσταση της Χωρούδας

Το ακούγαμε και δεν το πίστευαν τα αυτιά μας. Πάσχα στην όμορφη και γραφική Χωρούδα, μετά από 62 ολόκληρα χρόνια. Η συγκίνηση ήταν δεδομένη και μόνο στη σκέψη ότι μετά από τόσα χρόνια, ο ιστορικός ναός του Αγ. Αθανασίου, θα γινόταν τόπος λατρευτικής συνάξεως και μάλιστα για την αναστάσιμη λειτουργία. Είχε βέβαια ξαναλειτουρηθεί το καλοκαίρι ο ναός, αλλά ανάσταση είχε να γίνει από το 1947. Ο νέος εφημέριος ενημέρωσε από καιρό τους παλαιούς κατοίκους, οι οποίοι είναι διασκορπισμένοι σε διάφορα άλλα χωριά και στη Θεσσαλονίκη, οι επίτροποι φρόντισαν για τις προμήθειες του ναού, ο παπα-Θανάσης από τη μεγαλοβδομάδα φρόντισε για τον ευπρεπισμό του ναΐσκου, βγήκαν τα λάβαρα, καθαρίστηκαν τα πάντα, και το Μεγαλοσάββατο από νωρίς ανέβηκε τον γραφικό Βερτίσκο και διασχίζοντας τα βουνά με τις καστανιές, εισήλθε εις τα άγια των αγίων. Στη συνοδεία του, εκτός της πρεσβυτέρας, ο μοναχός π. Άνθιμος και ο θεολόγος-καθηγητής Αστέριος, οι οποίοι θα αναλάμβαναν να διακονήσουν το αναλόγιο. Με το χτύπημα της καμπάνας, αντιλάλησε το βουνό, και οι πρώτες συνοδείες των κατοίκων άρχισαν να καταφθάνουν. Ήταν αρκετοί τελικά αυτοί που αποφάσισαν φέτος να γιορτάσουν στο χωριό τη λαμπρή και άλλοι μεν να ξαναζήσουν τις παιδικές μνήμες, άλλοι δε να αποκτήσουν την εμπειρία της λαμπρής στο χωριό. Τα πάντα εξελίχθηκαν κατά την

τάξη και το τυπικό της εκκλησίας. Ο ναός γεμάτος, ακόμη και στον εξωνάρθηκα, όπου ακούστηκε το Χριστός Ανέστη. Όλοι με τα κεριά αναμμένα και τα μάτια να λάμπουν από χαρά και συγκίνηση, αντάλασσαν ευχές και ασπασμούς, αχολόγησε το βουνό από την νίκη του Χριστού, και στο κοιμητήριο πίσω από το ιερό βήμα του ναού, άναψαν οι αναστάσιμες λαμπάδες, μεταδίδοντας και «τοις εν τοις μνήμασι» το μήνυμα του αναστάντος Κυρίου. Πόσοι εκείνοι την ώρα δεν θυμήθηκαν τους προαπελθόντες πατέρες και αδελφούς, που πριν από 60 χρόνια βίωναν την ίδια αναστάσιμη χαρά και σε πόσους δεν ανέβηκε ένας κόμπος συγκίνησης στο λαιμό, καθώς έψαλλαν ρυθμικά το Χριστός Ανέστη; Η λειτουργία τέλειωσε κατά τις 2.30, το πλήθος μετέλαβε των αχράντων μυστηρίων με ευλάβεια και κατάνυξη και ευθύς αμέσως στον στεγασμένο χώρο απέναντι από τον ναό, περίμενε τους συνδαιτυμόνες της πνευματικής Τράπεζας, η υλική τράπεζα της αγάπης, το αναστάσιμο τραπέζι με την μαγειρίτσα και τα κόκκινα αυγά, που με πολύ μεράκι ετοίμασαν οι κυρίες του χωριού, «η τράπεζα γέμει τρυφήσατε πάντες, μηδείς εξέλθει πεινών...», είχε ακουστεί προ ολίγου ο κατηχητικός λόγος του αγ. Χρυσοστόμου, και να τώρα το τραπέζι γεμάτο από τα καλά του θεού. Σκηνές και εικόνες που μακάρι να επαναλαμβάνονται συχνά και σε άλλους τόπους. Τα αηδόνια δεν σταμάτησαν μηδέ στιγμή να κελαηδούν θαρρείς τον αναστάσιμο παιάνα, η νύχτα γλυκιά και φωτεινή, δεν σου έκανε όρεξη να φύγεις, το φεγγάρι μεσουρανούσε και τα άστρα όλο και χαμήλωναν πιο σιμά στη γη, για να απολαύσουν την αναστάσιμη ευτυχία των ανθρώπων. «Νυν πάντα πεπλήρωται φωτός, ουρανός τε και γη και τα καταχθόνια,

εορταζέτω η κτίσις την έγερσιν Χριστού». Ο πρώτος κούκος της αυγής κελάηδησε και έσχισε την ησυχία της νύχτας, σε λίγο θα χάραζε η καινούργια αναστάσιμη μέρα, γεμάτη με την ευλογία του αναστημένου Χριστού και την γλυκειά εμπειρία της αναστάσεως στη Χωρούδα. Ανάσταση του 2012. Χόρευε νυν και αγάλλου Χωρούδα.

55. Στον Άϊ-Θανάση της Χωρούδας

Παπαδιαμαντικές εμπειρίες με το ύφος του κυρ-Αλέξανδρου

Είχον παρέλθει περί τα τριάκοντα έτη, ότε το πρώτον επεσκέφθην την Χωρούδαν, μικράν και εγκαταλελειμένην εκ των κατοίκων της πολίχνην της επαρχίας μας, κειμένην βορειοανατολικώς του Λαγκαδά, επί του όρους Βερτίκου, εις μίαν καταπληκτικήν τοποθεσίαν, εντός του δασώδους της περιοχής, και μίαν διαδρομήν ιδιαίτερου κάλους, όπου ο φιδωτός χωμάτινος δρόμος, θυμίζει τας εν αγίω Όρει διαδρομάς. Αι δρεις και αι καστανέαι, μετά της πετελεύς και της κρανιάς, πλουτίζουν το δασώδες της περιοχής, αρώματα φασκομηλιάς και εκρηκτικής ρίγανης προκαλούν τας αισθήσεις, τα δε πετεινά του ουρανού, αετοί και ιέρακες, και όλα τα άλλα γλυκόλαλα πτηνά, προσφέρουν δόξαν αιnéσεως και ευχαριστίας τω πλάστη και δημιουργώ. Η ανάμνησις και μόνον της επισκέψεως εκείνης έφερε εις τον νούν την πρώτην εκείνην γνωριμίαν μου με τον τόπον που όλοι οι κάτοικοί του είχαν εγκαταλείψει συνεπεία των δυσκόλων περιστάσεων και του εμφυλίου σπαραγμού του '49. Τα σπίτια εις ερειπειώδη κατάστασιν, το σχολείον πετρόκτιστον και επί μέρους υψηλού, δέσποζε της μικράς πολίχνης, πλην όμως η φθορά και ο χρόνος είχαν επιφέρει μαγάλας ζημίας, εις την στέγην. Σήμερον δεσπόζει ανακαινισμένον και έτοιμον να δεχθεί την λαογραφικήν συλλογήν του χωρίου. Το μοναδικόν τότε ζωζόμενον κτίριον του χωρίου, ήτο ο ενοριακός ναός του αγίου Αθανασί-

ου του Μεγάλου πατριάρχου Αλεξανδρείας, όστις έμεινε, μό-
νος μόνω τω θεώ, άγρυπνος φύλαξ της πολίχνης, προστάτης
και πολιούχος αυτής, όπως πάντα. Η γραφική και μοναδική
φιγούρα του τοπίου, ο αείμνηστος κυρ-Πέτρος, κτηνοτρόφος
και χοιροβοσκός, ήτο η μοναδική παρηγορία και συντροφία
του αγίου, όστις συχνάκις κατέφευγε και αυτός και τα ζώα
του εις τον ναόν, όταν αι καιρικά συνθήκαι τους απειλούσαν.
Στην παρατήρησή μου, τότε, γιατί επιτρέπει να μπαίνουν τα
ζώα εις τον μικρόν ναΐσκον, με τα ωραιότατας μεταβυζαντι-
νάς τοιχογραφίας του, ο απλούς εκείνος βοσκός, μεθ' όλης της
φυσικότητας απήντησεν ότι και τα ζωντανά είναι πλάσματα
του Θεού, και πρός τινα να καταφύγουν άραγε; αφού αλλού
δεν υπήρχε τόπος παρηγορίας και φυλάξεως; Άλλωστε και ο
Χριστός εις το σπήλαιον πρώτα την αγάπη των αλόγων ζώων
εδέχθη. Έκτοτε παρήλθον έτη αρκετά, μη δυνάμενα όμως να
απαλείψωσιν από την μνήμην την ωραίαν εκείνην ανάμνησιν
των νεανικών μου χρόνων. Μετ' ου πολύ ησχολήθην πάλιν
με τον μικρόν ναΐσκον, αλλ' εις επιστημονικόν πλέον πεδión.
Η πρόσφατος επίσκεψίς μου είχεν να κάμει με την θείαν λει-
τουργία που θα ετελείτο εις τον ναόν του αγίου Αθανασίου,
όπου ο συνώνυμός του παπα-Θανάσης, μοι εκάλεσε δια να τον
ξεleitουργήσω, μη έχων άλλον ψάλτην προς τούτο. Την προ-
ηγουμένην, Σάββατο εσπέρας, ο ευλαβής λευίτης μετά της ευ-
σεβεστάτης και πάντοτε συμπαραστάτιδος πρεσβυτέρας του,
ανήλθον εις το χωρίον προς ευπρεπισμόν του ναΐσκου, και
ετοιμασίαν των σχετικών προς την τέλεσιν της αναιμάκτου
μυσταγωγίας, πραγμάτων. Την Κυριακήν λοιπόν, λίαν πρωί,
αχάραγα ακόμη, αυτός μεν, μετά της πρεσβυτέρας του έφθα-
σαν εις την Χωρούδαν, ημείς δε μετά μελών της οικογενείας

μας, και τη ευγενή φροντίδι του οδηγού μας και συμψάλτου Αστερίου, εφθάσαμε, ότε ο επίτροπος του ναΐσκου, εκτυπά την πρώτην καμπάναν διά την σύναξιν των ολίγων πιστών που κατοικούν κατά το θέρος εις την μικράν πολίχνην, που ήρχισε ολίγον κατ' ολίγον να αποκτά ζωήν και κίνησιν, καθώς ήδη ανακαινίσθησαν περί τας τριάκοντα οικίας.

Η συγκίνησις μεγάλη, διότι ήτο η πρώτη φορά που θα συλλειτουργούσαμε εις τον ναόν του αγίου, ο οποίος κατάφερε με την υπομονήν του και τον αγώνα του, να κρατήσει την εκκλησίαν του άφθορον από τον χρόνον αλλά και την άγνοιαν των ανθρώπων, αλλά ιδού τώρα, συμβάλλει και εις την αναζωπύρωσιν της αγάπης των κατοίκων του χωρίου διά την γενέτειράν των. Ημέρα λαμπρά, η 17^η Ιουλίου, της μεγαλομάρτυρος αγίας Μαρίνης και των αγίων Πατέρων των συγκροτησάντων την Τετάρτην Οικουμενική Σύνοδον. Εις τον όρθρον εψάλαμε τον κανόνα των αγίων Πατέρων και της αγίας, κατακλείοντες με το ωραιότατον δοξαστικόν «των αγίων πατέρων ο χορός», το οποίον μετά ζήλου και πόθου εψάλαμε, παρά το βραχνόν της φωνής και την μη εξιδιασμένην γνώσιν περί την βυζαντινήν μελουργίαν. Πάντως εφροντίσαμε τον Δ' ήχο της ημέρας, να τον διαφυλάξωμεν έως τέλους παρά την άγνοιά μας, εν τούτοις ότε ο συμψάλτης Αστεριος, αντελαμβένετο ότι εξωκοίλαμε εκ του ήχου, εμωρμύριζεν χαμηλοφώνως, «λέγετος...», διά να υπενθυμίζει τοιουτοτρόπως τον ήχον της ημέρας. Ο ναΐσκος ευωδίαζεν όλος από το μελισσοκέρι και το ευώδες θυμίαμα. Ο κυρ-Βασίλης ο επίτροπος, εκτύπησεν την καμπάναν και εις τας καταβασίας και εις την δοξολογίαν, μεθ' όλης της δυνάμεώς του, διά να ακουστεί ο ήχος και εις τας ακραίας οικίας και τας παρυφάς του χωρίου.

Εισήλθομεν εις την θείαν λειτουργίαν μετά κατανύξεως, ο παπα-Θανάσης έψαλλε και ανεγίνωσκε τας ευχάς μετά πάσης ευλαβείας, και ο λαός μετά προσοχής και άκρας σιγής μετείχε του ιερού μυστηρίου. Οι άγιοι των τοιχογραφιών λες και εξω-ντάνειψαν εξαίφνης, όλοι λεβέντες στρατιωτικοί άγιοι, στήριγμα του λαού κατά τους χαλεπούς χρόνους, με τα κοντάρια και τας σπάθεις των, έτοιμοι λες να συντρέξουν τον λαόν του θεού ανά πάσαν στιγμήν, ακόμα και εις την δύσκολον αυτήν εποχικήν συγκυρίαν. Η ωραιοτάτη μορφή του αγίου Μερκουρίου με το δόρυ ανά χείρας, και την γαληνιαίαν μορφήν του, διαβεβαιώνει θαρρείς τον προσκυνητή, διά την διάθεσίν του, να αντιμετώπισει και πάλι επιβουλάς αλλοτρίων και νέων εχθρών, ως άλλοτε Ιουλιανόν τον Παραβάτην. Εις το σημείον εκείνο όπου ο ιερεύς εμνημόνευσε το όνομα του οικείου επισκόπου Ιωάννου, προέτρεψε μετ' ευλαβείας τους πιστούς να μνημονεύσωσι και αυτοί τους οικείους των στο «και ών έκαστος κατά διάνοιαν έχει και πάντων και πασών», καθώς οι ψάλται χαμηλοφώνως έψαλλον το «Κύριε ελέησον». Τα ολίγα βρέφη που μετείχαν της λειτουργικής αυτής συνάξεως, έμειναν ηρέμως εις τας αγκάλας των μητέρων των, ο δε μικρός Στυλιανός εκοιμήθη προς στιγμήν εις την πεζούλαν του εξωνάρθηκος, διότι το πρωινόν ξύπνημα του εστέρησε τον κεκανονισμένον ύμνον, τον οποίον εσυμπλήρωνε τώρα, υπό την σκέπην του ταπεινού ναΐσκου του αγ. Αθανασίου, εν μέσω αρωμάτων και χρωμάτων του όρους Βερτίσκου. Εις το κοινω-νικόν οι μητέρες ητοίμασαν τα βρέφη διά την θείαν μετάλη-ψιν, και προσήλθον «μετά φόβου Θεού πίστεως και αγάπης». Ότε απολύσαμεν την θείαν λειτουργίαν και ο παπα-Θανάσης κατέλυε, ανεγνώσθη μετά πάσης αιδούς και ευλαβείας η ακο-

λουθία της ευχαριστίας της μεταλήψεως και βοηθούσης της πρεσβυτέρας ετοίμασεν τον μποξάν του, με τα άμφια και τα σκέυη, και μετέβημεν εις την πλησιεστέραν οικίαν του κυρ-Βασιλείου, διά το κεκανονισμένον κέρασμα και τον καφέ. Πλούσια τα ελέη του Θεού και μεγάλη η αγάπη και η ευλάβεια των ανθρώπων. Περί την 12^{ην} μεσημβρινήν ανεχωρήσαμεν δια τας οικίας μας, εν μέσω της ωραιότητας, δασώδους διαδρομής, και των συριγμών των πτηνών του δάσους, καθώς και της μονότονης μεν, αλλά γνωστής μελωδίας των τζιτζικιών. Άμποτε να μας αξιώσει ο Θεός και ο Άϊ-Θανάσης να λάβωμεν και πάλιν την ευλογίαν των.

56. Ένα αφιέρωμα στον αείμνηστο Νίκο Μουλά

Ιστορικό, λαογράφο, δημοσιογράφο και εκδότη του Λαγκαδά

Γέμισε το σπίτι του Πολιτιστικού Οργανισμού Μυγδονία την Κυριακή το βράδυ (16-11-14), με την ευκαιρία της εκδήλωσης αφιερωμένης στη μνήμη του Νίκου Μουλά, του ανθρώπου που αφιέρωσε τη ζωή του στην αναζήτηση και προβολή της ιστορίας του Λαγκαδά. Ο Μουλάς γεννημένος στο Λαγκαδά περί το 1912 από φτωχή ντόπια οικογένεια, έμεινε ορφανός από πατέρα αρκετά μικρός και κατάφερε να επιβιώσει σε καιρούς αρκετά δίσεχτους και σκληρούς, επιβίωσε τριών πολέμων και στάθηκε στα πόδια του μόνος του αποδεικνύοντας ότι και μόνο η θέληση φτάνει για να ζήσει κανείς. Η εγνωσμένη αγάπη του για τα γράμματα, τον έκανε να τον ξεχωρίσουν ανάμεσα σε άλλα παιδιά και να τον δεχτούν στο τότε γυμνάσιο Λαγκαδά, μα επειδή δεν υπήρχαν τα απαραίτητα δίδακτρα, τον δέχτηκαν στο σχολείο ως επιστάτη-καθαριστή και μαθητή συγχρόνως. Έτσι κατάφερε και τελείωσε το εξατάξιο Γυμνάσιο Λαγκαδά, σκουπίζοντας τις τάξεις, ανάβοντας τις σόμπες και κάνοντας όλες τις αγκαρίες και μη έχοντας δυνατότητα άλλων σπουδών έμεινε στο Λαγκαδά κάνοντας διάφορες δουλειές, όπως συντάσσοντας αιτήσεις, έγγραφα και κάνοντας διάφορες εξυπηρετήσεις σε ανθρώπους που δεν διέθεταν την μόρφωση για να αυτοεξυπηρετηθούν. Τότε γνωρίστηκε με τον Ιωάννη Χριστογιαννόπουλο, ο οποίος υπηρετούσε ως διοικητής του Αστυνομικού τμήματος Λαγκαδά και μετά την

αποστρατεία του ασχολήθηκε με την έκδοση της τοπικής εφημερίδας «Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ», προβάλλοντας έτσι την υποψηφιότητά του ως βουλευτού. Από τότε άρχισε να ασχολείται με την δημοσιογραφία και να αρθρογραφεί αλλά και να γνωρίζεται με τους κύκλους της Θεσσαλονίκης και της πολιτικής. Αυτό τον βοήθησε ώστε για κάποιο διάστημα να διοριστεί στην UNRA στη διανομή του ρουχισμού που ερχόταν από την Αμερική και να έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει γνωριμίες και φιλίες με γνωστά πρόσωπα της εποχής. Μετά την αποτυχία του Χριστογιαννόπουλου να εκλεγεί βουλευτής, ο Μουλάς αναλαμβάνει πλέον εκδότης και συντάκτης της εφημερίδας και αποκτώντας μια συντροφιά νέων της εποχής ως συνεργάτες, όπως ο Ευθύμιος Κούζος, ο Στέλιος Βασιλείου, ο Φ. Νάκος, φοιτητής φιλολογίας και άλλοι, επεκτείνει την εφημερίδα του από μηνιαία σε εβδομαδιαία και αλλάζει τον τίτλο σε «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΓΚΑΔΑ». Έτσι μπαίνει πλέον στα σπίτια όλης της επαρχίας και ασχολείται με θέματα κοινωνικά, ιστορικά, λαογραφικά, αθλητικά, κάνει ρεπορτάζ, γράφει ειδήσεις, σχολιάζει την επικαιρότητα, και κυρίως μέσα από την στήλη του «η Λένκω και η Ρίνκου», όπου γράφεται στο ντόπιο γλωσσικό ιδίωμα των Λαγκαδιανών, καταγράφει την ντοπιολαλιά και συμβάλλει στην έρευνα της τοπικής διαλέκτου. Αργότερα όταν ο ιστορικός και λαογράφος Νίκος Κοσμάς θα γράψει μια γλωσσολογική μελέτη για το «Γλωσσικό ιδίωμα του Λαγκαδά», το οποίο βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών, θα ομολογήσει ότι το πλουσιότερο υλικό το βρήκε αποθησαυρισμένο στην εφημερίδα του Νίκου Μουλά, στην οποία και ο ίδιος αρθρογραφούσε. Αυτό που είναι απορίας άξιο είναι πώς ο Μουλάς που δεν είχε κάνει ιστορικές ή λαο-

γραφικές σπουδές, κατάφερε να αποτελεί για τους ιστορικούς και τους Λαογράφους-Ερευνητές της περιοχής μας τη βασική βιβλιογραφική πηγή. Έχοντας γνωριμίες με αγιορείτες μοναχούς κατάφερε να εισδύσει σε Αγιορειτικές βιβλιοθήκες και να μελετήσει χειρόγραφα και κώδικες, που έδιναν ιστορικές μαρτυρίες για τον Λαγκαδά από τον 9^ο και 10^ο αιώνα.

Βεβαίως για τους ντόπιους ο Μουλάς ήταν μια αμφισβητούμενη προσωπικότητα, γιατί είχε τη δύναμη του λόγου και τη γνώση πραγμάτων που εν πολλοίς, αγνοούσαν οι συμπατριώτες του και γιατί επιβεβαίωνε για ακόμη μία φορά ότι «ουδείς προφήτης εν τη πατρίδι αυτού». Ήταν πάντα ντυμένος στην τρίχα, με την μπριγιαντίνη να κρατά τα μαλλιά του, το μακρύ του παλτό και το καβουράκι της εποχής, μια παρουσία που εν ολίγοις σκανδάλιζε τους Λαγκαδιανούς για το πώς ο Μουλάς τα κατάφερνε πάντα. Πρωτοστατούσε σε κάθε πολιτιστική δραστηριότητα, οργάνωνε εκδηλώσεις και διαλέξεις, πρόβαλε τους νέους ανθρώπους και τις πρώτες συγγραφικές ανησυχίες των συμπατριωτών του δημοσιεύοντας κείμενά τους, πρωτοστάτησε στη δημιουργία του Λαογραφικού συλλόγου των Θρακιωτών και υπήρξε ο πρώτος διοργανωτής των αναστεναρίων, φέροντας στον Λαγκαδά τον μελετητή και γνωστό ερευνητή-καθηγητή της ψυχιατρικής Άγγελο Τανάγρα, ο οποίος ήρθε στην πόλη μας στις 21 Μαΐου το 1951 και μίλησε στην αίθουσα του Β΄ Δημοτικού για το Διονυσιακό έθιμο των αναστεναρίων και το φαινόμενο της ακαΐας.

Με τον καιρό η κυκλοφορία των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης έπνιξε τη δική του εκδοτική δραστηριότητα και είναι αλήθεια ότι οι συνδρομητές δεν ήταν και πολύ συνεπείς στις υποχρεώσεις τους. Έτσι η εφημερίδα έγινε δεκαπενθήμερη,

αργότερα μηνιαία, και με τον καιρό διέκοψε την έκδοσή της, προς λύπη των λίγων φανατικών συνδρομητών του που περίμεναν πώς και πώς να διαβάσουν τα κοινωνικά σχόλια ή την Λένκω και τη Ρίκνω, που ομολογουμένως άφησε εποχή. Εργάστηκε στη Θεσσαλονίκη ως διορθωτής κειμένων σε κάποιους εκδοτικούς οίκους και εφημερίδες και αργότερα σχεδόν κόβει κάθε επαφή με τον Λαγκαδά, τον οποίον επισκεπτόταν όσο ζούσε η μάνα του. Έμεινε στη Θεσσαλονίκη παρέα με τους δικούς του κύκλους και έφυγε από τη ζωή χωρίς κανένας Λαγκαδιανός να του ανάψει ένα κερί.

Αυτόν λοιπόν τον Νίκο Μουλά τίμησε ο Πολιτιστικός Οργανισμός Μυγδονία σε μια καταπληκτική εκδήλωση που επιμελήθηκαν ο Τρύφων Τσομπάνης και ο Στέλιος Καραγιοβάνης, διαβάστηκαν κείμενά του και αρθρογραφία της εφημερίδας του, ενώ ανάμεσα στα κείμενα ο Νικηφόρος Ατζέμης παρενέβαινε μουσικά με παραδοσιακά τραγούδια. Οι επισκέπτες είχαν την ευκαιρία να βρεθούν σε ένα ζεστό και φιλόξενο περιβάλλον πίνοντας σαλέπι, τσάι ή κρασί και συσφίγγοντας τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ήταν μια ευκαιρία να ανασύρουμε από την λήθη τον Νίκο Μουλά, να τον ευχαριστήσουμε για την προσφορά του στην επιστήμη και στον τόπο μας και να προτείνουμε στον Δήμο Λαγκαδά, να του αφιερώσει μια πάροδο ή στενό δρομάκι με το όνομά του, γιατί νομίζουμε ότι του αξίζει μια τέτοια τιμή.

57. Θεσσαλονίκης εγκώμιον

1912-2012. 100 χρόνια λευτεριάς

Θέλοντας να μελετήσει κανείς την ιστορία αυτής της πόλης, της Θεσσαλονίκης, αισθάνεται το δέος που νιώθει ο κάθε άνθρωπος απέναντι στην ιστορία όλου του κόσμου, όπου τα πάντα είναι τόσο μεγάλα και θαυμαστά που τον ξεπερνούν. Η αναμέτρηση με την ιστορία φαντάζει αδιανόητη, κι όμως αυτή η πόλη συμπυκνώνει την ιστορία όλου του κόσμου, πολλοί θα την ήθελαν για πατρίδα τους, πολλοί την πόθησαν για πατρίδα, πολλοί την έζησαν ως πατρίδα και μάνα και γενέθλια πόλη, πολλοί την αγάπησαν και την σεβάστηκαν και οι εχθροί της ακόμη δεν την εγκατέλειψαν στη στάχτη του πολέμου, αλλά την παρέδωσαν στους κατοίκους της, ως πολύτιμη κληρονομιά, για να διαφυλάξει όπως αυτή γνωρίζει, τις μνήμες όσων την αγάπησαν, ακόμα και ως κατακτητές.

Η Θεσσαλονίκη, η πόλη θρύλος, όπου η Ρωμηοσύνη βάθυνε τις ρίζες της, πλάτυνε τους ορίζοντές της και χάραξε σε μπτώπεσ τ' όνομά της.

Η συμβασιλεύουσα και συνοδοιπόρος του Φαναρίου, όπου «η κάθε πέτρα της ψωμί, με το σταυρό στη μέση», όπου είναι «ταμιευμένη η ανθοφορία του γένους» και εμφωλεύει σε χώρους ιερής κατάνυξης ή εκφέρεται σε θησαυρίσματα τέχνης.

Αυτή η πόλις που ανασαίνει με τα μνημεία της και λαμπρύνεται «από τα φλέγοντα χρώματα των νωπογραφιών της και των ψηφιδωτών τις ιαχές».

Είναι η πόλις που έχει τη δική της συμμετοχή στο χρόνο της ζωής μας. Η πορεία της και δική μας πορεία και η ιστορία της μια λιτανεία από το χθες στο νυν και αεί.

Καθώς αφήνεις την πορτάρα του Επταπυργίου και προσκυνάς στην των Βλατάδων Μονή, ξανοίγεται μπροστά σου, πορεία ιστορική, ένδοξη, και παρακαταθήκη ιερή για όλους μας. Η μονή Λατόμου, ο Ορφανός, ο Προφήτης Ηλίας, η αγία Αικατερίνη, οι άγιοι Απόστολοι, ο άγιος Παντελεήμων, ο ναΐσκος του Σωτήρος Χριστού στην Καμάρα, η Παναγία των Χαλκέων κι άγιοι Απόστολοι, ο άγιος Δημήτριος όπου χτυπά η καρδιά της πόλης, η Αχειροποίητος και η αγία Σοφία και τόσες άλλες εκκλησίες παλαιές και νεώτερες που συνεχίζουν τη λειτουργία του Γένους. Ο Λευκός Πύργος, έμβλημα της πόλης, τα υπέροχα αρχοντικά της άνω πόλης και της παραλίας, η Καμάρα και η Ροτόντα. Κατοπτρισμοί αρρήτων διαιωνίζονται και υπέροχοι ύμνοι, εν αήχω φωνή, εκτινάσσονται απ' τους αιώνες, μέσω της τέχνης και του πολιτισμού της.

Η τέχνη στη Θεσσαλονίκη κατά την παλαιοχριστιανική, βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, αποτελεί την πιο επιτυχή και γοητευτική εκδήλωση της πολιτιστικής παραγωγής της και είναι η έκφραση της υψηλής καλλιτεχνικής φυσιογνωμίας της.

Άγνωστοι οι πιο πολλοί τεχνίτες και μαΐστορες, δάνεισαν θαρρείς στο Θεό τα χέρια τους και κατέλειπαν απόθεμα πίστης, ήθους και παντοτινής παρηγοριάς στους «προσκυνούντας εν πίστει το μυστήριο».

Κι όσο πιο ταπεινοί κι ανώνυμοι είναι οι μαστόροι, οι ζωγράφοι και οι καλλιτέχνες της, τόσο πιο πολύ θαρρείς η τέχνη που άφησαν, είναι θαυμαστώτερη και πιο ονομαστή. Μιλάμε

για την τέχνη της Θεσσαλονίκης, της Μακεδονίας, των Βαλκανίων, που χέρια Μακεδόνων και Θεσσαλονικέων ετεχνούρησαν.

Στον άγιο Δημήτριο μπορεί να αποθαυμάσει κανείς έργα από τον 6^ο ως τον 15^ο αιώνα και στον άγιο Ευθύμιο το χέρι ή την πνοή του κυρ-Μανουήλ Πανσέληνου «του δίκηνη σελήνης λάμπαντος», πιο πάνω στον όσιο Δαβίδ οι τοιχογραφίες ανταγωνίζονται τον ψηφιδωτό διάκοσμο και αποκαλύπτουν τη χάρη του προικισμένου καλλιτέχνη.

Από τον 13^ο ως τον 15^ο αιώνα (1430) που η πόλη κυριεύεται από τους Τούρκους, η Θεσσαλονίκη παρά το ότι γίνεται κέντρο μεγάλων κοινωνικών και θρησκευτικών ταραχών, ταυτόχρονα δημιουργεί μια μεγάλη αναγεννησιακή κίνηση και θα λέγαμε πως σημειώνει τη μεγαλύτερη ακμή της από φιλολογική και καλλιτεχνική άποψη. Αυτή τη συνοδοιπορία της φιλολογικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας θα τη δούμε πολλές φορές μέσα σ' αυτή τη πόλη.

Η Θεσσαλονίκη πέφτει στα χέρια των Τούρκων το 1430, 23 χρόνια πριν από την Βασιλεύουσα, κι όμως παραμένει στη συνείδηση του γένους ως η Συμβασιλεύουσα, ακόμα και στα χρόνια της σκλαβιάς της.

Η απελευθέρωση του 1912, από τον Τουρκικό ζυγό, θα σηματοδοτήσει την νέα αρχή της ανάπτυξης και της πνευματικής ανόδου.

Βέβαια η βυζαντινή κληρονομιά της πόλης, ήταν πάντα πηγή έμπνευσης για τους νέους δημιουργούς της, αλλά, η απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό, θαρρείς πως έδωσε νέο αναπροσανατολισμό στην τέχνη και στα γράμματα.

Ο Λαγκαδάς ήταν άμεσα δεμένος με τη μοίρα και την ιστορία της συμβασιλεύουσας.

Ήταν η μεγαλύτερη επαρχιακή πόλη της Θεσσαλονίκης, και οι ιστορικές τους στιγμές πολλές φορές ταυτίστηκαν. Έπεφτε η Θεσσαλονίκη, έπεφτε κι ο Λαγκαδάς, απελευθερώνόταν η Θεσσαλονίκη, ακολουθούσε ο Λαγκαδάς, αλλά και όλη η Μακεδονία. Ορμητήριο εχθρών και φίλων, αλλά και χώρος ησυχίας και δημιουργίας για άρχοντες και αρχόντισσες του Βυζαντίου. (Γεώργιος Ακροπολίτης, Ευδοκία η Φιλανθρωπινή). Το 1912 μια ευάριθμη ομάδα Λαγκαδιανών, θα δώσουν το αίμα τους για την λευτεριά και ο Θεός θα ευδοκήσει στις 27 Οκτωβρίου, γιορτή του αγίου Νέστορος, η πόλη του Λαγκαδά, να γιορτάζει στον Μητροπολιτικό Ναό της Αγίας Παρασκευής τα ελευθέρια της πόλης.

Τιμώντας τα 100 χρόνια της απελευθέρωσης της πόλης, ανάβουμε ένα κερί στη μνήμη όλων όσων έδωσαν αίμα και πνεύμα στην Θεσσαλονίκη, στο Λαγκαδά αλλά και σ' όλη τη Μακεδονία. Στους γενναίους του Μακεδονικού αγώνα, στους ασυμβίβαστους Έλληνες-Μακεδόνες, που κράτησαν πίστη και συνείδηση ελεύθερη και καθαρή, στους γονείς και δασκάλους που κράτησαν μεσ' την ψυχή τους ψηλά τη σημαία της πατρίδας.

Ας είναι η μνήμη τους αιωνία.

58. Σαν πρωτοχρονιάτικο παραμύθι

Ανήμερα Πρωτοχρονιάς. Ο πρωϊνός χτύπος στη πόρτα του σπιτιού ήταν αιτία του αγουροξυπνήματος. Το μυαλό μου πήγε αμέσως στα παιδιά της γειτονιάς που θα ήρθαν προφανώς να κάνουν το «σούρβα-σούρβα», αλλά η πεζή πραγματικότητα με προσγείωσε στην καθημερινότητα. Ήταν πράγματι τα παιδιά, αλλά ήρθαν από το βραδινό ρεβεγιόν και γύριζαν στο σπίτι, τόσο νωρίς!!! Δεν το κρύβω πως για μια στιγμή λαχτάρισε η καρδιά μου, χτύπησε γοργότερα και χαρούμενα, καθώς συνδυάστηκαν στη σκέψη μου αναμνήσεις από το «πρόσφατο» παρελθόν των περασμένων 50 χρόνων. Στα χρόνια μας σκέφτηκα τέτοια ώρα μας ξυπνούσε η μάνα ή η γιαγιά για να βγούμε, αχάραγα ακόμα, στη γειτονιά να κάνουμε «σούρβα». Δεν ξέρω τι σήμαινε η λέξη, άλλωστε πολλές λέξεις, ακόμα και από τα κάλαντα, δεν τις καταλαβαίναμε και δεν φροντίζαμε να τις ερμηνεύσουμε, γιατί από γενιά σε γενιά έφθαναν σε μας παρεφθαρμένες. Τελικά τι ήταν το σωστό «ζαχαροκάντιο ζυμωτή»; ή «ζαχοπλάστη ζυμωτή»; Κανένας δεν ήξερε. Έτσι γινόταν πάντα. Παίρναμε μια λέξη ή ένα έθιμο κληρονομικά και το διαιωνίζαμε με το λάθος του ή την παραφθορά του. Σε άλλα μέρη δεν έλεγαν «σούρβα» αλλά «κόλιντα μπάμπω», δεν έχει σημασία ήταν πάντως το ίδιο τελετουργικό όπου με μακριές τοπούσκες -ξύλινα ραβδιά- χτυπούσαμε τα κεραμίδια των σπιτιών φωνάζοντας μέσα στην πρωϊνή ησυχία «σούρβα-σούρβα, δώσιμ' καρύδια να μη σε σπάσω τα κεραμύδια» και οι

νοικοκυρές έβγαιναν για να μας ευχαριστήσουν για το ποδαρικό που κάναμε στο σπιτικό τους, έπαιρναν τον μικρότερο και τον έβαζαν στο σπίτι για να 'ναι τυχερή και καλόβολη η νέα χρονιά, η δε θειά μου η Μαρίκα με έπιανε από το χέρι, μου έδινε ένα αυγό και με πήγαινε στο κοτέτσι να το βάλω στη φωλιά, όπου θα κλωσούσε εν καιρώ η κλώσσα της για να βγάλει γερά πουλιά. Κι ύστερα τα κεράσματα, τα γέλια οι ευχές, τα φιλιά, τα μπαξίσια με τα ξερά σύκα και τα μήλα και τα φουντούκια με τα καρύδια, να γεμίζουν τις σακούλες και τις τσέπες μας. Άλλες πάλι μας δίναμε αλάτι να ρίξουμε στη φωτιά και «ως έσκανε το αλάτι έτσι να σκάνει και το κακό». Σε άλλα σπίτια ραντίζαμε με το αμίλητο νερό που έπαιρναν από βραδίζ από την αυλή της εκκλησίας. Σαν τώρα θυμάμαι τον Πατέρα μου κάθε χρόνο να με ντύνει καλά και με χοντρά ρούχα, και να παίρνουμε το μπαρντάκι για να πάνε στην αυλή της αγίας Παρασκευής, όπου ήταν η τουλούμπα, να πάρουμε το «αμίλητο νερό», και τη δική μου περιέργεια να θέλω να μιλάω συνεχώς και ο Πατέρας να μην αποκρίνεται, γιατί κατά το έθιμο έπρεπε αμίλητοι να πάμε να γεμίσουμε νερό, να μη μιλήσουμε κανέναν στον δρόμο, που πήγαιναν για τον ίδιο λόγο στην εκκλησία, και να γυρίσουμε πίσω να ραντίσουμε το σπίτι με το αγιονέρι της εκκλησίας. Η απαγοήτευση ήρθε ένα βράδυ που από την παγωνιά πάγωσε η τουλούμπα και δεν μπορούσαμε να πάρουμε νερό. Για πότε μαζέψαμε λίγα χόρτα και χαρτιά και βάλαμε φωτιά στη βάση της τουλούμπας, χαμπάρι δεν το πήραμε, γιατί έπρεπε ό,τι γίνεται να γίνει γρήγορα γιατί θα σκάναμε από την αφωνία, έτσι σε λίγο ξεπάγωσε η τουλούμπα και πήραμε νερό, όμως οι πιο πολλοί μόλις ξεπάγωσε η τουλούμπα, από τη χαρά τους μίλησαν και έτσι

δεν πήραν αμίλητο, αλλά μιλητό νερό. Στο σπίτι όλοι περίμεναν να πάμε το νερό και κάθονταν γύρω από τραπέζι, άλλοι τρώγοντας κι άλλοι παίζοντας 31 «για το καλό της χρονιάς». (Τζογαδόρικός λαός ακόμα και στη λαογραφία μας). Σε λίγο θα χτυπούσε η καμπάνα για τον όρθρο της γιορτής του Αγίου Βασιλείου και τη λειτουργία, και αμέσως ντυνόμασταν στα γιορτινά μας για να προλάβουμε να πιάσουμε και τα εξαπτέρυγα στο ιερό για το καλό της μέρας. Φεύγοντας βιαστικά και τρέχοντας, η μάνα μας φώναζε «προσοχή στα λόγια και στα έργα σας, ότι στραβό κάνετε σήμερα θα το κάνετε όλη τη χρονιά και ότι καλό κάνετε θα το κάνετε όλο το νέο έτος» και για να μας επηρεάσει έλεγε «μη μαλώσετε με κανέναν, γιατί θα μαλώνετε όλο το χρόνο, κι αν φάτε ξύλο θα το τρώτε όλη τη χρονιά». Έτσι συμμαζευόμασταν και προσέχαμε τη συμπεριφορά μας. Μόλις σχολούσε η εκκλησιά ο δρόμος οδηγούσε κατευθείαν στο σπίτι, για να κάνουμε εμείς ποδαρικό στο δικό μας σπιτικό, μη κι' έρθει κανένας γρουσουζής και ανάποδος και πάει στράφι η χρονιά μας. Δεν πηγαίναμε ούτε σε συγγενικά σπίτια, φοβούμενοι πως αν δεν τους πήγαινε καλά η χρονιά, μήπως μας το φορτώσουν στο κακό ποδαρικό μας. Βέβαια πάντα υπήρχε κάποια καλή θεία που ήθελε να μας φιλέψει γλυκά και λιχουδιές και μας ζητούσε να πάμε να κάνουμε ποδαρικό γιατί μας θεωρούσε καλότυχους και βλοημένους. Το μεσημέρι το τραπέζι πάντα πλούσιο με σίγουρη τη γεμιστή γαλοπούλα ή κότα- ανάλογα με τα βαλάντια- καμιά φορά και ψαρόπαπια από τη λίμνη με λίγο ριζάκι, χοιρινά και γλυκό κρασί. Η βασιλόπιτα ήταν το κέντρο του ενδιαφέροντος γιατί συνδυάζονταν με κάποιο δώρο, πέρα από το φλουρί που θα τύχαινε ο τυχερός της χρονιάς. Η μέρα περνούσε γενικά στο

σπίτι όπου οι μεγάλοι συνέχιζαν την 31 και οι μικροί εξασκού-
νταν στον παιδικό τζόγο με το «τσουφ-τέκι», δηλαδή κρύβα-
με στα χέρια μας φουντούκια που μαζεύαμε από τα κάλαντα
και αφού τα κρύβαμε πίσω μας, θέλαμε από τον αντίπαλο να
βρει αν κρύψαμε μονά ή ζυγά στον αριθμό φουντούκια. Αν το
έβρισκε κέρδιζε τα φουντούκια μας. Αν ο καιρός ήταν καλός
βγαίναμε στην αυλή και αφού ανοίγαμε μια λακκουβίτσα στο
χώμα, προσπαθούσαμε όσα φουντούκια ή καρύδια χωρούσε η
χούφτα μας να τα βάλουμε με την πρώτη στη λακκούβα, όσα
δεν έμπαιναν τα χάναμε και τα έπαιρνε ο αντίπαλος.

Έτσι περνούσε η μέρα στη χαρά της γιορτής και της ξεγνοι-
ασιάς, συνδυάζοντας τα πνευματικά με τα έθιμα. Φροντίζαμε
να περάσει χαρούμενη και ειρηνική για να είναι όλο το νέο
έτος ειρηνικό και χαρούμενο. Σήμερα που έλειψαν τα σούρβα,
γιατί έλειψαν οι χαμηλές στέγες των σπιτιών μας, που μπο-
ρούσαν να τις φτάσουν τα παιδιά με τις γκλίτσες τους, σήμερα
που χτίσαμε τα σπιτικά μας με τη λογική της Βαβέλ, σήμερα
που χάσαμε την επαφή με τη γιορτή και το βαθύτερο νόημά
της, βρίσκουμε άλλους τρόπους διασκέδασης αλλά όχι χαράς,
που δυστυχώς εξαντλούνται με το τέλειωμα του κρασιού ή
της γαλοπούλας, «βίος ανεόρταστος».

Καλή χρονιά λοιπόν, έστω χωρίς σούρβα και αμίλητο νερό,
με χαρά και ειρήνη αλλά και κουράγιο για ό,τι καινούργιο μας
έρθει.

59. Το γραφικό τρενάκι της γραμμής Ηράκλειο - Λαγκαδά - Σταυρού

Ένα δημοσίευμα του κ. Άλκη Τούλα σταθμάρχη του ΟΣΕ μου κίνησε το ενδιαφέρον να αναζητήσω πληροφορίες για το περιβόητο τρενάκι της γραμμής Λαγκαδά-Σταυρός. Μια πρώτη πληροφορία πήρα από τον αείμνηστο κ. Χρήστο Φυλάκη ο οποίος θυμόταν την ύπαρξή του, αλλά απ' ότι μου είχε πει δεν είχε ταξιδέψει ο ίδιος ποτέ. Έλεγε πως στον μεν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο περί το 1916 χρησιμοποιούνταν κυρίως για μεταφορά στρατιωτικού υλικού από τις συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες και το κατασκεύασαν, αργότερα δε όταν γύρω στο 1920 εξαγοράστηκε από το Ελληνικό κράτος, γινόταν και μεταφορές αγροτικών προϊόντων. Η γραμμή περνούσε από τα χωριά που βρίσκονται στον άξονα Λαγκαδά-Καβάλα, Ηράκλειο, Καβαλάρι, Γερακαρού, Λαγκαδίκια, Στίβος, Ν. Απολλωνία και έφτανε μέχρι Ασπροβάλτα και Σταυρό. Η δεύτερη πηγή πληροφόρησης ήταν ο αείμνηστος Φώτης Γεωργιάδης, φιλόλογος-Γυμνασιάρχης γιος του φιλόλογου καθηγητή Ηλία Γεωργιάδη, ο οποίος σε ένα κείμενο που μου εμπιστεύτηκε για τον πατέρα του και το δημοσίευσα στο βιβλίο «Μορφές της ιστορίας του Λαγκαδά», αναφέρει ότι αρκετές οικογένειες του Λαγκαδά, κυρίως όσες είχαν κάποια οικονομική άνεση για να κάνουν καλοκαιρινές διακοπές, χρησιμοποιούσαν το ξακουστό τρενάκι για να κατευθυνθούν μέσω των Μυγδονικών Τεμπών προς Σταυρό και Ασπροβάλτα, όπου εκεί σε ενοικιαζόμενα

δωμάτια ή σκηνές, παραθέριζαν και έκαναν και τα θαλασσινά λουτρά τους. Ένας ακόμα πληροφοριοδότης μου ήταν ο κ. Νίκος Κοσμάς, λόγιος συγγραφέας, λαογράφος και ιστορικός του Λαγκαδά, ο οποίος θυμόταν ότι όταν περί το 1934 διορίστηκε ως Δάσκαλος στη Βαμβακιά, έφτασε στο χωριό με τη βοήθεια της σιδηροδρομικής γραμμής και το τραινάκι του Λαγκαδά. Θυμόταν μάλιστα πως το τραινάκι τον άφησε κάπου έξω από τη Βόλβη και εκεί τον περίμενε ο πρόεδρος του χωριού με δυο γαϊδουράκια και συνέχισε το ταξίδι του στην έδρα του διορισμού του εποχούμενος όνου. Οι πληροφορίες θέλουν το μήκος της γραμμής περίπου 66 χιλιόμετρα και το άνοιγμα των γραμμών 60 εκατοστά, η δε ταχύτητά του δεν ξεπερνούσε τα 15-25 χιλιόμετρα την ώρα. Η διαδρομή καταπληκτική, μέσα σε ένα καταπράσινο τοπίο, η δε παραλίμνια διαδρομή έκανε ακόμα ωραιότερο το ταξίδι καθώς κύκνοι και ψαροπούλια συνόδευαν τον θορυβώδες τραινάκι. Το τραινάκι έπαψε να υπάρχει και να λειτουργεί το 1947 όταν μέσα στη δίνη του εμφυλίου έπεσε κι αυτό θύμα του γενικότερου κακού. Ας δούμε όμως πώς περιγράφει το τελευταίο του ταξίδι ένας από τους ανθρώπους που ήταν και ο αυτόπτης μάρτυρας του κακού.

Παραθέτουμε παρακάτω την αφήγηση του κ. Ιωάννη Τάταρη όπως την κατέγραψε στο περιοδικό «ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ» ο αείμνηστος σταθμάρχης Άλκης Τούλας:

«Το μεσημέρι της 6^{ης} Ιανουαρίου 1947, ημέρα των Θεοφανίων, ξεκίνησε το τρένο από το Σαρακλή για το Σταυρό.

Χιόνιζε από την προηγούμενη και το χιόνι δημιούργησε ανησυχίες για την πορεία του τραίνου.

Με καθήκοντα εργοδηγού, αντικατέστησα τον εργοδηγό κ.

Ψωμαδιανό ο οποίος κωλύονταν την ημέρα εκείνη, πήρα την ομάδα γραμμής και επιβιβαστήκαμε στο τραίνο. Τότε ήμουν αρχιεργάτης.

Είχαμε εντολή την διάνοιξη της γραμμής σε περίπτωση εμποδίου από τα χιονιά. Στο χιλιομετρικό σημείο Χ. Σ., 35+500 που βρίσκεται μεταξύ Περιστερώνας και Λουτρών Ν. Απολλωνίας (μέσα στον εμφύλιο...) μας έστησαν ενέδρα.

Αρχηγός τους ήταν κάποιος γνωστός στην περιοχή, πρώην εργάτης της γραμμής.

Οδήγησε την ομάδα του με πλάβες (βάρκες) μέσα από την λίμνη και έφθασε στη γραμμή. Εκεί ο ίδιος που γνώριζε τον τρόπο να σταματήσει το τρένο, σήκωσε μια κόκκινη σημαία και το σταμάτησε.

Θα ήταν περίπου η ώρα δύο το μεσημέρι. Ανέβηκαν όλοι στο τραίνο και το οδήγησαν στην τοποθεσία «Κρύα νερά».

Εκεί κατέβασαν όλους τους επιβάτες και γύρω στις πέντε

το απόγευμα και με μπαζούκα κατέστρεψαν την μηχανή και δυο από τα πέντε βαγόνια.

Θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι την πρώτη φορά δεν πυροδότησε το μπαζούκα αλλά έγινε και δεύτερη προσπάθεια με την οποία πέτυχαν το σκοπό τους δηλαδή να αχρηστέψουν το συρμό.

Στην συνέχεια αναλάβαμε την πρωτοβουλία για τους επιβάτες οι οποίοι διανυκτέρευσαν στη Ν. Απολλωνία και την άλλη μέρα γύρισαν και αυτοί και εμείς στα σπίτια μας με έντονο τον τρόπο από την ανατίναξη.

Στην αμαξοστοιχία αυτή της 6^{ης} Ιανουαρίου του 1947 μηχανοδηγός ήταν ο Σαράντης Μπίτσιος και θερμαστής ο Στέργιος Γκούμας».

Όπως πληροφορηθήκαμε την περίοδο της γερμανικής κατοχής έγιναν πολλές ανατινάξεις στην γραμμή αυτή με πολλά θύματα μεταξύ αυτών και ο σταθμάρχης Αβράμογλου και ο γιος του σταθμάρχη Παντελίδη.

Με τα αλλεπάλληλα χτυπήματα που δέχθηκε την περίοδο της κατοχής και του εμφύλιου ήταν αναμενόμενο ότι θα έπαυε η κυκλοφορία του γραφικού τρένου.

Στις 17/8/1947 το τρένο σταματά οριστικά τα δρομολόγια του με τα οποία έγραψε την δική του ιστορία.

Μέχρι το 1955 η γραμμή εξακολουθούσε να συντηρείται όμως το όνειρο να ξαναλειτουργήσει έμεινε όνειρο και την ίδια χρονιά άρχισε το ξήλωμα.

Συζητώντας με τους κάτοικους της περιοχής διαπιστώνει κανείς πόσο βαθιά είναι η επιθυμία τους να ξανακούσουν το ήχο του τραίνου στην περιοχή τους όχι μόνο από λόγους συναισθηματικούς αλλά και για λόγο οικονομικής ανάπτυξης.

Όπου περνά το τρένο λένε είναι προτέρημα αφού υπάρχει ανάπτυξη...».

Κάποιες έρευνες που έγιναν και από τον ΟΣΕ αλλά και άλλους αρμοδίους φορείς είδαν ότι είναι αρκετά δύσκολο να ξανακουστεί το σφύριγμα του τρένου και να επαναλειτουργήσει η γραμμή. Τα λίγα λείψανα της γραμμής που σώζονται δεν είναι αρκετά για να αποτελέσουν τη βάση ενός νέου εγχειρήματος.

60. Στα εγκαίνια του Λαογραφικού Μουσείου Λαγκαδά

Χρόνια είχε να ζωντανέψει έτσι η Μικρά Ελβετία, η γειτονιά που μας φιλοξενεί απόψε, με την ευκαιρία των εγκαίνιων του Λαογραφικού Μουσείου. Η γειτονιά αυτή θεωρούνταν από τις αρχαιότερες της πόλης μας, γιατί εδώ κατοικούσαν όλοι οι ντόπιοι κάτοικοι του Λαγκαδά και οι παλαιότερες οικογένειες της πόλης μας. Κέντρο της γειτονιάς η εκκλησία της αγίας Παρασκευής, και γύρω-γύρω οι ταβέρνες και τα καφενεία, το σχολείο, το νηπιαγωγείο, τα μπακάλικα. Άνθρωποι ήρεμοι και μερακλήδες, εργατικοί και νοικοκυραίοι, με πολύ χιούμορ και με μια ιδιαίτερη αγάπη στο κρασί, καλοί κανταδόροι και πρώτοι χορευτές στα παραδοσιακά αλλά και στα ευρωπαϊκά. Αφού να φανταστείτε δυο παλικάρια της γειτονιάς, πήγαν κάποτε σε διαγωνισμό χορού στις Σέρρες, και πήραν Α΄ βραβείο χορεύοντας ταγκό, γιατί δεν έβρισκαν ντάμα από τον Λαγκαδά να τους συνοδέψει. Λέγεται ότι οι καλύτερες φωνές του Λαγκαδά, γύρω από την αγία Παρασκευή βρισκόταν, όπως και τα καλύτερα ποτήρια. Είναι παροιμιώδεις οι ιστορίες με τους μερακλήδες του κρασιού, που ακόμα και στο ξενύχτισμα ενός πεθαμένου γείτονα, παρήγγειλαν τη γυναίκα του να τους φέρει « ένα μπουκαλούδ' έτς' για παρέα στου σχορρεμένου...», το ένα έγινε δυο, τα δύο τρία, τα τρία τέσσερα, και στο τέλος άρχισαν να τραγουδάνε, «σα βγαίνει ο χότζας το τζαμί...», έντρομη η χήρα φώναζε: «σκάστει μπρε, δα μη τον σκώστει τον πιθαμένου στου πουδάρ...».

Οι κάτοικοι της γειτονιάς ήταν κυρίως γεωργοί, και ψαράδες. Κάποιοι που είχαν μεγάλο γεωργικό κλήρο έπαιρναν τη δούλεψή τους και εργάτες που είχαν την υποχρέωση να τους ταΐζουν κιόλας. Έτσι διηγούνται το περιστατικό της μπάμπους-Ντελετζέδινας, που έκαμνε μια κατσαρόλα φακή για όλη τη βδομάδα. Τρώει ο Βαγγέλς την πρώτη μέρα φακή, τρώει τη δεύτερη, τρώει τρίτη, ε την τέταρτη μέρα δεν άντεξε και λέει στην γριά, «ε... βρε θειά, ζ'κοιλιάμ' φύτρουση φακή, κράτα κι λίγ' για σπόρου για του χρόνου...».

Το χιούμορ των γειτόνων καμιά φορά έφτανε και σε ακρότητες, όπως για παράδειγμα όταν η κυρα-Λίτσα του κυρ-Κώστα του Ζαρούχα (που ήταν και πρακτικός κτηνίατρος), πήγαινε στον άντρα της φαγητό στο χωράφι και στάθηκε να ανάψει ένα κερί στην αγιά-Παρακευή, άφησε όμως έξω από την εκκλησιά το καλάθι με το φαγητό. Άναψε το κερί άρχισε τις μετάνοιες, είπε και το τροπάριο, αργούσε πολύ. Ο κυρ-Τάκης ο Αυλατζής -ο καντηλανάφτης- φοβερό νούμερο, φωνάζει τον κυρ-Κώστα τον Κυράνο, που είχε το καφενείο πίσω από την εκκλησία, αδειάζουν το καλάθι από τα φαγητά, για να πιουν το ουζάκι τους, και το γεμίζουν με πέτρες. Όταν η κυρά Λίτσα έφτασε το μπαξέ κι ήταν κατάκοπη από το βάρος του καλαθιού, κατάλαβε την αιτία της κούρασης. «Α... κείνα τα χαϊνταμάκια Τάκης κι Κώτσους δα το έκαμαν το κασμέρ...», δικαιολογήθηκε στον άντρα της που μάταια περίμενε να φάει.

Η γειτονιά είχε ψαράδες καταπληκτικούς, που όταν δεν είχαν το ψάρι που ζητούσες να αγοράσεις, έλεγαν με κάθε σοβαρότητα, «τι; ...γριβάδ' ; αει κι συ, φάει σίρκα να σι δγιεί κι θεός. Τρώγουντι τώρα τα γριβάδια;...», ο δε μανάβης ο μπαρμπα-Κώστας ο Κυράννης, διαλαλούσε τηνπραμάτεια του με

νόημα, κάνοντας και τη σχετική διαφήμιση: «πάρτε καλέ κυράδες ωραίες μιλιτζάνες, πήρε κι κυρα-Παπαδιά, κι Κωστάκης Αϊβασιλιώτης, κι Νάσος Αραμπατζίκος, κι μπαρμπα-Μήττας Νταλόγκου... εγγυημένες σας λιέου, πάρτη δα μη θυμηθείτε!...».

Ο μπαρμπα-Μήττας ο Νταλόγκου, ή Βασιλείου, ήταν ο ιδιοκτήτης του σπιτιού του λαογραφικού μουσείου. Άνθρωπος νοικοκύρης και σοβαρός, παντοπώλης το επάγγελμα, χρόνια επίτροπος στην εκκλησία, θεωρούνταν από τους σοφούς της γειτονιάς. Στην αυλή του σπιτιού είχε και καζάνι που έβραζε τσίπουρα, και μάλιστα το 1936 βραβεύτηκε από την Διεθνή έκθεση Θεσσαλονίκης για την καλή ποιότητα του τσίπουρου, η δε κυρα-Αλεξάνδρα η γυναίκα του, πήρε κι αυτή βραβείο για την καλή επεξεργασία του μεταξιού. Τότε ο Λαγκαδάς είχε πολλές μουριές και εξέθρεφαν μεταξοσκώληκες. Θα θυμάστε ίσως, τις μουριές του παπα-Προκόπη στα δεξιά του Μπογδάνα. Ο λόγος του κυρ-Μήττα λοιπόν, ήταν πάντα καθοριστικός, όταν τις Παρασκευές το βράδυ δεν τρώγαμε -λόγω νητείας- οι μανάδες μας έλεγαν: «άντε φάτε τώρα, μπαρμπα-Μήττας είπε βγήκαν τ' άστρα, βάρεσε κι' ο εσπερινός», στις δε διαφορές της γειτονιάς, θυμάμαι πως όταν οι οικογένειες ήθελαν να χωρίσουν τα χωράφια τους και να τα μοιράσουν στα παιδιά τους, φώναζαν για εγγυητή της σωστής μοιρασιάς, ή τον κυρ-Μήττα, ή τον Αϊβασιλιώτη, ή τον μαστρο-Τριαντάφυλλο, άλλο σοφό της γειτονιάς, και καλύτερο μάστορα του Λαγκαδά. Στη γειτονιά τα περισσότερα σπίτια είχαν αμπέλια και φυσικά είχαν και τα πατητήρια για το κρασί, εκεί να δείτε πανηγύρια και γλέντια στον τρύγο. Κι ύστερα στο καζάνι να βράσουν τα τσίπουρα, όλη η γειτονιά μοσχοβολούσε κρασί και γλυκάνισο.

Τα βράδια όλη η γειτονιά παρέες-παρέες, κάθονταν και αναπολούσαν τη μέρα που πέρασε. Στο πλατάνι του Σπύρου, η μεγαλύτερη παρέα, ο μπαρμπα-Πασχάλης κεντρικό πρόσωπο, να διηγείται ιστορίες η να πιάνει το τραγούδι... « ξένος ήμαν κι ήρθα τώρα από μέρη μακρινά, και κανέναν δε γνωρίζω, ωρέ και πού θα μείνω μια βραδιά...». Από κοντά ο κυρ-Γιώργος ο Πασταρματζής που είχε το μπακάλικο στην πλατεία, οι Χαμηλάδες γνωστοί πνηνοτρόφοι και αυγουλάδες στο Λαγκαδά, τα αδέρφια του Φούρκα, καλύφωνοι και γνωστοί κανταδόροι, ο μπαρμπα-Θωμάς του Μπότσαρη και ο Ντόρης, οι αδελφοί Τσομπάνη, οι Δρεμλήδες με το καταπληκτικό χιούμορ τους και τα ωραία χωρατά... σωστό πανηγύρι κάθε βράδυ, φτώχεια και καλή καρδιά που έλεγε κι ο μπαρμπα-Μήτσος ο μπόσκαφας: «ανώνυμος εταιρεία, η μιγάλ' ξυπολταρία». Χαρακτηριστικός τύπος της γειτονιάς ο αείμνηστος Χρήστος Ντόνιος, που είχε συνήθειο να μεγαλοποιεί λίγο τα πράγματα και το τόσο να το κάνει τόσο, γι αυτό και τον φώναζαν Πρόεδρο.

Πήγε μια μέρα στη Θεσσαλονίκη ο Χρήστος, ακούει έναν ψαρά να φωνάζει πως πουλάει κοχλίες, παραξενεύτηκε ο Χρήστος πάει κοντά κοιτάει και λέει τον ψαρά: «Τι κοχλίες και χαζά ρε λες τον κόσμο; πε σαλιαγκότσια να συ καταλάβουμι κι μεϊς».

Μ' αυτά και μ' αυτά περνούσε η ζωή στη Μικρά Ελβετία, με φτώχεια, με βάσανα, με πίκρες, αλλά και με χαρές πολλές, γιατί τότε οι άνθρωποι, μοιράζονταν και τις χαρές και τις λύπες, και οι λύπες γινόταν λαφρύτερες και οι χαρές πολλαπλασιάζονταν ακόμα πιο πολύ. Θαρρώ σα ν' ακούω τη φωνή της κυρα-Κατερίνους του Φούρκα, που χτυπούσε τον αργαλειό και

τραγουδούσε έξω φωνή, ή τον Οδυσσέα και τον Κώστα να τραγουδούν πρίμο σεκόντο, κάποια καντάδα, καθώς επέστρεφαν στο σπίτι το βράδυ.

Για όλους αυτούς τους ωραίους γειτόνους, που έφυγαν απ' τη ζωή, η αποψινή βραδιά ας είναι μια επιμνημόσυνη ανάμνηση και δέηση για την ανάπαυσή τους.

61. «Μυγδόνια», 35 χρόνια πριν...

Τα χρόνια περνούν σα το νερό και οι αναμνήσεις συχνά συντροφεύουν τη ζωή μας ευχάριστα. Διαβάζω, ακούω και βλέπω εκδηλώσεις πολιτιστικών φορέων και χαίρομαι πραγματικά για τη ζωντάνια και το πείσμα των ανθρώπων να κρατήσουν ζωντανή την παράδοση. Έτσι έρχονται στο μυαλό και οι πρώτες εκείνες εκδηλώσεις των «Μυγδονίων», που ξεκίνησαν στην πόλη μας και κρατούν ακόμα.

Για την ιστορία του πράγματος θα πρέπει να πούμε πως τα «Μυγδόνια» στην πόλη μας ξεκίνησαν το 1979 από τα μέλη του «Μορφωτικού Εκπολιτιστικού Συλλόγου-Λαγκαδάς», ο οποίος είχε ιδρυθεί περίπου μια πενταετία νωρίτερα. Το τότε διοικητικό συμβούλιο, στην προσπάθειά του να συμβάλλει στην πνευματική ανάπτυξη του τόπου, είχε ήδη στήσει κάποιες δομές πολιτισμικών δράσεων, όπως τμήματα ζωγραφικής, χορευτική ομάδα, ένα μικρό εντευκτήριο και μια μικρή βιβλιοθήκη, που στεγαζόνταν τότε στο χώρο που ήταν, μέχρι πρόσφατα, το τουριστικό γραφείο Παπαπαχαρίτου. Τη χρονιά εκείνη πρόεδρος του Συλλόγου ήταν ο οδοντίατρος Δημήτρης Μιχαήλ, και μέλη ο Ανδρέας Ζυματίκας, η Θεοδώρα Βασιλική, η Μαρία Κισαπαναγιώτου, η αείμνηστη Σούλα Μαρμούρη, ο Χρήστος Τανάσκου και ο γράφων. Οι σύλλογοι των γύρω χωριών, κυρίως του Δρυμού και του Μελισσοχωρίου έβγαλαν ήδη τις πρώτες ανακοινώσεις τους για εκδηλώσεις, σκεφτήκαμε ότι ο Λαγκαδάς δεν μπορούσε να υστερεί σε δραστηριό-

τητα και στα πλαίσια της ευγενούς άμιλλας αποφασίσαμε για την πρώτη διοργάνωση των καλοκαιρινών εκδηλώσεων. Η συζήτηση μακρά για τον τίτλο των εκδηλώσεων, και τότε ο γράφων που πρόσφατα είχε διαβάσει το βιβλίο του συμπατριώτη μας Απόλλωνα Παπαγεωργίου «Η αρχαία Μυγδονία» και ενθουσιάστηκε από το ιστορικό μας παρελθόν, έριξε το όνομα «Μυγδονία». Οι προετοιμασίες άρχισαν πυρετωδώς και στα μέσα Ιουλίου κυκλοφορούσαν οι πρώτες χειρόγραφες, βέβαια, αφίσες, και προσκλήσεις, όπου καλούσαν τους Λαγκαδιανούς στην αυλή του Β΄ Δημοτικού, να μετέχουν στις εκδηλώσεις. Τη πρώτη χρονιά ευτύχησε να έρθει στην πόλη μας, η παραδοσιακή χορωδία της Γουμένισσας, η καταπληκτική μαντολινάτα του Σοχού, μια παράσταση θεάτρου σκιών με τον ανερχόμενο τότε καραγκιοζοπαίχτη Γιάννη Χατζή, διοργανώθηκε μια έκθεση ζωγραφικής από το τμήμα ζωγραφικής του Συλλόγου, που δημιούργησε ο Ανδρέας Ζυματίκας, έγινε ένα τουρνουά πινγκ-πονγκ και ένα τουρνουά σκάκι. Μια εβδομάδα γεμάτη πολιτισμό και χαρά, γιατί διοργανωτές και συμμετέχοντες ζούσαν στο ρυθμό των εκδηλώσεων. Η συμμετοχή του κόσμου θερμή και μαζική, δεδομένου ότι μέχρι τότε δεν γινόταν κάτι παρόμοιο. Αυτό έδωσε κουράγιο και στα άλλα διοικητικά συμβούλια που ακολούθησαν, να πάρουν ζεστά το θέμα και να συνεχίσουν και τις επόμενες χρονιές, όπου προστέθηκε και η θεατρική ομάδα του συλλόγου και πολλές άλλες δραστηριότητες. Μετά το 1983 τα «Μυγδονία» πέρασαν στον Δήμο Λαγκαδά, επί δημαρχίας Δημήτρη Μπιτσιμή και με υπεύθυνη τότε στα πολιτιστικά του Δήμου την δυναμική Μαρκέλλα Ταυρίδου, η οποία ήταν παράλληλα και μέλος του συλλόγου. Με τη νέα μορφή τους τα Μυγδονία, άνοιξαν και

στον άλλο σύλλογο του Λαγκαδά, τον σύλλογο Ποντίων και έτσι καθιερώθηκε μια κοινή εκδήλωση που μετείχαν όλοι. Ήταν μια ωραία ευκαιρία συνεργασίας των συλλόγων με την εκάστοτε διοίκηση του Δήμου, με την οποία προγραμματίζαμε την διοργάνωση και αγωνιζόμασταν για το καλύτερο αποτέλεσμα. Οι εκδηλώσεις των Μυγδονίων, κατάφεραν να φέρουν κοντά πρώτα τα μέλη των διαφόρων συλλόγων, που όλη τη χρονιά δραστηριοποιούνταν αυτόνομα, αλλά από το Φεβρουάριο ξεκινούσαν οι πρόβες και το καλοκαίρι τους έβλεπες όλους μαζί στην κοινή προσπάθεια. Δεν μπορεί να ξεχάσει κανείς τις ωραίες παραστάσεις που ετοίμαζε ο κάθε σύλλογος προκειμένου να δείξει το έργο του και την δουλειά των ομάδων του, αλλά και οι κοινές παραστάσεις που έγιναν από τους τρεις συλλόγους του Λαγκαδά, με θέμα το Κρασί, και τη Λύρα, με κείμενα και σκηνοθεσία του Παναγιώτη Μιχαηλίδη, πραγματικά άφησαν τις πιο δυνατές αναμνήσεις κοινής προσπάθειας και συνεργασίας. Αυτό που έμεινε ακόμη χαραγμένο στη μνήμη, είναι τα ξενύχτια για να γραφτούν στο χέρι 50 αφίσες, πανώ, να μοιραστούν χέρι-χέρι οι προσκλήσεις, να ετοιμαστεί ο χώρος, να στηθούν σκηνικά και βέβαια όλη εκείνη που καλή παρέα και η πλάκα που υπήρχε, καθώς γινόταν οι ετοιμασίες και ...μετά ακολουθούσε κάποια κρύα ρετσίνα στον Μήττα ή στον Ρουμάνο, συνοδεία λύρας ή κιθάρας, για να πάνε κάτω τα φαρμάκια των συλλόγων μας. Μακάρι να είμαστε γεροί να βλέπουμε να διοργανώνονται για πολλά χρόνια τα «Μυγδόνια», γιατί αποτελούν πλέον θεσμό για την πόλη μας, και να προωθείται το πνεύμα της συνεργασίας και της κοινής προσπάθειας των φορέων του Λαγκαδά.

62. Παράδοση και «παραδόσεις»

Η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα συχνά ασχολείται με το θέμα της παράδοσης και ο λαός μας, λαός πανάρχαιος, με μια μεγάλη και βαριά κληρονομιά, δεν παύει να αισθάνεται την ανάγκη να μιλήσει για την παράδοση και να εκφραστεί μέσα από εμπειρίες, τρόπους και λόγους που συντηρούν μια μνήμη και έναν πολιτισμό πανάρχαιο. Βέβαια το προνόμιο αυτό του Έλληνα να επιβιώνει ανάμεσα σε «βίους παράλληλους» ή να αναζητά την ισορροπία του ανάμεσα σε μια πολύπλευρη και γιατί όχι και αντιφατική παράδοση, είναι κάπως δύσκολο σήμερα να ξεχωρίσει το τι είναι τελικά η ελληνική παράδοση. Ο Γιώργος Σεφέρης γράφει στις «δοκιμές» του ότι «σε κάθε ανθρώπινο πρόβλημα, δεν είναι εύκολο να ξεχωρίσεις το ζωντανό από το θνησιμαίο. Οι δρόμοι της ζωής και του θανάτου είναι μπερδεμένοι και σκοτεινοί, γι αυτό χρειαζόμαστε ολόκληρη την προσήλωσή μας, για να ξεδιαλύνουμε το πρόβλημα της παράδοσης». Καμιά ταυτότητα ενός λαού δεν παραμένει μία και αμετάβλητη. Στην περίπτωση του λαού μας είναι δύσκολο ακόμα και οι ανθρωπολόγοι και κοινωνιολόγοι να υποστηρίξουν μια κοινή πορεία παράδοσης στον αρχαίο Αθηναίο, Σπαρτιάτη, Μακεδόνα ή Θρακιώτη, βυζαντινό ή Έλληνα της τουρκοκρατίας, ακόμα και του σημερινού Έλληνα. Πώς να συνταιριαστούν άραγε η παγανιστική αρχαιότητα με την πόλη-κράτος, και το ορθόδοξο Βυζάντιο που το ανθρώπινο υπάρχει αντάμα με το θείο, ο Έλληνας της σκλαβιάς και

ο νεοέλληνας με μια νέα φτιαχτή εθνική υπόσταση κατά τις εντολές έξωθεν παραγόντων! Αυτή η αντιφατικότητα είναι η βάση της σύγχυσης για το τι θεωρούμε σήμερα παράδοση. Ήδη από την εποχή της ρωμαιοκρατίας ο ιστορικός Πολύβιος γράφει πως ό,τι γίνεται στη Ρώμη, βρίσκει άμεσα τον αντίκτυπό του στην Ανατολή. Θα ήταν μάταιο ίσως σήμερα, αν όχι αφελές, να υποστηρίζουμε την ύπαρξη ενός καθαρά αυτόνομου εθνικού πολιτισμού. Όταν ο Όμηρος αναφέρει πως ο πρώτος ταξιδευτής, ο Οδυσσεάς «πολλών ανθρώπων οίδεν άστεα και νόον έγνων», δηλαδή γνώρισε πολύ κόσμο και έμαθε για τη ζωή και τα πιστεύω τους, φανταστείτε το ανήσυχο ελληνικό δαιμόνιο που όργωσε θάλασσες, που έχτισε αποικίες και δημιούργησε πόλεις και πολιτισμούς, πόσα από αυτά αφομοίωσε. Όμως κάποτε θα πρέπει επιτέλους να ξεκαθαρίσουμε τι είναι για μας ΣΗΜΕΡΑ Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ και πόσο μπορούμε να αντέξουμε την αλήθεια και το μήνυμα που κομίζει, γιατί αν θεωρούμε πως παράδοση μπορεί να είναι το γεγονός ότι φορέσαμε μια παραδοσιακή φορεσιά της γιαγιάς μας και χορέψαμε ένα χορό, χωρίς να συγκλονιζόμαστε από την μνήμη και την εμπειρία που έχει αυτή η κίνησή μας, τότε απέχουμε πολύ από την πραγματικότητα του πολιτισμού. Ή αν κάναμε έναν σύλλογο για τη διάσωση της παραδόσεώς μας και συνδέουμε την δραστηριότητά του με ξένες και αλλότριες παραδόσεις, ή συγχέουμε την δική μας κληρονομιά με την Γιαπωνέζικη ή την Κινέζικη και Αμερικάνικη τέχνη και πολιτισμό, τότε τρώμε τις σάρκες μας μόνοι μας και σκάβουμε τον τάφο του πολιτισμού μας. Οι σοφοί της εποχής μας, θεωρούν ότι «η παράδοση είναι ενοποιητικό στοιχείο του πολιτισμού μας, που συνδέει τοπικά και χρονικά μακρυσμένους ανθρώπους, καλ-

λιεργεί κοινωνία προσώπων, στηρίζεται στη μνήμη που εκδηλώνεται μέσα στον χρόνο και τον ενοποιεί, διαφοροποιείται στον χώρο, αλλά δεν διχάζει την κοινωνία. Ο ατομισμός και η ιδιοτέλεια βλάπτουν τη συλλογική παράδοση» (Γ. Ματζαρίδης). Από πού όμως μπορεί να ξεκινά η παράδοση; Παράδοση στην αρχαιότητα της Σπάρτης ήταν να ρίχνουν τα άρρωστα παιδιά στον Καιάδα, ή να επιτρέπουν την κλοπή αρκεί να μη σε συλλάβουν. (Παράδοση που κράτησαν οι πολιτικοί μας). Παράδοση ήταν το κάθε Βακχικό οργιαστικό έθιμο, ή ακόμα και η ανθρωποθυσία!

Κατά κόρον το περασμένο δεκαπενθήμερο μιλήσαμε για την «αναβίωση της παράδοσης» εξ αφορμής του τριωδίου, της αποκριάς ή άλλως του καρναβαλιού, γιατί άλλο πράγμα είναι το τριώδιο, άλλο η αποκριά κι άλλο το καρναβάλι.

Οι δυο πρώτες είναι έννοιες με καθαρά εκκλησιαστικό περιεχόμενο και νόημα, δεδομένου ότι το Τριώδιο είναι ένα εκκλησιαστικό υμνολογικό βιβλίο, και το άνοιγμα του τριωδίου σημαίνει ότι στις εκκλησίες ψάλλουν από αυτό το βιβλίο. Η αποκριά, σημαίνει αποχή από το κρέας λόγω της ερχομένης σαρακοστής και... καρναβάλι, έφτασε να σημαίνει πως παράλληλα με μια σειρά θρησκευτικών εκδηλώσεων της ορθόδοξης εκκλησίας, αναβιώνει το αρχαίο Διονυσιακό και Βακχικό έθιμο, αρχαιοτάτων χρόνων, που κατά την ανθρωπολόγο Μιράντα Τερζοπούλου και τον Λαογράφο Αικατερινίδη είναι «προεαρινές τελετουργίες με μαγική προέλευση, με μεταμφιέσεις και αντιμετάθεση ρόλων, με μιμοδραματικές παραστάσεις, καθαρτήριες φωτιές, συμπόσια με γερά φαγοπότια και μεθύσια, οργιαστικούς χορούς, αισχρολογία, χρήση γονιμικών ομοιωμάτων, αναπαραστάσεις γενετήσιας πράξης, παράλλη-

λα με νεκρολατρικές εκδηλώσεις» στο πλαίσιο δε αυτού «του αντεστραμμένου συστήματος αξιών νομιμοποιείται η ελευθεροστομία, η βωμολοχία, η παραβίαση των ισχυρών ταμπού, η βεβήλωση της ιερότητας, η διατυμπάνιση της σεξουαλικής επιθυμίας». (Μ. Τερζοπούλου).

Βεβαίως όλα αυτά θα μπορούσαν να γίνουν απόλυτα καταννητά γιατί κατά την σύγχρονη ψυχολογία «ο άνθρωπος συχνά θέλει να φανεί αυτός που δεν είναι, ακόμη και ενώπιον του εαυτού του». Το πανάρχαιο αυτό πανανθρώπινο έθιμο «είναι φαινόμενο βαθύτατου και αγχώδους αιτήματος της ψυχής του ανθρώπου, να λυτρωθεί από την καθημερινή του υποκρισία με μια έκφραση ανωνύμου διονυσιακής νέας υποκρισίας. Είναι τραγική μορφή ο καρνάβαλος, ζητά να λυτρωθεί από την υποκρισία, υποκρινόμενος. Ζητά να καταλύσει όλες τις προσωπίδες που φορά καθημερινά, με μια νέα την πιο απίθανη. Το βαθύτατο αίτημά του είναι να μεταμορφωθεί, αλλά δεν το καταφέρνει με την προβιά ή την προσωπίδα και την ιδιόμορφη συμπεριφορά». (Μελίτων Χαλκηδόνας).

Αν αυτά τα στοιχεία αποτελούν για κάποιους παράδοση, για άλλους δεν είναι, γιατί η επιστήμη της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας διαβεβαιώνουν ότι παρόμοια έθιμα με διονυσιακό και βακχικό περιεχόμενο συναντάμε σε πλειάδα αναπτυγμένων αλλά και υπανάπτυκτων λαών. Άρα τα τελετουργικά δάνεια είναι κοινά και εμφανή και δεν μπορούν να στηρίξουν την άποψη του εθνικού εθίμου. Όταν μάλιστα σε μας η παράδοση έχει να κάνει με το ΗΘΟΣ και το ΕΘΟΣ τότε μάλλον υπάρχει κάποιο πρόβλημα ως προς την γενική αποδοχή. Στην πατρίδα μας η παράδοση ενώνει, δεν διχάζει, κι αυτό είναι ένα ακόμα στοιχείο προβληματισμού. Βέβαια η ελευθε-

ρία του καθενός να πορεύεται και να μασκαρεύεται όπως θέλει, είναι δικαίωμα πλέον, αλλά και δικαίωμα άλλων είναι να αμφισβητούν τη σοβαρότητα των όποιων επιχειρημάτων και των όποιων άλλων παραδόσεων που θέλουν να επιβιώνουν με δημόσιο χρήμα σε καιρούς ανθρωπιστικής κρίσης.

Όταν έχεις έναν υψίστης σημασίας και αξίας πολιτισμό, έναν ιλιγγιώδη πλούτο πολιτισμικών δρωμένων σε κάθε έκφανση της ζωής σου και μια παράδοση που τροφοδότησε γενιές και γενιές σε καιρούς δύσκολους για το γένος, γιατί δίδασκε ήθος και ενότητα, δεν μπορείς να καυχιέσαι γιατί κάνεις ό,τι κάνουν οι Γερμανοί και οι Κογκολέζοι τις ίδιες ημέρες του χρόνου με παρόμοια αισθητική και λογική. Αφήνουμε την σύγυρη τροφή του γένους και τρέφουμε τα παιδιά μας με τα ξυλοκέρατα ενός αμφίβολου πολιτισμού. Στην ελληνική παράδοση αξία έχει ο πολιτισμός γιατί ακριβώς σέβεται την αξία του ανθρώπινου προσώπου και την εμπειρία του.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΛΑΓΚΑΔΑΣ
ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΩΝΤΑΣ ΤΗ
ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΤΡΥΦΩΝΟΣ
ΤΣΟΜΠΑΝΗ ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΤΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ
2016 ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ
ΤΕΧΝΕΣ - ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΥΓΔΟΝΙΑ

